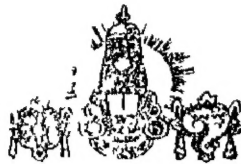


శ్రీరస్తు

శ్రీభాష్యసారము

శ్రీనాదరాయణ మహర్షి ప్రణీతములైన బ్రహ్మసూత్రములకు
భగవద్రామానుజుల శ్రీభాష్యము ననుసరించి
వ్రాయబడిన అంధ్ర వ్యాఖ్యానము
ద్వితీయభాగము (3, 4 అధ్యాయములు)



రచయిత

కె. ఎస్ రామానుజాచార్యులు M A ,

రిగెట్ ప్రెస్సిపోల్

ప్రవేశపంక్తి కళాశాల, నల్లూరు - 524 003

1991

సర్వస్వామ్యములు రచయితవి

ప్రథమ ముద్రణము 1991

ప్రతోత్పత్తి వైశాఖము

కాపీలు 1000

వెల 25/-

ప్రతులకు

డా. ఎస్. రామానుజాచార్యులు

వానమానలై పురం

మూలపేట, నెల్లూరు-524 003

శ్రీబయ్యశ్రీ వల్లభేశ్వర్

కూకట్‌పల్లి (రామాలయంవద్ద)

హైదరాబాద్

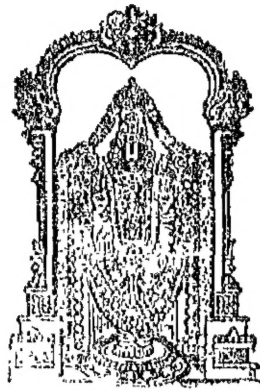
శ్రీగోదా గ్రంథమాల

మునునూరు, కృష్ణాజిల్లా - 521 207

ముద్రణ

శ్రీసత్యసాయి ప్రింటర్స్

6-2-151సి, టి నగర్, తిరుపతి.



**This Book is Published under the financial Assistance of
Tirumala-Tirupati Devasthanams under their Scheme
“Aid to Publish Religious Books”**

శ్రీరస్తు

విజ్ఞప్తి

ఆర్యా!

శ్రీభాష్యసార వ్రథమభాగము వెలువడి అంద్రపాఠకుల ఆగ్రహి
హారములకు పాత్రమగుట ఎంతయుముదావనామూ, పాఠకులు ఎగురు
చూచుచున్న ద్వితీయభాగము ప్రస్తుతము శ్రీపద్మావతీసమేత శ్రీనివాస
భగవానుని దివ్యానుగ్రహముతో వెలువడుచున్నది గ్రంథముల గుణ
దోషములను నిర్ణయించువారు పాఠకమహాయుధి అగుటవలన వారికి
యొకటికహస్తముతో స్వాగతమును నలుగురున్నాను

శ్రీభాష్యసార ద్వితీయభాగము ముద్రణమునకు వచ్చునో వది
వేలరూప్యముల అర్ధికనహయము నందించి సుఖోపకరమును గావించి
చిన తిరుమల బరువతి దేవస్థానాధీశులకు సర్వభూ సర్వభూ శక్తి
దను "బ్రహ్మణి శ్రీనివాసేభవతు మమ వరస్మిన్ శేషు" యే వ
సానుచు శ్రీభాష్యకారులు శ్రీభాష్యరచనకు ప్రారంభము జుట్టిగది
శ్రీనివాసవరబ్రహ్మణు నెరుటనే అట్టి ఈ స్వామి గ్రంథసమయముతో
శ్రీభాష్యసారముద్రణ అరుగుట గా అద్వైత విశేషము

భగవదనుగ్రహమునకు భాగవతపురుషారము అవశ్యకము నా
మీది అవ్యాజ్యముగ్రహముతో ఎరుగకృత్యము గావించి, నన్ను
ధన్యుని గావించిన పరోపకారధురీణులు, సహృదయ కిరోమణి, బహు-
ముఖప్రజ్ఞాకాలి, వర్తకవి, విమర్శకులు డా ఎస్ బి, రఘునాథాచార్యులు
[ప్రొఫెసర్ సంగమకవిభాగము, శ్రీవేంకటేశ్వర విశ్వవిద్యాలయము
అరువతి] గారికి నా ప్రణామములు.

ఏతద్గ్రంథ రచనకు నన్ను ప్రోత్సహించినవారు సుహృదైన రవ్వక సూరారాధకులు, శ్రీ గోదాగ్రంథ మూలావ్యవస్థాపకులు, శతాధిక గ్రంథ ప్రకాశకులు అయిన శ్రీమాన్ శి.టి.ఎల్. నరసింహాచార్యులు గారు.

దీనిని చక్కని వాచప్రతిని తయారుచేసిచ్చినవారు శ్రీమ.కులు సెలనూతనల శ్రీకృష్ణమూర్తి ఎం.ఏ., ఎల్.ఎల్.బి., అడ్వకేట్ గారు వీరు నృశ్యసంగీతసాహిత్యరసాలు, నిమగ్నభావగురగధకులు.

ఇంకా సహకరించుటకు శ్రీచక్కన శ్రీనివాసుల భార్య విక్రమ అను ఒనంగి సహకరించిన సరసస్వదయులు, విద్యాభూషణ, ఉప న్యాసకరత్న, కవితావిభారద శ్రీమాన్ నరదాచార్యులు గారు, ఎడిటర్, శ్రీరామానుజశ్రీ రికౌముని, గుంటూరు.

శ్రీభాష్యసార ప్రకాశమునకు అనేకవిధముల తమ సహకార సంపదల సందించి ప్రోత్సహించిన వనిత్రహృదయులు—

శ్రీ. శి. శ్రీశంకరాచార్యులరామానుజయ్యగారు. హైదరాబాదు. శ్రీ.శి. శ్రీమతి కాంచూరి లక్ష్మీనరసమ్మ గారు, శ్రీమన్నారాయణపురం, అల్లిపాలెం, కృష్ణ జిల్లా. శ్రీమాన్ బా. జి.వి. వెంకటేశ్వగారు, నెల్లూరు ప్రస్తుత నివాసము కోవివా [అమెరికా] శ్రీమాన్ శేట్టలూరు రాధువ శతకోనబయ్యంగార్, తిరుమల. [VRS అయ్యంగార్] శ్రీమాన్ సామిత్రి రంగాచార్యులు గారు, హనుమకొండ, విద్వత్కవిశిరోమణి శ్రీమాన్ ముదితర్తి కొండమాచార్యులు గారు, తిరుపతి. సంగీతకళానిధి శ్రీమాన్ ఎన్.సి. కృష్ణమూచార్యులు, విజయవాడ, శ్రీమాన్ కె.వి.జర్. నరసింహాచార్యులు గారు, ఎం.ఎ, రెడ్డెరర్, ఓరియంటల్ కళాశాల, చిననిండ్రకొలను, ఇట్లు ఈ కార్యక్రమమున సహకరించినవారు ఎందరో సుహృదభావులు. అందరకు పంచనములు. ఈ గ్రంథమును చక్కగ ముద్రించిన శ్రీమాన్ D.S.P. రామకృష్ణ, మేనేజరు శ్రీనత్యసాయి ప్రింటర్స్, తిరుపతి. గారికి నా కృతజ్ఞతలు.

నరేణనా నుభిసోభవస్తు.

నెల్లూరు,

1-10-91.

ఇట్లు

కె. ఎన్. రామానుజాచార్యులు

శ్రీరస్తు

అధికరణనూచి

శృతీయాధ్యాయము - సాధనాధ్యాయము

ప్రథమపాదము - మైరాగ్యపాదము

అధికరణము పేరు సూత్రసంఖ్యనుండి-వరకు పు. సం

1	తదంతరప్రతపత్త్యధికరణము	7	(1-7)	1
2	కృతాత్మయాధికరణము	4	(8-11)	6
3	అనిష్టాదికార్యధికరణము	10	(12-21)	7
4	తత్సాక్ష్యాభ్యావ్యాపత్త్యధికరణము	1	(22)	11
5	నాతిపిరాతిధికరణము	1	(23)	12
6	అన్యోధిష్టితాధికరణము	4	(24-27)	13

ద్వితీయపాదము - ఉభయలింగపాదము

1	సంధ్యాధికరణము	6	(1-6)	16
2	అదభావాధికరణము	2	(7-8)	19
3	కర్మానుస్మృతికల్పవిధ్యధికరణము	2	(9)	20
4	ముగ్ధాధికరణము	1	(10)	21
5	ఉభయలింగాధికరణము	15	(11-25)	22
6	అహికుండలాధికరణము	4	(26-29)	32
7	ఎరాధికరణము	7	(30-36)	35
8	అలాధికరణము	4	(37-40)	40

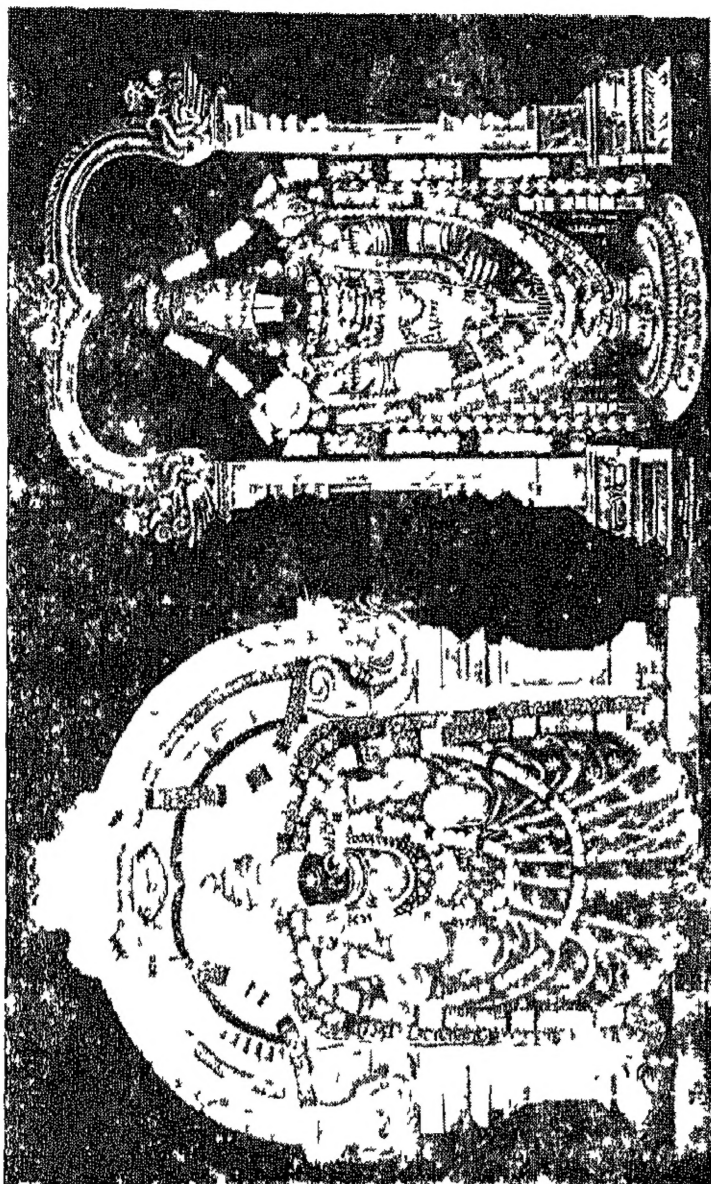
తృతీయపాదము - గుణావసంహారపాదము

1	సంప్రసాదప్రత్యయాధికరణము	5	(1-5)	44 (1)
---	-------------------------	---	-------	--------

2 అవ్యధాత్వాధికరణము	4	(6-9)	44 (v)
3 సర్వాభేదాధికరణము	1	(10)	44 (xi)
4 అసంబంధ్యధికరణము	7	(11-17)	44 (xiii)
5 కర్మాధికరణము	1	(18)	44 (xvii)
6 సమీపాధికరణము	1	(19)	44 (xviii)
7 సంబంధాధికరణము	3	(20-22)	44 (xxix)
8 సంబంధాధికరణము	1	(23)	44 (xxxi)
9 ఎరుషవిద్యాధికరణము	1	(24)	44 (xxxi)
10 కేదాద్యధికరణము	1	(25)	44 (xxxi)
11 హస్తాధికరణము	1	(26)	,
12 సాంప్రదాయాధికరణము	5	(27-31)	44 (xxvi)
13 అనియమాధికరణము	1	(32)	44 (xxix)
14 అక్షరధ్యధికరణము	2	(33-34)	44 (xxxi)
15 అంతరధ్యాధికరణము	3	(35-37)	44 (xxxiii)
16 కామాద్యధికరణము	3	(38-40)	44 (xxxvi)
17 తస్మిన్కారణానియమాధికరణము	1	(41)	44 (xxxviii)
18 ప్రదానాధికరణము	1	(42)	44 (xxxix)
19 తింగిబూయస్త్యాధికరణము	1	(43)	44 (xxxix)
20 పూర్వవికల్పాధికరణము	7	(44-50)	45
21 శరీరే భావాధికరణము	2	(51-52)	50
22 అంగబద్ధాధికరణము	2	(53-54)	51
23 భూమి జ్ఞాయస్త్యాధికరణము	1	(55)	52
24 శబ్దాదిభేదాధికరణము	1	(56)	54
25 కర్మాధికరణము	2	(57-58)	55
26 కర్మాధికరణము	6	(57-58)	56

செவ்வாய்க்கிழமை

செவ்வாய்க்கிழமை



శ్రీరస్తు
శ్రీమతే రామానుజాయ నమః



భగవద్రామానుజులు
 (వరసాపురం - పి. గో. జిల్లా)

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః
 శ్రీమా నానిరభూద్యుమ్నా రామానుజ దినాకరః॥

శ్రీరస్తు
శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీ బాష్పసారము

రెండవ భాగము

త్పతీయాధ్యాయము (సాధనాధ్యాయము)

ప్రథమ పాదము (వైరాగ్యపాదము)

89 తదంతర ప్రతిపత్ప్రధికరణము ।

జీవుడు భూత సూక్ష్మములతో కూడిన ఒక దేహము నుండి మరియొక దేహమున ప్రవేశించును

200 సూ॥ “తదంతర ప్రతిపత్తౌ రంహతి సంవరిష్వత్తః
ప్రశ్న నిరూపణాభ్యాం ” 3-1-1

అర్థ తదంతరప్రతిపత్తౌ = జీవుడు ఒక దేహమునుండి మరియొక దేహమును పొందునపుడు , సంవరిష్వత్తః = భూత సూక్ష్మములతో కూడినవాడై , రంహతి = పోవుచున్నాడు , ప్రశ్న నిరూపణాభ్యాం = పంచాగ్ని విద్యయందలి ప్రశ్న సమాధానములనుబట్టి ,

విషయము - భాందోగ్యమున నీ ప స్రవి రరణు నందు పంచాగ్ని విద్య ప్రస్తావించబడినది “శ్వేతకేతః హరుణీయః పాంచాలానాం నమితమేయాయ ” (బా-5-3-3) అనుట కుమారుడు శ్వేతకేతువు పాంచాలరాజు ప్రవాహునియొక్క సభకు వెళ్ళెను అచట ఆ రాజు శ్వేతకేతువును చూచి అయిదు ప్రశ్నలను అడిగెను. అందులో ఒక ప్రశ్న “వేత్త యథా వంచమ్యా మామతా వాసః పురుష వచనో భవంతి” (భా-5-3-3) అయినదన అహుతిలో అవ్వలు (ఉదకములు) పురుషుడు అని చెప్పబడుచున్నవి. ఇది ఎట్లో తెలిసికొంటివా ? ఈ ప్రశ్నకు సమాధానము తెలియకపోవుటచే శ్వేతకేతువు తండ్రియొద్దకు వెళ్ళెను.

అతనికిని ఈ విషయము తెలియనందువలన అతడు ప్రవాహానికై యొడ్డకు వెళ్ళి ఈ శ్రుశ్నుకు సమాధానమును చెప్పునుని ప్రార్థించెను

అంతట వంశాగ్నికేదా్య ప్రవీణుడైన ఆరాజు అరుణితి ఆ విద్యను ఈపదే శించెను.

1. “ద్యులోకము” అను అగ్నియందు దేవతలు శ్రద్ధను హోమము చేయుదురు దానినుండి సోమరాజు నిర్పడను 2 ఆ దేవతల “వర్షమృదు” అను అగ్నియందు పై సోమరాజును హోమముగానిక తురు అంతట వర్ష మేర్పడును 3 ఆ వర్షమును దేవతలు “వృధిపి” అను అగ్నియందు హోమముజనర్తురు దానినుండి లక్ష్మి మేర్పడును 4 దేవతలు ఆ అన్నమును “పురణుడు” అను అగ్నియందు హోమము చేయుదురు అది శుక్లముగ వరిణమించును 5 ఆ శుక్లమును దేవతలు “యోషిక్” (స్త్రి) అను అగ్నియందు హోమము చేయుదురు వీనిలో ద్యు, పర్వస్య, వృధిపి, పురణులకుంపత ఆయురవ అగ్ని స్త్రీ కగుచున్నది ఈమెయందు హోమము చేయబడిన శుక్లమీ పురుషుడుగ వరిణమించుచున్నది ఈ ఎందాగ్నులయందును హోమం చేయునట్టి దేవతలుప్రాణములై ఈతత్త్వమును తెలు నదియే, అగ్ని విద్య “ఇతి తుసంభవమ్యామహుతా వాపః పురు వాహి శశంతి” (1-1-1) అనుచు ఈ ప్రకరణము సమాప్తమగుచున్నది ఈప్రశ్న సమాధానములలో ఉదకములై క్రమపరిణతములై పురుషుడుగా ఏర్పడినట్లు చెప్పుటచే భూతసూక్ష్మములతో కూడియే జీవుడు దేశాంతరమును పొందుచున్నాడని స్పష్టమగుచున్నది

289 నూ॥ “త్రాత్యత్కత్వాత్తు భూయస్త్విత్” (2) 3-1-2

అర్థ : త్రాత్యత్కత్వాత్ + తు=త్రిపుత్యరణముచే ఉదకముల యందు తక్కిన రెండు భూతములు చేరియుండుటవలనను, భూయస్త్విత్ = వానిలో ఉదకములయొక్క పొగము అధికముగా నుండుట

వలనను , పంచాగ్నివిద్యలో “అవః” అని యితర భూతసూక్ష్మము లకును ఉపలక్షణముగా చెప్పబడినది

290 నూ॥ “ప్రాణగతేశ్చ” (3) 3-1 3

అర్థ : ప్రాణగతేః + చ = దేహమునుండి జీవుడు ఉత్క్లమించునపుడు అతనితోబాటు ప్రాణములును అనగా ఇంద్రియములను ఉత్క్లమించుచున్నవనిచెప్పటవలనను ఆ ఇంద్రియములకు ఆశ్రయములైన భూత, సూక్ష్మములను ఉత్క్లమించుచున్నవని తెలియుచున్నది

ఇందులకు ప్రమాణము “త ముత్క్లామంతం ప్రాణః అనూత్క్లామంతి ప్రాణ మనూత్క్లామంతం సర్వే ప్రాణాః అనూత్క్లామంతి ” (బృ- 8-4-2) “శరీరము నుండి ఉత్క్లమించుచున్న జీవుని ముఖ్య ప్రాణమూ, దానిని ఇంద్రియములు అనుసరించి పోవుచున్నవి ”

291 నూ॥ “అగ్న్యై గతితేరితేన్న భాక్తత్వాత్” (4) 3-1-4

అర్థ అగ్న్యై గతి పుతే = పోవోత్క్లమణ సమయమున వాక్కు మొదలుగు వి అగ్ని మొదలగు తమ తమ అధిష్ఠానదేవతలలో చేరిపోవుచున్నవి అని చెప్పువలన ఇంద్రియములు జీవుని అనుసరించిపోవాలపు , ఇతిచేత్ = అనుచో, న = అట్లు కాదు. భాక్తత్వాత్ = “మరణ సమయమున వాక్కు అగ్నిని, ప్రాణము వాయువును, చక్షుస్సు సూర్యుని చేరును” అనిచెప్పట (యత్యాగ్య పురుషస్య మృతస్యాగ్నిం వాగప్యేతి వాతం ప్రాణః చక్షురాదత్యం) (బృ-5-2-13) కేవలము గొణము “లోమములు ఓషధులను, కేశములు వనస్పతలను చేరును ” అని చెప్పనట్టి తర్వాతి వాక్యము గొణార్థకమే కదా! కావున ఇంద్రియములు జీవుని ఉత్క్లమనరించి పోవునే కాని అగ్న్యై దేవతలను చేరుటలేదు.

202 సూ॥ “ప్రథమే శ్రవణాదితీచేన్న తా ఏవ హ్యవప్తైః
(5) 3-1-5

అర్థ : ప్రథమే = వంచాగ్ని హోమములలో మొదటిదైన ద్యు-
లోకాగ్ని హోమమునందు , అశ్రవణాత్ = ఉదకములు హోమముచేయ
బడినట్లు చెప్పబడనందువలన “అప్” శబ్దసూచికములైన భూత
సూక్ష్మములు జీవునితో కలిసి వెళ్ళవలసి , ఇతిచేత్ = అనుచో , న = అట్లు
కాదు , తా : ఏవహ = ఆ ఉదకములే కదా అవట శ్రద్ధాశబ్దము చే
చెప్పబడినవి , శ్రద్ధావా ఆపః “ (యజు, 3 అష్ట 2-4-5) “ శ్రద్ధ
యనగా ఉదకములు ” అనుచు వేదమే శ్రద్ధా శబ్దమునకు అర్థమును
నిర్ణయించియున్నది ఉపపత్తిః = ప్రశ్న సమాధానములు నడిచి
వలయునన్నచో ఈ అర్థమును స్వీకరించుటయే ఉపపత్తియగుటవలన.

203 సూ॥ అశ్రుతత్వాదితీ చేన్నేష్టాదికాదివాం ప్రతీతిః (6)
(3-1-6)

అర్థ : అశ్రుతత్వాత్ = వంచాగ్నివిధ్యలోని హోమములలో
క్షేనియందును జీవుని హోమము చెప్పకపోవుటవలన జీవుడు భూత
సూక్ష్మములతో కలిసి ప్రయాణము చేయుచున్నాడనట అంగీకరము ,
ఇతిచేత్ = అనుచో , న = అట్లుకాదు , ఇష్టాదికాదివాం = ఇష్టము =
యజ్ఞయాగాదులు , పూర్వము = శబ్దాశ్రుతివాదులు దత్తము = దానము
ఈ మొదలైన సత్కార్యములను గ్రాహ ముందుండుడి చేయువారు
దూమమార్గము పొందుదురు “ (అథ య ఇమే గ్రామే ఇష్టా
పూర్తే దత్తమిక్యపాసతే తే దూమ మభినంభవంతి) ” (దా- 5-10-3)
అని తత్వాది వేదవాక్యము చెప్పుచున్నందువలన ఆ సత్కార్యములను
చేసిన జీవుడే నిమరాజగ, వర్షముగ, అన్నముగ, శుక్లముగ నయి
పురుషుడుగ జన్మించుచున్నాడు, అని , ప్రతీతిః = తెలియు

చున్నందువలన ఉత్క్రమణ సమయమున జీవుడు భూత సూక్ష్మములతో కలసి బయలుదేరును అనుట యుక్తమే

294 సూ॥ భాక్తం వాఽనాత్మవీత్వాత్తథాపి దర్శయతి(7)3-17-

అర్థ అనాత్మవీత్వాత్=కేవలయజ్ఞయైగాదులను చేయువారు ఆత్మకత్వమును తెలిసినవారు కానందువలన, భాక్తంవా= "త్రం దేవా భక్ష్యంతి" (భా- 3-10-3) "దేవతలు ఆ సోమరాజును అనగా జీవుని భక్షించురు" అను వాక్యము గొడార్థకము కావచ్చును తథా= అట్లు, దర్శయతి హి = ("యదా వశరేవం స దేవానాం" బృ- 3-4-16) మానవులకు వశువు ఎట్లు ఉపయోగపడుచున్నదో అట్లే దేవతలకు ఇవటి నుండి వెళ్ళిన ఆత్మవేత్త కాని జీవుడు ఉపయోగపడును." అని వేదము బోధించుచున్నది కదా!

70 కృతాత్మయాధికరణము 2

కర్మశేషము పునర్జన్మకు కారణము

295 సూ॥ "కృతాత్మయే అనుశయవా స్పృష్టస్మృతిభ్యాం యదేతమనేవం చ" (1) 3-1-8

అర్థ కృత + ఆత్మయే = చేసిన కర్మలను అనుభవించి అవి పూర్తియైనంతనే, అనుశయవాన్ = అనుభవించగా మిగిలిన కర్మ శేషము కలవాడై, మరల భూలోకమున జన్మించును దృష్టస్మృతిభ్యాం = వేదవచనము వలనను, స్మృతివచనము వలనను.

వేదవచనము! "తద్య ఇహ రమణీయం చరణాభ్యాశో హయత్రే రమణీయాం యోని మానద్యైరన్ బ్రాహ్మణ యోనిం" (భా 3 (11-7)

"ఎవరు నుండి కర్మలను ఆచరింతురో అట్టివారు స్వర్గాదిసుఖములను

అనుభవించి మరల యోగ్యమైన బ్రాహ్మణాది జాతులలో ఏదీని ఒక దానియందు జన్మింతుడు ”

స్మృతివచనము “ తతః పరివృత్తౌ కర్మఫలశేషేణ జాతిం రూపమ్ ” (ఆ ప సూ, 3-1-2-1) “ ఆ స్వర్గమునుండి తిరిగి వచ్చు నపుడు స్వర్గమున అనుభవించగా మిగిలిన కర్మశేషమునుబట్టి మంచి శాత్రుని, మంచి రుక్షమును పొందుదురు ” యథా + ఇతమ్ = ఏ మార్గమున వెళ్ళిరో ఆ మార్గముననే వెనుదిరిగి వత్తుడు అనేవం చ = ఇట్లుకాక పేరు మార్గమునను తిరిగి రావచ్చును

286 సూ॥ “ చరణాదితేన్న తదపరిక్షణ్ణాద్ధేతి కార్ణాజినిః
(2) 3-1-3

అర్థ చరణాత్ = స్మృతివిహితములైన సంధ్యావందనాది కార్యములను ఆచరించుటవలన బ్రాహ్మణ్యాదికము కలుగునె కాని కర్మశేషమువలన కాదు, ఇతిచేత్ = అనుచో, న = అట్లుకాదు, తత్ + ఉపరిక్షణ + ఆర్థా = “దవ జీయశరణాః” = “సదాచార సంపన్నులు” అనునెడ ఆ సదాచారము కర్మశేషమునకును సూచక మగుచున్నది కావున కర్మశేషమును బట్టియే ఉత్తముజాతియందు జన్మింతుడు. ఇతి=అఁ, కార్ణాజినిః = “కార్ణాజిని” అను మహర్షి తలంచుచున్నాడు.

287 సూ॥ “ ఆనర్థక్యమితి తే న్న తదపిక్షత్వాత్ ” (3) 3-1-10

అర్థ ఆనర్థక్యం = కర్మమునశే ప్రాముఖ్యమును ఇచ్చు నక్షమున స్మృతివిహితమైన ఆచారమునకు నిష్ప్రయోజనత్వము సంభవించును ఇతిచేత్ = అనుచో, న = అట్లుకాదు, తత్ + అపిక్షత్వాత్ = కర్మములు స్మృతి విహితములైన ఆచారములను అపి

క్షించియే ఉండుటవలన అనగా ఆచారములేని కర్మములు ఫల ప్రదములు కావు అని భావము ఈ విషయమే “సన్ధ్యాహినోఽక్షుది ర్మిత్యమనర్హస్సర్వకర్మను” “సంధ్యావందనము చేయనివాడు ఏ వైదికకర్మను చేయుటకును, అర్హుడు కాడు” అను స్మృతి వచనముచే చెప్పబడుచున్నది కావున సదాచారముతో కూడిన సత్కర్మములే ఉత్తమజాతిప్రాప్తికి హేతువులు.

98 సూ॥ “సుకృత దుష్కృతే విజేతి తు బాదరిః” (4) 3-11

అర్థ 1 సుకృత దుష్కృతే + విన = “రమణీయ చరణాః”, “ఓపూయ చరణాః” (భా- 3-10-7) అను పదములకు “సుకృతము చేసినవారు”, “దుష్కృతము చేసినవారు”, అనియే అర్థము ఇతికు = ఇట్లని, బాదరిః = బాదరి యను మహర్షి తలంచుచున్నారు

విషయ “రమణీయ చరణాః” అను పదమునకు మంచి ఆచారము కలవారు” అను అర్థమును చెప్పి, “ఇది యజ్ఞయాగాది సత్కర్మములకును సూచకము ఆచారము, సత్కర్మ ఈ రెండునూ కలిసి ఉత్తమజన్మప్రాప్తికి హేతువులు అని “కార్ణాజిని” మహర్షియొక్క ఆశయము కాని బాదరి అను మహర్షి “రమణీయచరణాః” అను పదము ఆచారమును ప్రధానముగ కర్మములను గౌణముగా చెప్పుట కాక సాక్షాత్తుగ సుకృతమునే బోధించును. కావున మనము చేయు సుకృతము ఉత్తమ జన్మమునకు కారణమగుచున్నదని తలంచు చున్నారు. ఈ అర్థమే బాదరాయణులకును అభిమతము

71. అనిష్టాదికార్యధికరణము 3

హింసాభయము వంద్రలోకగమనాగమనాదులు ఉండవు

298 సూ॥ “అనిష్టాదికారిణామపి చ శ్రుతమ్ (1) (3-1-12

అర్థ అరిష్టాదికారిణాం + అసివ = ఇష్టము, పూర్తము
మొదలగు సత్కర్మలను చేయనివారికిని చంద్రలోక గమనము ,
ప్రతమే = వేదమున చెప్పబడినది

వివ "యే వై శే వాస్మాల్లాకాత్ప్రయన్తి చంద్రమసమేవ తే
సర్వే గచ్ఛన్తి" (కౌషీతకీ 1-2) "ఈ లోకమునుండి వెడలువారు అందఱు
చంద్రుని పొందుచున్నారని" చెప్పబడే ఇష్టాపూర్ణాదులను చేసిన వారికి
చేయనివారికిని, చంద్రలోకప్రాప్తి సమానమని తెలియుచున్నది

308 సూ॥ సంయమనేత త్వనుభూయేతరేషా మారోహోవరోహా
తద్గతి దర్శనాత్ (2) 3-1-13

అర్థ సంయమనేత = యమునియొక్క శాసనమున ,
అనుభూయ = పావఫలమును అనుభవించి , ఇతరేషామ్ = ఇషా
పూర్ణాదులు చేయని పాపిష్ఠులకు . ఆరోహోవరోహా = చంద్రలోకము
నకు వెళ్ళుట, వచ్చుట అనునవి సరిభవించును తత్ + గతిదర్శి
నాత్ = యమసదమునకు పాపిష్ఠులు వెళ్లునట్లు ప్రతి చెప్పుటవలన
ప్రతి "వైవస్వతం సంగమవం జనానాం" యమం రాజానమ్
ఆరణ్య 2(వ-1) పనివత్సంతుని కుమారడు ఓనులకు సంగమస్థానము
అయిన యమధర్మరాజును" ఇచ్చి "జనానామ్" అను పదము
పుణ్యవంతులను, పాపిష్ఠులను బోధించుచున్నది

309 సూ॥ "స్మరంతి చ" (3) 3-1-14

అర్థ ' స్మరంతి చ = స్మరి కర్తలును ఈ అర్థమును బోధించు
చున్నారు

ప్రతి . "సర్వేవై శే వశం యన్తి భగవన్కిల" (విష్ణుపురా-
3-7-5) వీరందఱు యమునికి వత్సలు అగుదురుకదా భగవన్:

302 నూ॥ “అపినవ్త” (4) 3-1-15

అర్థ సప్త + అపి = నరకలోకములు ఏడుమ పాపిష్ఠులు పాపఫలమును అనుభవించుటకు నివసించదగియున్నవి

303 నూ॥ “తత్రాపి తద్వ్యాపారాబవిరోధః” (5) 3-1-16

అర్థ : తత్ర + అపి = ఆ ఏడు రెరవాది నరకములయందును తత్ + వ్యాపారాత్ = ఆ యమునిగి అధికారము ఉన్నందువలన, అవిరోధః = పాపిష్ఠులు యముని వన్నిధికి చేరుటలో విరోధములేదు.

వివ విపాపిష్ఠులు మరణానంతరము మొదట యమవదనమును చేరుదురు పిదప యముని అజ్ఞానోత్పన్న వారి వారి కర్మానుభవము నకు తగిన నరకలోకమునకు విోపుదురు. అచట పాపఫలమును అనుభవించి అచటినుండి చంద్రలోకమును చేరి క్రమముగా భూమికి చేరుదురు. ఈ ఐదు పూర్వపక్ష సూత్రములు.

ఇక సిద్ధాంతము .

304 నూ॥ “విద్యాకర్మతోరితి ప్రకృతత్వాత్” (6) 3-1-17

అర్థ విద్యాకర్మతోః + ఇతి = బ్రహ్మవిద్యానిష్ఠులకు అర్పితాది మార్గము, ఇష్టాపూర్తా కర్మనిష్ఠులకు దూమాది మార్గము అని ప్రకృతత్వాత్ = ప్రస్తావించబడుటవలన వీరికంటె భిన్నులైన పాపిష్ఠులకు చంద్రలోకగమనము సంభవించదు బ్రహ్మచేత్రులు అర్పితాది మార్గమున బ్రహ్మమును చేరుదురు కర్మనిష్ఠులు దూమాది మార్గమున చంద్రలోకమును చేరుదురు. కావున పాపిష్ఠులకు ఈ రెండు అవకాశములును లేవని భావము.

305 నూ॥ “న త్స్వకీయే కథోప లక్ష్యే” (7) 3-1-18

అర్థ తృతీయే=విద్యానిష్ఠులు కర్మనిష్ఠులు కాని పాపిష్ఠుల విషయమునందు, న = వారు దేహము దాల్చుటకు వరాగ్ని విద్యతో చెప్పబడిన పంచమాహుతి, ఆ అనరము లేదు, తదా + అవలంబ్యః = అవిధముగ ప్రతియందు చూపట్టుచుండుటవలన

ప్రతి : “వేత్త యథా శేనాసౌ లోకో న సమ్పూర్యతే” “తద్యుక్త లోకము జీవులలో నిండకపోవుటకు కారణమేమి;” అను ప్రశ్నకు “అగ్నేరియోః యథోర్న కతరేణ చ తానీ మాని క్షుద్రాణ్య సక్వచా వర్తీని భూతాని భవన్తి జాయన్త్యే త్యేత్యేత తృతీయంస్థానం శేనాసౌ లోకో న సమ్పూర్యతే” (భా- 3-10-8) “తృతీయస్థాన శ్లోకాదులైన పాపిష్ఠులు ఈ దేవయాన పితృయానములతో ప్రవేశించక జనన మరణ ప్రవాహమున మునిగి తేలుచు నరకములను అనుభవించుచుండురు కావున ఈ ద్యులోకము జీవులచే నిండుకున్నది” అని సమాధానము చెప్పబడినది దీనిని పాపిష్ఠులు జన్మలను వదిలించునపుడు పంచమాహుత్యపేక్ష లేదని తెలియుచున్నది కావున, చంద్రలోక గమనము పైతము వీరికి లేదు

306 సూ॥ “స్వర్యతే చ లోకే” (8) 3-1-19

అర్థ : లోకేచ = లోకమునందును, స్వర్యతే + అపి = పంచమాహుతి సంబంధము లేకయే ద్రావది మొదలగు వారు జన్మించి నట్లు భారతాదులయందు చెప్పబడియున్నది.

307 సూ॥ “దర్శనాప్త” (9) 3-1-20

అర్థ : దర్శనాత్ + చ = ప్రతులయందు పంచమాహుతితో

అనంతరము లేని కొన్ని జీవముల ఉత్పత్తి చెప్పబడుటవలనను ఇది సంభవమే

ప్రతి "తేషాం ఖల్వేషాం భూతానాం త్రిణ్వేన బీజాని భవన్యాణ్ణజం జీవజముద్భిజ్జం ఇతి" (చా- 6-2-1) "ఈ ప్రాణుల ఉత్పత్తికి మూడు విధములైన బీజములు కలవు 1 అండజము = గ్రుడ్డునుండి పుట్టునది 2 జీవజము = ఒక ప్రాణినుండి పుట్టునది 3 ఉద్భిజము = భూమిని భేదించుకొని పుట్టునది" వీనిలో ఉద్భిజములకు పంచమా ముతితో అనంతరము లేదు

308 సూ॥ తృతీయశబ్దావరోధసంశోకజన్య (10) 2-1-21

అర్థ సంశోకజన్య = చెమట మొదలగువానివలన కలుగు ప్రాణులను, తృతీయశబ్ద + అవరోధః = మూడవదైన "ఉద్భిజ్జ" అదను చేత పేర్కొనుట సంభవించినది (అవరోధః = సంగ్రహః)

72. తత్త్వాభ్యావ్యావృత్త్యాధికరణము 4

జీవుడు ఒక్క పరిగ్రహముకకు దిగి వచ్చునపుడు అకాశాదులయందు వాని సౌందర్యమును కలిగియుండును

309 సూ॥ "తత్త్వాభ్యావ్యావృత్తిరుపక్తేః 3 1-22

అర్థ తత్ + స్వాభావ్య + ఆవృత్తిః = పరలోకము నుండి దేహ ధారణమునకై ఈ లోకమునకు వచ్చు జీవులు అకాశమై, వాయుమై, ధూమమై, మేఘమై, వర్షమై, ఈ విధముగ త్రిందిరి దిగివత్తురు

ప్రతి "యథేత మాకాశ మాకాశావ్యాయు వాయుర్భూత్వా

దూమో భవతి ధూమోభూత్వాఽత్ర భవతి అత్ర భూత్వామేమో భవతి మేమోభూత్వా ప్రవర్తతి " (భా- 5- 0-5) అపశ్రతివాక్యము నందు ఆకాశాదులుగ అగుట అనగా ఆకాశాదుల సాదృశ్యమును కలిగి యుండుట అని అర్థము, ఉపపత్తిః = ఆకాశాది రూపములతో సుఖదుఃఖములను అనుభవించుటందుట ఉపపన్నమగుటవలన

వివ దూమాదిమార్గమున చంద్రలోకమును చేరిన కర్మరులు పునర్జన్మకై దిగి వచ్చునపుడు ఆకాశము, వాయువు, మొదలగువాని శరీరముగ దాల్చి సుఖదుఃఖముల ననుభవించుట అని పూర్వపక్షము కాని ఆకాశమగుట, వాయువగుట అనగా వానితో సాదృశ్యమును పొందుట అనియే అర్థము ఆయా శరీరములనుదాల్చుట అనికాదు అచట సుఖదుఃఖానుభవము లేకపోవుటచే శరీర పరిగ్రహము సైతము ఉండదుగదా.

73 నాతిచిరాధికరణము 5

జీవుడు ఆకాశమునుండి ఓషధులలో చేరునంత వఱకును వేగముగ దిగి వచ్చును

210 సూ: "నాతిచిరేణ విశేషాత్ " 2-1-23

అర్థ . అతిచిరేణ = జీవుడు ఆకాశమునుండి క్రిందికి దిగి ఓషధులలో ప్రవేశించువంతవఱకును ఎక్కడా ఆలస్యముగ, న = ఉండడు. విశేషాత్ = "అతోవై ఖలు దుర్నిప్రవృత్తరమ్ " (భా- 5-10-8) "అచట నుండికదా (ధాన్యాదులనుండి) బయట వడుట దుఃఖసాధ్యమైవది " అని విశేషించి చెప్పుటవలన

74 అన్యధిష్టితాధికరణము 6

జీవుడు సేషధులయందు చేరియుండును

311 సూ॥ “ అన్యధిష్టితే పూర్వవదభిలాషాత్ ” (1) 3-1-2

అర్థ అన్య + అధిష్టితే = క్రిందికి దిగివచ్చు జీవుడు ఇతర జీవులచే అధిష్టించబడియున్న బ్రహ్మాదులయందు ఆ జీవులతోబాటు కలసియుండును, పూర్వవత్ = మునుపటి ఆకాశదులయందువలె, అభిలాషాత్ = బ్రహ్మాదుల దూషమున ఉండును అని చెప్పియున్నందు అలన

విని జీవుడు దేశభారణము కొఱకు దిగి వచ్చునప్పుడు ఆకాశము మొదలు బ్రహ్మాదులవరకు వానియందు రలసియుండునే కాని ఆ దూషమున జన్మించడు. జన్మించుట అన్నది మనుష్యాది దూషముననే అని భావము

312 సూ॥ “ అశుద్ధమితీన్న శబ్దాత్ ” (2, 3-1-25)

అర్థ : అశుద్ధమ్ = క్రిందికి దిగివచ్చు జీవుడు తాను అంతకు ముందు జన్మలలో చేసిన అగ్నిజీమియాది పశుహింసాదులవలన ఏర్పడిన అరితిపద్ధమైన శరమము బ్రహ్మాదిజన్మకు కారణము అని ఏల చెప్పుదు ? ఇతిచేత్ = అనుచో, న = అట్లుకాదు. శబ్దాత్ = అగ్ని జీమియాదులయందు చేయు పశు హింసానికమును పేదమే విధించుట వలనను, యజ్ఞమున కావించిన హింస హింస కాదని “ హిరణ్యశరీర ఉద్ధవస్వర్గం లోకమేతి ” (యజు 4-31-6-4-31) “ బంగారు శరీరము కల పశువు స్వర్గలోకమును పొందుచున్న ” దని చెప్పుటచే యజ్ఞ

యాగాదులవలన అపరిశుద్ధకర్మము ఏర్పడుట గాని దానివలన ప్రవృద్ధి జన్మము కలుగుటగాని లంభనిష్ఠపు అని భావము

313 సూ॥ “ రేతస్సిగోగోఽథ ” (3) 3-1-28

అర్థ : అథ = ప్రీతిలో చేరిన విదవ, రేతస్సిగో + యోగః = కుక్షమును సేవనమొనర్చు పురుషునితో అతడు భుజించిన అన్నము ద్వారా వచ్చి చేరును

314 సూ॥ “ యోనే శ్శరీరమ్ ” (4) 3-1-27

అర్థ : యోనే = స్త్రీయొక్క గర్భాశయమును ప్రవేశించిన విదవ , శరీరమ్ = జీవుడు శరీరమును ధరించును

తృతీయాధ్యాయ పథమపాదార్థ సంగ్రహశ్లోకః

శ్లో॥ పాదేత్వర్హస్వదస్మిన్వపురిహ పిజన దృఢత సూక్ష్మై స్సహాయాత్
భుక్తిస్వర్గోఽపరోహే దనుఃసహితో మాత్రయా భిన్నమార్గః॥
చన్ద్రాప్రాప్తౌది నస్మాన్నిరయపథాచామమృరానదృత్త్వంద్వౌ
తస్మాచ్ఛ్రావరోహః పరవపుషివరం ప్రీహిపూర్వేసి యోగః ॥

తా॥ ఈ తృతీయాధ్యాయ ప్రథమ పాదమునందు మొదటి అధికరణమున జీవుడు భూతసూక్ష్మములతో కలిసి మరణసమయమున శరీరమునుండి ఎయలువెడలును అని, రెండవ యధికరణమున స్వర్గలోక శిఖ్యముల ననుభవించి, పునర్జన్మకై జీవుడు కర వెణుతో వెళ్ళిన మార్గమునగాని, మరియొక మార్గమునగాని దిగి వెళ్చును అని, మూడవ యధికరణమున నరకలోకమును హించిన

పారికి, చంద్రలోక ప్రాప్తిలేదు అని, నాల్గవ యధికరణమున అకాశాదులవ్వారా దిగి వచ్చునపుడు అకాశాది సాదృశ్యమును కలిగి యుండును అని, అయిదవ అధికరణమున అకాశము మొదలు ప్రవీహి వర్షంతము వేగముగ దిగివచ్చునని, ఆరవ యధికరణమున ఆ ప్రవీహులయందు జీవుడు సంక్లేషించి ఉండునని ఈ యాఱు విషయములు వివరింపబడినవి.

ఇందు జీవుని జన్మ మరణప్రకారములను వివరించినందు వలన ఈ పాదమునకు “వైరాగ్యపాదము” అను నామము సార్థక మగుచున్నది.

తృతీయాధ్యాయ ప్రథమపాదము సమాప్తము

318 నూ॥ "పరాభిధ్యానాత్తు తిరోహితం చిత్తోహ్యస్యబద్ధవివర్జయో" (4) 3-2 4

అర్థ పర + అభిధ్యానాత్ + తు = పరమాత్మయొక్క సంకల్పమువలన, తిరోహితం = జీవునియొక్క సత్యసంకల్పత్వాది గుణములు తిరోధాయములై నవి. తతః యా = ఆ పరమాత్మ సంకల్పమువలన గదా, అపున్య = ఈ జీవునకు, బంధవివర్జయో = సంసారబంధము మోక్షము కలుగుచున్నవి

వివ పరిసారదశయందు జీవునకు సత్యసంకల్పత్వాది గుణములు తిరోహితములగుటవలన ఆతడు స్వాప్నిక పదార్థములను సృజింపలేదు జీవుని సత్యసంకల్పాది గుణములు తిరోహితములగుటకు కారణము అయి కర్మానుసారయైన పరమాత్మయొక్క సంకల్పమే పరమాత్మయొక్క సంకల్పమువలననే జీవుడు సంసారబంధ మోక్షమును సొందుచున్నాడు జీవుని బంధ మోక్షములు పరమాత్మాధీనములని భావము.

319 నూ॥ దేహయోగాద్వా నోఽపి (5) 3-2-5

అర్థ సః + అపి = ఆ తిరోధానము, దేహయోగాత్ + వా = శరీర సంబంధమువలన కలుగుచున్నది.

వివ జీవునకు స్థూల సూక్ష్మ శరీరముల సంబంధము వలన సృష్టిస్థితి, వ్రతయములయందు సత్యసంకల్పత్వాదిగుణములు తిరోహితములగుచున్నవి.

320 నూ॥ "సూచకశ్చ హి శ్రుతేరాపక్షతే చ తద్విదః" (6) 3-2-6

అర్థ సూచకః + చ + హి = స్వప్నములు తథాతథములకు సూచకములు. అగుచున్నవి కదా! శ్రుతే = శ్రుతివలన

తతః "యదా కర్మసు క్షామ్యేషు స్త్రియం స్వప్నేషు పశ్యతి

సమృద్ధిం కత్ర జానీయాత్ సస్మిన్ స్వస్మనిదర్శనే-”భాం-5-2-9
కామ్యకర్మ” ము చేయునపుడు స్వప్నమున స్త్రీని చూచినచో సమృద్ధి
కలుగునని తెలిసికొనవలయును

తద్విదః — ప=ఆ స్వప్నకాత్రపేత్తలును, ఆచక్షరే=స్వప్నములు కుభా
శుభ సూచకములని చెప్పుచున్నారు చూడుడు: “అథ స్వప్నే పురుషం
కృష్ణం కృష్ణదంతం వశ్యతి స ఏనం హన్తి” స్వప్నము నందు
నల్లని దంతములు కలి నల్లని పురుషుని చూచినచో అతడే ఇతనిని
చంపునని తెలిసికొనవలయును

వివ స్వప్నములు కుభాశుభస్థానకములని క్రుతి చెప్పు
చున్నది స్వప్నకాత్రపేత్తలును అట్టి చెప్పుచున్నారు జీవుడే స్వప్న
వదార్థములను సృష్టింపుకొనుపక్షమున అలభనూచికములైన వదార్థ
ములను ఏల సృష్టింపుకొనును? కావున స్వాప్తిక వదార్థములు వర
మాత్మయొక్క మాయా వృష్టి మాత్రమే అని సిద్ధాంతము

75 తదభావాధికరణము 2

నిద్రలో జీవుడు వాడులను పురితన్నాడినీ, వరమాత్మను
అక్రయించి యుండును

321 నూ॥ “తదభావో నాడిమ శత్రుత్వేరాత్మని చ”(1) 3-2-7

అర్థ తత్ + అభావః = ఆ స్వప్నములేకపోవుట అనగా నుప
ప్తిదశ నాడిమ = వాడులయందును, పురితత్ అను ఒక ప్రత్యేక
నాడియందును, ఆత్మని చ = వరమాత్మ యందును జీవునికి సంభ
వించును క్రుతే = క్రుతివలన,

వివ "అను తదా నాడిషు సుప్తి భవతి" (ఛాం. 8-6-3) ఈ నాడులయందు జీవుడు నిద్రాదశలో చేరియుండును. "పురితశీతే" (బృ 4-1-19) పురితత అను నాడియందు శయనించియుండును. "నతా నోమ్య తదా సంవస్నా భవతి" (ఛాం 6-8-1) ఓ సౌమ్యుడా! నిద్రయందు జీవుడు సత్ అనఁడు వరమాత్మతో చేరియుండును అను ఈ శావనిషద్వాక్యములు జీవుడు సుషుప్తిదశలో నాడులయందు పురితస్నాడియందు వరమాత్మయందును చేరికాండును అని చెప్పుటచే వీటి అన్నింటియందును ప్రాసాద ఖట్వా ఎల్లంకన్యాయమున (మేడ మీది మంచము మీదగల వరుపు మీద ఎందుకొనియున్నాడు అను విధముగ) చేరియుండనచ్చును నాడులద్వారా పురితస్నాడిని చేరి అచట బ్రహ్మముతో చేరియుండునని భావము

322 సూ|| "అతః ప్రబోధోస్మాత్" (2) 3-2-8

అర్థ అతః=బ్రహ్మమే జీవునకు సుషుప్తిదశలో సాక్షాత్తు విశ్రమస్థినమగుచున్న అస్మాత్=ఎవరప్రజ్ఞామునుండి, ప్రబోధః=జీవుడు మేల్కొనుట వరుగున్నది

77 కర్మానుస్మృతిశ్చవిధధికరణము ?

జీవుడు సుషుప్తిదశలో ఎరిమి ఉన్నా చేరియున్నను మోక్షమును పొందడు

323 సూ|| "క వివతు కర్మానుస్మృతిశ్చ విధిభ్యః 3-2-9

అర్థ నిఃప్రవలం=గ్రహకు శాశ్వతమిందిన జీవుడే నిద్రావసానమున ప్రవృద్ధును గాంచును కర్మ=కాను అనుభవించవలసిన కర్మ శేషించియుండుట వలనను అనుస్మృతి=ఆ దేవదత్తుడు నేను

అని స్మరించుట వలనను, శబ్దం = “త ఇహ వ్యాఘ్రో వా సింహో వా
యద్యద్భవంతి తథా భవంతి” (భా-6-10-2) జీవుడు నిద్రించుటకు
ముందు వ్యాఘ్రముగ, సింహముగ ఈ రీతులలో ఏ విధముగ
నుండెనో నిద్రనుండి మెల్లొనిన పిదప కూడ అట్లే ఉండును అను
శ్రుతి వలనను, విధిభక్తి = మోక్షాదులకు ఉపాయములైన ఉపాసనాది
విధులను అవలంబించుకొనుటకును, నిద్రించిన జీవుడే మేల్కొనును
గాని మరియొకడు కాదు

వివరములు సులువు పై దిశయందు పరిమితమై జేరియుండు
నని పై చదవఁ దలండువారు తెలుసుకొనవలసి. జీవుడు పరమాత్మతో
చేరినచో ఇతనికి మోక్ష మేకదా! కావున మేల్కొను జీవుడు ముందు
నిద్రించిన జీవునికంటె నిశ్చయమైనవాడై ఉండవలయును అని
సందేహము రాగా దానిని నివర్తించవలయుటకై ఈ అధికరణము
ప్రారంభించబడినది. నిద్రాదశలో జీవుడు పరమాత్మను ఆశ్రయించి
యున్నను శరీరేంద్రియాదిసంబంధము వీడనందువలన అతనికి
మోక్షము సిద్ధించదు

78 ముగ్ధాధికరణము 4

మూర్ఖ అర్థమరణము

324 మా|| “ముగ్ధేంద్ర సంపత్తిః పరిశేషాత్” 3-2-10

అర్థము ముగ్ధే = మూర్ఖుని పొందిన వానిలో, అర్థసంపత్తిః =
సగము మరణదశ విర్బడుచున్నది పరిశేషాత్ = పరిశేషస్వయమువలన

వివరము జాగ్రత్, స్వప్న, సుషుప్తులు అను మూడు దశలలో
జేరియుండును ఈ మూర్ఖావస్థ చేరదు మూర్ఖానంతరము అవ్యక్తి

అర్థ: తత్=ఆ బ్రహ్మము, ప్రధానత్వాత్=జీవులకు నామ, రూపములను కల్పించుచు ప్రధానమైనందువలన, అరూపత్వే + ఏవ హే = పృథివ్యాయలను శరీరముగ కలిగియుండియు రూపము లేనిగానివలె ఉండును.

వివ. మమస్యాదిశరీరములయందు జీవుడు కర్మఫలము సమభవించుటకై ప్రవేశించును జీవునిచే కర్మఫలమును అనుభవించ చేయుటకై అతనికి నామ, రూపములను కలిగించి, అందు వర మాత్మయు ప్రవేశించును. అట్లు ప్రవేశించినను, ఫలభోక్త కానందు వలన అతనికి ఎట్టి దోషములును ఉంటవు. కావున బ్రహ్మము దోష రహితనూ, కళ్యాణగుణసహితమునై ఒప్పుచున్నది

329 నూ|| “ప్రకాశవచ్చాపై యర్థ్యాత్” (5) 3-2-15

అర్థ: ప్రకాశవత్ - చ = “సత్యం జ్ఞానమనంతం బ్రహ్మ” (బై - బ్ర 1-1) సత్యము, జ్ఞానము అనంతమునైన బ్రహ్మము అను వాక్యముచే తెలియబడు బ్రహ్మముయొక్క స్వయంప్రకాశత్వమువలె, అపై యర్థ్యాత్ = “యస్పర్శస్థితః” (ముండక 1-1-9) ఎవడు స్పర్శతో, “వదానస్థితః క్షిప్తిర్విదైవ శ్రూయతే స్వాభావికీజ్ఞానలక్రియాచ” (శ్వేత 6-8) ఈ బ్రహ్మముయొక్క ఉత్తమము, నానావిధము నైన శక్తి సహజములైన జ్ఞాన, బల, (క్రి) యాదులు ప్రసిద్ధములేకగా, ఈ మొదలయిన ఉపనిషద్వాక్యములచే తెలుపబడిన సర్వజ్ఞత్వాదికళ్యాణ గుణములును వర్తములు కాకుండుటగా బ్రహ్మమునందు వీనిని రాద అంగీకరింపవలయును. కావున వరబ్రహ్మము అనంత కళ్యాణ గుణాకరము.

330 నూ|| “ఆహే చ ల్పప్రసే” (6) 3-2-16

అర్థ తత్ + మాత్రం = "సత్త్వం జ్ఞానమనంతరం బ్రహ్మ" (ప్ర-
బ 1-1) అను వాక్యము సత్యత్వాని గుణములను మాత్రమే ఆహారము
పెరిపినదేకాని, ఇతర-గుణసమిష్టములచే తెలుపబడిన సర్వజ్ఞుని
సత్యసంకల్పత్వాది గుణములను నిషేధించలేదు.

391 నూ|| "దర్శయతి హ్యేతన్ సర్వచే" (7) 3 2-17

అర్థ అయోగము స్తవేదాంతగణము దర్శయతి, "తమీశ్వరా
ణాం వరమం మహేర్వరం" (శ్లోక 6-7) ఈశ్వరులకును అధీశ్వరు
డైన అతనిని, "నిష్కలం నిష్కమం శాంతం" (శ్లోక 6 19-20)
అదయవరవాతకు, క్రియల నాస్యగు సర్వకార్యులు అనుచు ప్రతి వర
మాత్రమొక్క కళ్యాణగుణావళియును సర్వోత్తమును బోధించు
చున్నది, సర్వచే + ఏయో మామగుణాదింత వేత్తి కమహేష్వ
రమ్" (భ గీ 10 3) ఎక్కడ ఉన్న స్వయం నిరేవవానినిగను-
లోకములకు అధిపతిగను తెలిసి గుచున్నాడో, అనుచు ఈ విషయము
స్మృతియందును పేర్కొనబడియున్నది.

392 నూ|| "అథ ఏవ సమా సూర్యకాండవం" (8)

3 2-18

అర్థ అత ఏవ చైవ సమాపరిసరి, అనగ బ్రహ్మము చిద-
విదాత్మక ప్రకారమును శాసించియుండియు దాని దోషములు తనకు
అంటక సర్వజ్ఞుడగును అను కలిగి కలంకములను సో-
మార్యక తాదిం త్ = ఒకటియందును సూర్యప్రతి సంబంధముల
బ్రహ్మము సర్వప్రతి ఉండునని, ఈవిషయము సామ్యము చెప్పబడుచున్నది.
ప్రమాదము.

“అశాశమేకం హి యథా ఘటాదిసు వృధగృహేత్|

తథాఽత్యైకోహ్యనేకప్థో జలాధారేష్వివాంతమాన్”

(యూక్తి. స్కంధ-ప్రాయశ్చిత్తకాండ 144)

అశాశమేకగృహే ద్వియంను ఘటాదులయందు వేరువేరుగా భాసించు నట్లును, సూర్యుడు ఒక్కడే అయినను జలాశయములయందు భిన్న భిన్నముగా భాసించునట్లును ప్రపంచమున బ్రహ్మము భాసించును.

333 సూ “అమ్నువదగ్రహణాత్తు న తథాత్వమ్” (9) 3.2.19

అర్థ అమ్నువత్=నీటియందు (సూర్యప్రతిబింబము)వలె, అగ్ర హణ్ + తు=పృథివ్యాదులయందు వరమాత్మత్వాప్తి గ్రహించు బడినందు వలన, తథాత్వం=(నీటియందు ప్రతిబింబించిన సూర్యుని వలె) వరమాత్మ ఆశ్రయ దోషరహితుడై ఉండుట, సరివడదు

వివ సూర్యుడు వాస్తవముగ నీరులో ప్రవేశించడు అని ప్రతిబింబము మాత్రమే అందు గోచరించును కావున సూర్యునిని లా జలములో ఉండు దోషములు సంక్రమింపవు. కాని వరమాత్మ స్వభా వ్యాధి సకల వదార్థములయందును సామరూపవ్యాకరణమునకై వాస్తవముగ ప్రవేశించుచున్నాడు కావున ప్రకృతిగతదోషములు వర మాత్మముందు లభక సంక్రమింపను అని పూర్వక్షము

334 సూ | వృద్ధిప్రోసథాత్వ మంతర్వావా దుభయసామం
స్యో దేవం దర్శనావప్ (10) 3.2.20

అర్థ అంతర్వావాత్=వరమాత్మ పృథివ్యాదులయందు (అంతర్భు వింధి) వ్యాపించి ఉండుటవలన, వృద్ధిప్రోసథాత్వం=బ్రహ్మము

యొక్క స్వరూపము సంకోచవికాసముల నందుట (జలసూర్య దృష్టాంతముచే నివర్తించబడుచున్నది) ఉభయసామంత్వాత్ = ఘటదులయందు ఆకాశమునకు “జలాశయములందు సూర్యునివలె” అనురెండు విధములైన దృష్టాంతములు సరివడవలయున్నందువలనను దర్శనాత్ + వ = దృష్టాంతమునందలి గుణము అన్నియు దాఁష్ట్యాంతికమునందు చూట్టుకున్నను దానిని దృష్టాంతీకరించుట చూపట్టుటవలనను ఏకాత్మ నిశ్చయించబడుచున్నది

వివ : “ఆకాశ మేకం హి యథా ఘటాదిషు పృథగ్భవేత్” ఆకాశము ఒక్కటి అయినను అది వివిధరూపములతో మున్న ఘటదులయందు ఎట్లు వేర్వేరుగ గ్రహించబడుచున్నదో అట్లే పరమాత్మ ఒక్కటి అయినను పృథివ్యాదులయందు భిన్నభిన్నముగ గ్రహించబడుచున్నాడు అనియు “యథా రేషివాంతమాస్” జలాశయములయందు ప్రతిబింబించిన సూర్యునివలె (జలగత దోషములు సూర్యునికి అంటని విధముగ పరమాత్మ అంతట వ్యాపించియున్నను అతనికి ఆయా పదార్థముల దోషములు అంటవు అనియు ప్రతి, దృష్టాంత ప్రదర్శన పూర్వకముగ చేతనాంతర పదార్థములయందు పరమాత్మ వ్యాప్తిని, అతని నిర్దోషత్వమును విశదీకరించుచున్నది ఘటాకాశ దృష్టాంతముచే చేతనాంతరములయందు పరమాత్మ వ్యాప్తి సత్యమని తెలుపుచున్నది పరమాత్మ అట్లు వాస్తవముగ అంతట వ్యాపించియున్నను ఆయా పదార్థముల దోషములు పరమాత్మయందు సంక్రమించవు అని జలసూర్యదృష్టాంతము తెలుపుచున్నది ఈ విధముగ గ్రహించినపుడే పై రెండు దృష్టాంతములు సంగతములు కావు. జలసూర్య దృష్టాంతమున సూర్యుడు వాస్తవముగ జలమునందు లేనట్లే పరమాత్మయు పృథివ్యాదులయందు వాస్తవముగ లేడు అని

అర్థము దాదా? అని శంకించుట తగదు. దృష్టాంతము నందలి భర్త
మూల నన్నింటిని దాక్షిణ్యమునందు సమన్వయించవలయునను
నిర్బంధములేదు. సింహ ఇన మాణవకః బ్రహ్మచారి సింహమువంటి
వాడు" అను నాక్యమున బ్రహ్మచారితి సింహముతో అన్ని విధముల
సామ్యము సంభవించదుగదా. కావున పరమార్థ అంతట వ్యాపించి
యున్నను దాని దోషములు అతనికి అంటవు అని సారాంశము.
శ్రీశంకరులు "దర్శనాచ్చ" అను సూత్ర భాగమును వేరొక సూత్ర
ముగ స్వీకరించి" వ్యాఖ్యానించిరి.

335 సూ|| ప్రకృతైతావత్త్వంహి ప్రతిషేధతి తతో బ్రవీతి
చ భూయః (11) 3.2.21

అర్థః ప్రకృత + ఏతావత్త్వం = ప్రస్తుతమైన మూర్తామూర్త.
రూప బ్రహ్మశరీరముయొక్క పరిచ్ఛిన్నతను (నరినుతత్వమును) ప్రతి
షేధతి హి = "నేతి నేతి" అను ప్రతి ప్రతిషేధించుచున్నది; తతో = ఆ
పైన; భూయః = అధికముగ; బ్రవీతి చ = విశేషములను చెప్పుచున్నది

వివః ద్వే హి వ బ్రహ్మణో రూపే మూర్తంగామూర్త మేవ చ"
(బృ. 4.3.6) అను ప్రతి "బ్రహ్మమునకు రెండు రూపములు గలవు.
మూర్తము అమూర్తము అని, అనగా మూర్తప్రపంచము (ప్రపంచ
ముగ గోచరించు ప్రపంచము. అమూర్తప్రపంచము (అస్పృశ్యముగ
యోక్త్యరూపమున గోచరించు ప్రపంచము) ఇవి రెండును (సమగ్ర
ప్రపంచము) బ్రహ్మముయొక్క రూపము అని తెలిపి "అథాత అదేహ
నేతి నేతి" (బృ 4.3.6) "ఇక ఇవికాదు ఇవికాదు అని ఉపదేశము
అనుట బ్రహ్మను రూపమైన కృత్స్న ప్రపంచమును నిషేధించుటచేత

బ్రహ్మము సన్మాత్రమే గాని ఇతరులెవరియు (పితృగణమునకును, కళ్యాణగుణ విశిష్టము) కలుగకుండు హృత్పక్షమేగు ఈ సూత్రము సమాధానము “నేతి నేతి” అను శ్రుతి సులక్షణము రాజ్యకమైన బ్రహ్మ రూపమును నిషేధించుట లేదు బ్రహ్మము ఇతరసూత్రమే తాను, ఇతరము ప్రాప్తమగు అని దాని ఎరిమిరిత్వమును సుత్రము నిషేధించుచున్నది బ్రహ్మము అపరిచ్ఛిన్నము, అనన్తము అని దానిము శ్రుతి మనకు తెలియని మూర్తానూర్తాల్యంబ్రహ్మము మును తానే దుని దేశించి, మరల దానిని తానే ఎందులకు నిషేధించును అని అది ఉన్నట్ల ప్రకటించుట దాని రావున న-ఇతి-విని-అ-బ్రహ్మ-అ-స్తి-మాత్రమే కాదు, అనగా మూర్తానూర్తాల్యవిశిష్టమైనది మాత్రమే కాదు” అని యిట్లము బ్రహ్మము అపరిచ్ఛిన్నమని సారాంశము. ఇందు నే ఇట్లు నిషేధించిన తర్వాత “నహ్యేతస్మాద్దితి నేత్యన్యత్పరమసి” (బృ 4.3.6) “నేతి నేతి” అను అపరిచ్ఛిన్నముగ తెలుపబడిన ఎరమ త్పక్షంబు విశిష్టమైనది మరియొకటిదగుదా “అథ నామ దేయం. సత్యన్య సత్యం ప్రాణా పై సత్యం దేహ మేష సత్యం” (బృ 4.3.6) ఇతనికి సత్యమునకు సత్యము అని పేరు సత్యమునగా దేవులు వారికిని సత్యము వరమాల్ని అని యర్థము అకాశాదులవలె జీవులు ఉత్పత్తి వినాశములు లేని దగుటచేత సత్యము అనబడుచున్నాడు ప్లానసంకోచవికాసములగు జీవులకంటె జ్ఞానసంకోచమేరుగని వరమూర్త విలక్షణ దగుటచేత ‘సద్వైద్య సత్త్వం’ అనబడుచున్నాడు ఈ విధము గుణవిశేషములను శ్రుతి ప్రస్తుతించుటచే బ్రహ్మము చేతనైనైతి నశరీరకము, హిరణ్యగుణరహితము, కళ్యాణగుణాకరము అని స్పష్టముగ నిర్దించుచున్నది రావున బ్రహ్మము అనితి యతింగము నిర్గుణము కాదు. శ్రీశంకరులు ఈ సూత్రమును వేరొక అధికరణముగ గ్రహించిరి

336 సూ॥ తదవ్యక్తమాహుహి 3.2.22

అర్థ • తత్ = ఆ బ్రహ్మము, అవ్యక్తం = ఏ ప్రమాణము చేరను గోచరించనిది అని, అహహ = త్రుతి చెప్పుచున్నది కదా.

వివ "న చక్షుషా వశ్యతి కశ్చనై నం" (తై. నా. ఆ. 3. ఎవ్వడును ఈ పరమాత్మను కంటితో చూడలేడు. "న చ క్షుషాగృహ్యతే నాపి వాచా" ఈ పరమాత్మ కంటితోగాని వాక్కుతోగాని గ్రహించబడదు ఈ మొదలైన త్రుతివాక్యములు బ్రహ్మము ప్రమాణాలంతర గోచరము కాదు అని తెలుపుచున్నవి,

337 సూ॥ అపి సంరాధనే వ్రత్యజ్ఞానమనాధ్యమ్, 3.2.23

అర్థ అపి (చ) = మరియు, సంరాధనే = ప్రతిపూర్వకముగ భగవంతుని (ఆపాసించినచో) ఆరాధించినచో (అతని స్వరూపము సాక్షాత్కరించును) వ్రత్యజ్ఞాన + అనుమానాభ్యాం = త్రుతిస్పృతులవలన (ఈ ఎవయుము తెలియుచున్నది)

వివ పరమాత్మ మనకంటికి వాక్కునకు గోచరించుటకును కిక్కితో ఆరాధించినచో సాక్షాత్కరించును ఇందులకు బ్రతి ప్రమాణము "నా-య మాత్మ ప్రవచనేన లభ్యః న మేధయా న హునా త్రుతేన-య మేవైష వృణుతే తేనలభ్యః తస్మైష ఆత్మా వివృణుత అనుం న్యామ్' (ముంబత 3.23) ఈ పరమాత్మ వేదాధ్యయగ్రావేచనములచేతగాని మద్ధిబలముచేతగాని, అధికముగ విమరుచేతగాని ఎంగ శక్త్యు కాదు ఈ పరమాత్మ ఎవనిని ప్రేమించునో రయటింను.) అనిచేర మాత్రమే హిందదగియున్నాశ. అట్టి

ప్రియభక్తునికే అతడు తన స్వరూపమును సాక్షాత్కరింపజేయును
 “భక్త్యా త్వనన్యాయా శక్యః అహ మేవం విధోఽర్హున, జ్ఞాతుం ద్రష్టుం
 చ తత్త్వేన ప్రవేష్టుం చ శరతః” (భ. గ. 11.54) “అర్హునా, నా యా
 రూపమును చక్కగ తెలిసికొని దర్శించి, సంపూర్ణముగ అనుభవించుటకు
 అశక్తుభక్తి ఒక్కటే ఉపాయము” అనునది స్మృతి ప్రమాణము.
 మనము పరమాత్మను పరమప్రేమాత్మనియైన భక్తితో సేవించినచో
 అతడును మనలను అత్యంతము ప్రేమతో అనుగ్రహించి, స్వస్వరూప
 మును దర్శింపజేయునని భావము కావున నేతి నేతి అను త్తరి-పర
 మాత్మస్వరూపరూపగుణవిభక్త్యాదులచే అవధిచ్ఛిన్నము అని
 మాత్రమే తెలుపుచున్నది గని బ్రహ్మముయొక్క మూర్తామూర్త
 రూపములను నిశేధించి, బ్రహ్మము నిర్విశేషము, సన్యాత్రము అని
 బోధించుటలేదు. శ్రీ శంకరుల వ్యాఖ్యానసారము ఈ సూత్రమున
 “అపిచ” అని చకార మొకటి ఎక్కువగా కలదు.

338 సూ: అకాశాదిపంచైవైశేష్యం ప్రకాశశ్చ కర్మణః
 భ్యాసాత్ 3.2424

అర్థ కర్మణఃసంరాధన కర్మమునందు (ఉపాసనమునందు),
 అభ్యాసాత్=అభ్యాసము వలన, అకాశః=బ్రహ్మస్వరూపదర్శనము కలు
 గుచున్నది. ప్రకాశ+అదివత్=బ్రహ్మ సాక్షాత్కారమున బ్రహ్మ
 ముయొక్క జ్ఞానానందాది గుణములవలె మూర్తామూర్తవిశిష్ట
 స్వరూప ఒక డె శ్వర్యమును భాసించుటలో, అపైశేష్యం=విశేషము
 లేకుండుట (సంభవించుచున్నది).

వివ చాపాసనాభ్యాస పాటవమున బ్రహ్మమును సాక్షాత్క
 రింపవచ్చును ఆ సాక్షాత్కార సమయమున బ్రహ్మముయొక్క జ్ఞానా

నందాదిగుణములవలె మూల మూల విశిష్టశక్తిరూపముగదీ యిది తాది
గుణములును భాసించవచ్చును. కావుననే వామదేవయుపి "అహంకరము
తథావం, నూర్వత్స" (బృ 3.4 10) నేను మనుననై యుంటిని,
నూర్వత్సనై యుంటిని" అని అనుచు బ్రహ్మసాక్షి త్కారమును మున
జగదీశ్వరత్వాది గుణములను అనునంధించెను

339 నూ|| అతః సత్తేన రథావా లింగమే 3 3 25.

అర్థ అతః=ఇందువలన, అనన్తేన = లెక్కింపవశ్యముకాని
కళ్యాణగుణములతో (బ్రహ్మము కూడియుండును) తదావా=అట్లే కదా
లింగం = నిర్గుణత్వకళ్యాణగుణాకరత్వరూపమైన బ్రహ్మలింగము సద్ధిం
చుచున్నది.

వివ పై హేతువులవలన బ్రహ్మము అనంతకళ్యాణగుణ
విశిష్టమైనదని సిద్ధించుచున్నది ఈ దీనిని బ్రహ్మము ఉభయ లింగము
అనగా హేతుగుణ రూపము, కళ్యాణగుణవిశిష్టము అనుట స్పష్టమగు
చుండుగా "బ్రహ్మము సన్మాత్రమే" సన్మాత్రమే" అనుట ఎల్ల హేతు
గును.

80 అహికుండలౌ ౨౬ కరణము 6

బ్రహ్మం చైతన్యం చైతన్యం చైతన్యం

340 నూ|| ఉభయస్యవదేశాత్తేన లింగమే 3 3 26

అర్థ : ఉభయస్యవదేశాత్ = అహికుండలంబులందు అకు ఖేదమును
అభేదమును ప్రతులు చెప్పువలన, అహికుండలంబులందు అహికుండల స్వరూపు

మునపై భేదాభేదములు రెండును సంభవింపవచ్చును

వివరము. మూర్తాభేదముకంటె భిన్నమా? అభిన్నమా? అను సందేహమునకు ఈ అధికరణమున సమాధాన మొసగబడుచున్నది. “అత్తైవేదం సర్వం” (ఛాం 7.23.2) “ఈ ప్రపంచమంతయు అత్తయే” అను శ్రుతి జగత్తునకు బ్రహ్మమునకు అభేదమును బోధించుచున్నది. “అస్మాన్నాయీ సృజతే విశ్వమేతత్” (శ్వే 4.9) “సృష్టతి విశిష్టతైన వరమాత్మ దీని నుండి ఈ విశ్వమును సృజించుచున్నాడు” అను శ్రుతి భేదమును బోధించుచున్నది. ఇది యెట్లు సంభవము? అనగా పొడవుగా చూడు సర్పము చుట్టచుట్టుకొని వదుండునపుడు కుండలాకారమున గోచరించును నిద్రనుండి లేవగనే మెలికలు తిరుగుచు దీర్ఘముగ చూపట్టును, దీర్ఘమైన సర్పమే కుండలాకారమును పొందినట్లు బ్రహ్మము జగదాకారముగ పరిణమించినది అని అంగీకరించుట యుక్తము. ఇట్లు చెప్పిననే పై రెండు విధములైన శ్రుతులకును సమన్వయము కుదురగలదు అని యొక వక్షము.

341 సూ॥ ప్రకాశాశ్రయవద్వా తేజస్త్యైత్ 3,2,28.

అర్థం. తేజస్త్యైత్ = తేజోద్రవ్య మగుటవలన, ప్రకాశ + అశ్రయవత్ + వా = ప్రకాశమునకును (కాంతికిని) దానికి అశ్రయమైన దిపాది ద్రవ్యమునకునువలె నైనను (జగత్తునకును బ్రహ్మమునకును భేదము అభేదము సిద్ధింపవచ్చును.)

వివరము. దీనిని కాంతి వరస్పరము భిన్నములైనను రెండును తేజోద్రవ్యములే అగుటవలన అభిన్నము అనియు చెప్ప

వచ్చును గదా అట్లే జగద్రహ్మములకు బ్రహ్మత్వమునుబట్టి అభేదమును, చైతన్యవత్త్వ చైతన్యరహితత్వ రూపభేదమునుబట్టి భేదమును అంగీకరింపవచ్చును అహింసల దృష్టాంతము ననుసరించినచో బ్రహ్మము అచిద్రూపపరిణామమును పొందుచున్నదని అంగీకరింపవలెనవచ్చును, అది యుక్తముకాదు. ఇది ఇంకొక పక్షము.

342 సూ|| పూర్వవద్యా

3.2 28

అర్థ ! పూర్వవత్ + వా = (పై రెండు వాదములును సరికావు) పూర్వము జీవుడు బ్రహ్మముయొక్క, అంశము అని చెప్పిన రీతిని అదిత్తును కూడ బ్రహ్మముయొక్క అంశమే అగుచున్నది.

వివ "అంశో నానావ్యవధేశాత్" (బ్ర సూ II అ 3 పా 42 సూ) ప్రకాశాదీనైవం పరః" (బ్ర సూ. II అ.వె పా. 45సూ) అను సూత్రములయందు చెప్పిన రీతిని జీవునివలె అచేతనప్రకృతిలో బ్రహ్మముయొక్క, అంశము అని చెప్పుట యుక్తము. బ్రహ్మము చిదవిద్విశిష్టము గదా విశిష్టవస్తువునందు విశేషవస్తువు అంశముగా మందును ఆ విశేషణ విశేష్యముల స్వరూప స్వభావభేదమును పురస్కరించుకొని వానిని భిన్నముగను, వాని అంశాంతిభావమును పురస్కరించుకొని అభిన్నముగను వ్యవహరింపవచ్చును అని సిద్ధాంతము

343 సూ|| ప్రతిషేధాత్

3.2 29

అర్థ ప్రతిషేధాత్ + వ = అచిద్వస్తువుయొక్క ధర్మములను బ్రహ్మమునందు నిశ్చిందులుటవలనను అది బ్రహ్మైభిన్నము కాక బ్రహ్మైంశ మగుచున్నది

వివ 'స వా ఏష మహా నజ ఆత్మా అజరః అమరః' (బృ. 4-4-25) "అయీ పరమాత్మ గొప్పవాడు పుట్టుక లేనివాడు, ఆత్మ యైనవాడు. జరామరణములు లేనివాడు" అని ప్రకృతిధర్మమురైన ఒక్క జరామరణాదులను బ్రహ్మమునందు నిషేధించుటలన చేతనాని చేతనములు బ్రహ్మనిన్నములు కాక బ్రహ్మంశములగుచున్నవి. ఈ రీతిగ చిదచిద్విశిష్టమైన బ్రహ్మమే కారణము, కార్యము అగుటచే (సూక్ష్మబిడబిడి శిష్ట బ్రహ్మము కారణము-స్థూలబిడ చిద్విశిష్ట బ్రహ్మము కార్యము) ఏకవిజ్ఞానన విర్వవిజ్ఞానప్రతిష్ఠ (కారణవిద్యార్థమును తెలియకుటచే కార్యవిద్యార్థమును తెలియుట) సుసంగతమగుచున్నది కావున విశిష్టమైన బ్రహ్మము దోష రహితము, కళ్యాణగుణాకరము (కాళయ లింగము) అని సిద్ధించినది.

81 పరాధికరణము 7

పరబ్రహ్మమే అమృతమునకు సేతువు

344 సూ॥ పరమహస్నితూన్నాన సంబంధ భేదవ్యవధేశభ్యః

3 2.30

అర్థ 'అతః=ఈ పరబ్రహ్మముకంటెను, పరం=పైరైన మరి యొక తత్త్వము గలదు సేతు+అన్నాన సంబంధ భేదవ్యవధేశభ్యః= "సేతువు" అని చతుస్పాన్తి "షోడశకలము" అని చెప్పుటవలనను, ప్రావ్యప్రాపక సంబంధమును చెప్పుటవలనను

వివ "అథ య ఆత్మా స సేతుర్విధృటః" (ఛాం 4 1) "ఎవడు ఆత్మయో అతడు సేతువు, దారకుడు నై యున్నాడు" అని పరమాత్మ

సేతువుగా పేర్కొనబడినాడు. సేతువు దేశాంతరప్రాప్తికి సాధనమే గాని వరమప్రాప్త్యము కాదు గదా. “చతుష్సాద్రప్తహ్మ” (భాం.3 18 2) “బ్రహ్మము నాలుగు పాదములు గలది” అని (ఉన్నాన) వరిచ్చేదించి చెప్పుటవలనను, “అమృతస్యై ష సేతుః” (ముండ. 2 2 5) “అమృతమునకు (మోక్షమునకు) ఇతడు సేతువు” అనుచు ఈ బ్రహ్మమునకును మోక్షమునకును ప్రాప్త్యప్రాప్తక సంబంధమును తెలుపుటవలనను “తేనేదం పూర్ణం పురుషేణ సర్వం తతో యదుత్తరతరం” (త్వీతా శ్వే. 3 10) “ఈ ప్రపంచ మంతయు ఆ పురుషునిచే నిండియున్నది. అతని కంటె ఇతరము ఏది కలదో అది నామరూపరహితము” అని బ్రహ్మమునకు ఆ సైన్యగణ తత్త్వమునకు భేదమును తెలుపుటవలనను జగత్కారణముగ ఇంతవరకు వర్ణింపబడిన వరబ్రహ్మముకంటె పేరుగ మరియొక తత్త్వము కలదు అని పూర్వపక్షము.

345 సూ॥ సామాన్యాత్తు

3.2.31

అర్థ సామాన్యాత్ + తు = సాదృశ్యమునుబట్టి వరబ్రహ్మము సేతువుగా వర్ణింపబడినది

విభ సై పూర్వపక్షము నరికాదు “అది య ఆత్మా శ సేతు ర్విధృతిః ఏషాం లోకానాం అనంభేదాయ (భాం 8.4.1) “ఈ లోకములో ఒకదానితో ఒకటి కలిసిపోకుండుటకై వరమాత్మ సేతువుగా ఉన్నది” అను శ్రుతి సేతువు నీటిని విభజించి ధరించు రీతిని వరమాత్మ చేతనాచేతనములను సాంకర్యము పొందకుండునట్లు ధరించుటను తెలుపుచున్నది సేతుసాదృశ్యము ఇంతవరకే గాని దేశాంతరప్రాప్తి సాధనము అని తెలుపుటకు గాదు—“అనంభేదాయ” అని సేతుసాదృశ్య

గెయోల నమమ ప్రతినిధి వెంపాచుప్పది కదా ఎవని ఓడిచివ్వినాము,
 బర్జనాస్మిరాతనమా బయిన ఎవడు ఉత్తరం నిచ్చేవాడు, అధికమా
 ప్రాప్తయి అయిన మరెవరూ తల్పయి ఏదయి లేదు.

346 నూ॥ బద్ధకం ౧ అపకం

4 2 3 2

అర్థ పొందవలెను—“చాలా పొడవైన ప్రాంతం పొందండి” అని వాళ్ళున్నారు, ప్రాంతమూను ప్రాంతమూనవుల పొందవలెనని చెప్పినట్లైతే, అర్థ + అర్థ = “అర్థపొందవలెను” అని వాళ్ళు వాడుతున్న పొడవైన గలది అని చెప్పుట ద్వారా (పొడవైన) అని వాడుతున్న అని గ్రహించవలెనని వాడుతున్నాడు.

వివ "హేమమే యమ్య" ఎను ప్రతి రత్నము క్రిష్ణము
యెందు ఈ స్వాగతము (రవివారి) బోధించడా ఈ పాసనా సోదర్యము
సా బ్రహ్మము నా బగుపాకములు కలదిగ వర్ణించబడినది దాని
ప్రయోజనము అంత్యకే గావున ఎర బ్రహ్మమునక బె మించినది చురి
యొకటి లేదు

347 నూ॥ స్థానవికేషా శ్చ తాపాదవత్

3,233^v

అర్థ : ప్రతి 100 దినములకు = వెలుగులు పొగలుగుచునది, స్థాన
 గ్రహములుగా వివిధ స్థానములందు (అవరిచ్చిన్నమైన వర
 ప్రభులను అరిచ్చిన్నముగా వర్ణించుచును)

విని గిరితల నాడ్చునది చురలు వెలుగుడు జిల్లేమంది
 ప్రలరి మనువుడు గిరిమితలుగి యన్నట్లు ఎట్లు ఖాసింతునో అట్లే ఎగ
 బ్రహ్మమూ వరుక్క, శ్రుష్టు యుడతగు స్థానమలయందు యుండుట
 తేత "య్యగల మున ఎరిమిలమూగి పేర్కనబడినది రన నది
 దోషము కొరకు

348 నూ|| ఉపపత్తిశ్చ

3 2 34

అర్థ ఉపపత్తిః + చ = (బ్రహ్మ పాప్తిశీ బ్రహ్మమే (ఉపాయ మనుటకు) (శ్రుత్యుపపత్తి ఉండుట వలనను (బ్రహ్మకంటె అధిక్యమైన తత్త్వము లేదు).

వివ "అమృతస్యైష సేతుః" అనునెడ అమృతము (ప్రాప్తము) చేరు, సేతువు (ప్రావకము) చేరు కాదు. ప్రావ్యమైన పరబ్రహ్మము (వివ కము అగుచున్నది దీనికి శ్రుతి ప్రమాణము.

"నామాయమాత్మా ప్రవచనేన లభ్యః

న మేధయా న బహునా శ్రుతేన|

య మేవైష వృణోతే తేన లభ్యః"

తస్మై అత్మా ఎవృణోతే అనూం స్వామి||"

"ఈ పరమాత్మ వేదాధ్యయనముచేగాని, బుద్ధిచేగాని, అధికముగ వినుట చేగాని పొందలిక్కము కాదు ఈ పరమాత్మ ఎవనినీ (ప్రేమతో) ఎవరించు అనిచే మాత్రమే పొందదగియున్నాడు. అట్టివానికి పరమాత్మ తన స్వరూపమును ప్రకరింపజేయును" అనుటచేత పరమాత్మను పొందుటకు సాధనము (ఉపాయము) పరమాత్మగారి అని స్పష్టమగుచున్నది కావున "అమృతస్యైష సేతుః" అను నెడ సేతువువాడు నికంటె అమృతశ్చ రామ్యుడు భిన్నుడు కారని గ్రహించవలయును

349 నూ| తథానన్య ప్రతిశేగాఽ

3 2 35

అర్థ తథా = అదే అన్యప్రతిశేగాఽ = బ్రహ్మము కంటె అధికమైనది ఇంకొకటి లేదని నిషేధము చూపబ్బుటవలనను (ప్రావ్య ప్రాధి

ములు రెండును వర్తబ్రహ్మసే)

వివ యస్మాత్పురం నాఽవర మస్తి కించిత్

యస్మాన్నాఽడియో న జ్యాయోఽస్తి కశిప్తిత్

(శ్వేర-3-9-10), ఏ వరబ్రహ్మముకంటె మించినది “దానికి దోబడినది ఉండదో, ఏ వరబ్రహ్మముకంటె సూక్ష్మమైనది, పెద్దదైనది ఉండదో” అని చెప్పటచే వరబ్రహ్మముకంటె మించిన తత్త్వము లేదని స్పష్టమగుచున్నది. కావున “తత్ యదుత్తరతతం” (శ్వేత 9-8) అను వాక్యమునకు తతః = అందువలన (బ్రహ్మముకంటె శ్రేష్ఠమైనది లేనందునల) యత్ ఉత్తరతరం = సర్వశ్రేష్ఠమైనది ఏ పురుషతత్త్వము గలదో (దానిచే ఇది అంతయు వ్యాపింపజేయబడినది) ఆ తత్త్వము కర్మమూలకనామరూపరహితము - సుఖదుఃఖరహితము అని అర్థమును గ్రహించవలయును “యి వితద్విదురప్పతాస్తే భవని” అను తరువాతి వాక్యము “ఈ వరతత్త్వమును ఉపాసించినవారు మోక్షమునందుదురు” అనుచు ఉపక్రమముగల “తమేతం విదిత్వా అతిమృత్యుమేతి” “అయోవరమాత్మను ఉపాసించిన వారు మృత్యువును (అసారమును” తిరిగితురు” అను వాక్యముతో సమానార్థకమై ఉపసంహరమును సూచించుచున్నది ఇట్లు కొనివక్షమున ఉపక్రమోపసంహరములు విరుద్ధము అగును.

350 సూ. అనేన సర్వగతత్వ మాయామకణ్డాదిభ్యః

3-2-36

అర్థ అనేన = ౧. బ్రహ్మముచేత, సర్వగతత్వం = అంతయు వ్యాపించియుండుట, అయోమశ్చ = అదిభ్యః = వ్యాప్తిని బోధించు ప్రతిస్పృతి వచనములపై అన తెలియుచున్నది

వివ "తేనేదం న గర్హం శురుశీల సర్వం" (శ్లోక 39)
 "అ 5రనూత్మతే ఆ వ్రవంతమండయు వ్యపిగవబడియొన్నది" "అం
 ర్పవాశ్చ తత్సర్వం వ్యావ్య నారాయణ స్థితః" (దై నా 6-11)
 "వ్రవంతమండొక్క బోవల వెలువల వ్యాపించి వరమా" వ్రవనారాయణుడొ
 ఉన్నాడ" ఈ మె దలై న వ్రవనారాయణులు వరనొన్న అందట వ్యపించి
 యున్నట్లు తెలుపుటచే జగ్గొన్నది కారణమైన ఈ తత్త్వవి కంగి
 యొక్క మేనది నారి యొక్క వీరియు రెదిని స్పష్టమగుచున్నది.

82 ఫలాధికరణము 8

వాక్యార్థిక ఫలప్రదం పరమాత్మమే

351 శూ. ఫలశుత ఉపపద్యే

3-22-37

అర్థ లక్షణం = ఈ వరమాత్మవలనన, ఫలంబోగి 2వసర్గరు 3
 ఫలము 'సర్వం' అన్నది, అర్థం = ఉపపద్యే మగుటవలన

వివ పూర్వ మీమాంసలు యజ్ఞయోగ నికర్తములే అపూర్వ
 ముజ్వార వివా ముష్మికప 11వదనా 11 అందట ఉన్నారం వీరు
 ఈశ్వరుని అంగీకరించరు కాని ఇట్లు అవేదనము, క్షిరభవంసి ఆయన కర్మ
 కలంబరియిన ఫలప్రదయి అనుటగగ్గొని నా 5వసర్గరు, వరవ్యక్తి
 వారిని న, అందుకొలెగొడు, మహాదారులు, నిగ్రహమగ్రపడుదుగు
 ఆయన సర్వేశ్వరదే మనము గానందు యుగి ఉపాసన దుటచే
 అపధియై 11 వలన, ఎం నొన గగ్గొని అనుటయే ఉపపద్యే మగు
 చు 11 11 నిష్ఠాంతము

352 సూ | శ్రుతత్వాచ్చ 3.2-38

ఆర్థ శ్రుతత్వాత్ + చ = (సర్వేశ్వరుడే ఫలప్రదగుడు అని) | శుటలయందు వినబడుటవలనను (ఇదియుక్తము)

వివ "అన్నాదో వసుదానః" (బృ. 6-4-24) "వరమాత్మ అన్నమును, సంపదను ఇచ్చువాడు" అనియు "ఏష హేనానందయాతి" (తై అ 7 1) "ఈ వరమాత్మయే జీవులను ఆనందింపజేయుచున్నాడు" అనియు ఈ విధముగ శ్రుతివాక్యములు వరమాత్మయే ఫలప్రదాత అని తెలుపుచున్నవి.

353 సూ॥ ధర్మం జైమినిరత వివ

3.2-39

ఆర్థ ధర్మం=ధర్మమునే ఫలప్రదముగ, జైమినిః= జైమిని మహర్షి (తలించుచున్నారు) అతః + వివ=ఇదియే ఇవవన్నమగుటవలనను, | శుటి సమ్మతమగుటవలనను.

వివ లోకమున షడ్గనాదిశ్రియ, కృష్ణాదికర్మ మొదలై నవి సాక్షాత్తుగగాని, వరంవరలో గాని ఫలప్రదమగుటను చూచుచున్నాము గదా. శ్రుతికూడ "యజేత స్వర్గకామః" స్వర్గమును పొందగోరువాడు యుక్తము గావింపవలయును, "బ్రహ్మవిదాబోధి వరమే" వరబ్రహ్మము పెరింగినవాడు (ఉపాసించినవారు) వరబ్రహ్మమును పొందుచున్నాడు అనుచు యుక్త-ఉపానాది రూప కర్మములే ఫలప్రదము అని తెలుపుచున్నది కర్మము క్షణధ్వంసీ అయినను అపూర్వముద్వాకా రలాంకరమున స్వర్గమోక్షాది ఫలము నొనంగుచున్నది. అని జైమిని మహర్షి భావించుచున్నారు

354 సూ॥ పూర్వం టు బాదరాయణో హేతువ్యవధేశాత్

3-2-40

అర్థః పూర్వం తు = తొలుత చెప్పిన “వరసూక్తయే ఫల ప్రదాత” అను వాదమునే, బాదరాయణః = బాదరాయణమహర్షి (ఆమో దించుచున్నారు). హేతువ్యవధేశాత్ = (తృతీయందు) హేతువు చెప్ప బడుటవలన,

వివ. “వాయువ్యం శ్వేతమాలభేత భూతికామె, వాయురైవ క్షీపిస్తా దేవతా వాయు మేవ స్పేష భాగధేయే నోపదావతి నవి వై నతి భూతిం గమయతి” సంపదను కోరువాడు వాయుదేవతాకమైన శ్వేత వతువును ఆలంభనము (హింసనము) గావింపవలయును అనగా అట్టి ఎరువుతో యజ్ఞము గావింపవలయును వాయువు శీఘ్రగతి గలది కదా యజమానుడు తన భారముతో వాయువును అనుసరింపినచో అతడే ఇతనికి విశ్వర్యము నొసఁగును” అనుచు శ్రుతి నహేతుకముగ దేవత ఫలప్రదాత” అని తెలుపుచున్నది యజ్ఞాదులవలన అప్పు ర్యము సిద్ధించు నని శ్రుతి ఎచ్చటను బోధింపలేదు. ఇచట కర్మలను విధించు సందర్భముననే గదా (వాయుం) దేవత ఫలప్రద మని శ్రుతి తెలిపినది ఇచట వాయువు ఫలప్రదాత అనగా వాయువునందు అంతర్యమిగా ఉన్న వరమాత్మ ఫలప్రదాత అని గ్రహింపవలయును వాయ్వాదు లకు స్వయముగ విలప్రదాన సామర్థ్యములేదు ఇంగులట శ్రుతి స్ఫూతి ప్రమాణములను చూడుడు.

శ్రుతి “అష్టాపూర్వం బహుధా జాతం వాయుమానం విశ్వం చిత్త ర్థి భువనస్య నామిః-తదేవాఽగ్నిస్తద్వాయుః సత్తూర్వస్తదు వం ద్రమాః” (తై సా 6-1-6) “అనేకవిధముల గావింపబడినవి, గావింప

బతుచున్నవి అయిన ఇష్ట పూర్వములను ఆ పరమాత్మయే స్వీకరించుచున్నాడు. అతడు ఈ ప్రపంచమునకు నాభి అనగా అధారభూమిడు. అతడే వాయువు, అగ్ని, సూర్యుడు, చంద్రుడును. అనగా ఈ వాయోదూబయందు అంతర్యామిగా ఉండి వారిని నియమించువాడు" అని భావము. అంతర్యామి బ్రాహ్మణ వాక్యములనుబట్టి ఇట్టి అర్థమునే గ్రహింపవలయును

స్మృతి యో యో యాం యాం తనుం భక్తః శ్రద్ధయాద్వి
తు మిచ్ఛతి |

తన్యకస్యాఽచలాం శ్రద్ధాం తామేవ విదధామ్యహమ్ ||

స తయా శ్రద్ధయా యుక్తః తస్యారాధన మిహతే |

అభతే చ కతః కామాన్ మయైవ విహితాన్ హతాన్ ||

(భ) గ.7.21 22

కా. ఏయే భక్తురు ఏయే దేవతామూర్తిని శ్రద్ధతో ఆరాధింపగోరుడునో అట్టివారికి అచంచలమైన అట్టి శ్రద్ధాభక్తులనే కలిగింతును వాడు ఆ శ్రద్ధాభక్తులతో ఆ దేవతను ఆరాధించి నే నొసంగు ఫలముల చేతను కోర్కెలను తీర్చుకొనుచున్నారు

శ్లో|| అహం వా సర్వయజ్ఞానాం భోక్తా చ ప్రభుదేవ చ

(భ. గీ. 9-26)

కా|| “సమస్తయజ్ఞములచే ఆరాధింపబడువాడను, యజ్ఞఫల ప్రదాతను నేనే ” కావున మనము ఇంద్రాదులను ఆరాధించినను ఇంద్రాదిశరీరకుడైన పరమాత్మయే సద్వారకముగ ఆరాధింపబడి ఫలము నొసంగుచున్నాడు అని సిద్ధించుచున్నది, ఇట్లు సద్వారకముగ గాక పొడ్రాత్తుగ సర్వేశ్వరుని ఆనన్య ప్రయోజనముగ ఆరాధించినచో పునరా

వృత్తిలేని మోక్షమును ఆ సర్వేశ్వరుడు ఒనంగును అని “యాన్తి మద్యాజినోఽపి మాం” భగ్గి 7,25 “చేవాన్ దేవయతో యాన్తి మా మపి” గీ. 7-23 అను గీతావాక్యములు స్పష్టము చేయుచున్నవి కావున సకల ఫలప్రదాత సర్వేశ్వరుడే అని సిద్ధాంతము

శృతియాధ్యాయ ద్వితీయ పాదార్థ సంగ్రహ శ్లోకః

శ్లో॥ పాదే స్వప్నాఽర్థహేతుః తదయ మిహ సుషుప్త్యాదృశీ
సుప్తగోష్ఠా
ముగ్ధోద్బోధాదికర్తా త్వనమతుభగుణో బిద్ధిరంశీ స్వదేహైః |
పారమ్యస్యైకసీమా సకలఫలద ఇత్యవ్యతే భక్తిభూమ్నై
సత్యేత్వేనం గుణాదా వధ పరభజనే రూపభేదాది చింత మ్||

కా|| శృతియాధ్యాయ ద్వితీయపాదమునందు సంధ్యాధికరణమున స్వాప్నికవదార్థస్పష్టి పరమాత్మకార్య మనియు, తదభావాధికరణమున సుషుప్తిలో బీపుని పరమాత్మ ధరించుననియు, కర్మానుస్ఫృతి శబ్దబద్ధధికరణమున సుప్తయందుని పరమాత్మ ధరించుననియు, ముగ్ధాధికరణమున ముగ్ధుని వానిని మోక్షమును తొలగించువాడు పరమాత్మ యనియు, ఈ భయలింగాధికరణమున పరమాత్మ హేయగుణతహతుడు క్ష్యాజగుణాకరుడు ననియు అహింసలక్షణమున పరమాత్మ చేతనాచేతన శరీరతులనియు, పరాధికరణమున పరమాత్మకార్యకర్తయనియు, అలాధికరణమున సకలఫలప్రదాత పరమాత్మయే అనియు చెప్పబడినట్టి ఇక పై పాదమున జగత్కారణత్వ అవహత పాపత్వాది రూప గుణభేదముచే సద్విద్యా దహరవిద్యదిరూప ఉపాసనాబేదము చెప్పబడనున్నది సద్విద్యాదులయందు ఉపాన్యదు పరమాత్మ అతని మీద భక్త్యతిశయమును కలిగించుటకు

ఈ పాదమునందు ఇట్లు అతని కళ్యాణగుణములు ప్రస్తుతించబడినవి. పరమాత్మయొక్క ఈ గుణములు, రూపములు సత్యములై ఉన్నప్పుడే కదా వానిని ఎట్టి భిన్నభిన్న ఉపాసనలు సిద్ధించునది కావున పరమాత్మ ఆనందకళ్యాణగుణాకరుడని సిద్ధించినది.

తృతీయాధ్యాయ ద్వితీయపాదము సమాప్తము

— ౧ —

తృతీయాధ్యాయ తృతీయపాదము

గుణోపసంహారపాదము

83 సర్వవేదాంత ప్రత్యయ ధరరణిము 1

ఫలకర్మాదులు సమానములైనప్పుడు ఆ ఉపాసనలు భిన్నములు కావు

755 నూ1 సర్వవేదాంతప్రత్యయం చోదనాద్యవిశేషాత్

3-3-1

అర్థ చోదనా + ఆది + అవిశేషాత్ = విధించుట మొదలగు విషయములయందు (భేదము) అనందువలన, సర్వవేదాంతప్రత్యయం = అన్ని ఉపనిషత్తులయందును విధింపబడిన దహరాది-ఉపాసనములు భిన్నములు కావు

వివర ఉపనిషత్తులయందు ఆనేరవిధములైన ఉపాసనములు విధింపబడియున్నవి వానిలో మున్నదిరెండు ఉపాసనములు “ఛాన్ద్రశ్రీంశబ్రహ్మవిద్యలుగ ప్రసిద్ధి నందియున్నవి. ఇట్టి వీనిలో కొన్ని ఉపాసనలు రెండుమూడు ఉపనిషత్తులయందు ఉపదేశింపబడినవి ఉదాహరణమునకు దహరవిద్యనందునుకరోపనిషత్తునందును ఛాన్ద్రగోప్యనిషత్తు ఉపదేశింపబడినది. ఈ రెండు దహరవిద్యలకును భేదము ఉండవలయును లేనిచో వేరువేరుగ ఇవి ఎందుకు ఉపదేశింపబడినవి? అని

పూర్వపక్షము ఇందుట సమాధానము ఈ సూత్రము “ఏకం వా సంయోగరూప చోదనాఖ్యావిశేషాత్” (పూర్వమీమాంసా సూ 244) అను సూత్రము 1 ఫలము 2. కర్మస్వరూపము 3. విధివచనము 4 నామధేయము ఇవి నాలుగు సమానములైనచో అట్టి కర్మ పేరుపేరు ప్రకరణములయందు ఉపదేశింపబడినను ఒకేకర్మగ (అభిన్నముగ) పరిగణింపబడుచున్నది అని బోధించుచున్నది ఈరీతిగనే దహరవిద్య, వైశ్వానరవిద్య మొదలైనవి రెండు మూడు ఉపనిషత్తులలో విధింపబడినను వాని చోదనా-స్వరూప-ఫల నామధేయములయందు భేదములేనందువలన వివిధోపనిషత్ప్రతిపాదితములైన ఆ దహరవిద్యలు ఆ వైశ్వానరవిద్యలు మొదలైనవి అభిన్నములు అని భావము. 1 “విద్యాత్”, “ఉపాసీత” అనురీతిని చోదన (విధి) 2 దహర-వైశ్వానరాదిరూపమైన ఉపాస్యస్వరూపము 3 బ్రహ్మప్రాప్తిరూప ఫలము 4 “దహరవిద్య”, “వైశ్వానరవిద్య” అనురీతిని నామధేయము ఇవి అంతట సమానములుగదా.

356 సూ. భేదాన్నేతిచే దేశస్య మపి

3-3-2

అర్థ భేదాత్ = ఉపదేశభేదమువలన అనగా పేర్వేరు ఉపనిషత్తులయందు ప్రత్యేకముగ ఉపదేశించుటవలన. న + ఇతిచేత్ = ఆ రెండు “దహరవిద్యలు” అభిన్నములు కావు అనుచో, ఏకస్యాం + ఆపి = ఆ రెండు విద్యలు ఒక్కటియే అయినను (కేవలభేదమునుబట్టి) ఉపదేశభేదము ఉండునన్నను

విశ్ అవార్యుడు ఒక ప్రకరణమనందు ఒకశిష్యునకు మరియొక ప్రకరణమునందు మరియొక శిష్యునకు ఒకే విధమైన బ్రహ్మవిద్యను ఉపదేశించవచ్చును అంతమాత్రమున చోదనాదులచోభేదము లేనపుడు ఆ విద్యలను భిన్నములుగ తలచరాదు

35/ సూ॥ స్వాధ్యాయస్య తథాత్మేహ సమాచారేఽధికాగాచ్చ
సవవచ్చ తన్మయమః 3-3-1

అర్థ స్వాధ్యాయస్య = (అధర్వవేదీయులకు చెప్పిన శిరో
వ్రతము) అధ్యాయమునకు (అంగము) తథాత్మే హి=ఆ శిరోవ్రతము
సంస్కారమును కలిగించినపుడే కదా తత్ + నియమః=“శిరోవ్రతము
చేసినవారికి ఈ విద్యను ఉపదేశింపవలయును అను ఆ నియమము
సఫలమగును సమాచారే = “సమాచారము” అను గ్రంథమున అధి
కారాత్ + చ=శిరోవ్రతము సైతియు వేదవ్రతము అని చెప్పుటవలెనను,
సవవత్ + చ=సప్తసూర్యాది సవహోమములవలెను (ఇవి అధర్వణికు
లకు మాత్రమే సంబంధించినవి) శిరోవ్రతము అధర్వవేద ధ్యాయనాం
గము అగుచున్నది

వివ అధర్వణివేదమునందు “తేషా మే వై తాం బ్రహ్మవిద్యాం
వదీత శిరోవ్రతం విధివ ద్యైస్తు చీర్ణమ్” శిరోవ్రతమును యథావిధిగ
అనుష్ఠించినవారికి ఈ బ్రహ్మవిద్యను ఉపదేశింపవలయును అని చెప్ప
బడియున్నందువలన అధర్వణిరమైన ముండకొపనిషత్తునందు ఉప
దేశింపబడిన “అక్షరవిద్య” అధర్వణికులకు మాత్రమే సంబంధించినది
అగుచున్నది కావున వాజసనేయశాఖకు చెందిన గార్గిత్రాహ్మణ్యము
నందు ఉపదేశింపబడియున్న “అక్షరవిద్య” అధర్వణికుల “అక్షరవిద్య”
కంటె భిన్నమైనదని అంగీకరింప లయునుగదా అని పూర్వపక్షము
కాని ఇది సరికాదు శిరోవ్రతము అధర్వణివేదాధ్యాయనాంగమే కాని
(అక్షర) విధ్యోపాసనాంగము కాదు “బ్రహ్మవిద్య” అనగా ఇహల
వేదవిద్య అని యర్థము సమాచారము” అను గ్రంథమునందు “ఇద
మపి వేదవ్రతేన వ్యాఖ్యాతం” అని వ్రతము వేదవ్రతముగా పేర్కొన
బడినది. కావుననే “నైత దచీర్ణవ్రతోఽధీయాత” (ముండక 3-2-11)

ఈ పేదమును “శిరోవ్రతమును” అనుష్ఠింపనివారు అధ్యయన మొనర్పరాదు అని చెప్పబడినది శిరోవ్రతానుష్ఠానముచేత అధర్వవేదాధ్యయనమునకు ఒక విశిష్టమైన సంస్కారమేర్పడును కావున అధర్వవేదాధ్యేతతవృత్త ఆ స్రవతమును అనుష్ఠింపవలయును అధర్వణికులు సప్తసూర్యాది నవ-హోమములను ఏకాగ్నియందే చేయవలయును. శ్రేతాగ్నులయందు చేయకూడదు అను నియమమువలె ఇదియు అధర్వణిలకే పరిమితము ఈరీతిగ శిరోవ్రతము అధర్వణికులకు అధ్యయనాంగము అని సిద్ధించినది. కావున పై“అక్షరవిద్యలు” అభిన్నములు.

358 సూ॥ దర్శయతి చ

3-3-4

అర్థ దర్శయతి చ = శ్రుతియు విద్వైక్యమును తెలుపుచున్నది

వివ ఛాందోగ్యము అపహతపావృత్వాది గుణాష్టకవిశిష్టుడైన పరమాత్మను దహరాకాశమునందు ఉపాసించవలయును అని బోధించినది చూడుడు “తస్మిన్ యదంత స్తదన్వేష్యవ్యమ్” (వా-8-1-1) ఈవిషయమునే తైత్తిరీయ నారాయణము సైతము “తస్మిన్ యదస్త స్తదుపాసితవ్యమ్” (తై నా 10-23) అనుచు ఉపదేశించినది వాస్తోగ్య తైత్తిరీయములయందు ఉపదేశింపబడిన “దహరవిద్యలు” ఒక్కటిగురుచేతతైత్తిరీయమున అనవశ్యావృత్వాగ్గుణాష్టకవిశిష్టుడైన పరమాత్మనే ఉపాసించవలయునని సిద్ధించుచున్నది దీనినే గుఱివించుచున్నది గుంటురు విద్వైక్యమున్నుండి ఇది సంభవము.

359 సూ॥ ఉపనంహోర్పరాపేదా విధిశేషవ త్పమానే చ

3-3-5

అర్థ + అభేదాత్ = ప్రయోజనము సమానమగుట వలన, ఉపసంహరణః = (ఒక ఉపనిషత్తునందు చెప్పిన ఉపాసనకు సంబంధించిన విశేషములను, మరియొక్క ఉపనిషత్తునందు పేర్కొనబడు అదే ఉపాసనమునందును) ఉపసంహరించుకొనవలయును (చేర్చుకొనవలయును) సమానే చ = ఆ రెండు ఉపాసనములు సమానములైనపుడే (ఒక సంభవము) విధిశేషత్వ = ఉపాసనావిధికి శేషములుగా (అంగములుగా) విధింపబడిన గుణములవలె

విషయం అనవశ్యకముగా విశేష గుణములు ఉపసంహరించుట ఆ ఉపాసనమును శక్తివంతము చేయుననిగా అర్థింపబడినది ఉపాసనము మరియొక ఉపనిషత్తునందు పేర్కొనబడినపుడు అప్పుడు అర్థింపబడిన గుణములను విధింపబడుట పరిగ్రహించవలయును లేనిచో ఆ ఉపాసనకు వీర్యవృద్ధి కాజరగును. ఆ రెండు ఉపాసనములు సమానమయినప్పుడు సమానములైనపుడే ఈ గుణోపసంహరణమును గాంచవలయును

ఈ సూత్రము శంకరభాష్యమున ఉపసంహరణాధికరణమున పేర్కొనబడినది

84 అన్యథాన్వాదికరణము 2

గాన్ధి గృహ్య బ్రహ్మసూత్రములనుబట్టియు అందు ఉపదేశించబడిన ఉద్ధృత సతతా భిన్నములు

960 మా|| అన్యథాన్వాదికరణము 2 పితృహిత 1 1-6

అర్థ శబ్దాత్ = ప్రతిపదం, అన్యథాన్వాదికరణము = (వాస్తవోగ్య బ్రహ్మసూత్రములనుబట్టియు అందు ఉపదేశించబడిన “ఉద్ధృత” విద్యలకు) భిన్న

శ్వము (సిద్ధించుచున్నది) ఇతివేత్ అనుచో, వ = అట్లుకాదు. అవి
శేషాత్ = (ఉపక్రమమున) విశేషము (భేదము) లేనందువలన (అవి
అభిన్నములు)

వివ చాందోగ్యమునందును బృహదారణ్యకమునందును ఉద్గీఢ
విద్య వ్రస్తుకింపబడియున్నది “తద్ద బేవా ఉద్గీఢ మాజహూః, అనేనై నా
నభివానిష్యామః” (ఛా. 1-2-1) “దేవతలు ఆ ఉద్గీఢమును సంపాదించి
అది దీనిచే ఈ అనురులను జయింతుము గాత యని” అనుచు ఛాన్దో
గ్యము అనురులను జయించుటకై దేవతలు ఉద్గీఢమును ఉపాసించి
నట్లు తెలుపుచున్నది ఇట్లే బృహదారణ్యకము సైతము “హస్తానురాన్
యజ్ఞ ఉద్గీఢధేనాఽత్యయామ” (బృ 3-3-1) “యజ్ఞమున ఉద్గీఢముతో
అనురులను జయింతము అని దేవతలు తలంచిరి” అనుచు అనుర
విజయమునకై దేవతలు ఉద్గీఢమును ఉపాసించినట్లు తెలుపుచున్నది.
అనురవిజయరూపఫలము ఉద్గీఢము అను నామధేయము మొదలై నవి
సమానములగుటచే ఈ రెండు ఉద్గీఢోపాసనములు అభిన్నములు” అని
పూర్వపక్షము కాని స్వరూపభేదము ఉండుటచే ఇవి భిన్నములు అని
సిద్ధాంతము ఎట్లన ఛాందోగ్యమున “ఓమ్ త్యే దక్షర ముద్గీఢ ముపా
సిత” (చా 1-1-1) “ఓమ్” అను ఈ ఉద్గీఢాక్షరమును ఉపాసించ
వలయును” అని ప్రారంభించి “అథ హ య ఏవాఽయం ముఖ్యః
ప్రౌఢ సముద్గీఢ ముపాసించత్రే” (చా 1 2) ఏ ఈ ముఖ్యప్రౌఢము
గలదో ఆ ముఖ్యప్రౌఢముగ భావించి ఉద్గీఢమును ఉపాసించిరి” అని
ఉద్గీఢాక్షరమున మైన “ఓమ్” అను అక్షరమును ప్రౌఢదృష్టితో ఉపా
సించినట్లు తెలుపబడినది కాని బృహదారణ్యకమున “అథ హేమా
మానన్యం ప్రౌఢ మూదుః త్వం న ఉద్గార్యేతి తథేతి తేభ్య విషప్రౌఢ

ఉదగాయత్" (బృ- 3-3-7) "పిమ్మట దేవతలు మాకు ఉద్గీధమును గానము చేయుము" అని ముఖ్యప్రాణమును కోరగా వారిరై ముఖ్య ప్రాణము ఉద్గీధమును గానమొనర్చినది' అనుటచే ఉద్గీధమును గానము చేయువారిని (ఉద్గాతము) ప్రాణదృష్టితో ఉపాసించినట్లు తెలుపబడినది. ఇవట ప్రాణము ఉద్గీధమును గానమొనర్చినది" అనగా ఉద్గీధమును గానమొనర్చు వారిని ముఖ్యప్రాణముగ భావించవలయునని భావము కావున భాందోగ్యము ఉదీధాఽవయవము ఉపాసించే బడునది అయిన ప్రణవాఽక్షరమున (ఓమ్) ప్రాణదృష్టిని విధింపగా బృహదారణ్యకము ఉదీధమును సమగ్రముగ గానము చేయు ఉద్గాయందు ప్రాణదృష్టిని విధించుట వృద్ధి ఇట్లు ఈ రెండింటియందును ఉపాస్యస్వరూపభేదము ఉండుటచే ఈ ఉదీధోపాసనములు రెండును భిన్నములు అగుచున్నవి అని సిద్ధాంతము

"ఉద్గీధేరాఽత్యయామ", (బృ 3-3-1) "ఉద్గీధ మాఖ్యామౌ రనే వైనా నభిహనిష్యామః" (ఛా- 1-2-1) అనుచు వైరెండు ఉపనిషత్తులు ఉద్గీధమునే ఉపాస్యముగ ఉపక్రమమునందు ప్రస్తుతించుటచేతను ఉభయత్ర ఉపాసనాఫలము అనురుకము జయించుటయే యగుట చేతను, "ప్రాణ ఉదగాయత్" అను బృహదారణ్యవాక్యమునందు ఉద్గానకర్తగా పేర్కొనబడిన ప్రాణము ఉపక్రమవిరోధములేకుండుటరై ఉద్గావకర్తమైన "ఉదీధమే" అగుచున్నది. ఉద్గాతకర్తను ఉద్గాతగా పేర్కొనుట ఔపచారికము కావున వైరెండు ఉదీధోపాసనములు అభిన్నములు అను పూర్వపక్షమును ఈ సూత్రము ప్రతిపాదించుచున్నది

361 సూ॥ నవా ప్రాణరణభేదా త్వరోవరీయస్త్విదివత్ 337

అర్థ : ప్రకరణాభేదాత్ = ఉపక్రమభేదమునుబట్టి, నవా = వై

రెండు ఉద్గిహోపాసనములకు ఐశ్వర్యములేదు పరోవరీయ స్తవ్య + అదిపట్టె
పరోవరీయ స్తవ్యము మున్నగు గుణములుగల ఉద్గిహోపాసనమునకుపలె

వివ చాందోగ్యమున ఉద్గిహావయ్యమైన ప్రణవమును ప్రాణ
దృష్టితో ఉపాసించుమని తెలుపబడినది. బృహదారణ్యకమున ఉద్గితము
ప్రాణదృష్టితో ఉపాసించుమని తెలుపబడినది ఇట్టి పునఃకనుభేదమునుబట్టి
ఈ రెండు పుపాసనములు భిన్నములేగాని అభిన్నములు కావలెను ఒకటి
పువనిషత్తున పఠించబడిన ఉపాసనలయందైనను ఇతర పరిస్థితి తటస్థించి
నచో భేదము తప్పదు చూడుడు చాందోగ్యమున ఉద్గితమందు ప్రథమో
ధ్యాయమున కొన్ని ఉద్గిహోపాసనములు పేర్కొనబడినవి ౪ నిలో
“అథ య ఏషోఽంశరాదిత్యే హిరణ్మయః పురుషో దృశ్యతే హిరణ్మ
శ్శక్రర్హిరంశ్యతే కేశ ఆ ప్రణఖాత్పర్వ ఏవ హిరణ్మయః తస్య యథా
కప్యానం పుండరీక మేవ మక్షిణీ, తస్యోదితి నామ, స ఏవ సర్వేభ్యో
పుదితః, పుదేతి హ వై సర్వేభ్యః పావృభ్యః య ఏవం నేదలస్యర్కం
నామ చ గేష్టాతస్మాదుద్గితః తస్మాత్తే వోద్ధాతైతస్య హి గాతా”
(భా 1608) “అదిత్యునియందు సువర్ణములైన శ్శక్రపులు ముం
ములు) కేశములు కలిగి సఖశిఖవర్ణంబును సువర్ణమయముడైన ఏ
హిరణ్మయపురుషుడు కలదో, అతనియొక్క నేత్రములు ఒలాలముము
నందలి సద్యోవికసింబములైన తామరపూలవంటివి అతనిని “పుత్ర” అని
పేరు. అతడు పాపములు అంటనివాడుకగా అతనిని ధ్లు తెలిసి
పుపాసించువాడును పాపరాతుడగును ఆ హిరణ్మయ పురుషునిగి
యుక్కులు సెమములు వక్షములు కాపున అతడు “పుద్గితము” అగు
చున్నాడు కాపున పుద్గితస్వరూపియైన అతనిని గానము చేయువాని,
“పుద్గాత” అనుచున్నారు అనునెడ పుద్గితమును పరమాత్మ దృష్టితో

ఉపాసింపుమని ఉపదేశించబడినది ఎందర్నమునుబట్టి ఇవట “ఉద్ధీ
థము” అనగా ఉద్ధీథావయమైన స్రవణము అని యర్థము (ఉత్ =
పరమాత్మను, గాతా = గానము చేయువాడు కావున “ఉద్ధాత”)

అపైన “అస్య లోకస్య కా గతి రిత్యాకాశ ఇతి హోవార సర్వాణి
హ వా ఇమాని భూతా న్యాకాశాదేవ సముత్పద్యంత ఆకాశం ప్రత్యస్తం
యస్త్యాకాశో హ్యేవై భ్యో జ్ఞాయా నాకాశః పరాయణమ్-స ఏష పరో
వరీయా ముద్గీఢః స ఏషోఽసస్తః పరోవరీ యోహ స్య భవతి, పరో
వరీయసో హ లోకాన్ జయతి య ఏత దేవం విద్వాన్ పరోవరీయా స
ముద్గీఢ మువాస్తే” (భా 1-9-1-2) “ఈ లోకమునకు గతి (అత్ర
యము) ఏది? ఆకాశము, అకలభ్యములు ఆకాశమునుండియే
జనించుచున్నవి. ఆకాశమునుండి అయింపుచున్నవి ఆకాశము పీడితి
అన్నింటికంటెను పెద్దది ఆకాశమే పీడితి పరమగమ్యము ఇదియే
శ్రేష్ఠతమమైన (పరోవరీయస్ = పరియన్నావరః) ఉద్గీథము అగు
చున్నది. ఇది అంతము లేనిది. ఎట్లు తెలిసికొని పరోవరీయమగు(శ్రేష్ఠ
తమమగు) ఉద్గీథమును ఎవడు ఉపాసించునో, అతడు శ్రేష్ఠతమము
లైన లోకములను జయించి, పరమోత్కృష్టమైన జీవనమును కలిగి
యుండును” అనుచు ఉద్గీథమును అట్ల కరమాత్మదృష్టితోనే ఉపా
సింపుమని ఉపదేశించినది

ఈ రెండు ఉపాసనలయందును “ఉద్గీథము”ను పరమాత్మ
దృష్టితో ఉపాసింపట అను అంశము సమ నమే అయినను పీడితి
బిక్కుములేదు ఏలయున నీనిలో మొదటిఉపాసనమునందు వారణ్ములు
శరీరముడు, “ఉఁ” అను న్నాధేయము కలవాడు పుండరీకాక్షుడు నైన
పరమాత్మనుగా భావించి ఉద్గీథమును ఉపాసింపవలయును రెండవ

ఉపాసనమునందు జగత్కారణభూతుడు, పరోవరీయుడు అనన్తుడు నైన
వరమాత్మనుగ భావించి ఉద్ధీధమును ఉపాసించవలయును. కావున ఈ
రెండికిగల భేదము నప్పజ్ఞమునగా ఇట్టి ప్రకృతమునను ఉద్ధీధాన
యవమైన ప్రణవమును ప్రాణదృష్టితో ఉపాసించుమని ఛాందోగ్యము
తెలుపగా, బృహదారణ్యకము సమగ్రమగు ఉద్ధీధమును గానము
చేయు ఉద్గాతను ప్రాణదృష్టితో ఉపాసించుమని బోధించుచున్నది.
ఈ రీతిని ఇవి వరస్పరము భిన్నములే అగుచున్నవి అని
సిద్ధాంతము.

362 నూ॥ సంజ్ఞాతశ్చైత దుత్త మస్తి తు తదసి 3-3-8

అర్థ సంజ్ఞాతః = “ఉద్ధీధవిద్య” అను సంజ్ఞనుబట్టి, తత్ =
ఆ రెండు ఉపాసనలకు లగ్యము. ఉత్తం చేత్ = చెప్పబడుచో, తత్ +
ఆసి = ఇట్టి సంజ్ఞైక్యము (ఒకే నామధేయము కలిగియుండుట)
అస్తి తు = భిన్న వర్తములకు, భిన్నోపాసనలకును గలదు

ఏవ “ఉద్ధీధవిద్య” అను నామసామ్యమునుబట్టి పై రెండు
ఉద్ధీధోపాసనములు అభిన్నములని తలంపరాదు ఇట్టి నామసామ్యము
(సంజ్ఞైక్యము) భిన్న వర్తాలయందును భిన్నోపాసనములయందును
చూపట్టుచున్నది నూడుడు

“అగ్నిహోత్రము” అను సంజ్ఞ నిజాగ్నిహోత్రమునకును అయి
నాగ్నిహోత్రమునకును గలదు. అంతమాత్రమున అది రెండును
ఒక్కటే అనుట తగదుగదా ఇట్టి ఛాందోగ్యమునందీ “ఉద్ధీధము” అను
సంజ్ఞతో అనేకోపాసనములు ఉపదేశింపబడియున్నవి. కాని ఇవి వర
స్పరము భిన్నములేగదా. కావున ఉద్ధీధవిద్య” అను “సంజ్ఞైక్యము”
వైదికమునకును సాధకము కాదు

363 నూ॥ వ్యాప్తిశ్చ సమంబధమ్,

3-3-9

అర్థ వ్యాప్తి + సవ్యాప్తినిబట్టియు, సమంజసత్వం = (ఉద్గీ
భావయనమైన ప్రణవమే ఉపాస్యము అనుట) సమీచీనము

వివ ఛాందోగ్యమున ప్రారంభమునుండి అనేకస్థలములలో
ఉద్గీభావయమైన ఉపాస్యముగ ఉపదేశింపబడినది కావున మధ్య
వచ్చిన “ఉద్గీభ ముపాసాంపత్రిరే” (ఛా 1-2-7) అను వాక్యము
సందర్భ ఉద్గీభ శబ్దమునకును ఉద్గీభావయమైన ప్రణవమనియే అర్థము
వస్తుముయొక్క కొన తగులుచుచున్నను వస్తుము తగులుబడుచున్నది
అని వస్త్రోపయమును “వస్తుము” అను శబ్దముచే పేర్కొనునట్లు
ఉద్గీభావయమమును ఉద్గీభశబ్దముచే పేర్కొనుటయు సమంజసమే
యగుచున్నది. ఇట్లు ఛాందోగ్యము ఉద్గీభావయమమును ఉపాస్య
ముగ ఉపదేశింపగా బృహదారణ్యకము సమగ్రోద్గీభ గానమొనర్చు
ఉద్గాతమును ఉపాస్యముగ ఉపదేశించుచున్నది కావున ఇవి రెండును
భిన్నములు, ఈ సూత్రము శంకరభాష్యమున వ్యాప్తధికరణముగ
వ్యాఖ్యాతమై యున్నది

85 సర్వాభేదాధికరణము 3

వివిధోపనిషత్తులలో ఉపదేశింపబడిన ప్రాణోపాసనములు

అభిన్నములు.

364 సూ॥ సర్వాభేదాదన్యత్రేమే

3-3-10

అర్థ : ఇమే = ఈ వసిష్టత్వాది గుణములు, అన్యత్ర = కౌషీ
తత్త్వవనిషత్తున ఉపదేశింపబడిన ప్రాణవిద్యయందును ఉపాస్యములు
సర్వ + అభేదాత్ = ప్రాణగతములైన జ్యేష్ఠత్యత్రేష్ఠత్వాదులు అన్నియు
అభిన్నములగుటవలన.

వివ ప్రాణోపాసనము ఛాందోగ్యము బృహదారణ్యకము
 కౌషీతకీ అను మూడు ఉపనిషత్తులయందు ప్రతిపాదించబడినది.
 ఛాందోగ్య బృహదారణ్యకోపనిషత్తులయందు ప్రతిపాదించబడిన ప్రాణో
 పాసనములలో భేదముచూపట్టదు కాని కౌషీతకియందలి ప్రాణోపాసన
 మున కొంచెము భేదము చూపట్టుచున్నది ఎట్లన— “యోహ వై
 జ్యేష్ఠం చ శ్రేష్ఠం చ వేదః, జ్యేష్ఠశ్చ వై శ్రేష్ఠశ్చ భవతి ప్రాణోవావ
 జ్యేష్ఠశ్చ శ్రేష్ఠశ్చ” (ఛా 5-1-1) “ఎవడు జ్యేష్ఠము (వయస్సుచేత)
 శ్రేష్ఠము (గుణములచేత) అయినదానిని తెలిసికొనునో అతడు జ్యేష్ఠుడు
 శ్రేష్ఠుడు నగుచున్నాడు. జ్యేష్ఠము శ్రేష్ఠము అయినది ప్రాణముకదా
 అనుచు ఛాందోగ్యమున ఉపదేశించబడిన ప్రాణగత జ్యేష్ఠత్వ శ్రేష్ఠత్వ
 ములు తక్కిన రెండు ఉపనిషత్తులయందును ప్రతిపాదించబడినవి.
 ఇట్టి వాక్ చక్షున్ శ్రోత మసస్సులకుగల వసిష్ఠత్వ ప్రతిష్ఠాత్వ సంపత్తి
 ఆయతనత్వములు అనుగుణములు | పాణాధీనములు కావుననే ప్రాణము
 జ్యేష్ఠము అనియు చెప్పబడినది కాని వాగాడింద్రియముల వసిష్ఠత్వాది
 గుణములు ప్రాణమునకు సంబంధించినవే (“అథ హైనం వాగుః, య
 దహం వసిష్ఠాస్మిత్వం తద్వసిష్ఠోఽసి” ఏమ్మట | ప్రాణమును గూర్చి
 వాక్కు పలికినది నాలోగల వసిష్ఠత్వములు నీలోనిదే) అని ఛాందోగ్య
 బృహదారణ్యకములయందు స్పష్టముగ ప్రతిపాదించబడియుండగా
 కౌషీతకియందు అట్లు ప్రతిపాదించబడలేదు అయినను వాగాదుల
 వసిష్ఠత్వాది గుణములు ప్రాణాధీనములని చెప్పియుండుటచేత ప్రాణమే
 ఆ వసిష్ఠత్వాదిగుణములకు హేతు వని కౌషీతకియు బోధించుచున్నదని
 గ్రహించవలెను. కావున ఛాందోగ్య బృహదారణ్యకములయందున్నది
 కౌషీతకియందును జ్యేష్ఠత్వ శ్రేష్ఠత్వ వసిష్ఠత్వాది గుణములు గల
 ప్రాణమే ఉపాస్యమగుచుండుటచేత ఈ మూడు ఉపనిషత్తులయందు
 ఉపదేశించబడిన ప్రాణోపాసనములు అభిన్నములు.

36 ఆనందాద్భుతకరణము 4

అన్ని ఉపాసనలయందును ఆనందాద్గుణవిశిష్టమైన
బ్రహ్మమునే ఉపాసించవలయును

365 సూ॥ ఆనందాదయుః ప్రధానస్య

3-3-11

అర్థ ప్రధానస్య = (అన్ని ఉపాసనలయందును ఉపాస్య
మగుటచే) ప్రధానమైన బ్రహ్మముయొక్క, అభేదాత్ = అభేదమువలన
ఆనంద + అదయః = ఆనందాది గుణములు అనుసంధింపబడవలయును.

వివర అన్ని ఉపాసనలయందును ఉపాస్యతత్త్వముబ్రహ్మమే
అగుచున్నది కాని ఆయా ఉపాసనలయందు ఉపాసించబడు బ్రహ్మము
యొక్క రూపగుణాలభేదమునుబట్టి ఆయా ఉపాసనలు భిన్నములు
అగుచున్నవి. అయినను ఉపాసనలయందు కళ్యాణగుణాశ్రయమైన
బ్రహ్మమే ఉపాస్యమగుటచేత బ్రహ్మస్వరూప నిరూపకములైన జ్ఞాన
ఆనంద సమత్వ అనంతత్వాది కళ్యాణగుణములతోకూడిన బ్రహ్మమునే
ఉపాసించవలయును. జ్ఞానానందాద్గుణములను ప్రత్యేకించి చెప్ప
రున్నను ఇవి బ్రహ్మస్వరూపనిరూపకగుణములగుటచే వీనిని ఉపేక్షించ
రాదు ఏకాద్భుతగుణవిశిష్టమైన బ్రహ్మమునే ఉపాసించవలయునని
భావము.

366 సూ॥ ప్రియశీరప్త్తి దృప్రాప్తి రుపచయాననయా

హ భేదే

3-3-12

అర్థ ప్రియశీరస్య + ఆది + అప్రాప్తిః = ప్రియమును
శీరముగ గలిగియుండుట ఈ మొదలైనవానికి ప్రాప్తియుండదు.
భేదే = అప్రాప్తియుండుట వలన భేదమును కల్పించువట్లమున, ఉప
చయ + అననయా హ = ఎప్పటిక్షయములు కలుగునుగదా

వివ బ్రహ్మస్వరూప నిరూపకములగు జ్ఞానానందాదిగుణము
అను బ్రహ్మోపాసనలయందు అన్నింటియందును అనుసంధింపవల
యును అని చెప్పినంతమాత్రమున తైత్తిరీయోపనిషత్పరితములైన
ప్రియశిరస్త్రాదిగుణములను సైతము అనుసంధింపవలయును అని
తలంపరాదు “తస్య ప్రీయమేవ శిరః. యోదోదక్షిణః పక్షః ప్రమోద
ఉత్తరః. పక్షః అనంద ఆత్మాబ్రహ్మపుచ్చం ప్రతిష్ఠాః” అనందమయ
పురుషునికి ప్రీయమే శిరస్సు, మోదమే దక్షిణపక్షము, ప్రమోదమే ఉత్తర
పక్షము అనందము అత్త (మధ్యశిరము) బ్రహ్మపుచ్చము ప్రతిష్ఠ ఆధారం
(తై. అనందవల్లి 5-2) (ఇష్టమైన వస్తువును చూచుటవలన కలుగు
సుఖము ప్రీయము ఆ వస్తువును పొందుటవలన కలుగు సుఖము
మోదము దానిని అనుభవించుటవలన కలుగు సుఖము ప్రమోదము)
అని చెప్పుట తేవల పురుష సాదృశ్య నిరూపణమునకు మాత్రమేగిదా.
వాస్తవమున ఈ ప్రీయ శిరస్త్రాదులు బ్రహ్మస్వరూపగుణములుకావు
బ్రహ్మమునందు శిరఃపక్షాదిభేదమును అంగీకరించినచో బ్రహ్మము వృద్ధి
క్షయములను పొందునది కావలసివచ్చును ఇది “గుత్తం, జ్ఞాన మన
స్తం బ్రహ్మ” ఇత్యాది శ్రుతివిరుద్ధము. కావున ప్రీయశిరస్త్రాదులను
అనుసంధింప నవసరములేదు

367 నూ॥ ఇతరే త్వర్గసామాన్యాత్

3-3-13

అర్థ ఇతరే తు = అనందాది గుణములన్నచో, అర్థసామా
న్యాత్ = ఉపాస్యమగు బ్రహ్మస్వరూపముతో సమానములగుటవలన
(అనుసంధింపదగియున్నవి)

వివ ప్రీయమోదాదులకంటె ఏదైన అనందాది గుణములు

బ్రహ్మస్వరూప నిదా పక్షములగుటవలన బ్రహ్మముతోదాట వానిగీడార అనునంధింపవలయును జ్ఞానానందాది గుణవిశిష్టమైన బ్రహ్మ గాను ఈపాసింపవలయునని భావము.

368 ఆధ్యానాయ ప్రయోజనాభివాత్

3-3-14

అర్థ * ఆధ్యానాయ = (ప్రియశిరస్త్రైదులు ఈపదేశించుట) ఈపాసనాసౌకర్యముకొరకు, ప్రయోజన - అభివాత్ = అంతకు మించిన ప్రయోజనము లేనందువలన

ఎవ * ప్రియశిరస్త్రైదులు బ్రహ్మస్వరూప గుణములు కానిచో వానిని ఈపదేశించుట ఎందులకు? అని శంకింపరాదు ఈపాసనాసౌలభ్యమునకై అట్లు ఈపదేశించబడినది దానికి అంతకు మించినప్రయోజనమేదియుండదు.

369 సూ॥ అత్మశబ్దాచ్చ

3-3-15

అర్థ అత్మశబ్దాచ్చ = "అన్యోఽన్తర ఆత్మాఽన్తరస్థమయః" అను బ్రుతివాక్యమున "అత్మ" శబ్దమును ప్రయోగించుటవలనను (ప్రియశిరస్త్రైదులు బ్రహ్మస్వరూప ధర్మములుకావు)

వివ "అన్యోఽన్తర ఆత్మాఽన్తరస్థమయః" (త్రై. ఆ 2-5-21) అను బ్రుతివాక్యము అనన్తమయుని అత్మశబ్దముచే నిర్దేశించుచున్నది. శిరః పుచ్చపక్షాదులు ఉండవుకదా. ఇప్పుడు ప్రియశిరస్త్రైది శబ్దము ఈపాసనాసౌలభ్యముకొరకై అనితలంపవలయును

370 సూ॥ అత్మగృహితి రితరవ దుత్తరాత్

3-3-16

అర్థ ఇతరవత్ = "అత్మా వా ఇద విష వివాఽగ్ర అపిత్" (బతరేయ 1-1-1) అను వాక్యమునగల "అత్మ" శబ్దమునకు వలెనే, అత్మగృహితి = (ఇచటి అత్మశబ్దమునకును) "వరమాత్మ" అను

అర్థమును గ్రహించుటయే (యుర్తము) శత్రురాత్ = తరువాతి
వాక్యమునకు

వివ "అన్యోఽంతర ఆత్మానన్దమయః" (తై ఆ. 2-5-2)
అను వాక్యమునగల ఆత్మశబ్దము పరమాత్మవాచకము శీవవాచకము
కాదు. "నోఽకమయత బహుస్యాం ప్రజాయేయేతి" (తై ఆ 2-6-2)
అను తరువాతి వాక్యమున ఆ ఆత్మశబ్దవాచ్యుడు తాను బహురూపముల
నందవలయునని సంకల్పించినట్లు తెలుపబడినదికదా ఇట్టి బహుభవన
రూప సంకల్పము పరమాత్మయందే గాని శీవాత్మయందు ఉపపన్నము
కాదు. "ఆత్మా వా ఇదమేక ఏవాఽగ్ర ఆసీత్" నున్నగు వాక్యముల
యందు "ఆత్మ"శబ్దము పరమాత్మను బోధించుచున్నది గదా

371 నూ॥ అన్వయాదితీతస్సౌదవధారణాత్ 3-3-17

అర్థ అన్వయాత్ = (ఆత్మశబ్దము ప్రాజానుయోదులతోను)
అన్వయించుట, (పరమాత్మవాచకముకాక) ఇతిదేక్షితుమచోపలన
అవధారణాత్ = "ఆత్మన ఆకాశస్సంభూతః" (తై ఆ 2-1-2) అను
వాక్యమున ప్రస్తుతమైన ఆత్మయే ప్రాజానుయోదులయందును ఆత్మగా
"ఆత్మ"శబ్దముచే నిర్ధారంపబడుటవలన, స్వేత్ = "అన్యోఽంతర ఆత్మా
నందమయః" అను వాక్యమునగల "అర్థ"శబ్దము పరమాత్మవాచకము
అను నిర్ణయము కలుగవచ్చును

వివ "ఆత్మన ఆకాశస్సంభూత" (ఆత్మనుండి ఆకాశము
పుట్టిగది) అను వాక్యమునందు ప్రస్తావింపబడిన పరమాత్మయే, ప్రాజా
నుయోదులకు ఆత్మగా వర్తింపబడినాడు కావున "అన్యోఽంతర ఆత్మా
నందమయః" అను వాక్యమునగల "ఆత్మ"శబ్దము పరమాత్మవాచకమే
అగుటచే ప్రతి ముగిరస్త్విదులు ఆతనికి సంభవింపవు జ్ఞానానందాదులు

వదమాత్మ స్వరూపనిరూపకధర్మములగుటచే వారిని అన్ని ఉపాసనలయందును భావింపవలయును ప్రాయశిరస్తాదులు అన త్మధర్మములగుటచే వారిని భావింప నవసరములేదని ని రాంశము

శంకరభాష్యమునందు ఈ 16, 17 సూత్రములు ఆత్మగృహిత్యధికరణముగ వ్యాఖ్యాతముగా

87 కార్యభావా ధికరణము 5

ప్రాచీనసనమున ఆసమనోదకము ప్రాణమునకు వస్త్రము అగుచున్నది

372 సూ. కార్యభావా దపూర్వమ్

3-3-18

అర్థ కార్య - అభ్యాసాత్ = కార్యమును చెప్పుటవలనః అనగా ఇదివరక చెప్పని గానిని చెప్పుటయే శాస్త్రవరిపొడియగుట వలన, అపూర్వం = అగమనియోదకములకు ముందు చెప్పబడిని ప్రాణసనత్వము విధింపబడుచున్నది

వివ "యోహ వై శ్చింతం చ శ్రేష్ఠం చ వేద" "ఎవడు జ్యేష్ఠము శ్రేష్ఠుడు అయిన ప్రాణమును ఉపాసించునో" అనుట ప్రాణ విద్యను చెప్పి, అప్రాణమునకు ఆదకములు, వస్త్రములు (కిం మేవానో భి విష్యతీతి, ప్రాణ ఇలహోచ) అని తెలిపి "తస్మా దేవంబిత్ అశిష్య త్వాచమేత్ అశిత్వాచమేత్" కావున ఈ విషయము నెరిగినవాడే భోజనమునకు ముందు భోజనమునకు పిదప అచమనము గావింప గావింపవలయును అనియు, "ఏవమేవ తదర్చ మనశ్చం దురుతే" ఇట్టి అచమనము అప్రాణమును లగ్నము కాకుండునట్లు చేయున్పు అనగా అప్రాణమునకు వస్త్రము (రక్ష"ము) అగును అనియు చెప్ప

బడియున్నది. ఇచట విధింపబడిన ఈ ఆచమము ప్రతి కార్యమునకు ప్రారంభమున చేయబడుస్మృతి విహితమైన ఆచమనమా? లేక ప్రాణమునకు అనగ్నత్యమును (అదుష్టత్యమును) కలిగించుటకుగా వాసోరూపమున ప్రత్యేకముగా విధింపబడుచున్న ఆచమనమా? అను సందేహమునకు ఈ సూత్రము సమాధానము “అప్రాప్తి హ శాస్త్ర మర్ధవత్” అను న్యాయానుసారముగ స్మృతివిహితమైన ఆచమనముదు మరల ఇచట విధింపనవసరము లేనందువలన స్మృతిప్రాప్తమైన ఆ ఆచమనమునకు శాస్త్రాంతరప్రాప్తము కాని ప్రాణవాసస్యము ఇచట విధింపబడుచున్నదని సిద్ధాంతము.

38 సమానాధికరణము 6

అగ్నిరహస్యమునందును, బృహదారణ్యకము నందును
పేర్కొనబడిన శాండిల్యవిద్యలు అభిన్నములు

379 మా॥ సమాన ఏవం చాఖేదాత్ 3-3-19

అర్థ సమానే = (మనోమయత్వాది గుణములు) సమానము లగునపుడు, ఏవం = (అగ్నిరహస్య బృహదారణ్యకోపనిషత్తులయందలి శాండిల్యవిద్యలను) ఇట్లు ఏకత్యము సిద్ధించుచున్నది అఖేదాత్ + చ = వశిత్వాదులకు సత్యసంకల్పత్వాదులతోగల అభేదమునుబట్టియు (ఇది సంభవమే.)

వివ “స ఆత్మాశ ముపాసిత మనోమయం ప్రాణశరీరం ఖాదూషం సత్యసంకల్పం ఆకాశాత్మా నం” (అగ్నిరహస్య) మనో మయము, ప్రాణశరీరము, ప్రకాశస్వరూపము, సత్యసంకల్పము, సర్వ వ్యాపకము అయిన పరబ్రహ్మమును ఆపాసించవలయును “మనో

మయోఽయం పురుషో భా స్పత్యం తస్మిన్నంధ్రృదయే యథా
ప్రీవాత్వా య వోవా న ఏష సర్వస్వ వగీ సర్వస్వేశానః సర్వ స్వా
ధివతిః సర్వ మిదం ప్రశాస్తి" (బృ 7-6-1) ఉపాసకునియొక్క
హృదయమునందు మనోమయుడైన పురుషుడు కాంతిమయుడు, సత్య
స్వరూపుడునై వరి గోధుమల గిరిజవలె భాసించుచున్నాడు ఇతడు
సర్వమును తన నశమున మంచుకొనియున్నాడు సర్వమునకు
శాసకుడు, సర్వమునకు అధిపతి సర్వమునకు ఈశ్వరుడు, ఇతనిని
ఉపాసించవలయును, పైరెండు ఉపనిషత్తులయందును చెప్పబడిన
ఈరెండు ఉపాసనలకును "కాండిల్యవిద్య" అని ఒకే నామముగలదు.
ఈ రెండియందును ఉపాసించదగిన మనోమయత్వాది గుణములును
సమానములే కావున పైరెండు శాఖీభ్యోద్వయ ఆభిన్నములు బృహ
దారణ్యక కాండిల్య విద్యయందు చూపట్లు వశిత్వాది గుణములును
వత్సనంకల్పకృత్వముయొక్క అవాంతరభేదములేగదా

89 సంబంధాఽధికరణము 7

బృహదారణ్యకమున గల ఆదిత్యవిద్య - అక్షివిద్యలు
భిన్నములు.

374 శూ॥ సంబంధా దేవ మన్వత్తాఽసి 3-3-20

శ్లో వివర = ఈ కాండిల్యవిద్యయందువలె, అన్యత్ర +
అసి=మరియొక విద్య (సత్యవిద్య)యందును సంబంధాత్ = సత్యబ్రహ్మ
సంబంధమునుబట్టి (విద్వైక్యమును భావించవలయును)

వివర బృహదారణ్యకమున "య ఏష ఏకస్మిన్ మండలే
పురుషః యశ్చాఽయం దక్షిణేఽక్షిన్" (బృ 7 5 1) "ఏ వరమ పురు
షుడు సూర్యమండలమునందును, ఉపాసకుని కుడికంటియందును

ఈనాడొ ఆ సత్యబ్రహ్మము నుపాసింపుము అని ప్రారంభించి “తస్యో
 పనిషత్ అప మిత్యధ్యాత్మం” (బృ 7-5-3) ఆదిత్యమండలము న
 నుపాసింపబడు పురుషునకు “అహః” అని రహస్యనామము అనామముతో
 అతనిని ఉపాసింపవలయును. ఇది అధిదైవతము అనియు “తస్యో
 పనిషత్ అప మిత్యధ్యాత్మం” దక్షిణనేత్రమున ఉపాసింపబడు పురుషు
 నకు “అహం” అని రహస్యనామము. ఆ నామముతో అతనిని ఉపా
 సింపవలయును ఇది అధ్యాత్మము అనియు వివరింపబడినది ఈ
 రెండియందును సత్యబ్రహ్మమే ఉపాసనా విషయమగుటవలన ఇవి
 అభిన్నములు “అహః”, “అహం” అనుపదములకు పాపములను
 హరించునది అనియే అర్థము గాన ఈ నామధేయము విద్యైక్యమునకు
 ప్రతిబంధకముకాదు అని పూర్వపక్షము

375 సూ! న వా విశేషాత్

3-3-21

అర్థ విశేషాత్ = స్థానమునుబట్టి, న వా = సత్యవిద్యలు
 రెండును అభిన్నములు కాజాలవు

వివ మొదటిఉపాసనమున ఆగియున్నందు సత్యబ్రహ్మను
 “అహః” అని ఉపాసింపవలయును రెండవది నియుందు ఉపాసకుని
 దక్షిణనేత్రమున “అహం” అని ఆ సత్యబ్రహ్మము ఉపాసిం పవలయును
 ఎట్లు స్థానములభేదమునుబట్టి ఈ రెండు సత్యవిద్యలు భిన్నములు.
 కావున “అహః”, “అహం” అను నామములు అభిన్నములు అనియు
 అనరాదు అదిత్యునియందు “అహః” అనియే ఉపాసింపవలయును
 అక్షియందు “అహం” అనియే ఉపాసింపవలయును అని సిద్ధాంతము.

376 సూ! దర్శయతి చ

3-3-22

అర్థ దర్శయతి చ = ఈ విషయమును ప్రతియు చెప్పుచున్నది.

వివ "తస్యైతస్య తదేవరూపం య దముష్యరూపం" ఆదిత్యపురుషునియొక్క హరణ్యకేత ఈ ఆదిర్భుపురుషుని రూపమే అక్షిపురుషునియందు అతిదేశించి చెప్పుచున్నది ప్రకృతినత్యవిశ్యలు రెండును భిన్నములు అగుటవలననేగదా ఇట్లు చెప్పవలసి వచ్చింది కావున ఈసత్యవిద్యలు భిన్నములు

90 సంభృత్యధికరణము 8

వ్యాప్తి మత్వాది గుణములు అన్ని యాపాననలయందును

అన్నియుంబు.

377 నూ॥ సంభృతి ద్యువ్యాప్తి పిదాఽతః 3 1-23

అర్థ సంభృతి ద్యువ్యాప్తి + అపిచ = శ్రేష్ఠగుణ పరిపూర్ణత సర్వత్ర వ్యాప్తి ఈమొదలైన గుణములును, అతః = స్థానవిశేషమును (అయా స్థానములయందు ముత్రమే యాపాననదగినవి)

వివ "బ్రహ్మజ్యేష్ఠా వీర్యాసంభృతాని బ్రహ్మైగ్రే జ్యేష్ఠం దివ మాతానాం" (సామజేద భిలమంత్రము) బ్రహ్మమునందు శ్రేష్ఠము గైన వీర్యాగిగుణములు నిండియున్నవి సర్వోత్కృష్టమైన ఆ బ్రహ్మము ద్యులోకమును ఆక్రమించినది అని చెప్పబడిన గుణసంభృతి, ద్యువ్యాప్తి అనుగుణములను అన్ని యాపాననలయందును భావించె? వచ్చునుగదా? అని సందేహము కాని అట్లు భావింపరాదు హృదయాది అల్పస్థానములయందు ద్యువ్యాప్తిని ఎట్లు భావింపగలము ఇట్లే వీర్యాది గుణసంభృతిని కూడా అంతట భావింపలేము. కావున

ఈ గుణములు ఆయా ఉపాసనలయందు మాత్రమే భావింపదగియున్నవి.

91 పురుష విద్యాధికరణము 9

తైత్తిరీయ చాన్దోగ్యములయందు గల పురుషవిద్యలు
భిన్నములు.

378 నూ॥ పురుషవిద్యాయా మపి చేతరేషా మనామ్నానాత్

3-3-24

అర్థ పురుషవిద్యాయాం + అపి చ = చాన్దోగ్య తైత్తిరీయ కములయందు చెప్పబడిన పురుషవిద్య (ల)యందును (విద్యాభేదము గలదు) ఇతరేషాం = ఒకరి కాళలో చెప్పబడిన విశేషములు మరి యొకరికాళలో, అనామ్నానాత్ = చెప్పబడకపోవుటవలన.

వివ “తస్యైవం విదుషో యజ్ఞస్యాత్మా యజ్ఞమాన శ్శ్రద్ధా వత్నీ శరీరం” (తై. నా. 6-5-2) ఇట్లు తెలిసికొనిన ఉపాసకుని ఆత్మ యజమానుడు, శ్రద్ధ (ఆస్తి కృబుద్ధి) వత్నీ శరీరము ఇద్యము అని రూపకల్పనచేయబడినది. తైత్తిరీయకమున, చాన్దోగ్యమునందున్ననో “పురుషోవాస యజ్ఞ తస్య యాని చతుర్వింశతి వర్షానో” (చా 3-16-1) “పురుషుడే యజ్ఞము మూడు విభాగములుగల ఆతని ఆయుర్దాయము ప్రాతర్భుధ్యం దిన సాయంసవనములు” అని మరియొకరికిని రూప కల్పన చేయబడినది ఇట్లే తైత్తిరీయపురుషవిద్యకు బ్రహ్మప్రాప్తి ఫలముకాగా చాన్దోగ్య పురుషవిద్యకు శతషవర్షజీవనము ఫలముగా చెప్పబడినది కావున “పురుషవిద్య అను నా మైక్యమున్ను స్వరూప భేద ఫలభేదములనుబట్టి ఇవి భిన్నములు

“పురుష విద్యాయా మివ” అని శాంకరసారము

92 వేదాద్యధికరణమ్ 10

శాంతిపాఠమంత్రములు ఉపాసనాంగములు కావు.

379 సూ॥ వేదాద్యర్థభేదాత్

3-3-25

అర్థ : వేద + ఆది + అర్థభేదాత్ = శత్రుహృదయ వేదాది అర్థ భేదమునుబట్టి (“కుక్రం ప్రవిధ్య” ఇత్యాది మంత్రములు అభిచారిక కర్మలకు) అంగములగు రీతిని “శంసో మిత్రశ్శం వరుణః” ఇత్యాది శాంతిపాఠమంత్రములు అధ్యయనాంగములేగాని బ్రహ్మవిద్యాంగములు కావు)

వివ “శంసో మిత్రశ్శం వరుణః” (తై శిక్షావల్లి) “సహ నావవతు” (ఆనందవల్లి) ఇత్యాది మంత్రములు బ్రహ్మవిద్యా సన్నిధిని వరింపఁ దీనను, బ్రహ్మవిద్యాంగములుకావు “తేజస్వి నా వధీతమస్తు” “మన ఆధ్యయనము లేజోవంతమగుగాక” అని తెలుపుటచే అవి ఆధ్యయనాంగములు అర్థసామర్థ్యమునుబట్టిగదా “కుక్రం ప్రవిధ్య” ఇత్యాది మంత్రములు అభిచారికకర్మాంగములని నిరూపించుచున్నాము.

93 హాస్యధికరణమ్ 11

బ్రహ్మవేత్త వరిత్యజించిన పుణ్యపాపములు వాని షిత్రులను శత్రువులను చేరును.

380 సూ॥ హానా తాపాయన శబ్దశేషత్వా త్కుశాచ్ఛస్త్రస్తు త్యువ గానవ త్తదుక్తమ్. 3-3-26

అర్థ హానా తు = పుణ్యపాప విమోచనము చెప్పబడినపుడు (అన్యత్ర వాని ప్రవేశమునుకూడ గ్రహింపవలయును.) ఉపాయన

శబ్దశిక్షాత్ = అన్యత్ర పుణ్యపాప ప్రవేశమును తెలుపునట్టి వాక్యము
పుణ్యపాపవిమోచనమును తెలుపునట్టి వాక్యమునకు శేషమగుటవలన,
కుశాః+చన్దః+స్తుతిః+ఉపగానవత్ = కుశలనలె చన్దస్సవలె, స్తుతివలె
గానమవలె (వాక్యంతర సాపేక్షము) తత్ = ఆ విషయము ఈక్షమే =
(పూర్వమీమాంసా శాస్త్రమునందు) చెప్పబడినది, హానిఃపరిత్యాగము,
ఉపాయనము = ప్రవేశము

వివ (1) "తదా విద్వాన్ పుణ్యపాపే విధాయ నిరంజనః
వరసుం సామ్యము పైతి" (ముండక -1-3) "శరీరానసాననమయ
మున వరబ్రహ్మను పొందనున్న బ్రహ్మవేత్త తన పుణ్యపాపములను
తొలగించుకొని నిర్దుష్టుడై, వరమాత్ముతో వరము సామ్యార్హుని పొందు
చున్నాడు" అను వాక్యము శేషల పుణ్యపాప విమోచనమును తెలుపు
చున్నది (2) "తస్య పుత్రాః దాయ మువయాన్తి సుహృద స్సాధు
కృత్యాం, ద్విషన్తః పావకృత్యాం" "బ్రహ్మవేత్త వరబ్రహ్మమును
ప్రాప్తించు సమయమున, అతని పుత్రులు అతని సంపదను పొందు
దురు స్నేహితులు అతని పుణ్యమును శత్రువులు అతని పాపమును
పొందుదురు అనువాక్యము బ్రహ్మవేత్తయొక్క పుణ్యపాపములు ఎవరి
ప్రవేశించునది తెలుపుచున్నది (3) తత్సంకృతి దుష్కృతీ ధూనుతీ
తస్యప్రియా శ్చాయస్సు కృత మువయాన్తి అప్రియా దుష్కృతం"
బ్రహ్మవేత్త బ్రహ్మప్రాప్తి సమయమున అననుకృత "దుష్కృతిము
అను వదిలిబయికినును అతనికి ప్రీయమైనవారు అతని సుకృతిమును
అతనికి అప్రియమైనవారు అతని దుష్కృతమును పొందుదురు" అను
వాక్యము పుణ్యపాపవిమోచనమును, అవి చేరునట్టి స్థానమును తెలుపు
చున్నది

ఈ మూడు పక్షములలో ఏది ఎరిగ్రాహ్యము అను సందేహము నకు ఈసూత్రము సమాధానము పుణ్యపాపవిమోచనమును మాత్రము చెప్పినను పుణ్యపాపములు మిత్రామిత్రులను చేరును అని చెప్పినను “బ్రహ్మనేత్తచే పుణ్యపాపములు పరిత్యజింపబడి అతని మిత్రామిత్రులను చేరును” అను అర్థమును గ్రహింపవలయును. పుణ్యపాపవిమోచనమును తెలుపునట్టి వాక్యమునకు “అవి అతని మిత్రామిత్రులను చేరును” అని తెలుపునట్టి వాక్యము శేషము (వివరణము పూరించుమును) గదా.

ప్రేమానందద్వాక్యములు భిన్నభిన్న స్థలములయందు పరింపబడినవి గదా. అట్టివానికి శేషశేషిభావము ఎట్లు సంభవము? అని సందేహింపరాదు అర్థసాపేక్షతనుబట్టి ఇది సంభవమే ఎట్లన 1 కుశలు అనగా యజ్ఞపాత్రలు “వానస్పత్యః కుశా” (యశ్ 6 కాం 6 ప్ర. 11 అను) “పువ్వులు లెకయే కాయలను కాయు వృక్షముల కొయ్యతో ఈ పాత్రలను తయారుచేయవలయును” అను వాక్యము కుశలను కొంత వివరించినది. “బౌదుంబర్యః కుశాః” “మేడిచెట్టు కొయ్యతో యజ్ఞపాత్రలు తయారు చేయవలయును” అనువాక్యము మరింత స్పష్టము ఈ అంశమును వివరించినది కావున “వానస్పత్యః కుశాః” “బౌదుంబర్యః కుశాః అనువాక్యముల శేషశేషిభావమును పురస్కరించుకొని, కుశయనగా మేడికొయ్యతో తయారుచేసిన యజ్ఞపాత్ర అని అర్థము సిద్ధించుచున్నది

(2) ఇట్టి “దీవాఽనురాణాం ఛన్దోభిః”, “దీవాఽనురుల ఛందస్సులతో” అను వాక్యమునకు “దేవ ఛన్దాంసి పూర్వం” దైవ ఛందస్సులను ముందు” అను వాక్యము వివరణమై శేషమగుచున్నది

(3) ఇట్లే “హిరణ్యేన షోడిశినః స్తోత్రం ముపాకరోతి అను వాక్యమునకు “సమయవిషేతే షోడశినః స్తోత్ర ముపాకరోతి” సూర్యుడు ఉదయించుచుండగా “షోడశి” అను సామమును గానము చేయవలయును అను వాక్యము శేషమై సమయమును బోధించుచున్నది

(4) ఇట్లే “ఋత్విజః ఉపగాయన్తి” “ఋత్విక్కుః గానము చేయుదురు” అను వాక్యమును “నాఽధ్వర్యు రుపగాయేత్” “అధ్వర్యువు గానము చేయరాదు” అను వాక్యము సవరించుచు శేషమగుచున్నది

కావున పుణ్యపావవిమోచనమును, వాని మిత్రాఽమిత్ర ప్రాప్తిని ఉపాసకుడు ధ్యానింపవలయునని భావము ఇట్టి సమన్వయమును “అపితు వాక్యశేషస్యాత్, అన్యాయ్యత్వా ద్వికల్పన్య” (సూ. మీ. సూ. 18-8) అను సూత్రము విశదీకరించుచున్నది

94 సామ్యురాయాఽధికరణము 12

(బ్రహ్మవేత్త పుణ్యపాపములను పరిత్యజించు సమయము

381 సూ! సామ్యురాయే శర్తవ్యా భావాత్తథాహ్యనే

3-3-27

అర్థ . సామ్యురాయే = ఉత్కృష్టమథ సమయముననే (పుణ్య పాప విమోచనమును ధ్యానింపవలయును) శర్తవ్య + అభావాత్ = (బ్రహ్మవేత్త మరణాఽనంతరము పుణ్యపాపములద్వారా) అనుభవించవలసిన భోగములు లేనందువలన, అన్యే = ఇతర శాసనములు, తథావా = అట్లేగదా చెప్పుచున్నారు.

వివ “అత్య భవ రోమాణి విధూయ పాపం” (ధా. 8-13-1)
“గుణము జూలును విడలించు రీతిగా (పుణ్యపాపములను) విడలించు

కొని" అనువాక్యము ప్రాణోత్క్రమణ సమయముననే పుణ్యపావములు తొలగునట్లు తెలుపుచున్నది "న అగచ్ఛతి విరజాం నదీం తత్పుకృత దుష్కృతా ధూనుతే" (కౌషీత 8-1-4) ఆ బ్రహ్మవేత్తి విరజానది యొద్దకు వచ్చును అచట పుణ్యపావములను విడలించుకొనును" అను వాక్యము విరజానదీ తీరమున పుణ్యపావములను తొలగించుకొనునట్లు తెలుపుచున్నది ఈ రెండుపక్షములలో ఏది వాస్తవము? అనుప్రశ్నకు ఈ సూత్రము సమాధానము దేహవియోగానంతరము బ్రహ్మ వేత్తకు అనుభవించగలిగిన సుఖదుఃఖభోగములు లేనందువలన పుణ్య పావములతో అవసరములేదు కావున ప్రాణోత్క్రమణ వఛయియున్ననే పుణ్యపావములను అశదు తొలగించుకొనును "తస్య తావదేవ చిరం యావన్న వీరౌక్ష్యే" (చా 6-14-2) "బ్రహ్మవేత్తదేహవియోగమును పొందుటయే తడవుగా బ్రహ్మమును పొందును" అను వాక్యము స్పష్టముగ మొచటి పక్షమునే సమర్థించుచున్నదిగదా

382 సూ॥ శస్త్రత ఉభయోఽవిరోధాత్

9-3-28

అర్థ ఉభయోఽవిరోధాత్ = "అశ్వ ఇవ రోమాణి విధూయ పాపం" అనువాక్యమునకును, "తస్య తావదేవ చిరం" అను వాక్యమునకును అవిరుద్ధముగ, శస్త్రతః = అభిమత అర్థక్రమానుసారము "సుకృత దుష్కృతేయూనుతే" అను కౌషీతకీ వాక్యమును "ఏతం దేవయాం" పంథానసూపద్యతే" (కౌషీత 1-3) అనువాక్యమునకు ముందే చేర్చి "సుకృత దుష్కృతములను తొలగించుకొని బ్రహ్మ వేత్త అర్పిరాదిమార్గమున ప్రవేశించును" అని అర్థమును చెప్పికొనవలయును పాఠక్రమముకంటే అర్థక్రమము బలీయమైనదిగదా.

383 నూ॥ గతేరర్థవత్త్వ ముభయధాఽన్యథా హి విరోధః
3-3-29

అర్థ . గతేః = అర్పితాదిగతిః, అర్థవత్త్వం = సార్థకత, ఉభయధా = రెండు విధములుగను అర్థమును చెప్పిననే సిద్ధించును అన్యథా = అట్లుకానిచో, విరోధః + హి = విరోధము ఏర్పడునుగదా.

వివ : బ్రహ్మచేత్తకు ప్రాణోత్క్రమణసమయమున కొంత పుణ్యపాప క్షయము కలుగును విరజానదీతీరమున తక్కిన పుణ్య పాపములు క్షయించును అని చెప్పుటయే యుక్తము ప్రాణోత్క్రమణ సమయముననే పుణ్యపాపములు పూర్తిగా నశించినచో నూక్షికరీరముతో అర్పితాది మార్గమున ప్రయాణించుటకు కావలసిన కర్మము ఉండదుగదా. కర్మశేషములేనిచో నూక్షికరీరము ఎట్లేర్పడును? అని పూర్వపక్షము.

384 నూ॥ ఉపవన్న స్తల్లక్షణార్థోపరిభేదోశవత్ 3-3-30

అర్థ ఉపవన్నః = ప్రాణోత్క్రమణ సమయముననే పర్వ కర్మములు క్షయించినను అర్పితాదిగతి నింకవలె, తత్ + లక్షణ + అర్థ + ఉపరిభేదః = ముక్తునకు కర్మతో సంబంధములేని కామచారాలు చూవట్లు ఉన్నందువలన లోశవత్ = లోశమునందువలె

వివ బ్రహ్మచేత్త ప్రాణోత్క్రమణ సమయముననే పూర్తిగ పుణ్యపాపములను కొలగించుకొనును అనని అర్పితాదిగతికి కర్మ శేషముతో అవసరములేదు అతడు ముక్తుడైన విధవ కర్మనిరపేక్షములైన కామచారములను అతనికి శ్రుతి చెప్పుచున్నదికదా మరియు మహోదారుడైన రాజును ఆశ్రయించి సామాన్య పురుషులను అనన్య సాధ్యములైన మహత్తర కర్మములను చేయగలుగుచుండుటను

తోకమున చూచున్నాము. ఇట్లే సల్యంకల్పుడైన పరిమళురునిని
అక్రియించిన వారికి ఆకర్మశక్తియురైన దేహదులుండుటతో ఆకర్మశక్తి
మేమి?

385 సూ॥ యావ దధికారమవస్థితి రాధి రికాణామ్ 3-3-31

అర్థ ఆధికారికాణాం = అధికార పురుషులైన వసిష్ఠాదులక,
యావత్ + అధికారం = వారి ఆధికారసమయము పూర్తి యగునంత
వరకు, అవస్థితి = సంసారమండలముననే ఉండుట సంబంధము
మన్నది.

వివ బ్రహ్మచేత్త శరీరావసాన సమయమున సంపూర్ణముగ
రర్మక్షయమునుపొంది, అర్పిరాని మూగమున వరబ్రహ్మమును చేరును
అనువక్షమున వసిష్ఠాది బ్రహ్మచేత్రులును అట్లే సరబ్రహ్మమును చేరి
యుండవలయునుగదా. కాని వారు ఆ విధముగ బ్రహ్మమును చేరి
నట్లు తెలియుటలేదే? అనినచో వసిష్ఠాదులు బ్రహ్మచే ఎన్నిశ్వాదిఅధి
కారమున నియమింపబడినారు కావున వారు అధికారికపురుషులు వారి
ఆ అధికారసమయము పూర్తియగునంతవరకును వారిని వారి కర్మము
అనువర్తించుచుండును ఇందుచే వారికి ప్రాణోత్క్రమణసమయ
మున పూర్తి కర్మక్షయము కలుగుటలేదు కావున వారు దేహోత్తరము
అను బాండుచున్నారు ఇట్లే జ్ఞానులును ప్రారబ్ధ కర్మమును పూర్తిగ
అనుభవించినగాని అది సశింపదగు భావము.

95 అనియమ ధిరణము 13

బ్రహ్మోపాసకులందరు అర్పిరాది గతిచింతనము

గావింపవలయును

386 సూ॥ అనియమ స్వర్పేషా మవిరోధ శృణ్వానుమా
నాభ్యామ్. 3-3-32

అర్థ అనియమః = (అర్పిరాదిగతి బ్రహ్మవేత్తలలో కొందరికే అను) నియమములేదు సర్వేషాం = బ్రహ్మవేత్తలకు అందరకు (అర్పిరాది గతికలదు.) శబ్ద + అనుమానాభ్యాం = శ్రుతిస్మృతిప్రమాణములతో, అవిరోధః = విరోధములేకుండుట (ఇట్లు చెప్పిననేనంభవము)

ఏవ అర్పిరాదిగతి అన్ని బ్రహ్మవిద్యలయందును వర్తింపబడలేదు. “ఉపకోసలవిద్య”వంటి కొన్నింటియందు మాత్రమే వర్తింపబడినది. ఇట్టియెడ అర్పిరాదిగతిచింతనము అది వర్తింపబడిన ఉపకోసలాది విద్యానిష్ఠులకు మాత్రమే పరిమితముగదా! అనినచో అట్లు కాదు. బ్రహ్మోపాసకులందరు తప్పక అర్పిరాదిగతి చింతనము గావించవలయును. “యే షేమేఽరణ్యే శ్రద్ధాం సత్య ముపాసతే, తేఽర్పితమభినంభవంతి” (ధా 5-10-1) అను శ్రుతివాక్యము వేంచుకొని విద్యానిష్ఠులను (ప్రకృతి విలక్షణుడైన జీవుని బ్రహ్మాంతర్యామికునిగా ఉపాసించువారిని) శ్రద్ధాపూర్వకముగ సత్యవాచ్యబ్రహ్మము నుపాసించు సద్విద్యా దహరవిద్యానిష్ఠులకును అనువదించి “తేఽర్పితమభినంభవన్తి” వారు (అందరు) అర్పిరాదిమార్గమును ప్రవేశింతురు అని బ్రహ్మోపాసకులందరకు అర్పిరాదిగతిని బోధించుచున్నది

శ్లో॥ అగ్నిర్జ్యోతి రహస్వక్ష షణ్మాసా ఉత్తరాయణమ్ |

తత్ర ప్రయ తా గచ్ఛన్తి బ్రహ్మ బ్రహ్మవిదో జనాః ||

(భగ. 13-24 శ్లో)

అగ్ని, జ్యోతిస్సు, అహస్సు, సుక్లవక్షము, ఉత్తరాయణము, ఆరు మాసములు, ఇందు మరణించిన బ్రహ్మవేత్తలు బ్రహ్మమును పొందుదురు అని స్మృతియు అర్పిరాదిగతిని బ్రహ్మోపాసకులకు అందరకును

నిర్దేశించినది కావున బ్రహ్మోపాసకులందఱు అర్హులైరిగతి చిత్తనమును గావించవలయును,

96 అక్షరధ్యధికరణమ్ 14

అక్షర బ్రహ్మవిద్యయందు చెప్పబడిన అష్టాంత్యాదిగుణములు బ్రహ్మవిద్య అన్నింటియందును గ్రాహ్యములు.

387 సూ॥ అక్షరధియాం త్వవరోధ స్సామాన్య తద్భావాభ్యా
మౌపనదవ త్తదుక్తమ్ 9-3-39

అర్థ అక్షరధియాం = అక్షర బ్రహ్మకు సంబంధించిన అష్టాంత్యాది గుణములకు ఔపనదవత్ = ఉపస ద్యాగాలంగ మంత్రములకు వలె, త్వరోధః = (అన్ని బ్రహ్మవిద్యలయందును) పరిగ్రహముగఁదూ సామాన్యతద్భావాభ్యాం = బ్రహ్మోపాసనము అన్నింటియందును బ్రహ్మము సమానముగ ఉపాస్యమైనందునను, అట్టి ఆ బ్రహ్మమునందు అష్టాంత్యాది గుణములు అంతర్యాతములై ఉన్నందువలనను, తత్ = ఆ విషయము, ఉక్తం = (పూర్వమీమాంసయందు) చెప్పబడినది

వివ "వితద్వైతదక్షరం గార్గి బ్రాహ్మదా అభివదన్తి అష్టాంత మసలు అహస్వం" (బృ 5-88) "ఓగార్గి! ఆ అక్షరబ్రహ్మమును బ్రాహ్మణులు స్థూలముకానిది, అణువుకానిది, హ్రస్వముకానిది అని వర్ణించుదు" అనియు, అథ వరా, యయా తదక్షర మధిగమ్యతే యత్తదద్రేశ్య మగ్రాహ్యం" (ముండక. 1-1-6) ఇక వరవిద్య ప్రస్తుత మగుచున్నది జ్ఞానేంద్రియములచేత గాని కర్మేంద్రియములచేతగాని గ్రహంపకకృము కాని ఆ అక్షరపరబ్రహ్మము దీనిచే పొందబడుచున్నదో అనియు చెప్పబడిన అష్టాంత్యాది గుణములను అక్షరబ్రహ్మవిద్యా

నిష్ఠలు మాత్రమే ఉపాసించవలయునా? అన్ని బ్రహ్మోపాసనల యందును అష్టాలత్యాది గుణవిశిష్టముగ బ్రహ్మమును ఉపాసించవలయునా? అను ప్రశ్నకు సమాధానము ఇది అనన్తాదులవలె అష్ట అత్యాది గుణములు బ్రహ్మస్వరూప సంబద్ధము అగుటవలన అన్ని బ్రహ్మవిద్యలయందును ఈ గుణములను లగునర్థింపవలయును అష్టాలత్యాది గుణములులేనిదే కేవలనన్తాదులు బ్రహ్మస్వరూపములు నిరూపింపజాలవు అవి శీవాత్మసరమాత్మ సాధారణములుగదా గుణిని అనుసరించి యుండుటచే గుణముల స్వభావము “ఉపసత్తు” అను యోగము యజుర్వేదమున విధింపబడినది

ఇందు “అగ్నిర్హోత్రం వేతు” అను సామ మంత్రమును యజుర్వేది యజుర్వేదియ ఉపాంశస్వరముతోనే పఠించునుగాని సామ స్వరముతో పఠింపదు ఇవట “ఉపసత్తు” ప్రధానము. సామమండ్రము దానికి గుణము “గుణముఖ్య వ్యతిక్రమే తదర్థత్వాత్ ముఖ్యేన వేద సంయోగః” (సూ. మీమాంస 3-27-9) అనుసూత్రము ఈ ఆంశములను వివరించుచున్నది గుణము అనగా అంగము గుణి అనగా అంగి వీనిని మీతనలని వస్తువునైన ఆంగియును వదలి ఆంగిని అనుసరించి తర్కనుష్ఠానము గలదిని పలయునని భావము

౧) అష్టాలత్యాది గుణములు బ్రహ్మస్వరూపానుబద్ధములగుట వలన బ్రహ్మోపాసనలన్నింటియందును ఆ గుణములను ఉపాసించవలయును

388 సూ. ఇయ దామననాన్

3-3-34

అర్థ ఇయత్ = అష్టాలత్యాది విశిష్టములైన అనన్తాది గుణ

మ అను మాత్రమే అన్ని ఉపాసనలయందును భావించవలయును
ఆమననాత్ = (అభిముఖ్యేన మననాత్) ఇంతమాత్రముచే బ్రహ్మ
స్వరూపానుసంధానము సిద్ధిండుటవలన

వివ అస్థానత్వాదిగుణములచే బ్రహ్మముయొక్క హేయ
గుణరాహిత్యము బోధింపబడుచున్నది కావున గుణములను తప్పక ఆగు
సంధింపవలయును సర్వకర్మత్వ సర్వగన్తత్వాది గుణములను ఆయా
ఉపాసనలయందు మాత్రమే భావించిన చాలును. సత్త్వత్వ, జ్ఞానత్వ
అనన్తత్వ, ఆనన్తత్వ, అమలత్వ, శ్రీయఃపతిత్వములువరస్వరూప నిరూ
పకములు. సర్వకర్మత్వ సర్వగంధత్వాది గుణములు నిరూపితపర
స్వరూప విశేషణములు అని గ్రహించవలయును. శంకరభాష్యమున
ఈనూత్రము ఇయదధికరణముగ వ్యాఖ్యాతము.

97 అస్తరత్వాధికరణము 15

ఉచ్యతే కహోరుల ఆత్మవిషయక ప్రశ్నలు పరమాత్మ

విషయకములే

389 సూ. అస్తరా భూత గ్రామవ త్వాత్మనోఽన్యథా ధేదా
నువవత్తి రితిచే న్నోనదేశవత్ 3-3-35

అర్థ అస్తరా = "య ఆత్మా సహస్తర (బృ 5-4-1)
అను ఉచ్యంతి ప్రశ్న, భూతగ్రామవత్ వ్య + ఆత్మనః = పంచభూత
వరిణామమైన శరీరముగల జీవాత్మను ఉద్దేశించినదని తలంపవల
యును అన్యథా = అట్లుకానిచో, ప్రతిపచనభేద + అనుపవత్తి + ఇతి
చేత్ = సమాధానమునభేదము ఉండుట అనుపవన్న మగును అనినచో,
న = అట్లుకాదు, ఉచదేశవత్ = సద్విద్యోపదేశమునందువలె (ఉచేప్రశ్నకు
విధిన్న సమాధానములుండవచ్చును)

విష ఉషస్తుడు (ఉషస్తి), కహోళుడు యాజ్ఞవల్క్యుని శిష్యులు వారు “యస్సోక్షా దవరోక్షా ద్రృహ్య, య అత్మా సర్వాంతరః కం మే వాచక్ష్య” (బృ 5-4-1) “ఎవడు అవరోక్ష బ్రహ్మమో, ఎవడు సర్వాంతర్యామియో అతనినిగూర్చి నాకు వివరింపుము?” అని గురువు గారిని ప్రార్థించిరి, అప్పుడు యాజ్ఞవల్క్యుడు ఉషస్తునికి “ఏష త అత్మా సర్వాంతరః కతమో యజ్ఞవల్క్య సర్వాంతరః యః ప్రాణేన ప్రాణితీ సత అత్మా సర్వాంతరః యోఽపాసేనాఽపానితి న త అత్మా” (బృ. 5-4-1) ఎవడు ప్రాణముతో జీవించుచున్నాడో, ఎవడు అపానముతో అపానమును విసర్జించుచున్నాడో అతడు నీకు ఆత్మ అని అంతట ఉన్నాడు” అని ఉపదేశించినాడు కహోళునికి “యోఽశనాయా సి పాసే శోకంమోహం జరాం మృత్యువృత్తీతి ఏతం హ్యేవాత్మానం విదిత్వా” (బృ 5-4-3) ఎవడు ఆకలి, దప్పిక, శోకము, మోహము ఒర, మృత్యువు వీటికి ఆతీతుడై యుండునో అట్టి ఈ ఆత్మను తెలిసికొనినచో ఈ యాత్మత్రయ నిర్ముక్తుడగును) అని ఉపదేశించినాడు

ఇవట ఉషస్త కహోళుల ప్రశ్నలు ఒకే విధముగ మున్నను యాజ్ఞవల్క్యుని సమాధానములు భిన్నములుగ మున్నందువలన ఈ షస్తుడు జీవాత్మనుగురించి ప్రశ్నించెననియు, కహోళుడు పరమాత్మను గురించి ప్రశ్నించెననియు భావింపవలసియున్నది ఉషసునకు ఇచ్చిన సమాధానమున “ప్రాణముతో ప్రాణించు అత్మ జీవాత్మయేగదా అని పూర్వపక్షము. ఉషయుల ప్రశ్న పరమాత్మను గూర్చియే - యాజ్ఞవల్క్యుని సమాధానములును పరమాత్మనుగూర్చియే” అని సిద్ధాంతము “యః ప్రాణేన ప్రాణితీ” అనగా “ఎవడు ప్రాణవాయువుచే జీవించి చేయుచున్నాడో” అని అర్థము జీవించెయిట పరమాత్మ కార్యమే

గదా. రాసుననే "కోహ్యవాఽన్మాత్యః ప్రాణ్యాత్ యదీష ఆకాః ఆనన్
న స్యాత్" (తై అన. 7-1) అంతట వ్యాపించి ఆ స్థమయుడై యున్న
ఈ పరమాత్మ లేనిచో ఎవడు జీవించును. అను శ్రుతి ఈ విషయమును
స్పష్టముగ ప్రతిపాదించినది మరి ఒకే ప్రశ్నకు రెండువిధముల సమా
ధానము లేల? అని శంకింప సనసరములేదు. సద్విద్యోపదేశసందర్భ
మున శిష్యుడు "భూయ ఏన సూ భగవా న్విజ్ఞాన యతు" అని పలు
మార్లు ప్రశ్నింపగా, ఆచార్యుడును పలురీతుల సమాధానమొసంగుచు
గతత్వమును విశదముగ బోధించినాడు గదా. భిన్న రీతుల సమాధానము
నిపుట శిష్యుణ్ణి వెళద్యార్థమని గ్రహింపవలయును

350 నూ॥ వ్యతీహారో ఎంఁబున్ని హితరవత్ 2-3-16

అర్థ వ్యతీహారః=పరస్పర వినిమయము (కర్తవ్యము). ఇతర
వత్ = సద్విద్యయందువలె విశిష్టుని హి = (రెండువిధములైన
సమాధానములయందులి విశేషములును సర్వాంకరాఘ్నియైన పర
మాత్మనే) విశేషించుచున్నది గదా

వివ యావత్సర్వమిహ సమాధానములయందు గల సర్వ
ప్రాణనత్వ ఆశనాయా పిపాసాదిరహితత్వాది పరమాత్మ గుణములను
ఆషస్త కహోకులు పరస్పరము సమన్వయించుకొని అనుసంధించుకొన
వలయును అన్ని విశేషములును సద్విద్యయందువలె ఆ సర్వాస్త
ర్యామి పరమాత్మకే చెందినవిగదా ఆషస్త కహోకవిద్యలయందు
పరమాత్మను సర్వప్రాణనత్వ ఆశనాయాపిపాసాది రహితత్వాదిగుణము
అతోటాడిన వానినిగా ధ్యానింపవలయునని భావము ఈసూత్రము
శంకరభాష్యమున వ్యతీహారాధికరణముగ పేర్కొనబడినది.

391 నూ॥ సైవ హి సర్వగతయః

3-3-37

అర్థ సా + వివ హి = అపరదేవతయేగదా (శ్వేతశేతునిప్రశ్న
యందు ప్రశ్నవిషయము) సత్య + ఆదయః = (సమాధానముల
యందలి) సత్యాదిగుణములును (ఆ పరదేవతకు చెందినవే గదా.)

వివ ప్రశ్నభేదముగాని, సమాధానభేదముగాని, ప్రశ్నభేదము
గాని విషయైక్యమును బాధింపజాలదు. ఉషస్తకహోతులు వేర్వేరుగ
అడిగిన ప్రశ్నలకు ఆచార్యుడు ఇచ్చిన సమాధానములు వేర్వేరుగ
నున్నను అవి పరమాత్మను ఉద్దేశించినవే. ఇట్లే శ్వేతశేతువు జగత్సృష్టి
సంకల్పించిన సచ్చిజ్ఞానాత్మమైన ఆ పరదేవతనుగూర్చి పలుమార్లు
ప్రశ్నించినను" ఐకదాత్వ మిదం సర్వం తత్సత్వం స ఆత్మా తత్త్వ
మపి" అని సమాధానము ఒకేవిధముగ ఈయబడినది గదా

98 కామాద్యధికరణము 16

ఛాన్దోగ్య బృహదారణ్యకములయందు ప్రస్తుతములైన
దహరవిద్యలు అభిన్నములు

392 సూ! కామదీతరత తత్ర దాయకనాధిభ్యః 3-3-38

అర్థ ఇతరత్ర తత్రచ = ఛాన్దోగ్య బృహదారణ్యకములయందు
ఉపదేశింపబడిన దహరవిద్యలయందు కామ + ఆది = సత్యజ్ఞానత్వాది
గుణములు, అవహతపొత్పత్వాదిగుణములును అనుసంధేయములు.
అయతన+అదిభ్యః = హృదయస్థానాదిసామ్యమునుబట్టి

వివ "అథ యదిద మస్మిన్ బ్రహ్మపురో దహరం పుండరీకం
వేశ్య, దహరోఽస్మిన్నంతరతాళః తస్మిన్ య దంత స్తదన్వేష్టవ్యం"
(ఛా 8-1-1) ఈశరీరమునందు చిన్ని కమలమునంటి స్థానముగలదు.
అందు అతీసుక్ష్మమైన ఆకాశముగలదు. దానియందు విదికలతో దానిని

అన్వేషించి తెలిసికొనవలయును" అని ఛాన్దోగ్యమునను "య సీషోఽస్తద్భూదయ ఆకాశ తస్మిన్ శేతే సర్వస్య వశే సర్వస్యేకానః" (బృ 6-4-2) ఎవడు హృదయమునందలి ఆకాశమునకయనించియున్నాడో, ఎవడు సర్వస్వమును తన వశమున నుంచికొనినవాడై సర్వమును నియమించుచున్నాడో" అని బృహద రణ్యకమునను దహరోపాసనము వ్రస్తుతమైనది వీనితో ఒకదానియందు వరమాత్మ "ఆకాశ" శబ్దముచే పేర్కొనబడగా, రెండవదానియందు ఆకాశమున శయనించినవాడుగా వ్రస్తుతించబడినాడు కావున ఈ రెండు దహరవిద్యలు భిన్నములని పూర్వపక్షము భిన్నములని సిద్ధాంతము ఈరెండు ఉపాసనలయందు హృదయాయతనత్వ సత్యసంకల్పత్వ సత్యకామత్వ అపహతపాపృత్వాది గుణవి స్థుడైన వరమాత్మయేగదా ఉపాసనవస్తువు బృహదారణ్యకమున చెప్పబడిన వశిత్వాదులు సత్యసంకల్పత్వాది విశేషములేగాని భిన్నములు గావు. కావున ఈ దహరవిద్యలు అభిన్నములు ఛాన్దోగ్యమున గల "ఆకాశ" శబ్దము వరమాత్మవాచకము బృహదారణ్యకమున గల (ఆకాశ స్తస్మిన్ శేతే) ఆకాశశబ్దము హృదయ పుండరీకాంతర్వర్తియైన ఆకాశమునకు వాచకము కావున విరోధములేదు

393 సూ. ఆదరా దరోపః

3-3-39

అర్థ ఆదర త్ = (వశిత్వాది గుణములను చెప్పునపుడు గల) ఆదరవస్తుబట్టి, అరోపః = (అవశిత్వాది (వరమాత్మ) గుణములకు "నేహ నానాఽస్తి కి వన" (బృ 6-4-19) ఇత్యాదివాక్యములచే) చోపము కలుగదు

వివ "నేహ నానాఽస్తి కి వన" (బృ 6-4-19) ఈబ్రహ్మము నందు విభిన్నములైనవి ఏవియులేవు త్యాది వాక్యములు వశిత్వ ఈశానత్వాది గుణములను ప్రతిషేధించునపు వి గదా అట్టియెడ వశిత్వాది గుణవిశిష్టముగ బ్రహ్మను ఉపాసించుట ఎట్లుపొనగను? అని తలచరాదు ప్రమాణాంతరముచే తెలిసికొనుటకు వీలుకానిది శ్రుతి వాక్యములచేత మాత్రమే ప్రతిపాదించబడినవి అయితన వశిత్వ ఈశానత్వ అపహతపాపృత్వాది వరమాత్మ గుణములను ఆ శ్రుతియే ఏల ఖండించును? ఆ కళ్ళాదిగుణములను ప్రతిపాదించనేల? తానే మరల

వానిని ఖండింపనేల: కావున “నేహ నానాఽస్తి కించన” ఇత్యాది నిషేధవాక్యములు శ్రుతిచే సాదరముగ ప్రతిపాదించబడిన వరమాత్మయొక్క కళ్యాణగుణములను నిషేధించజాలవు చేతనాఽచేతనాత్మకమైన వస్తుజాతమంతయు బ్రహ్మాత్మకము అనగా బ్రహ్మను అంతర్వామిగా కలిగియున్నది అట్లుగానిది అనగా అబ్రహ్మాత్మకమైనది ఏదియు లేదని మాత్రమే “నేహ నానాఽస్తి కించన” ఇత్యాది నిషేధవాక్యములకు అర్థము కాన సత్త్వసంకల్పత్వాదిగుణవికీర్ణమైన బ్రహ్మమే ఉపాస్యము

394 సూ॥ ఉపస్థితేఽత సద్వచనాత్ 3-3-40

అర్థ ఉపస్థితే = (బ్రహ్మవేత్త బ్రహ్మమును) పొందినంతనే, అతః = (అట్లు బ్రహ్మను) పొందుటవలన, తత్ + వచనాత్ = పిల్లలోకాది ప్రాప్తిని చెప్పుటవలన (ఆపిత్థిలోక ప్రాప్తియిదిగము మోక్షఫలమే కాని సాంసారికఫలము కాదు)

వివ “స వ్యరాట్భవతి తస్య నిర్వేషు చోక్షిషు కానుచారో భవతి.” (భా. 1-25-2) ఆ ముక్తపురుషుడు అకర్మవశ్యతగును అతడు అన్నిలోకములయందును యధీష్ఠముగ సంచరించును “త్యాగివాక్యములు స్వస్వరూపముతో అవిరభవించిన ముక్తపురుషుడు కర్మవశ్యత నేనందువలన కాను కోరిన భోగములను అనుభవించును, తన మనోరథానుసారము పితృలోకదులయందు సంచరించును అని అతని కానుచారాదులను తెలుపుచున్నవి కానుచారాదులు సాంసారిక ఫలములని భ్రమ కలుగవచ్చును కాని అది మోక్షఫలమే కాని భావము

99 అన్నిర్థ రణాధిరణము 17

క్రత్యంగముగ ఉద్గీర్ణమైన నన కావించవలయునను నియమామూలేడు

395 సూ॥ తన్నిర్థ రణానియమస్తద్దృష్టేః పృథగ్స్థిత ప్రతిబన్ధః ఫలమ్ 7-3-41

అర్థ తత్ + నిర్థానం + అనియమః = (క్రత్యంగముగ) ఉద్గీర్ణోపాసనము గావించవలయునను నియమము లేదు తత్ + దృష్టేః, అట్లు శ్రుతియందు మానవబలవలన, ఫలం = (ఉద్గీర్ణోపాసనమున) ఫలము, పృథగ్ వా = వేరైనదిగదా, అప్రతిబన్ధః = ప్రతిబన్ధకములు లేకుండుటయే (ఉద్గీర్ణోపాసనమునకు) ఫలము

వివ “ఓమిత్యేత దక్షర ముద్గీర్ణ ముపాసిత” (భా. 1-1-1)

“మే” అను ఉద్గీర్ణాక్షరమును ఉపాసించవలయు. ఇది క్రితము
ముగ ఉద్గీర్ణపాసనము విధింపబడినది కాని దీని ఉత్పత్తి గావించు
వలయునను నియమములేదు. “తేనాభా కురుశః యశ్చైత దేవం
వేదయశ్చ న వేదః” (చా 1-1-10) ఉద్గీర్ణ పాసనము గావించువాడును
కావించనివాడును క్రితువును అనుష్ఠించువాడును ‘అనియన్సంకురతన
ఉద్గీర్ణపాసనము గావించినచో’ వత్సన్తములు నశించి క్రితువు
శీఘ్ర ఫలప్రదము కాగలడు. తేనాభా ఫలసిద్ధి అలభ్యం కావచ్చును.
“యదేవ ఏదాయా కరోతి తపోవ పీర్వవర్తరం భూతి” (చా 1-1-10)
ఉపాసనా పూర్వముగ క్రితువు నాచరించినచే అది శీఘ్రఫల
ప్రదము కాగలదు” అని శ్రుతి చెప్పుచున్నది గద (నిర్ధారణము = ని
ర్వ్యయోపదేశన అవగారణం = ఉపాసనము)

100 ప్రతివాక్యకరణం 18

ఒహ్మమును ఆము గుణమంతే ప్రత్యేక ప్రత్యేకముగ
ఉపాసించవలయును

396 సు || ప్రధానాదీన తదుర్తన 3-3-42

అర్థ ప్రకాశనం + విం = హ ఇంద్రాన సమయమునందు
పతే (బ్రహ్మమును అర్థ ద్వంద్వవిశిష్టం గ ఉపాసించవలయును) తత్ +
ఉర్తం = అ విషయము సూక్ష్మాకారునిచే చెప్పబడినది

వివ దహరవివ్యయందు బ్రహ్మమును అసహజపౌష్టిక గది
గుణవిశిష్టముగ ఉపాసించునపుడు బ్రహ్మమును ఒక్కొక్కగుఱుకునకు
ప్రత్యేక ప్రత్యేకముగ ఉపాసించవలయును “ఇంద్రాయ రాక్షే శ్చరొకాశ
మేవాదత కపాలం నిర్వపేత్ ఇంద్రాయాఽదిరాజాయ ఇంద్రాయ
స్యరాక్షే” (యజు 2 కం-3 ప్ర 6 అను) అను వాక్యమునుబట్టి
“ఇంద్రాయ రాక్షే స్వాహా, ఇంద్రాయ అధిరాజాస్వాహా, ఇంద్రాయ
స్వరక్షే స్వాహా” అనుచు ఇంద్రుడు ఒక్కడే అయినను హవిశప్రదాన
సమయమున “ఇంద్ర” పదమును ప్రతి ర్మాయము ప్రత్యేక ప్రత్యేక
ముగ ఉచ్చరింతుముగదా “నానా వా దేవతా స్పృశక్స్యత్” (సంక
ర్షణ కాండ) రాత్ర్య అధిం ఒల్పాది గుణములు భిన్నములగుటవలన
విశేష్యమైన దేవతయు భిన్న భిన్నముగ నిర్దేశింపబడవలయును

అనునంకర్తణ సూత్రము ఇందులకు ప్రమాణము. కావున బ్రహ్మమును ఒక్కొక్క గుణముతోను ప్రత్యేక ప్రత్యేకముగ ఉపాసించవలయునని భావము

101 లింగభూయస్త్విధికరణము 19

సర్వ పరవిద్యోపాస్మ్యదు నారాయణుడే

397 లింగ భూయస్త్వి తద్ధి బలీయ స్తదపి

3-3-3

అర్థ లింగభూయస్త్విత్ = (శ్రీమన్నారాయణుడే సర్వపరవిద్యోపాస్మ్యదు అనుటకు) చిహ్నమలైన (గుర్తింపగల) వాక్యములు అనేకములు ఉండుటవలన (అన్ని బ్రహ్మవిద్యలయందును అతడే ఉపాస్మ్యదు) తత్ = ఆ వాక్యము, ఒలియః + హ = ప్రకరణము కంటెను బలవత్తరమైనదికదా తత్ + అపి = ఆ విషయము (పూర్వమీమాంసయందు చెప్పబడినది)

వివ "సహస్ర శిర్షం దేవం విశాక్షం విశ్వశంభునం=విశ్వం నారాయణం దేవ మక్షరం ఎరమం ఎనమ్" (తై నా 13 అను) అని ప్రారంభించి "సోఽక్షరం పరమస్త్వరాట్ అనునంతవరకను హృదయ పుండరీకాక్షాన్తర్వరి యైన పరమాత్మను వర్ణించుచు అతడు 'నారాయణుడు' అని నారాయణానువాక్యము సప్తష్టమైనర్చుచున్నది "ఇది దహరవిద్యకు శిష్యుగుణచే తదహరవిద్యయందుమాత్రమే నారాయణ రూపమున పరమాత్మను ఉపాసించవలయును అను పూర్వవక్షమునకు ఈసూత్రము సమాధానము పరిచిద్యాప్రకరణములయందు పరమాత్మ పరబ్రహ్మ పరతత్త్వ పరంజ్యోతిః ఎఱమాత్మా అక్షత శివ శంభు ఇత్యాది శబ్దములచే పేర్కొనబడియున్నాడు. కాని ఈ నారాయణానువాకము నందు ఆపరబ్రహ్మది శబ్దవాచ్యులను అనువదించి "విశ్వం నారాయణం దేవం నారాయణం పరబ్రహ్మతత్త్వం నారాయణః పరః నారాయణ పరోజ్యోతి, ఇత్యానారాయణః పర స బ్రహ్మ స శివ స్పేంద్ర సోఽక్షర పరమస్త్వరాట్" ఇత్యాది వాక్యములచే ఆ పరబ్రహ్మది శబ్ద

వాక్యము నారాయణుడే అని వారీయందు నారాయణత్వము విధించబడి ది కావున బ్రహ్మవిద్యలన్నింటియందును శ్రీమన్నారాయణుడే ఉపాస్యుడు అని సిద్ధాంతము “విశ్వం నారాయణం దేవం” ఇత్యాది వాక్యములు దహరవిద్య వ్రకరణమున పరింపబడినను వాక్యములగుటచే ఇవి వ్రకరణములకంటెను బలవత్తరములు ఈవిషయమును పూర్వమీమాంసన ప్రతిలింగ వాక్యవ్రకరణ వ్యాకరణ స్థాన సమాఖ్యలు ఉత్తరీతరములని బలహీనములని తెలిపినది

తృతీయాధ్యాయ తృతీయ పాదము

102 పుర్వవిత్పాదధికరణము 20

మనశ్చిత్తాదులు ఉపాసన 20 గములు

398 సూ॥ పూర్వవికల్పః ప్రకరణాత్ స్వాత్మికాయా మానసవత్

3-3 41

అర్థి ప్రకరణాత్ = క్రియామయ క్రతు క్రమమునుబట్టి, పూర్వవికల్పః = మనశ్చిత్తాదికము పూర్వోక్తక్రియామయగ్నియొక్క ప్రకారాంతము, మానసవత్ = ద్వాదిశాహక్రతువునందు దశమదినమున చేయబడు మానసగ్రహమువలె, క్రియాస్వాత్ = క్రియా శేషము కావచ్చును

వివ వాజనపేయులు అగ్నిరహస్యమునందు “మనశ్చిత్తో వాక్సితః సౌదితః చక్షుశ్శితః” అనుచు మనశ్చిత్తాది (మనోనిర్మితము) అగుచును పేర్కొనియున్నారు ఇవి క్రియామయ క్రత్యంగములూ విద్యామయ క్రత్యంగములూ అనినందేహము. విద్యామయ

క్రతువిధి లేనందువలన, వీనికి ప్రత్యేక ఫలమును చెప్పనందు
వలనను, పూర్వము ఇష్టకచితాఽగ్ని ప్రస్తుతమై నందునలనను
ఇష్టకచితాఽగ్ని ఫలమునే మనశ్చితాదులకును ఫలముగ చెప్పుట
వలనను, ఇష్టక చితాఽగ్నులతోటటు మనశ్చితా ద్యగ్నులను క్రియా
మఘు క్రిత్యంగములే కావలసియున్నది ఎల్లరగా- ద్వాదాశాహ
క్రతువునందు దశమదినమున మారన గ్రహ విశేష (పాత్రవిశేష)
విధానముగలదు ఇందు ప్రజాపతి సుద్దేశికచి పృథివీరూప పాత్రమున
నముద్రాత్మక సోమరసముయొక్క గ్రహణ-అసాదన వ్రోత కస్త్ర
ప్రత్యక్షరణ భక్షణములు మున్నగునందు భావించబడును ఇది
మానసికమే అయినను కర్మాంగ మగుచున్నది ఇట్టి మనశ్చితా
ద్యగ్నులును మానసికములే అయినను కర్మాంగములు కాగలవని
పు ర్వపక్షి అశయము

399 సూ॥ అతిదేశావృ

3-3 45

అథ అతిదేశాత్ + చ = (ఇష్టక చితాఽగ్ని) సామర్థ్యమును
మనశ్చితాఽగ్నులయందు) అతిదేశించుటవలనను (మనశ్చితాఽదులు
క్రత్యంగములు)

వివ “తేషాం ఏతైః కృషవశ వాన్, యావాన్ అసౌ పూర్వ ”
(బా 1-1-10) “ఆ మున్నదియాయవేల అగ్నుల ” ప్రతి ఒక్కటి
శన పూర్వాగ్నుల సామర్థ్యము గలది” అని వెల్లువవేత మనశ్చితాదు
లను క్రత్యంగములు కావలసియున్నది అట్లుకానిచో అ అగ్నులవలన
కలుగు ఏ మా పీలివలన ఎట్లు కలుగును? కావున మనశ్చితాదులు
క్రత్యంగములని పూర్వపక్షము.

400 నూ|| విద్యైవ తు నిర్ధారణార్థమే ౩-౩-16

అర్థ విద్యా + ఏవ తు = (మనశ్చిత్తాదులు) ఉపాసనార్హమై
క్రత్వంగములే నిర్ధారణ = ("తే హైతే విద్యాచిత ఏవ "ఈ మ'స్మి
తాదులు విద్యాచితములే" అని నిర్ధారించి చెప్పుటవలన, దర్శనాత్ + చ =
("మననైషుగ్రహా అగ్రహ్యాన్" మనశ్చిత్తాదులయందు గ్రహ
స్థిత శస్త్రాదులు మనస్సు చేతనే కల్పింపదగినవి" అను) శ్రుతి వల
నను (మనశ్చిత్తాదులు విద్యామయ క్రత్వంగములని స్పష్టమగుచున్నది
కావున మనస్చిత్తాదులు క్రియామయ క్రత్వంగములు కావని సిద్ధాంతము)

401 నూ|| శ్రుత్యాది తీయస్తావచ్చ న బాధః ౩-౩-47

అర్థ శ్రుతి + అది తీయస్తావత్ + చ = ప్రకరణముకంటెను
ప్రతి లింగి వ్యాకృతములు తీయములు అగుటవలన, న బాధః = (మన
స్చిత్తాదులు) ఉపాసనార్హ క్రత్వంగములు అనుటకు స్పష్ట కుటాంగక
మైన ఈ శ్రుతురూప ప్రకరణమే న అన) బాధ కలుగదు

వివ ౧ది కరుణను ప్రాచీనము ప్రకరణము అయినను ఈ
ప్రకరణమునుబట్టి మనస్చిత్తాదులు క్రత్వంగములు కావలయునను
నిర్బంధము లేదు ఈ ప్రకరణము కంటెను "తే హైతే విద్యాచిత ఏవ"
(ఈ మనశ్చిత్తాదులు విద్యా చితముల) అను ప్రతి బలపెత్తరముగదా
గినినే "విరక్తయా హై పైత ఏవం విదశ్చిత్తా భవన్తి" "వాఙ్మనశ్చక్షరాది
వ్యాపారిములయందు అగ్నిత్వమును భావించు ఉపాసకునకు ఆ ఉపా
సనాబలముచేతనే మనశ్చిత్తా ద్వగులు సిద్ధించును" అను శ్రుతి విశదీ
కరించుచున్నది కావున మనశ్చిత్తాదులు విద్యామయ క్రత్వంగములే.

402 మా|| అనుబంధాదిభ్యః ప్రజ్ఞాస్తర వృగక్షవ స్థపేషే
వదుక్తమ్. 3-3-48

అర్థ ప్రజ్ఞాస్తర వృగక్షవతో = ఇతరము దైన దహరాద్యుపాసనములు (కర్మాక్షక క్రతువుకంటె) భిన్నములైనట్లు, అనుబంధ+అదిభ్యః = స్తుత శస్త్రోద్యనుబంధములను బట్టియు, ప్రత్యాదులను ఎట్టియు ప్రత్యాదులనుబట్టియు (విద్యామయ క్రతువిధి కల్పింపబడుచున్నది) స్పష్టః + చ = (విధివాచక పదము లేకున్నను విధికల్పనము) మాపట్టుచున్నవి, తతో + కాత్తంతి ఎవయుము (పూర్వమిమాంసయందు) చెప్పబడినది

తా|| ఇతర విద్యామయక్రతు విధి లేనందువలన ఈ ముగ్ధ శ్రీనాథులు విద్యామయక్రత్వంగము కాజాలవనియు ఆనరాదు “శేషైతే విద్యానిక నివ” ఇక్కాది ప్రతిపాక్యములవలన విద్యామయ క్రతుభవిధిని కల్పింపవలయును, “యతేన విద్యయా కరో-తి తదేవ వీర్యవ త్తరం భవతి” (దా-1-1-10) ఇక్కాది వాక్యములయందు విశిష్ట క్రతువిధి కల్పింపబడుచున్నదిగదా ఈ విషయమును “వచనాని త్వవార్యత్వాత్” (పూ. మీ. 3-5-21) అను సూత్రము విశదీకరించుచున్నది.

403 మా|| న సామాన్యో దప్యవేత్తై ర్మృత్యుం నృహ తోహ
వత్తి 3-3-49

అర్థ న = సహజిదిశమనోత మగ శ్రీనాథులు క్రిత్వంగములని తలంపరాదు. సామాన్యార్ + అపి = (ఏదో ఒక) సామాన్య ధర్మము చేతను ఫలాతిదేశము సిద్ధించును ఇది అట్లే అట్లు చూపట్టుటవలన.

మృత్యువత్ = “నవిష ఏవ మృత్యుః, య ఏఽ ఏతస్మిన్ మండలే పురుః” (అగ్నిరహమ్న) “ఈ ఆదిత్యమండలమునందలి పురుషుడే మృత్యువు” అను వాక్యమున ఆదిత్యమండలపురుషుని మృత్యువుగా చెప్పినరీతిని, సహ లోక + అవత్రి = ఆదిత్యమండల పురుషునికి (మృత్యుసామ్యముచే సంహర్తృత్వమువలె) మృత్యులోక వాసము కూడ భాసించదు గదా ఇట్లే ఇష్టక వితాగ్నులకు క్రియామయ క్రతువుద్వారా ఎట్టి ఫలము కలుగునో అట్టిఫలమే మనశ్శితా ద్యగ్నులకును ఉపాసనాత్మక క్రతువు ద్వారా కలుగు నను భావమును మాత్రమే ఇచట గ్రహింపవలయును

404 సూ॥ పరేణ చ శబ్దస్య తాద్విధ్యం భూయస్త్వా త్వను
బన్ధః 3-3-50

అర్థ పరేణ పతదువాత ముండు బ్రాహ్మణ వాక్యముచేతను, శబ్దస్య = మనశ్శితాది శబ్దమునకు, తాద్విధ్యం = విధానము క్రతువు ప్రతిపాదకత్వము (బోధింపబడుచున్నది) భూయస్త్వాత్ — ఈ = అగ్న్యంగముల బాహుళ్యమునుబట్టి, అనుబన్ధః = అవి ఈ క్రియామయ ప్రకరణమున చేర్చబడినవి

వివ 1 “అయం వాస లోకః య ఏహాగ్నిచితః” (అగ్నిరహమ్నం) “ఈ అగ్నిచితునకు ఈ భూలోకమే లోకము” అను బ్రాహ్మణవాక్యము చేతను మనశ్శితాదులు విద్యామయ క్రత్వంగములని గ్రహించునట్టి అట్లయిన క్రియామయ క్రతు ప్రకరణమున వీరిని విలపరించిరి? అనినచో మనశ్శితాదులయలదు అగ్న్యంగములను లక్షణములను ఆరోపించి చెప్పవలసియున్నందువలన ఇచట చేర్పు

ః శివవి అని గ్రహింపవలయును కావున మనస్థితారుణు విద్యార్థిః
ప్రత్నంగమః

103 శరీరేభావాది కరణము 21

ఈవి శకురు స్వప్నరూపమును అవహత పొవ్వత్వాది గుణవిష్టముః
ఉపానింపవలయును

405 నూ॥ ఏక ఆత్మన శరీరే భావా 3-3-5

అర్థ శరీరేశరీరమనందు ఈందు, ఆత్మనః = (శివనకు
రైన) జీవునియొక్క భావాత్మకప్రకృత్యాది విశిష్టగుణబద్ధి (విశిష్టత్వాది
విశిష్టమైన ఆత్మస్వరూపమే భావించదగినది అని) ఏకే = తో యదు
(అందుచున్నది)

వివ తనకు అంతర్భాగము పరమార్థము ఈవి సింహనగు
ఈపాసకుడు తన (జీవి) స్వరూపమును ఎట్లు ధ్యానింపవలయును?
శరీరమునందు ఉండుటచేత కర్తృత్వభోక్తృత్వాదివిశిష్టముగ
ధ్యానింపవలయునా? లేక మోక్షదశయందలి అవహతపొవ్వత్వాది గుణ
విశిష్టముగ ధ్యానింపవలయునా? అని సందేహము శరీరమునందు
ఉండుటచే కర్తృత్వభోక్తృత్వాదిగుణవిశిష్టమైన స్వరూపముని
ధ్యానింపవలయునని కొందరి ఉలంపు ఇది పూర్వవక్షిము

401 నూ॥ ఏకైక ప్రధాన భావితృత్వ స్వరూపాద్భివర్త

1-3-59

అర్థ సమైకప్రకృతిని నిశ్చయ (జీవి) స్వరూపము ధ్యాయము
భావ మృత్యురేఖాసారముగ తనకు ఏకైకమగు ప్రధానముగా

అపొత పాశ్చత్యాది గుణవిశిష్ట స్వరూపమే ద్రేయము అట్ + కావ
భావిత్వాత్ = విహతి పాశ్చత్యాది గుణవిశిష్ట స్వరూపమునే గగా ఇతడు
హరిదతోచున్నాడు అంతర్భవత్ = బ్రహ్మస్వరూపోవత్ భవతే

వివ సందేహ దశయంబల కర్తృత్వభోక్తృత్వాది గుణ విశి
ష్టమైన స్వరూపముతో జీవాత్మను భ్యానింపరాదు మోక్షదశయందు
సంభవించు అపొతపాశ్చత్యాది గుణ విశిష్టమైన కేవల స్వరూపమునే
భ్యానింపవలయును “యథా క్రితు రస్మిన్ తోతే యద్యో భవతి
తదేతః ప్రేత్య భవతి” (భా ౧-1౨-౧) “ఉపాసతుడు ఇచట గాఢము
ఉపాసనమనుబట్టి ఫలము సిద్ధించును” అను శుభ వాక్యము నకు
సరించి అవసానపాశ్చత్యాది గుణ విశిష్టమైన కేవలస్వరూపమున
ఉపాసించినచే గదా మోక్షదశయందు అట్టి న రూపము సిద్ధించినది
పదమాత్మను ను అను అతని యుగావస్థితరూపములో ఉపాసించినచే
గదా మోక్షదశయందు అతనిని ఆ రూపమున హరిదగుణగుణాన్నియు
కాపున ఉపాసనా దశతో జీవాత్మను కర్తృత్వాది గుణ విశిష్టునిగ క్రిత
జ్ఞానానన్దాది గుణ విశిష్టునిగ భావింపవలయును

101 అన్యవబద్ధాధికరణము 29

క్రత్వంగముగ చెప్పబడిన ఉద్గీధావయవో పాసనమలు
ఉద్గీధోపాసన అన్యవబద్ధాయందును ఏదిగ్రాహ్యములు

107 నూ|| అన్యవబద్ధాన్తు స కాళా ను హి ౩౩ నీదమ్ 33 59

అర్థ అంగ + అవార్ధాః తు = క్రత్వంగములుగ చెప్పబడిన
ఉద్గీధాది ఉపాసనములు, కాళా ను (అవి చెప్పబడిన) భావలయందు

మాత్రమే (ఉపాసింపదగినవి అను నియమము) న = లేదు (వతి వేదం హి = అన్ని కాఖలయందలి ఉపాసనములలో ఇవి పరిగ్రహ్యములు గదా

వివ "ఓమిత్యేత దక్షర ముద్గీఢ ముపాసీతి" (ధా 1-1-1) "ఓమ్" అను ఈ అక్షరమును ఉద్గీఢముగ ఉపాసింపలయును" అనుచు శ్రుతి కత్వంగముగ ఉద్గీఢావయవోపాసనములను విధించుచున్నది ఈ ఉద్గీఢావయవోపాసనములు ఉద్గీఢోపాసనము అన్నింటి కుండును నని గాహ్యములు స్వరాది భేదములచే ఉద్గీఢములు భిన్న భిన్నములై నను "ఉద్గీఢము" అను సామాన్యనంబునుబట్టి అవి ఒకే వర్గమునకు చెందిన వగుటనని ఉద్గీఢావయములను అంతట గ్రహించవలయు నని భావము

408 నూ|| మంత్రాదివద్యావిరోధః 3-3 54

ఆర్థ మంత్ర + అదివత్ వా = మంత్రాదులకు వలె అవిరోధః = విరోధము లేదు

వివ శ్రుత్వంగముగ ఒక కాఖలయందు పరిపూరితమైన మంత్రములు ద్రవ్యములును అంగియైన శ్రుతువు ఒక్కటి యగుటవలన కాఖాస్తరమాలయందును అనువర్తించు రీతిని ఉద్గీఢావయవోపాసనములను అన్ని కాఖలయందును పరిగ్రహించుటలో ఎట్టి విరోధము కలుగదు

105 భూమశ్చాయస్త్యధికరణము 23

వైశ్వానర విద్యాయందు పరమాత్మను
త్రైలోక్య శరీరమనిగనే ధ్యానింపవలయును

409 నూ॥ భూమ్మః శ్రతువ జ్ఞాయంత్యం నిగాహి
దర్శయతి 3-9-59

అర్థ భూమ్మః=నమగ్రోపాసనమునకే, శ్రతువత్+జ్ఞాయం
న్త్యం=ప్రమాణికత్వము (సిద్ధించుచున్నది) తథావా=అట్లే గదా,
(బ్రహ్మనుభవమును ఫలముగ) దర్శయతి=త్రుతి చెప్పుచున్నది.

వివ “ఆత్మానం వై శ్వానరం సంప్రత్యద్విషితమేవ నో
బ్రూవా” (భా 5-2-2) నీవు ప్రస్తుతము ఉపాసించుచున్న వైశ్వా
నరపురుషుని గూర్చి మాకు ఉపదేశించుము-అను ప్రశ్నకు సమాధాన
ముగా “ఆ వై శ్వానరపురుషునికీ ద్యులోకము శిరస్సు, అదిత్యుడు
చతుస్సు, వాయువు ప్రాణము ఆకాశము సదుము, సృష్టివి పాదము”
అనుచు వై శ్వానరపురుషుని విశ్వరూపమును వర్ణించి “యస్తీత
మేవంప్రాదేశిమాత్రం అభివిమానం ఆత్మానం వై శ్వానర యుపాస్తే”
(భా 5-18-1) ఎవడు ఎట్లు ద్యులోకములను అపయవములుగ కలి
వాడును, సర్వజ్ఞుడును అయిన వై శ్వానరపురుషుని ఉపాసించుచున్నాడో
అను ఉపసంహారవాక్యముచే త్రైలోక్యశరీరకుడు, పరమాత్మయు
అయిన వై శ్వానరపురుషుని ఉపాసనమును విధించి “సర్వేష్వాత్మ
స్యన్నమత్తి” (భా 5-18-1) అతడు సర్వాత్మలయందును అన్ని
మును తినుచున్నాడ, “అస్యసర్వే పాప్మానః ప్రదూయంతే” (భా 5-
24-3) ఈ ఉపాసకుని సకలపాపములు నశించును అని వైశ్వానరో
పాసనమునకు వరబ్రహ్మనుభవము, అద్విరోధిపావనిరసనము ఫల
మని తెల్పుటచే త్రైలోక్య శరీరక వై శ్వానర పురుషోపాసనమే కర్త
వ్యము అని స్పష్టమగుచున్నది కావున ప్రత్యేకముగ మూర్ఛాద్యప
యవోపాసనము చేయరాదు ప్రత్యేకావయవోపాసనాబోధములైన

వాక్యములు ప్రశంసాపరములు మాత్రమే ఎట్లనగా—“వైశ్వానరం ద్వాదశకపాలం నిర్వపేత్ పుత్రే జాతే” (యజు 2-2-5) పుత్రుడు జన్మించగానే వైశ్వానరదేవతాకమైన ద్వాదశకపాలయాగమును చేయవలయును అని విధించి, “య దష్టాకపాలోభవతి” అనుచు అష్టాకపాలాదులను చెప్పుట ద్వాదశ కపాల ప్రశంసార్థమేగదా:

106 శబ్దాది భేదాధికరణము 24

పరబ్రహ్మప్రావకములె న ఉపాసనములు భిన్న భిన్నములు

410 సూ|| నానా శబ్దాది భేదాత్ 3-3-56

అర్థ శబ్ద + అదిభేదాత్ = ఆయా ఉపాసనల నామములు, స్వరూపము పెందలై నవాని భేదమువలన, నానా = సద్విద్య, భూమ విద్య, దహరవిద్య మున్నగు ఉపాసనలు పరస్పరము భిన్నములు

వివ అన్ని ఉపాసనలయందును పరబ్రహ్మమే ఉపాస్య మైనందువలనను, పరబ్రహ్మ ప్రాప్తియే అన్ని ఉపాసలకు ఫల మగుట వలనను సద్విద్య, దహరవిద్య మున్నగు ఉపాసనలు పరస్పరము భిన్నములు కావు అని హర్వవక్షము సత్-భూమ-దహర ఇత్యాది నామ భేదమును బట్టియు, ఉపాస్యబ్రహ్మ స్వరూపభేదమును బట్టియు ఈ ఉపాసనలు పరస్పరము భిన్నములే అని సిద్ధాంతము

౧౮ నొక విశేషము బ్రహ్మోపాసన అన్నింటితోను న్యాస విద్య ఉత్తమమైనది దీనినే శరణాగతి ప్రవత్తి యందురు “తస్మా న్న్యాస మేషాం తవసా మతిరిక్త మాహుః” అనుచు శ్రుతియే ఈ విషయమును తెలిసినది—“బ్రహ్మణే త్వా మహస ఓమిత్యాత్మానం యుం

నేత" అను శ్రుతి ననుసరించి ఇందు మన రక్షణభారమంతయు ఆ వరబ్రహ్మమీదనే ఉంచబడుచున్నది, మరియు ఈ న్యాసవిద్యలో ఉపాయము, ఉపేయము కూడ ఆ వరబ్రహ్మమే అగుచున్నది కావున మన పూర్వాచార్యులందరు ఈ న్యాసవిద్యనే ఆదరించి, అనుష్ఠించినారు

కావున ఈ సూత్రమునకు అర్థము నిట్లును అనుసంధింప వలయును

శ్లో - ఆది బేదాత్=న్యాసము, ఉపాసనము అను శబ్దబిదిమును కించన భత స్వకర్తృత్వ-అవహతపాపృత్వాది బ్రహ్మస్వరూప భేదమును ప్రారబ్ధకర్మ నిష్పత్తి పూర్వక బ్రహ్మప్రాప్తిరూపఫల భేదమును పురస్కరించుకొని, నాహ=సకృదావృత్త వ్యాసవిద్య, అన కృత వృత్తి గతి గతర పాసనతి కంఠే భిన్నమైనది

107 వికల్పాధికరణము 25

బ్రహ్మ విద్యలలో ఏదియో ఒక్కదానిని అనుష్ఠించిన చాలును

411 నూ|| వికల్పవిశిష్ట ఫలత్వాత్ 3-3-57

అర్థ అవిశిష్ట ఫలత్వాత్=ఫలాంశమునందు భేదము లేనందున, వికల్పః=(ఉపాసనలకు) వికల్పము సిద్ధించుచున్నది.

మన ఉపనిషత్తులయందు వరబ్రహ్మప్రాప్తికై సద్విద్య, భూమవిద్య, దహరవిద్య మున్నగు అనేక విద్యలు ఉపదేశింపబడి యున్నవి వరబ్రహ్మప్రాప్తికాముడైన ఉపాసకుడు ఈ విద్యలను అన్నింటిని ఉపాసించవలయునా? అని సందేహము కలుగవచ్చును.

అట్లు అనుష్ఠింప నవసరములేదు. ఉపాసనలకు అన్నింటికని నిరతి శయానస్థ పరబ్రహ్మనుభవమే గదా ఫలము అట్టి ఫలము ఏదో ఒక బ్రహ్మవిద్యను అనుష్ఠించినను కలుగుచుండుటచేత అనేక బ్రహ్మ విద్యలను అనుష్ఠింప నవసరము లేదు అని సారాంశము.

412 నూ|| కామ్యాస్తు యథాకామం సముచ్చయేర స్త్వా
పూర్వహేత్వభావాత్ 3-3-58

అర్థ కామ్యాః + తు = కామోపాసనలు, యథాకామం = కోరికనుబట్టి, సముచ్చయేరన్ = అనేకములు కలిపి ఉపాసించబడ వచ్చును, నవా = ఒక్క దానినే అయినను ఉపాసించవచ్చును. పూర్వ హేతుః + అథావాత్ = పూర్వము చెప్పిన హేతువు (ఇచట) లేనందువలన.

వివ నామవిద్య, ప్రాణవిద్య మున్నగు విద్యలు కామ్యములు. వీనివలన కలుగు ఫలము పరిమితము కావున ఫలాశయమును కోరు వారు వీనితో రెండు మూడు విద్యలను కలిపియు ఉపాసించవచ్చును అప్పుడు ఒకే విద్యను ఉపాసించినదానికంటె అధికమైన ఫలము సిద్ధింప గలదు బ్రహ్మవిద్యలకు ఫలము అపరిమితబ్రహ్మనుభవమే అగుట వలన రెండు మూడు విద్యలను కలిపి ఉపాసించ నవసరము లేదు ఏదో ఒక్కదానిని ఉపాసించిన చాలు.

108 యథాశ్రయభోగాధికరణము 26

ఉద్గిహసన క్రత్వం ము కాదు

413 నూ|| అజ్ఞేషు యథాశ్రయభావ 3-3-59

అర్థ అంగేషు = క్రత్వంగములైన ఉద్గిహది సామములయం దలి ఉపాసనలకు, యథా + అశ్రయభావ = తమకు (ఉపాసనలకు)

అశ్రయములైన ఉద్గీర్ణాది సౌమములకు వలెనే క్రత్వంగము సంభవించును

వివ ఉద్గీర్ణాది సౌమములు క్రత్వంగములైన విధముగ వానిని అశ్రయించియున్న ఉపాసనములను క్రత్వంగములే కాక అపు అనుచు క్రమముగ నాల్గు యాత్రములలో పూర్వపక్షము వివరింపబడుచున్నది ఇచట ఉపాసనము అనగా జ్ఞానము అని అర్థము.

414 సూ|| శిష్టేశ్చ

3-3-60

అర్థ శిష్టేః + చ = విధినిబట్టియు (ఉద్గీర్ణాదుపాసనము క్రత్వంగమే)

వివ “ఉద్గీర్ణ ముపాసిత” ఉద్గీర్ణమును ఉపాసించవలయును అను విధి పాఠ్యమునుబట్టియు ఉపాసనము క్రత్వంగమే అగుచున్నది. “యదేవ విద్యయా కరోతి, తదేవ వీర్యవత్తరం భవతి” అను వాక్యమున గల “కరోతి”, “భవతి” అను వర్తమాన నిర్దేశముచే తెలియఁబడు వీర్యవత్తరత్వ రూప ఫలసంబంధమునకు ముందే ఉపాసనకు గల ఉద్గీర్ణ సంబంధము తెలియవచ్చుటచేతను ఉపాసనము క్రత్వంగమే అని భావము,

415 సూ|| సమాహృత్

3-3-61

అర్థ సమాహృత్ సమాహర నియమమునుబట్టియు (ఉపాసనము క్రత్వంగమే)

వివ : “హోతృ షడనా దైవాఽపి దురుద్గీర్ణ మనునమాహరతి” ఉపాసనానాహిత్యముచే భ్రష్టమైన ఉద్గీర్ణమును ఉద్ధాత హోతృ

శంసనము ద్వారా సరిజేసికొనుచున్నాడు అను శ్రుతి ఉపాసనమునకు హని ఏర్పడినపుడు దానిని మరియొకదానిద్వారా సరిజేసికొన చుని తెలుపుచేత ఉద్గీర్ణముతోబాటు ఉపాసనమును కూడ క్రత్యంగముగ అవశ్యము అనుష్ఠించవలయు నని స్పష్టమగుచున్నది గదా.

416 నూ॥ గుణ సాధారణ్య శ్రుతేశ్వ 3-3-62

అర్థ గుణ సాధారణ్య శ్రుతిః + చ = ప్రణవమునకు గుణభూతమైన ఉపాసనముయొక్క సాధారణ్యమును తెలుపు శ్రుతినిబట్టియు (ఉపాసనము క్రత్యంగమే).

విష “తేనేయం క్రయూ విద్యా వస్త్రే ఓమి జ్యాత్రావయంతి” ఓమికి ఈ శ్రుతి ఓమి కృద్గాయత్రి (భా 1-1-9) అను వాక్యసూత “తెన” అను పర్వసామము ఉపాసనా సమాతమైన ప్రకృత ప్రణవమును పరామర్శించుచున్నది కావున యక్షాంగములైన ఆశ్రవణ-శంసన-ఉద్గాసనములయందు ఉపాసనా సమాత ప్రణవమే అనువర్తిం చును దీనిని బట్టియు ఉపాసనము క్రత్యంగమే అగుచున్నది అనుచు ఈ నాలుగు సూత్రములచేతను పూర్వపక్షము వర్ధింపబడినది.

417 నూ॥ నవా తత్పహ ధావా శ్రుతిః 3-3-63

అర్థ తత్ + సహకార + అశ్రుతిః = ఉపాసనమునకు క్రత్యంగత్వమును బోధించు శ్రుతి వాక్యము లేనందువలన, నవా = ఉపాసనమునకు క్రత్యంగత్వము సిద్ధించదు.

విష ఉద్గీర్ణము క్రత్యంగమైన రీతిని ఉద్గీర్ణోపాసనము కూడ క్రత్యంగము కావలయునను నియమము లేదు. క్రత్యంగముగ ఉద్గీ

భోపాసనమును విధింప లేదు గదా. “యదేవ విద్యయా కరోతి తదేవ పీఠ్యవత్తరం భవతి” అను శ్రుతినిబట్టి ఉపాసనాపూర్వకముగ (చక్కగా తెలిసి) చేయబడు కర్మము ఫలసాధనమున మరింత శక్తి వంత మగును అని తెలియుచున్నది. కావున ఫలాంతరసాధనమైన ఉద్గోపాసనము క్రత్యంగము కాజాలదు అని సిద్ధాంతము.

418 సూ. దర్శవాచ్ఛ

3-3-64

అర్థ : దర్శనాత్ + చ=శ్రుతి వాక్యము వలనను ఈ విషయము స్పష్టమగుచున్నది.

వివ: “ఏదైవం విద్ధైవ బ్రహ్మ యజ్ఞం యజమానం సర్వాంశ్చ ఋత్విజః అభిరక్షతి” (ఛా, 5-17-10) ఈ విధముగ సర్వము చక్కగా తెలిసిన బ్రహ్మయే యజ్ఞమును, యజమానిని ఋత్విక్కుల నందరిని రక్షించుచున్నాడు” అను శ్రుతి బ్రహ్మయొక్క వేదనముచే సర్వము రక్షింపబడుచున్నట్లు తెలుపుటచే ఇతరులకు వేదనా (ఉపాసనా) వశ్యకత లేదని తెలియుచున్నది. కావున ఉద్గాతయొక్క ఉద్గోపాసనము (జ్ఞానము) క్రత్యంగము కాజాలదు.

కృతీయాధ్యాయ తృతీయ పాదము సమాప్తము

తృతీయాధ్యాయ తృతీయ పాదార్థ సంగ్రహ శ్లోకములు

||శ్లో|| విద్యైకోద్గీర్ణ విద్యాద్వితయ విభజన ప్రాణవిద్యైక్యభావాః
సర్వాస్వానన్దతాదే ధ్వుణవ దనుగతిః ప్రాణవాసస్త్వ దృష్టిః
శాణ్డైక్యకం విభజ్య స్థితిరహ రహయో స్పంభృతే స్థాన సీమా
పుంవిద్యాయా విభేదోఽధ్యయననియతతా శన్న ఇత్యా
దికానామ్ ||

| శ్లో|| హానా ద్యన్యోఽన్య యోగ స్తదుచిత
సమయో దేవయానాది సామ్యం
సర్వాన్వన్తూలతాది వ్యతిహరణ మిహానేక శిష్యశ్రితానాం |
దప్రోపాస్యైక్యభావో గుణ ఫలవిధి రుద్గీర్ణ మాశ్రిత్య దృష్టే
గుణ్యావృత్తి ర్గుణార్థం నిఖిల వరతర పాప్తి పేద్యాఽవసాయః ||

||శ్లో|| విద్యారూపా మనఃప్రత్యభృతయ ఉచిత జ్ఞానరూపత్రభస్థాం
క్షేత్రి శుద్ధోఽనుచిన్త్యః క్రతు గుణ సకలోద్గీర్ణ పూర్వేషు దృష్టిః |
సామాన్యేనైవ వైశ్వానర భజన మథానేక విద్యోపపత్తిః
మోక్షార్థానాం వికల్పః యన రనియతి రుద్గీర్ణదృష్టే రిహోక్తాః ||

||కా|| సర్వపేదాస్త వ్రత్యయాధికరణమున వేర్వేరు శాఖల
యందు వరింపబడిన వైశ్వానర విద్యలు, దహరవిద్యలు మున్నగునవి
అభిన్నములని, అన్యథాత్వాధికరణమున ఒకే శాఖయందు వరింపబడి
నను ఉద్గీర్ణ విద్యలు భిన్నములని, సర్వాపేదాధికరణమున భిన్న
శాఖాసరికములైన ప్రాణ విద్యలకు ఐక్యమని, ఆనన్దాద్యధికరణమున
ఆనన్దాది స్వరూప నిరూపకధర్మవృత్తిము గుడియైన బ్రహ్మముతో
బాటు అన్ని బ్రహ్మవిద్యలయందును అనువర్తించునని, కార్యాభ్యాసాధి

కరణమున ఆచమనతీర్థమునందు ప్రాణవాసస్త్వ దృష్టి భావ్యమని,
సమానాధికరణమునభిన్నశాఖావరితములైన శాణ్డీల్యవిద్యలు అభిన్నము
లని, సంబంధాధికరణమున “అహః”, “అహం” అను రహస్యనామముల
భేదముముట్టి అదిత్య, అక్షివిద్యలు భిన్నములు అని, సంభృత్యధి
కరణమున సంభృతి, ద్యువ్యాప్తి మున్నగు గుణములు ఆయా ఉపా
సగలయందు మాత్రమే నియతములని, పురుషవిద్యాధికరణమున
తైత్తిరీయక ఛాన్దోగ్యములయందు పురుషవిద్యలుభిన్నములు అనియు,
బేధాద్యధికరణమున “శన్నోమిత్రః” ఇత్యాది శాంతి పాఠమంత్రములు
అధ్యయనాంగములే గాని ఉపాసనాంగములు కావని, హన్యధికరణ
మున బ్రహ్మచేత్త పుణ్యపాపములకు తొలగించుకొనును అని చెప్పి
నను ఆ పుణ్యపాపములు అతని మిత్రులను, శత్రువులను చేరునని
గ్రహించవలెననియు సామృత్యాధికరణమున బ్రహ్మచేత్తయొక్క
పుణ్యపాపములు అతనిని వీడి అతని మిత్రులును శత్రువులను చేరు
నమయమును, అనియమాధికరణమున ఆర్పిరాదిగతి సర్వబ్రహ్మ
విద్యసాధారణమనియు, అక్షరగ్రధికరణమున అన్ని ఉపాసనల
యందును అనన్తగుణములతోబాటు అష్టలక్ష్యాదిగుణములను కూడ
అనుసంధింపవలయు ననియు, అస్తరత్వాధికరణమున యాజ్ఞ
వల్క్యుడు ఉపస్తకహోతులకు ఉపదేశించిన బ్రహ్మవిద్యలు అభిన్నము
లనియు, కామాద్యధికరణమున ఛాన్దోగ్య బృహదారణ్యములయందు
ఉచిష్టములైన దివ్యోపాసనములు అభిన్నములు అనియు, అన్ని
ధారణాలనియమాధికరణమున క్రతువులయందు ఉద్గిఛ్ఛోపాసనము
క్రతువునకు వీర్యవత్తరత్వ సంపాదకమగుటచే బద్ధికమనియు,
ప్రదానాధికరణమున అపహత పాగ్మత్వాది గుణోపాసనమునకై
గుడియైన బ్రహ్మమునకు ఆ వృత్తియు, లింగభూయస్త్వాధికరణమున

సర్వబ్రహ్మవిద్యోపాస్మడు శ్రీమన్నారాయణుడే అనియు, పూర్వ వికల్పాధికరణమున విద్యారూపములైన మనశ్చిత్తాదులకు క్రత్వంగ త్వము సంభవమనియు, శరీరేభావాధికరణమున బ్రహ్మవిద్యో పాసనమున జీవాత్మను పరికుద్ధస్వరూపునిగ ధ్యానింపవలయుననియు అంగావపద్ధాధికరణమున క్రత్వంగములైన ఉద్గీథావనయవో పాసనములు సర్వకాఖిలయందలి ఉద్గీథములతో సంబంధించు ననియు, భూమజ్ఞాయస్త్రాధికరణమునందు త్రైలోక్యశరీరుడైన వైశ్వానరశబ్దవాచ్యపరమాత్మయే ఉపాస్మడనియు, శబ్దాదిభేదాది కరణమున సద్విచ్ఛాదహర విద్యాది ద్వాత్రింశ ద్రుహ్మవిద్యలు పరస్పరము భిన్నములు అనియు, వికల్పాధికరణమున బ్రహ్మ ప్రాప్తికాముడు విదియో బ్రహ్మవిద్యను అనుష్ఠించిన చాలును అనియు యథాశ్రయభావాధికరణమున ఉద్గీథాద్యుపాసనములు క్రత్వ నియతములైయు ఈ గుణోపసంహరపాదమునందు వివరింపబడినవి.

అపరిత్యక్తాః శత్రుః పరము

అంగము

109 పురుషార్థాధికరణము

మోక్షపురుషార్థము శత్రుః పరముననే సిద్ధించును

419 నూ॥ పురుషార్థోఽతః శత్రుః పరము బాదరామణి 3-4-1

అర్థ పురుషార్థః = బ్రహ్మప్రాప్తిరూప పురుషార్థము
(ఫలము) శత్రుః = ఈ ఉపాసనమునలభ్యనే (సిద్ధించునున్నది) శత్రుః
ప్రతిగతము ఇతి = అని, బాదరామణి = బాదరాయణమహర్షి తలంచుచున్నాడు

వివ "బ్రహ్మవిద్యావీర్యవరం" (తైత్తిరీయ 1) బ్రహ్మమును
ఉపాసించినవాడు ఆ పరబ్రహ్మప్రాప్తి రూప మోక్షమును పొందు
చున్నాడు అను ప్రతిపదన మోక్షపురుషార్థము సంబ్రహ్మోపాసనము
వలన సిద్ధించునని బాదరాయణమహర్షి తలంచుచున్నాడు

420 నూ॥ శత్రుః పురుషార్థవాదో యథాఽగ్ని ప్రియత
జైమినిః 3-4-2

అర్థ శత్రుః = ఉపాసనము కర్మశిష్యగుణవలన,
పురుషార్థవాద = (2) పురుషుల వలనము పొందగును అను వాదము
అన్యేషు యథా = ద్రవ్యసంస్కారదులయందువలె, (అర్థవాదః =
గోణము) ఇతి = అని, జైమినిః = జైమిని మహర్షి (భావించుచున్నాడు)

వివ యజ్ఞచరణమునకు వల ప్రవీక్ష్యదులవలె కర్తయొక్క
స్వరూపజ్ఞానము సైతము అసంపృక్తమైయున్నది "తత్త్వమసి" ఇత్యాది
వేదాంతవాక్యములు బ్రహ్మమే కర్తగా వ్యవహరింపబడుచున్నదని

తెలుపుటచేత బ్రహ్మపొసనసము అత్మస్వరూపశోభః మగుచున్నది కావున ఉపాసనము కర్మాంగమగుటయే యుక్తము మరియు బ్రహ్మోపాసనమువలన పురుషార్థప్రాప్తికలుగుచున్నది అనుట ఎట్లు? అనినచో అది శేషము అర్థవాదము (ప్రతి) మాత్రమే అని భావింపవలయును. కర్మాంగముల విషయమున అర్థవాదములుగలవు గదా చూడుడు. "యువాత్తే చక్షురేవ క్రాత్వస్వస్వవృంతై" యుజమాని కంటికి కలుక పెట్టుకొనుటచే అతని క్రతువుయొక్క దృష్టిని అది హరించుచున్నది. ఇట్లాదులు అర్థవాదములేగదా. కావున పురుషార్థప్రాప్తికర్మమువలననే గాని బ్రహ్మోపాసనవలనకాదు బ్రహ్మోపాసన అత్మస్వరూపశోభక మగుచు కర్మాంగమగుచున్నది అని జైమినిమహర్షి నుతము.

421 కూ॥ ఆచార దర్శనాత్

3-1-3

అర్థ • ఆచార దర్శనాత్ = బ్రహ్మచీత్రలయందు కర్మాచరణ చూపట్టుచున్నందువలనను (ఉపాసనము కర్మాంగమే)

వివ "అశ్వవతిః శేకయః బ్రహ్మవి రగ్రగేనరః యుక్త్యమాణో హై దై భగవన్తోఽహ మస్మి" (భా. 3-11-3) శేకయ చీకముఅకు అభివర్ణియైన అశ్వవతి బ్రహ్మచీత్రలలో అగ్రగేనరుడు అతడు యుక్తము చేయ నంకల్పించి ఓ పూజ్యులారా ఇదిగో సిద్ధముగ గున్నాను— ఇత్యాది ప్రతివాక్యములు బ్రహ్మచీత్రంలో యుక్తములను అనుష్ఠించు ఆచారము ఉన్నట్లు తెలుపుటవలెన— "కర్మజైవ హ సంసిద్ధి మా స్థితా జనకరయః" (భా. 3-20) ఉనకాదులు కర్మానుష్ఠానము చేతనే పురుషార్థ సిద్ధిని పొందిరి అను భగవద్గీతావచనము సైతము ప్రేమియమునే వివరించుటవలనను ఉపాసనము కర్మాంగము అను విషయము సిద్ధించుచున్నది.

422 నూ|| తచ్చుగ్గిరి

3-4-4

అర్థ తత్ + శ్రుతే = విగ్రహకు కర్మాంగశబ్దమును తెలుపు
వర్ణి ప్రతి యున్నందువలనను (అ సొనసరు కర్మాంగమే)

నివ “యదేక ఎకై రూ కరౌతి తదేవ వీర్యప త్తరం భవతి”
జ్ఞానముద్వారా (చక్కగ చెలిసి) చేయుట కర్మ పరిచయమునందు
అధికశ కి కలిగియుండును అను శ్రుతి కర్మ పరిచయముని, ఉపా
సనము దానికి అంగమని స్పష్టముగ ప్రతిపాదించుచున్నది విద్య,
ఉపాసనము, జ్ఞానము అవి ఇతరు కర్మాంగపదములు

423 నూ|| సయ్యావరమ్మన తే

3-4-5

అర్థ సం + తమ + అరంభణ = విద్యాకర్మలు కలిసి యం
దునై నందువలనను (విద్య కర్మాంగము).

నివ “తం విద్యాకర్మ సమస్తావరతే” (బృ 6 4 2) శరీర
మునుండి ఉత్పత్తిమించు జీవుని విద్య, కర్మ రెండును అనుసరింప
చున్నది అని అనుటవలన కర్మలు విద్య అంగమని తెలియుచున్నది,
“విద్యాకర్మజీ” అనునెడ కల్పబద సోపానముచే విద్య శబ్దము మోక్ష
హేతువైన విద్యను బోధించును అందు కర్మాంగమైన విద్య అనియే
అర్థము

424 నూ|| నద్యుల విధానాగ్

3-4-6

అర్థ పద్యతః = పదార్థజ్ఞానము గలవానికి, విధాన తత్కర్మలను
విధించుటవలనను (విద్య కర్మాంగమే).

వివ "ఆచార్యకులాత్ వేద మధిత్య యథావిధానం గురోః కర్మాఽతిశేషేణ ఆభిరమావృత్య కుటుంజే శుభౌ దేశే" గురుకులమున వేదాధ్యయనము గావించి, యథావిధిగా గురూపదేశము పూర్తిఅయినంతనే ఆచరిసుండి వచ్చి కుటుంబమున పవిత్రమైన ప్రదేశమున— అనుచు వేదాధ్యయనము గావించినవానికి కర్మల నువదేశించుట నలనను విద్య కర్మాంగమని తెలియుచున్నది వేదాధ్యయన మనగా అర్థజ్ఞానముతో కూడిన వేదాక్షరరాశి గ్రహణ మని అర్థము.

425 సూ|| నియమాత్

3-4-7

అర్థ నియమాత్=(కర్మల నాచరింప వలయు నను) నియమమునుబట్టియు (విద్య కర్మాంగము).

వివ ' "కుర్యన్నేవేహ కర్మాణీ జిజీవిషేత్ శశం నమాః" (ఈశ-2) కర్మలను ఆచరించుచునే నూరు సంవత్సరములు ఈ లోకమున జీవించవలయును అను ప్రతి జీవితాంతము కర్మలను ఆచరింపవలయునని నియమించుచున్నందు వలనను విద్య కర్మాంగమే అని జైమిని మతము

426 సూ! అధికోపదేశాత్తు బాదరాయణ స్వైరం తద్విర్భవ త్

3 4 8

అర్థ అధిక + ఉపదేశాత్ + తు = తిహిత్యకంపె అధికముగ (వేరుగ) పరమాత్మను ప్రాచులు పేర్కొటవలన, బాదరాయణస్వైరం=బాదరాయణ వేదహర్షియొక్క (మతము) ఏవం=విశ్వవలననే పురుషార్థ (విద్యకర్మాంగము కాదు) ము (అని సిద్ధించుచున్నది) తత్+కర్మనాత్=

అ నరబ్రహ్మనుగూర్చియు, అతని శాసనము ను గూర్చియు శ్రుతుల యందు చూపట్టుటవలన

వివ మోక్షపురుషార్థము కర్మవలన సిద్ధింపదు విద్య కర్మాం గమును కాదు కర్మల ననుష్ఠించు జీవునికంటే పేరుగ పరమాత్మను శ్రుతులు శాసనముచున్నవి “న కారణం కరవాధిపాఽధిపః” (శ్వే- 6-19) అ కరమ త్మ జగత్కారణము ఇంద్రియములను నియమించు జీవాత్మకును అతడు అధిపతి-ఇత్యాది శ్రుతి వాక్యములు ఇందులకు ప్రమాణము కావున కర్మలను అంగముగ గల పరమాత్మేపాసనమే మోక్షరూప పురుషార్థప్రద మని బాదరాయణ మహర్షి సిద్ధాంతము ఇట్టి బ్రహ్మోపాసనము జీవాత్మస్వరూప శోధకమును కాదు సంకల్ప మాత్రమున జగత్ప స్థి స్థితి సంహారదులను గావించువాడును, చేతనాఽ చేతనములకు అధిపతియు తనను శాసించుచువారికి మోక్షప్రదాతయు అయిన పరమాత్మ జీవాత్మకంటె అత్యంతము విలక్షణుడైనందువలన జీవాత్మ పరమాత్మలకు వికల్పము ఎట్టి దశలోను సిద్ధింపదు గదా

427 సూ|| తుల్యం తు దర్శనమ్ ౧-4-9

అర్థ దర్శనం తుల్యచార దర్శనము, అన్న నోటోరుల్యం= సమానము.

వివ శీతయమహరాజ, జనకచక్రవర్తి మొదలైన బ్రహ్మ వేత్తలు కర్మాచరణ పరాయణులైన విధముగనే కర్మలను ఆచరింపని బ్రహ్మవేత్తలును గలరు “ఋషయః శాపషేయాః కిమర్థా వయ మధ్యేష్టామహే, కిమర్థా వయం యజ్ఞామహే” (భా. 1-1-10) శాప షేయాలు అనబడు ఋషులు “మనమెందులకు అభ్యయిన మొనర్చు పలయును! ఎందులకు యజ్ఞములను అనుష్ఠింపవలయును?” (అని

వర్చించి కర్మలను త్యజించిరి) ఇట్లు ప్రతులు కర్మల నాచరింపని బ్రహ్మపేక్షలను గూర్చి తెలుపుచున్నవి గదా కావున కర్మలను అచరించుట అనగా ఫలాభిసంధి రహితముగ అచరించుట అనియు, కర్మలను అచరింపకుండుట అనగా ఫలాపేక్షతో కర్మలను అచరింపకుండుట అనియు అర్థము—ఫలాభిసంధిరహిత కర్మాచరణము బ్రహ్మవిద్యకు అంగము అగుచున్నది ఈ రీతిని కర్మాంగభేదమైన బ్రహ్మాపాననము మోక్ష పురుషారప్రదాయకము అని భావము

428 సూ|| అసార్వత్రికీ

3-4-10

అర్థ అసార్వత్రికీ = ("యదీవ విద్యయా కరోతి" అను ప్రతి) సర్వ విద్యా విషయము కాదు

వివ "యదీవ విద్యయా కరో" (భా 1-1-10) అను వాక్యమునందు గల "విద్యా" శబ్దము ఉదీధ విద్యను మాత్రమే బోధించును గాని బ్రహ్మవిద్యల నన్నింటిని బోధింపజాలదు "ఉదీధవిద్యతో శలిపి చేయబడిన కర్మమే శ్రీమతుగ అలవదానశక్త మగును" అని గదా పై ఉపనిషద్వాక్యమునకు అర్థము కావున బ్రహ్మవిద్యా కర్మాంగము కాదు

429 సూ|| విభాగ శ్శతవత్

3-4-11

అర్థ 1 శతవత్=శతసంఖ్యయందు వలెనే, విభాగం=విద్యతో కర్మల విభాగమును (భావింపవలయును)

వివ వంద వంద రూపాయల విలువ గల రెండు వస్తువులను కొని, అమ్మినవానికి రెండు వందల రూపాయల నిచ్చినచో ఆ మొత్తము ఆ రెండు వస్తువులకు వంద వందగా ఎట్లు విభజింపబడునో అట్లే

“తం విద్యాకర్మణి నమన్వారణేతి” (బృ 6-1-2) శరీరమునుండి
ఉత్క్లీపించు జీవాత్మను విద్యాకర్మలు రెండును అనుసరించుచున్న
అనువాక్యమున “విద్యాకర్మలు తమతమ ఫలములను ఒనంగుటకుగాను
అనుసరించుచున్నవి” అని అర్థమేగాని “ఆ రెండును కలిసి ఒకే ఫల
మును ఒనంగుటకుగాను అనుసరించుచున్నవి” అని అర్థము కాదు.
కావున విద్య కర్మాంగముకాజాలదు

అ30 నూ॥ అధ్యయన మాత్రవతః

3-4-12

అర్థ : అధ్యయనమాత్రవతః = కేవలము వేదాధ్యయనమును
మాత్రమే చేసిన వానికి (కర్మలను పెద్దించుటవలనను విద్యకర్మాంగము
కాదు)

వివ “అధ్యాయకూలాత్ వేద మధీత్య” (దా. 8-15-1) అను
వాక్యమున వేదాధ్యయనము మాత్రము చేసిన వానికి కర్మలు విధిం-
బడినవి “అధీత్య” అనుపదము అక్షరరాశిని గ్రహణమును మాత్రమే
బోధించునుగాని అర్థగ్రహణమునుబోధింపదు. “అగ్నిన్ అదధీత” అను
అగ్నిధానవిధి అగ్నిహోత్ర మాత్రబోధకమే గాని అగ్నిహోమాది
పర్యస్తబోధకముకాదుగదా “అధ్యయనము” అనగా అర్థజ్ఞానముతో
గూడిన అధ్యయనము అనియే అర్థము అని భావించినను వేదార్థ
జ్ఞానముకంటె (బహుస్వరూ జ్ఞానముకంటె) ధ్యానోపాసనాది శబ్ద
వాచ్యమై బహుప్రాప్తి సాధనమైన “విద్య” భిన్నమైకది. అది కర్మాం-
గముకాదు.

431 నూ॥ నావిశేషాత్

3-4-13

అర్థ : నావిశేషాత్ = విశేషములేదు చేసినందువలన, నా-
కర్మానుష్ఠాన నియమము ఫలసాధన కర్మవిషయముకాదు

వివ . "జీవన్న వేహ కర్మాణి జిజివిషేత్ శతం సమాః (ఈశా-
 2) కర్మణ నాచరించుచునే ఈ లోకమున నూరు సంవత్సరములు
 జీవింపవలయును అనువాక్యము ఫలసాధనములైన కర్మలను బ్రహ్మో
 పాసకుడు అనుష్ఠింపవలయును అని తెలుపజాలదు అట్టి వదమేదియు
 అందులేదుగదా ఫలాభిసర్థి రహిత కర్మలను విద్యార్థిగవగు బ్రహ్మో
 పాసకుడు అనుష్ఠింపవలయునని బోధించును అనుచో బాధలేదు.
 కావున విద్య కర్మాంగముగాదు

432 సూ॥ స్తుతయేమమ రావ్య.

3-4-14

అర్థ స్తుతయే వా = బ్రహ్మవిద్య సాహిత్యమును స్తోత్రం
 చుటకే, అనుమతిః = కర్మానుష్ఠానమును అనుమతించుట

వివ బ్రహ్మోపాసకుడు కర్మల నాచరించినను అవి ఒకనాటి
 అంటపు "న కర్మణా లిప్యతే సరః" అనుతరువాతి వాక్యమును విషయ
 మును స్పష్టముగ తెలుపుచున్నదిగదా. కావున బ్రహ్మోపాసకునకు
 విద్యార్థిగముగ ఫలాభిసర్థిరహిత కర్మానుష్ఠానము అనుమతించ
 నడుచున్నది

43 సూ కామికారేణ వై శే

3-4-15

అర్థ ఏకే = కొంఠి, కామికారేణ చ = స్వేచ్ఛచే (వాచాను
 సాగము గాల్గొన్న కర్మ శాస్త్రమును చెప్పుచున్నారు)

వివ "కిం ప్రశ్నయా కరిష్యామః, యేషాం సః ఆయుః
 ఆత్మా (బృ 6 4-22) మాత్రం అంతయు పరమాత్మయే. సంశయితో
 ఏమి ప్రయోజనము?" అనుచు కొన్ని శాఖలవారు కర్మశాస్త్రమును

జోధించుచున్నారు. కావున కర్మ బ్రహ్మవిద్యాంగమేగాని విద్య కర్మాంగముకాదు.

434 సూ॥ ఉపమర్శం చ

3-4-16

అర్థ ఉపమర్శం చ = కర్మవిశాళమును ప్రతిచెప్పుచున్నది

వివ "క్షీయంతే చాన్య క్షురాణి తస్మిన్ దృష్టి వరావరే" (ముండక. 2-2-8) "ఆ వద్రులన్న దర్శనమైనంతనే ఈ ఉపాసకుని యొక్క కర్మలు అన్నియు నశించును" అనుచు ప్రతి విద్యా మూఱ్ఱ త్యముచేత నర్వకర్మలు నశించునని తెల్పుచున్నది విద్య తనచే నశించు కర్మలకు తాను ఎట్లు అంగము అగును? కావున విద్య కర్మాంగముకాదు

435 సూ॥ ఉర్వరేతస్సు చ శబ్దే వా

3-4-17

అర్థ ఉర్వరేతస్సు చ = ఉర్వరేతస్కములైన ఆశ్రమముల యందును బ్రహ్మోపాసనకు అనర్హముగలదు) శబ్దే హి = పేదము నందు (ఇట్టి ఆశ్రమములు ప్రసిద్ధమైనవి)

వివ "స్త్రీ సంబంధులేని బహుచర్య వానప్రస్థ సన్యాశ్రమ ములవారిని బ్రహ్మవిద్యాధికారముగలదు వీరికి అగ్నిహోత్రాది కర్మాధికారములేదు ఇట్టియెడ వీరి ఎద్య కర్మాంగమెట్లగును? కావున విద్య కర్మాంగముకాదని "త్రయోధర్మసూక్తిః" (శా 2-23-1) ధర్మ మూలములైన ఆశ్రమములు మూడు-అనియు "యే చేనే అరణ్య శ్రద్ధా తన ఎత్తువ నతే" అందు అరణ్యమున శ్రద్ధతో ఉపస్థు అనబడు బ్రహ్మను ఉపాసించుచుందురో" అనియు, "ఏత మేవ ప్రవాజినో లోక

మివ్వంతః ప్రవజన్తి” ఈ (బ్రహ్మ) లోకమును కొందగోరి జైరాగ్య-
వంతులు నన్నుసించుచున్నారు — అని యీ శ్రుతులు వానప్రస్థాది
ఆశ్రమములను ప్రస్తుతించుచున్నవి “యావజ్జీవం అగ్నిహోత్రంజ హో-
తరి అనుశ్రుతి వానప్రస్థాది ఆశ్రమములను అనుమతించుటలేదు గదా
అని సందేహంపరాదు వైరాగ్యము లేనివారు యావజ్జీవము అగ్ని
హోత్రములను ఉపాసించవలయును వైరాగ్యముగలవారు వాన
ప్రస్థాది ఆశ్రమములను స్వీకరించి బ్రహ్మోపాసన గావించవలయునని
సిద్ధాంతము

436 సూ॥ పరామర్శం జైమిని రచోదనా చ్ఛాపన వదతి హ
3-4-18

అర్థ • అచోదనాత్ = విధివాచకము లేనందువలన, పరా-
మర్శం = (వానప్రస్థాది ఆశ్రమముల ప్రస్తావన) అనువాదముమాత్రమే
అని, జైమినిః = జైమినిమహర్షి (తలించుచున్నారు,) అవవదతి హి =
(శ్రుతి ఇట్టి ఆశ్రయములను) నిషేధించుచున్నదిగదా

వివ : “త్రయో ధర్మస్కన్ధాః” ఇత్యాదివాక్యములయందు
వానప్రస్థా ద్యాశ్రమములను స్వీకరించి తీరవలయును అని విధించు
వదము లేనందువలన కిషలము ఉపాసనా వ్రాతస్యమును తెలుపుటకై
వానప్రస్థా ద్యాశ్రమములు ప్రస్తావించబడినవని తలంచవలయును
కావున ఆ ఆశ్రమములకుగాని అవట విద్యకుగాని ప్రాముఖ్యములేదు
అని జైమిని ఆశయము శ్రుతికూడా “వీరహా వా ఏష దేవనాం,
యోఽగి మువ్వానయతే” (యజ్ 1 కాం-5 ప్ర 2 అను) అగ్ని
హోత్రములకు ఉద్వాసనము పలికినవాడు వీరహత్య చేసినవాడే
అనుచు అగ్నిహోత్ర పరిత్యాగము మహాపాతకమని బోధించుచున్నది

కావున అగ్నిష్టాశ్రమము త్యజించిన పిదప స్వీకరించు వానప్రస్థుని ఆశ్రమములు ఆశాస్త్రీయములేనగుటచే అగ్ని పూర్వవిక్షము

497 సూ॥ అనుష్ఠేయం బాదరాయణ సామ్య క్రతుః

3 4-19

అర్థ సామ్యక్రతుః = నాల్గుఆశ్రమములను తెలుపునట్టి క్రతు వలన, అనుష్ఠేయం = వానప్రస్థ ద్వాశ్రమములును అనుష్ఠేయములే అని, బాదరాయణః = బాదరాయణ మహర్షి తలించుచున్నారు.

వివ “క్రతయో ధర్మస్కన్ధా” (భా 2-28-1) ధర్మమూలములైన ఆశ్రమములు మూడు అని ఆశ్రమములను సమానముగా పేర్కొనుటచే గృహస్థాశ్రమమువలె ఇతరాశ్రమములును అనుష్ఠేయములే అని బాదరాయణమహర్షి సిద్ధాంతము.

498 సూ॥ విధిర్వా ధారణవత్

4-1-20

అర్థ ధారణవత్ = ఉపరిధారణ వాక్యమువలె, విధిః + వా = క్రతయో ధర్మస్కన్ధాః అనువాక్యము విధిపరమే

వివ యుక్తాగ్నివోక్రియన ఎత్తుదేవతాకమైన హవ్యమును క్రుత్కునందు తీసికొని హోమముచేయుటకు గార్హపత్యాగ్నికుండి ఆహవనీయాగ్నియొద్దకు కేశవశయమును అపుడు సమిధను క్రుత్కునకు క్రింద ఉంచుకొనవలయును. ఇదియే దైవసంబంధమైన కార్యమునందైనచో సమిధనుక్రుత్కునకు పైన ఉంచుకొనవలయును ఈ విషయమును ఆశాస్త్రాత్ సమిధం ధారయన్ అనుద్రవేత్ ఉపరి వాదేనేభో ధారియతి (పూ. మీ 3-4-5) అను వాక్యము తెలుపుచున్నది. ఈవాక్యము “ధారయతి” అని అనువాదరూపమున నున్నను “ఉపరిధారణ” విధి బోధకమేగదా. ఇట్లే “క్రతయో ధర్మస్కన్ధాః”

అనువాక్యము సైతము అప్రాప్తార్థ బోధకమగుటచే వానప్రస్థాద్వాత్రమ విధాయకమే అని గ్రహింపవలయును.

110 స్తుతిమాత్రాధికరణము 2

రసతమత్వ దృష్టితో ఉద్గీఢమును ఉపాసించవలయును

439 నూ: స్తుతి మాత్ర ముపాదానా దితిచే న్నాపూర్వత్వాత్

3-4-21

అర్థ 1 ఉపాదానాత్ = కర్మాంగములగు ఉద్గీఢాదులను పేర్కొనుటవలన, స్తుతి మాత్రం = ఆ ఉద్గీఢాదులయందు రసతతమత్వ వర్ణనము ప్రశంస మాత్రమే, ఇతిచేత్ = అనుచో, న = కాదు, అపూర్వత్వాత్ = ఉద్గీఢాలు ఇవటి విధింపబడనందువలనను, వానియందురసతమత్వాదులు అప్రాప్తములగుటవలనను (ఇది రసతమత్వ దృష్టివిధియే అగుచున్నది.)

వివ . “ఓమిత్యేత దక్షర ముద్గీఢ ముపాసిత ఓమిత్యుద్గాయతి తస్యోపవాక్యానం. ఏషాం భూతానాం వృధివీ రసః. వృధివ్యాః అబో రసః. అపా మోషదయః రసః ఓషధీనాం పురుషీరసః. పురుషస్య వాక్ రసః. వాచః ఉద్గీఢః రసః. స ఏష రసానాం పరమః పరార్థః అష్టమః య దుద్గీఢః” (భా. 1-1-3) ఈ భూతముల(కు)లో వృధివి రసము (సారభూతము) 2 వృధివిలో నీరు 3 నీటిలో ఓషధులు 4 ఓషధులలో పురుషుడు 5 పురుషునిలో వాక్కు 6 వాక్కున ఋక్కు, 7 ఋక్కున సామ్యము, సామ్యమున ఉద్గీఢము రసములు అనగా సారభూతములు కావున ఈ ఎనిమిదవదైన ఉద్గీఢము రసములన్నింటిలోను త్రేష్ఠమై “రసతమము” అనబడుచున్నది. అను శ్రుతివాక్యము

ఉద్గీధమును రసదృష్టితో ఉపాసించవలయుననిబోధించుచున్నది. కాని కొందఱు “ఇయ మేవ జుహూః, స్వర్గోలోకః” అనహనీయం జుహుః ఈ భూమియే. అహనీయము స్వర్గలోకమే-అనునెడ జుహ్వదులయందు వృధిచిత్వాద్యారోహణము ఎట్లు శేవల ప్రశంసార్థమో, అట్లే ఉద్గీధమును రసతమముగ చెప్పుటయు ప్రశంసార్థమే అనికలించుచున్నారు కాని ఇది సరికాదు. రసతమత్వాదులు ప్రమాణాంతర అప్రాప్తము అగుటవలన ఉద్గీధమును రసతమ దృష్టితో ఉపాసించవలయునను విధియే ఇది అని సిద్ధాంతము.

440 సూ॥ భావశబ్దాచ్చ

3-4-22

అర్థ 1 భావశబ్దాత్ + చ = “ఉద్గీధం ఉపాసిత” అనునెడ గల విధి ప్రత్యయమువలనను (ఉద్గీధమునందు రసతమ దృష్టిని వర్ణించుట ప్రశంసార్థముకాదు ఉపాసనార్థమే)

వివ “ఓ మిత్యుత దక్షర ముద్గీధ ముపాసిత” అనుచు ఉద్గీధాపాసనము విధింపబడినదిగదా ఈ ఉపాసనము ఫలము నిచ్చుటలో అతిశయింప శక్తివంతము కావలయునన్నచో ఉద్గీధమును రసతమ దృష్టితో ఉపాసించవలయును కావున ఉద్గీధాదులయందును రసతమత్వ దృష్టి ప్రశంసార్థముకాదు ఉపాసనార్థమే అని భావము.

111 పారిష్లవాధికరణము 3

ఉపనిషత్తులలోని ఆఖ్యాయికలు ఉపాసనార్థము చెప్పుటదినవి.

441 సూ॥ పారిష్లవార్థా ఇతిచేన్న వికేషికత్వాత్ 3-4-23

అర్థ పారిష్లవార్థాః = (ప్రకర్షనాదుల వృత్తాంతములు)

ప్రశంసార్థములు, ఇతివేత్ = అనుచో న = కాదు, విశేషిత్వాత్ = ప్రత్యేకించి చెప్పబడినందువలన

వివ "ప్రతర్థనా హవై దైవోదాసీః ఇంద్రస్య ప్రియంధామ ఉపజగామ" (కౌష 3-1) దివోదాసుని కుమారుడు ప్రతర్థనుడు ఇంద్రుని ప్రియమైన ధామమును చేరెను" అనుచు కొన్ని ఉపాఖ్యానములు ఉపనిషత్తులందు చూపట్టుచున్నవి ఇవి పారిష్లవార్థములు అని కొందరు తలచుచున్నారు "పారిష్లవము" అనగా యజ్ఞమునందు ఋత్విక్కులు కావించు కథాస్తుతి అని యర్థము. దీనికి "అఖ్యానాని శంసన్తి" అని విధిగలదు "మను రైవస్వత్ రాజా" ఇత్యాదిగ కొన్ని అఖ్యాకలు ఈ సందర్భమున ప్రత్యేకించి కర్మకాండలో చెప్పబడినవి కాని ప్రతర్థనాదుల వృత్తాంతములు ఉపాసనార్థముగ ఉపనిషత్తులలో వర్ణింపబడినవి కావున ఇవి పారిష్లవార్థములు అనుట తగదు.

442 సూ. తథావైక వాక్యోపబన్ధాత్

3-4-24

అర్థ : ఏకవాక్య + ఉపబన్ధాత్ + చ = ఏకవాక్యముగ నిర్దించుటవలనను, తథా = ప్రతర్థనాది వృత్తాంతములు) ఉపాసనార్థములు.

వివ "తం మా మాయు రమృతం ఇత్యుపావ్య" అ నన్ను ఆయావు అమృతము అని ఉపాసించుటకు ఇత్యాది విధివాక్యముతో ఏకవాక్యముగ చేరియున్నందువలన ప్రతర్థనాద్యాఖ్యాయకలు ఉపాసనార్థములే కర్మకాండయందును "సోఽరోదిత్య య రోదిత్య ఉర రుద్రవస్య రుద్రత్వం" (యజ్ఞ 1-5-1) ఆ అగ్ని ఏదైనను అట్లు ఏడ్చుచులన అగ్ని రుద్రుడైనాడు (రోదనాత్ రుద్రః) ఇత్యాద్యాఖ్యానములు కర్మ విధ్యర్థములుగ చూపట్టుచున్నవిగా.

వెండికథ • దేవతలు అనురులమీదికి దండెత్తిపోవుచు అను సంపదను అగ్నికి స్వాధీనపరచిరి వారు విజయింపఁ బొందెదలచి తిరిగి వచ్చుసంకలో అగ్ని ఆ సంపదను తిసికొని సారిపోయెను. దేవతలు అగ్నిని ఎట్లో వెదకి పట్టుకొనిరి అంత అగ్ని ఏడ్చినాడు. రాజననే అతనికి రుద్రుడు (ఏడ్చివాడు) అనునామము నిర్పదనని ఇట్టి అగ్ని కంటిమండి ప్రసరించిన తిన్నిరు వెండియైనది నిపున వెండిని ముఱ్ఱాది కుభకార్యములయందు జనంగాదు (తస్మాత్ పుష్టి రూపం న దేయం) అను అచారవేర్పడినది నేటికిని వెండిగాముఱ్ఱ మును నపుడు బానితోబాటు రాగి తొలినీడూఱు లెప్పు అచారమగులదు

112 అగ్నిస్తన ద్దృశికరణము 4

బ్రహ్మచారి వానప్రస్థ సన్న్యాసములకు అగ్నివాదానాది కర్మలు లేకున్నను వారు బ్రహ్మమును ఈ సానిగనవచ్చును

443 ము|| అత ఏక బ్రహ్మ సనా ద్యనపేక్ష 3-4-25

అర అత + ఏవ = అర్థ రేఖోన్ములము ఎద్యాధికారము గలదని తెలుపు ప్రతిపదననే, అగ్ని + బ్రహ్మ + అనపేక్షా చ = వారికి అగ్నిభానాద ల అనశ్శకర రేఖతోనటయ నుద్ధింపుచున్నది

నిమ • శ్రీ సంబాధములని బ్రహ్మచర్య వానప్రస్థ సన్న్యాస శ్రమములవాటను “ను దిచ్చస్ బ్రహ్మచర్యం కరిన్తి” (కరి) ని కరిత్యమును పొందగలిగి బ్రహ్మచర్యమును చరించుచో “ఏత మేన ప్రాప్నో తోకమిచ్చస్తా ప్రవక్షన్తి” ఈ వరబ్రహ్మమును పొందగలిగి పితరాగుణ సస్థింబుమన్నారు. అట్లాది ప్రతివాక్యము బ్రహ్మవిచ్చార్థుని బోధించునట్లువి కొన్ని ఈ ఆశ్రమముల వారు అగ్నివాదాదికర్మలను చనుషించనవసరము లేదు ఆయాఆశ్రయముల

యందు విహితములైన కర్మలను అనుష్ఠించుచు పరబ్రహ్మము ను సౌ
నింపవచ్చును

113 సర్వాపేక్షాధికరణము 5

ఈపాసకులు బ్రహ్మవిద్యార్థులముగ ఆయా ఆశ్రమ కర్మలను
అనుష్ఠించవలయును

444 సూ॥ సర్వాపేక్షా చ యజ్ఞాది ప్రతీ రక్ష్యవత్ 3-4-26

అర్థ : యజ్ఞ + అధిగతే = “యజ్ఞేన దానేన” ఇత్యాది ప్రతీతిని
బట్టి సర్వ + అపేక్షా + చ = అయీ ఆశ్రమ కర్మలనన్నింటినీ అపేక్షించు
నట్టిది (బ్రహ్మవిద్య), దశ్వతః = గుఱ్ఱమున రెసి

వివ్రాత్రయాణసాధనమైన అశ్వమునకు కశ్యపము మొదలైన
ఈవకరణములు ఎట్లు అవశ్యకములో అట్లే బ్రహ్మవిద్యకు ఆయా
ఆశ్రమకర్మలు అవశ్యకములైయున్నవి

114 శమదమాధ్యధికరణము 6

బ్రహ్మోపాసకు శమదమాదిగుణములు ధరిగియుండవలయును

445 సూ॥ శమదమా ద్యుపేల సౌప్తి త్తథాఽపి తు లద్విధే
స్త ద్గుతయో చేషామి బ్రహ్మశ్రావ్యైర్హ్యుత్తరైః
3 4-27

అర్థ : ప్రధానము - బ్రహ్మశ్రావ్యైర్హ్యుత్తరైః
శమదమ + అది + ఉపేక్షః = శమ దమాది గుణములు కలవాడుగ,
సౌప్తి = కారణములు తత్ + విధేః = ఆ శమదమాదులును బ్రహ్మ
విద్యార్థులమున విధింపబడినందున అన, తేషాం + అపి = ఆ శమదమాదు

అను (అను), అనన్య + శుష్ట్యుత్వత్ - అనన్యము అన్యుని వలసయున్నందున

విష గృహస్థుని ఉత్పత్తివారమును తెలుసుకొనుటయు అనుకూల కలిగియుండునందు ము “శాస్త్రాన్ని చూడక ప్రియో సమాహితో భూత్వా పునీత్య అర్చనం వశ్యేత్” (బృ. 6-4-22) శాస్త్రుడు అట్లుడు విషయమున అర్చనమును నహననీతి విరాగతమైయున్న తనయందు పెరచుకొని దర్శింప అని ము అను అత్యాగృహవశ్యతను విరాగతయిన త్రుతి బ్రహ్మవిద్యాదిగముగ శమ ము దిగుణము అను రలిగియుండవలయునని బోధించుచున్నది ధర్మమాత్రాదులు గౌతమమహర్షి కర్మలక్షణము బద్ధ్యుణముగను ప్రామిష్యము నిచ్చినాడు (శమనం=అహింసయు సుగ్రహము దమమ=అంతరింత్రము సుగ్రహము)

115 సర్వాస్థాని అన్వయధిరణము 7

అను త్వమయమునందు తన్న అభక్ష్య భక్షణము తగదు.

446 సూ॥ సర్వాస్థాని పరిశ్న ప్రాణాత్యగో తద్ధర్మశాతీ

3-4-28

అర్థ ప్రాణ + అన్వయే = ప్రాణావసాన సమయమునందు (మాత్రమే), సర్వ + అన్వయే = అనునాతి = సర్వాన్ని భక్షణమునతి అన్వయించి, అత్ - దర్శనం = అట్లుచూపింపవలస

విష “స వా ఏవంవిధి తియన ఉన్నట్ల బనది”, ప్రాణ విద్యోపానమునకు భక్ష్యమైనది ఏగురులేదు” (భా 3-4-1) అనుచో సర్వార్థభక్షణమునతి చూపింపవచ్చుది కాని ప్రాణము మోపునంతటి అవశ్యమయమునందు మాత్రమే ఈ సర్వాన్ని భక్షణమునతి అని

గ్రహించవలయును. తక్కిన సమయములందు పరితర్క ఆహార నియమమును ఎంతటి బ్రహ్మచేతనమును పొందితి తీరవలసినదే ఈషస్తి వృత్తాంతమును చూడుడు.

మృదీహారము అను గ్రామమున ఈషస్తి అను ఒక బ్రహ్మచేర్త యుండెను. అతడు అనావృష్టి పీడితమైన మృదీహార గ్రామమును వదలి భక్తగ్రామమును చేరెను అతడుకూడ ఆహారము దొరకనందున ఏనుగులకై ఉలవలను ఉడతబెట్టుచుబడిన ఏనుగుల కావరించి చూచి ఆ ఉడుకుచున్న ఉలవలను తనకిమ్మని కోరినాడు అట్లే అతడు ఈషస్తికి ఆ ఉలవలను ఇచ్చినాడు ఈషస్తి ఆ ఉలవలలో సుగము తిని మిగిలిన సగమును తన భార్యకు ఇచ్చినాడు ఆమె దానిని బాచి యుంచినది ఏనుగులకావరి ఈషస్తికి త్రాగుటకై నీటిని అందించి నాడు. కాని అది ఎంగిలిసిరని దానిని ఈషస్తి త్రాగలేదు. మరుసటి దినమునను అతనికి ఇట్టి దుస్థితి యేర్పడినది అప్పుడు భార్య దాచి యుంచిన ఎయ్యిషిత-ఉచ్చిష్టములైన ఆ ఉలవలనే తిని ప్రాణము లను నిలుపుకొనినాడు ఈవృత్తాంతమువలన ప్రాణాపాయదశ ముందు మాత్రమే సర్వానుమతి అని ప్రాంశవలయును

447 నూ॥ అథాధాన్య

3-4 99

అర్థ అథాధాన్ + త = (అహార ఇచ్చిని సాగించుట) బాద లేనందువలన (సర్వానుమతి అన బుద్ధులును ఇచ్చి)

వివ "అహార ఇచ్చి ఎక్కడును ఇచ్చి ధ్రువస్థుః" (ధా 7-26-2) అహార ఇచ్చిని ఇచ్చి ఎత్తగుణబుద్ధి ఏర్పడుచున్నది మత్స్య గుణబుద్ధినిబట్టి ధ్రువానుస్మృతి (నిశ్చయభావము) ఏర్పడుచున్నది

అను ప్రమాణమునుబట్టి ఈపాపకులెల్లరు ఆహారశుద్ధిని తప్ప పాడించ
వలయును దీనికి బాధకప్రమాణములేదుకదా.

448 సూ॥ అపి స్మర్యతే

3 4 30

అర్థ ' స్మర్యతే + అపి = (ఈ విషయము) స్మృతియందును
చెప్పబడినది

వివ "ప్రాణ సంశయ మవస్థః యోఽన్న మత్తి యశ
ప్రతః తివ్యతే న స పాపేన వద్మవత్ర మివాఽంభసా" ప్రాణము నిలు
చునో నిలవదో అను పరిస్థితులలో ఏదో ఒక అన్నమును భుజించినను,
తామరాకుకు నీటిబొట్టు అంటని రీతిని, అతనికి ఆ పాపము అంటదు
అను స్మృతివాక్యము ప్రైతము ప్రాణోపాయ దశయందు మాత్రమే
సర్వాన్నామతిని తెలుపుటవలసను ప్రహ్లాదేత్యులు ఆహారశుద్ధిని పాడించ
వలయును లేనిచో వతనము తప్పదు

449 సూ॥ శ్చస్మాన్మతోకాసుకారే

1-4-31

అర్థ అతః = ఇందువలన , అకామకారే = "అభక్ష్యభక్షణము
చేయరాదు" అను విషయమున, శ్చరిః + చ = శ్రుతియు తలదు

వివ "తస్మాత్ బ్రాహ్మణః సురాం న పిచేత్" కావున
బ్రాహ్మణుడు సురాపానము చేయరాదు" అనుచు శ్రుతియు అభక్ష్య
భక్షణమును నిరూపించుచున్నది కావున సర్వాన్నాఽనుమతి ప్రాణా
పాయదశయందు మాత్రమే అని సిద్ధించుచున్నది.

116 విహితక్యాధికరణము 8

అగ్నిహోత్రాదులు ఆశ్రమాంగములు * పానసాంగములు

నగుచున్నవి

450 నూ॥ వివాతశ్వాత్ చౌక్రమ కర్మాపి

3-4-32

అర్థ వివాతశ్వాత్ = విధింపబడినందువలన, ఆశ్రమ కర్మ-
అపి = (అగ్నిహోత్రాదులు) ఆశ్రమాంగములైన కర్మలుగను అగు
చున్నవి.

వివ "యావజ్జీవ మగ్నిహోత్రం జహోతి" జీవించియున్నంత
కాలము అగ్నిహోత్రములను ఉపాసించవలయును" అను శ్రుతివచనము
వలన గృహస్థుడు జీవితాంతము అగ్నిహోత్రాదులను ఉపాసించ
వలయునని తెలియుచున్నది కావున గృహస్థుడు బ్రహ్మచేత్త ఆయి
నను కాకున్నను అగ్నిహోత్రాద్యుపాసన అతనికి అవశ్య కర్తవ్యము
ప్రహ్మచేత్తయైన గృహస్థుడు ఫలాపేక్ష లేక అగ్నిహోత్రములను ఉపా
సించినచో అది బ్రహ్మవిద్యాంగమై యుండును బ్రహ్మచేత్త కాని
గృహస్థుడు ఫలాపేక్షతో ఉపాసించినచో అది స్వర్గాది ఫలనిధకము
కాగలదు, కావున ఈ కర్మముకు ఆశ్రమాంగత్వము కర్మాంగత్వము
సిద్ధింపబడును

451 నూ॥ సహకారిత్వేన చ

3-4-33

అర్థ సహకారిత్వేన చ = (బ్రహ్మవిద్వికు) సహకరించున
వగుటచేతను యజ్ఞాదికర్మలు (బ్రహ్మచేత్త లచేతను) అనుష్ఠేయములు

వివ "త మేతం వేదాఽనువచనేన బ్రాహ్మణా ఎదితిశ్చన్తి ,
యాజ్ఞేన దానేన తపసా ఽనా శక్తీనా" (బృ 6-4-24) "బ్రాహ్మణాలు
ఆయా వరము తమను వేదాధ్యయన యిజ్ఞ దాన తపస్సులద్వారా తెలిసి
కొనగోరుదురు" అను శ్రుతివచనము బ్రహ్మచేదనమునకు (జ్ఞానమునకు)

సహకారులనుగ యజ్ఞాదులనువిధించుటవలన యజ్ఞాదులను విద్యాసహకారులనుగ అనుష్ఠింపవలయును

452 సూ॥ సర్వథాపి త ఏషోభయరిక్ష్ణః 3-4-34

అర్థ సర్వథా + అపి = అశ్రమాంగములైనను విద్యాంగములైనను, ఈభయరింగాత్ = ఈభయమునకు ప్రతిప్రమాదము ఉండుటవలన, తే + ఏన = యజ్ఞాదులు అవే.

వివ అశ్రమాంగముగను విద్యమోంగముగను అనుష్ఠింపబడు యజ్ఞాదులలో స్వరూపభేదములేదు ఏకరూపభేదములైన యజ్ఞాదులే ఈభయత్ర ప్రత్యభిజ్ఞాతములు అగుచున్నవిగదా. కావున వీనికి వినియోగభేదమేగాని స్వరూపభేదములేదని భావము

453 సూ॥ అనభిభవం చ గర్భగుణి 3-4-35

అర్థ , అనభిభవం చ = ఏదోత్పత్తికి ప్రతిబంధకములేకుండుటను కూడ, దర్శయతి = అది బోధించుచున్నది

వివ : “ధర్మేణ పాపం వనుచత్” (మై సూ 6-50) “యజ్ఞాది ధర్మానుష్ఠానముచేత పాపమును తొలగించుకొనుచున్నాడు” అనుట ప్రతి యజ్ఞయాగాదులు బ్రహ్మశాస్త్రోత్పత్తికి ప్రతిబంధకములైన పాపములను తొలగించునట్లు తెలుపుచున్నట్లు కావున కేవల గృహస్థులును ముముక్షు గృహస్థులును యజ్ఞాద్యం పౌనము గావించవలయును.

11/ విధురధికరణము 9

అశ్రమ రహితులకును బ్రహ్మ ఎద్యాధికారము గలదా.

454 సూ॥ అస్తరా చ 2-పితృ ద్దృష్టిః 3-4-36

అర్థ అస్తరా + చ + అపి తు = అశ్రమరహితులని, (బ్రహ్మ విగ్యనుండ అధికారముగలదు) తత్ + దృష్టేః = అట్లు ప్రతిపాద్యగా తెలియుటవలన.

వివ్రాణ బ్రహ్మపర్యాశ్రమమును పూర్తి చేసికొని గృహస్థాశ్రమమును స్వీకరింపక ఉండువారును, భార్య చనిపోయిన ఏదవ మరల గృహస్థాశ్రమమునుగాని సన్న్యాసాశ్రమమునుగాని స్వీకరింపక ఉండువారును అశ్రమరహితులని చెప్పబడుచున్నారు ఇట్టి వారికిని బ్రహ్మవిద్యయందు అధికారముగలదు (రై క్యమహర్షి బ్రహ్మపర్యవ్రతమును పూర్తి చేసికొని వివాహమునకై ప్రతీక్షించుచుండు దశయందును సంవర్షవిద్యోపాసకుడుగ ఉపనిషత్తులలో వర్ణింపబడినాడు గదా ఇట్టివారికి సర్వాశ్రమ సాధారణములైన, జపోపవాస ఆరాధనాదికర్మలు విద్యాసహకారులగును

455 సు || అపి స్మర్యతే

3-4-37

అర్థ స్మర్యతే + అపి = స్మృతియందును అట్లు చెప్పబడినది.

వివ్రాణ “జప్యేనాపిచ సంసిద్ధ్యేత్ బ్రాహ్మణోనాశ్రత సంశయః” (మను స్మృ. 2-47) బ్రాహ్మణుడు జపము చేత నైనను సిద్ధి నందును సంశయములేదు అనుస్మృతియు 6: అర్థమను స్పష్టమొనర్చుచున్నది.

456 సూ || విశేషానుగ్రహశ్చ

3-4-38

అర్థ . విశేష + అనుగ్రహః + చ = (ఏదియో ఒక అశ్రమము నకు మాత్రమే సంబంధించిన వని) ధర్మవిశేషము అచేతను విద్యకు సహకారము అభించుచున్నది

వివ "తవసో బ్రహ్మచర్యేణ శ్రద్ధయా విద్యయా ఆత్మాన మన్విచేత్" (శ్రశ్చ1-10) "తవస్సు బ్రహ్మచర్యము శ్రద్ధ విద్య వీనిచే ఆత్మను తెలిసికొనవలయును అను శ్రుతివచనముకూడ సర్వాశ్రమ సాధారణములైన తవస్సు మొదలగునవి విద్యకు సహకరించినట్లు తెలుపుచున్నది

457 సూ॥ ఆతి స్త్రితర జ్ఞాయో లిజ్గావన్ 3-4-39

అర్థ ఇతః = ఆనాశ్రమిత్వముకలెను, ఇతరత్ = ఆశ్రమిత్వము జ్ఞాయః = శ్రేష్ఠమైనది, లింగాత్ = స్పృశివలన

వివ "అనాశ్రమీ న తిష్ఠేత్తు దిన మేక మపి ద్విజః" (దక్ష స్మృ 1-16) "బ్రహ్మణుడు అనాశ్రమిగా ఒక్కరోజుకూడ" అనుస్మృతి వచనమువలన అనాశ్రమిగా ఉండుటకంటే ఆశ్రమిగా ఉండుటయే శ్రేయస్కరము అనాశ్రమికిని బ్రహ్మవిద్యాధికారమున్నను అతడు ఆశ్రమమును స్వీకరించుట మేలు అని భావము

118 తద్భూతాధికరణము 10

బ్రహ్మలైన నైస్థిక బ్రహ్మచారి సన్యాసి మున్నగు వారికి

బ్రహ్మవిద్యాధికారములేదు

458 సూ॥ తద్భూతస్య తు నాతద్భావో జ్ఞేమినో రపి నియా

మాత్తి ద్రూపాభానేభ్యః 3-4-40

అర్థ తత్ + భూతస్య = నైస్థిక బ్రహ్మచర్యా ద్యాశ్రమ నిష్ఠు నికి, అతత్ + భావః + తు = అశ్రమరాహిత్యము (భ్రష్టత) న = తగదు తత్ + రూప + అభావేభ్యః = (నైస్థిక బ్రహ్మచారి మున్నగువారిని)

అర్థ అశ్రమ ధర్మ త్యాగమునుండి (కాత్తము) వివారిండుచున్నందున అస, జైమినీః + అస = జైమిని మహర్షికిని (ఇది అభిమతమే)

వివ : “బ్రహ్మచర్యాదార్యకులే వాసీ శృంగీయః జన్మంతం ఆత్మానం ఆచార్యకులే అవసాదయన్” (ధా 2-23) మూడవ బ్రహ్మచారి (నైష్ఠిక బ్రహ్మచారి) ఆచార్యగృహమున నివసించుచు వేదాధ్యయన గురు కుశ్రుడులచేత జీవితాంతము శరీరమును కృశింపజేసికొనవలయును అనియు, “అరణ్యమియాత్ తత్ స పునరేయాత్” “వాన వ్రష్టుడు అరణ్యమునకు వెళ్ళవలయును. అందుండి మరలి రావలదు” అనియు, సన్యసాఽగ్నిం స పునరావర్తయేత్” (యజు) అగ్నిని త్యజింపి మరల స్వీకరింపరాదు అనగా సన్యాసి తిరిగి గృహస్థుడు కాలాదు అనియు ప్రతిపదనము నైష్ఠిక బ్రహ్మచారి మున్నగువారికి బ్రహ్మచర్యబోధమును అనుమతించుటలేదు కావున ఈ అశ్రమముల ముండి ప్రస్తుతై ప్రాయశ్చిత్తావర్తనై వారికి బ్రహ్మవిద్యాధికారము లేదు జైమినిమహర్షియు ఇది అభిప్రాయమును రలిగియున్నారు.

459 సూ : స దాధికారిక మసీ చతనానుమానా శ్చ దయోగాత్

3-4-41

అర్థ : ఆధికారికం + అసీ = (ప్రస్తుతిన నైష్ఠిక బ్రహ్మచారి మున్నగువారికి) స్వాశ్రమలక్షణమున చెప్పబడిన ప్రాయశ్చిత్తమున్నున = లేదు, పతన + అనుమానాత్ = అర్థివారు పతితులు అని తెలుపునట్టి స్పృశివలన, తత్ + అయోగాత్ = అర్థివారికి ప్రాయశ్చిత్తము సంభవించనందున అస.

వివ : నైష్ఠిక దాశ్రమ ప్రస్తులకుకర్మాధికారమును కలిగించు

ప్రాయశ్చిత్తము నైతము చూపట్టదు ఈవతుర్వాచ బ్రహ్మచారికి శ్రీ సాంగత్య దోషము ఏర్పడినచో ప్రాయశ్చిత్తము శాస్త్రమున చెప్పబడి నది. కాని “అరూఢోనైష్ఠికం ధర్మం యస్తు ప్రవ్యవతే ద్విజ ప్రాయ శ్చిత్తం న వశ్యామి యేన శుభ్యేత్ స ఆత్మ హా” (ఆగ్నియపు 165-23) నైష్ఠిక బ్రహ్మచారి వశీకుడైనచో అతనిని వరిశుద్ధుని గావించు ప్రాయశ్చిత్తము తెలియకున్నది” అనుదు స్మృతి భ్రష్టులైన నైష్ఠికాదు లకు ప్రాయశ్చిత్తము లేదనుచున్నదిగదా కావున పశితులైన నైష్ఠికాదులకు బ్రహ్మవిద్యాధికారములేదు

460 సూ॥ ఉపపూర్వ మపి త్యేకే భావ మశనవత్తదు క్రమ్

3-4-42

అర్థ ఏకే = కొందరు, ఉపపూర్వం = (నైష్ఠికాదుల భ్రష్టత) ఉపపాతకము, ఇతి = అని తలంచి ఆశనవత్ = సూదాపానాదులకువలె, భావం = ప్రాయశ్చిత్త సద్భావమును (అంగీకరించుచున్నారు) తత్ = ఆ విషయము, ఉక్తం = (స్మృతికర్తలచే) చెప్పబడినది.

వివ మధ్యపానాదులకు ప్రాయశ్చిత్తము ఉన్నట్లే నైష్ఠికాదుల బ్రహ్మచర్య లోపమునకును ప్రాయశ్చిత్తము కలదని “ఉత్తరే పాం చ ఏత దవిరోధి” (గౌత ధర్మసూ. 1 ప్ర 3 అధ్య 4 సూ) “నైష్ఠిక వానప్రస్థ సన్న్యాసులకును ఈ ప్రాయశ్చిత్తము విరోధి కాదు అనగా సంభవించును అనుచు గౌతమ మహర్షి మున్నగు వారు భావించుచున్నారు కావున నైష్ఠికాదులు బ్రహ్మచర్య భ్రష్టులైనచో మధ్యపానాదులకు గావించినపుడువలె ప్రాయశ్చిత్తముచేసికొని తిరిగి ప్రాయశ్చిత్తము చేసికొని తిరిగి కర్మధికారులు కావచ్చును ఈనక్షము

నందు నైష్ఠికదుల బ్రహ్మచర్యలోపము ఉపపాతకమగునుగాని మహా పాతకము కాజాలదు.

461 నూ॥ బహుస్తభయథాఽపిస్మలే రాదారావృ 3-4-43

అర్థ ఉభయథా + అపి = బ్రహ్మచర్య లోపము మహా పాతకమైనను ఉపపాతకమైనను, బహిః = (అట్టివారు) ఉర్వాధికార రూపుమలే, స్మలేః = స్మతివలనను, ఆచారాత్ + వ = శిష్టాచారము వలనను

వివ నైష్ఠికదుల బ్రహ్మచర్యలోపము ఉపపాతకమైనను మహాపాతకమైనను వతితులైన నైష్ఠికదులు బ్రహ్మవిద్యాధికారులు కాజాలరు “ఆరోఢో నైష్ఠికం ధర్మం” అను స్మృతివచ ము ఇట్టి వారికి ప్రాయశ్చిత్తములేదని తెలిసినదికదా శిష్టాచారము సైతము ఇట్లే చూపట్టుచున్నది. కావున బ్రీష్ట నైష్ఠికదులు బ్రహ్మవిద్యాధికార బహు రూపులని సిద్ధాంతము

119 స్వాస్యధికరణము 11

కర్మాంగమైన ఉద్గీర్ణా ద్యుపాసనలను ఋత్విజాడే చేయవలయును

462 నూ॥ స్వామినః ఫలశ్రుతి రిక్తాత్రేయః 3-4-44

అర్థ స్వామినః = (కర్మాంగములైన ఉద్గీర్ణాద్యుపాసనల కర్తవ్యము) యజమానునికే ఫలశ్రుతిః = ఫలశ్రవణమునుబట్టి ఇది = అని, ఆత్రేయః = ఆత్రేయమహర్షి (తలంచుచున్నారు)

వివ యజ్ఞమునందు ఉద్గీర్ణాద్యుపాసనలను యజమానుడే చేయవలయును “యదేవ విద్యయా కరోతి తదేవ వీర్యవత్తరం భవతి” అని చెప్పబడినవీర్యవత్తరత్వరూపఫలమునకు ఖోక్త యజమానుడే

గదా. ఫలభోక్తయేగదా ఫలానుగుణ ప్రయత్నమును గావించును అని ఆత్రేయ మహర్షి ఆశయము.

463 నూ॥ అర్విర్విజ్య మిత్యేదులోమి తస్మై హి వరిక్రియతే

3-4-45

అర్థ : ఆర్విజ్యం = ఋత్విక్కులు చేయదగినది, ఇతి = అని ఔదులోమిః = ఔదులోమి అను మహర్షి (కలంచుచున్నారు) తస్మైహి = అందుకొరకేగదా, వరిక్రియతే = (ఋత్విక్కు) వరింపబడుచున్నాడు

వివ యజ్ఞమునందు శీర్షవత్తరత్వ సిద్ధిత్త చేయుటకు ఉద్గీర్ణాదుపాసనలకు ఋత్విజుడే చేయవలయునుగాని యజమానుడు కాదు. యజ్ఞఫలభోక్త యజమానుడే అయినను యజ్ఞానుష్ఠాత ఋత్విజుడేగదా. అందులకేగదా ఋత్విక్కును వరించినది అని ఔదులోమి మహర్షి ఆశయము. ఇదియే సిద్ధాంతము.

120 సహకార్యస్తరవిద్యధికరణమ్ 12

యజ్ఞదాన-శ్రవణ మననాదులపలె మౌనమున్ను బ్రహ్మవిద్యకు సహకారి కారణము

464 నూ॥ సహకార్యస్తర విధిః పక్షేణ తృతీయం తద్యతో విధ్యాదిపత్

3-4-46

అర్థ తద్యతః = బ్రహ్మవిద్యావంతునకు, విధి + ఆదిపత్ = యజ్ఞదానాది ఆశ్రమధర్మముల విధినలె, తృతీయం = మూడవదియగు మౌనమున్ను, సహకారి + అంతరవిధిః = మరియొక సహకారి కారణముగ విధింపబడుచున్నది. పక్షణ = ప్రసిద్ధిచే (వ్యాసాదులయెడల ముని శబ్ద ప్రయోగ) ప్రసిద్ధిచేత.

వివ : బ్రహ్మవిద్యకు యజ్ఞదానాదులు శ్రవణమననాదులు సహకారి కారణములు వీరినంతే మౌనమును మూడవ సహకారి కారణముగ విధి వుడినది “తమేతం వేదానువచనేన బ్రాహ్మణాః వివిదిషన్తి, యజ్ఞేన దానేన తపాసాదాశతేన” “అత్మావారే ద్రష్టవ్యక్స్పృశ్యవ్యోమస్త్రవ్యోగ నిదిధ్యాసితవ్యః” ఇత్యాది వచనములచే యజ్ఞ దాన-శ్రవణమననాదులు విధింపబడిన రీతిని, “తస్మిద్బ్రాహ్మణః పాండిత్యం నిర్విద్య బాల్యేన తిష్ఠానేత్, బాల్యంత పాండిత్యం త నిర్విద్య అథమునిం” (బృ. 5-5) బ్రహ్మచేత్ర పాండిత్యమును (బ్రహ్మజ్ఞానమును పొంది బాలభావముతో (నిరాడంబరభావముతో) నుండగోరవలయును. ఇట్లు పాండిత్యమును బాల్యమును పొందిన బ్రహ్మచేత్ర ముని (మౌనశీలి) కావలయును” అనుశ్రుతి బ్రహ్మవిద్యకు సహకారికారణముగ మౌనమును విధింపచున్నదికదా. వ్యాసాదులను కునులు అని వ్యవహరించుటయు ప్రసిద్ధమే కావున బ్రహ్మవిద్యకు మౌనము మూడవ సహకారి కారణమగుచున్నది.

465 నూ: శృత్స్నభావాత్ గృహిణోపసంహరః 3-4-41

అర్థ గృహణా=గృహస్థశ్రమముతో, ఉపసంహర = (బ్రహ్మవిద్యను) ఉపసంహరించుట, శృత్స్న భావాత్ = అన్ని ఆశ్రమములయందును బ్రహ్మవిద్య సంభవమగుటవలన

వివ అన్ని ఆశ్రమములవారును బ్రహ్మవిద్యార్థులుగుటచేత “అభినమాన్యత్వ కుటుంబే కుశాదిశి” అని ప్రారంభించి “సఖిత్యేం వర్తయన్ యావ దాయుషం బ్రహ్మలోక మభినవపద్యతే” (ఘ. 8-15-1) గృహస్థుడైన ఆ బ్రహ్మచేత్ర ఈ విధముగ జీవితాంతము

గడుపుచు చివరికి బ్రహ్మలోకమును పొందును అనుచు ఉపనిషత్తు బ్రహ్మవిద్యా ప్రస్తావమును గృహస్థునిగూర్చి తెలుపుచు ఉపసంహరించి నది. కావున బ్రహ్మవిద్యకు ఆశ్రమభేదము లేదు.

466 సూ॥ మౌనవ దితరేషా మప్యవదేశాత్ 3-4-48

అర్థ మౌనవత్ = మౌనమునకువలె, ఇతరేషాం + అపి = ఇతర ఆశ్రమ ధర్మములకును, పరిగ్రాహ్యత సిద్ధించుచున్నది. ఉపదేశాత్ = ఉపదేశించియున్నందువలన

వివ "అథ మునిః" (బృ. 5-5) అనియు "అథ భిక్షావర్యం చరతి" (బృ. 5-5) అనియు మౌనమును భిక్షావర్యమును విధించుట ఇతర ఆశ్రమ ధర్మములకును ఉపాక్షణము. "యజ్ఞేనదాసేన తపసానాశకేన" అనుచు యజ్ఞదానాదులును బ్రహ్మవిద్యకు లింగములుగ ఉపదేశింపబడినవిగదా.

121 అనావిష్కారాధికరణము 13

బ్రహ్మచేత్త తన మహిమలను ప్రదర్శింపరాదు

467 సూ॥ అనావిష్కర్య స్సన్వయాత్ 3-4-49

అర్థ అనావిష్కర్యన్ = బ్రహ్మచేత్త తన మహిమలను ప్రదర్శింపనివాడగుచు ఉండవలయును, అన్వయాత్ = (అనావిష్కారాదులచే బ్రహ్మవిద్యయందు) సంబంధము ఉండుటవలన

వివ "పాండిత్యం నిర్విద్య బాల్యేన తిష్ఠాసేత్" (బృ. 5-5) బ్రహ్మచేత్త బ్రహ్మజ్ఞానమును సంపాదించిన పిదప బాలభావముతో నుండవలయును. అను శ్రుతివాక్యమున "బాలభావము" అనగా ధంబాది రాహిత్యము అని మాత్రమే అర్థము. బాల్యావస్థను పొందుట

అనిగాని బాలశిష్టకములను చేయుట అనిగాని అర్థముకాదు. మహిమను ప్రదర్శించక ఏమియు తెలియని బాలునివలె ఉండగలయునని తాత్పర్యము.

122 ఐహికాధికరణము 14

ప్రతిబంధకములు లేనిచో ఉపాసనలు ఐహికఫలములను, శ్రీఘ్రముగ నొసంగును

468 నూ: ఐహిక మప్రస్తుత ప్రతిబంధక వర్జవృత్తి 3-4-50

అర్థ : ఐహికం = ఇహలోకసుఖముల నిద్దు ఉపాసనము, అప్రస్తుత ప్రతిబంధకప్రతిబంధకములేనిపక్షమున, (శ్రీఘ్రఫలప్రదముగుము) తక్ + దర్శనాత్ = అట్లు క్రిత చెప్పబడలేద

అర్థ ఐహికఫలములను ఒసంగునట్టి ఉపాసనములు అదుక్ష్టాన సమవస్తరమే అయి నొసంగునను నియమములేదు ప్రబల ప్రతిబంధకములు లేనపుడే అది ఫలప్రదాన సమర్థములగును “యదీత విద్యయా కరోతి కదేవ వీర్యవత్తరం జవతి” (ఛా 1-1-10) ఉద్గీర్ణాపాసనా పూర్వకముగ జేయు కర్మయే ఫలప్రదాన సమర్థ మగును అని ప్రతియు ఈ విషయమును తెలుపుచున్నది గదా ఫలప్రదము అవలయునన్నచో ఉద్గీర్ణాపాసనద్వారా ప్రతిబంధక నిరాసము కలుగవలయును.

123 ముక్తిఫలానియమాధికరణము 15

బ్రహ్మోపాసనములును ప్రతిబంధకములు లేనపుడే శ్రీఘ్ర ఫల ప్రదములగును.

469 నూ: వివం ముక్తిఫలానియమ స్తదవస్థావత్పదే స్థు రవ స్థావత్పదే: 3-4-51

అర్థ . ఏవం = ఇట్లే, ముక్తిఫల + అనియము = ముక్తిరూప
ఫలము నిచ్చు బ్రహ్మవిద్యయు శీఘ్రముగ ఫలము నిచ్చునను నియ
మములేదు. తత్ + అవస్థా + అవధృతే = ప్రతిబంధకము లేనపుడే
ఫలసిద్ధి కలుగును అను నిశ్చయమువలన

వివ "బ్రహ్మవిద్యలు సైతము ప్రబల ప్రతిబంధములు తొలగి
నపుడే ముక్తిరూప ఫలము నొసంగును. "తదవస్థాఽవధృతే" అను
పదమును రెండు నల్కాయములు చెప్పుట ఆధ్యాయ విచినమోక్షిని
సూచించును.

కృతీయాధ్యాయ చతుర్థపాదము

సమాప్తము.

కృతీయాధ్యాయము సమాప్తము

కృతీయాధ్యాయ చతుర్థపాద సంగ్రహశ్లోకము

శ్లో॥ విద్యా కర్మాఽంగికాస్యా ద్రవతమ ముఖి
శ్చేదితా | పాప్త్యభావాత్
ఆధ్యానానాం చ విద్యావిధి సవిధ జుషేం
తద్విధానార్హతైవ |
విద్యా సాఽంగోర్ద్యరేతస్స్వపి భవతి హ
మయజ్ఞాది దానా ద్యపేక్షా
శాస్త్రాద్యర్థో గృహస్థోఽవ్యవహరి
విదుషోఽవ్యన్న తద్దేవ తద్దిశః |

శ్లో॥ ఏకా విద్యాశ్రమార్ధం విధుర మేవ యుతం
విద్యయాహు తుష్టితత న
క్రత్వంగే దృష్టి ఋశ్వికృష్ణి రథ మునితా
జోదితా ధ్యానసిద్ధ్యే |

బాల్యం శక్త్యాది గుప్తి దృఢవ దభిహతేః
 కర్మణి రాజన్య విద్యా
 తద్య న్నోజ్జ్వల విద్యా న్యజనక సుకృతై
 రిత్తువాదాఽత్ర పాదేః

కా పురుషార్థాధికరణమున ఉపాసనాంగముగ కర్మల నాచరింపవలయునని, స్తుతిమాత్రాధికరణమున ఉద్గీర్ణాదులయందు రసతమత్వాది దృష్టి గావింపవలయునని, పారిష్లవాధికరణమున ఉపనిషత్తులలోని ప్రతర్దనాదుల ఆఖ్యాయికలు ఉపాసనావిధితై చెప్పబడినవని, అగ్నిస్థనాధికరణమున ఉర్ధ్వరేతిస్కులైన బ్రహ్మచారి వ్రహ్మచరిత్రాజలకును తత్త దాశ్రయోచిత కర్మలను అంగముగా గలిగిన ఉపాసనకలదని, సర్వపేజ్జాధికరణమున గృహస్థుల ఉపాసనకు యజ్ఞాదులు అంగములని, శమ దమాద్యధికరణమున గృహస్థునకును శమాదమాది గుణములు అవశ్యకములని, సర్వాన్నానుమ త్యధికరణమున ఉపాసకుడు ఆవశ్యమయమునందు తప్ప తక్కిన సమయములయందు పరిశుద్ధాన్నమునే భుజింపవలయునని విహితత్వాధికరణమున ఉపాసకుడు అనుష్ఠించు యత్నాది కర్మలు ఆశ్రమాంగములు ఉపాసనాంగములు నగునన విధూరాధికరణమున విధురాదులకును (ఆ శమరహితులకును) విద్యాధికరణము గలదని తద్యూతాధికరణమున ద్రష్టులైన నైష్ఠిక బ్రహ్మచారి మున్నగు వారికి విద్యాధికరణములేదని, స్యామ్యధికరణమున కర్మాంగములైన ఉద్గీర్ణా ద్యుపాసనములను ఋత్యుక్కులే చేయవలయు ననియు, సహకారస్తర విధ్యధికరణమున ధ్యానసిద్ధికి మౌనము అవశ్యకమనియు, అవావిష్కాధికరణమున బ్రహ్మచేత్ర తన మహిమలను ప్రదర్శింపరాదనియు, ఐవాకాధికరణమున బలవత్తురపాస

కర్మలచే బాకఫలప్రదములైన కర్మలకు ప్రతిబంధము లేర్పడుననియు
ముక్తి ఫలానియమాదికరణమున బ్రహ్మోపాసననకును (భాగవతా
పదారాది) ప్రబల ప్రతిబంధములున్నచో అభిప్రదములు కాక
చనియు ఈ రీతిగ ఈ తృతీయాధ్యాయ చతుర్థపాదమైన అంగపాద
మున నిరూపింపబడినది

చతుర్థాధ్యాయము (ఫలాధ్యాయము)

ప్రథమపాదము (అవృత్తిపాదము)

124 అవృత్త్యాధికరణము 1

బ్రహ్మవేత్త జీవితాంతము బ్రహ్మోపాసన గావించుచుండ

పరియును

470 సూ. అవృత్తి రనకృదువదేశాత్

4-1-1

అర్థ అనర్భత్ అవృత్తిః = ఉపాసనమునకు అవృత్తి వలు
మార్గు చేయబడదగినది ఉవదేశాత్ = (వేదన (జ్ఞాన) శబ్దవర్ణాయము
లైన ఉపాసన ధ్యాన శబ్దములచే ఉపక్రమోప సంహారములయందు)
ఉవదేశించుటవలన.

వివ సలుమార్గు కావించబడిన ధ్యానరూప వేదనమే మోక్ష
సాధనము ఉపనిష్ఠతులయందు వినిపించు ఉపాసన ధ్యాన వేదన
పదములు పర్యాయములు “మనో బ్రహ్మే త్యుపాసిత” అని ఉపాసన
శబ్దముతో ప్రారంభించి “య ఏవం వేద (ధా. 3-1-3-1) అని వేదన
పదముతో ఉపసంహరింపబడినది. ఇట్లే “య స్తద్వేద య త్ప వేద”
(ధా 4-1-4) అని వేదన ప్రారంభముతో ప్రారంభించి “యాం
దేవతా ముపాస్మే” అని ఉపాసన శబ్దముతో ఉపసంహరింపబడినది.

“నిదిధ్యాసేతవ్యః” (మునిరచ. 3-1-8) అనునది ధ్యానమనగా వేదన మనియే అర్థము. ధ్యానము స్మృతిసహజ రూపమైనదియేగాని స్మృతి మాత్రముకాదుగదా! కావున అనకృదావృత్తి స్మృతి పన్నాన రూపము నిరతికయ ప్రీతిరూపము దర్శన పరమానాకారము అయిన వేదనమే ముక్తిసాధనము అని భావము.

471 నూ: తిట్టాచ్చ

4-1-2

అర్థ లింగాత్ + చ = స్మృతివచనమువలనను (అనకృదావృత్త ధ్యానమే మోక్షసాధనము.)

వివ : “మాం ధ్యాయంత ఉపాసతే తేషా మహం నముద్ధర్తా మృత్యు సంసార సాగరాత్” (భగ. 12-6) నన్ను ధ్యానించుచు ఎవరూ ఉపాసించురో, అట్టివారిని జనన మరణ శీలమైన సంసార సముద్రము మండి నేను ఉద్ధరింతును” ఇక్కడి స్మృతివచనములును అనకృదావృత్త ధ్యానమే మోక్షసాధనమని తెలుపుచున్నవి.

125 అత్మత్వోపాసనాధికరణము 2

పరమాత్మను తనకు అంతరాత్మగా ధ్యానింపవలయును.

472 నూ: అత్యేతి తూచగచ్చన్తి గ్రాహయన్తి చ 4-1-3

అర్థ అత్మా + ఇతి కు = (పరమాత్మ తనకు) అంతరాత్మ (అని ఉపాసించవలయును) ఉపగచ్ఛన్తి = (ప్రాచీనులు ఇట్లే), అంగీకరించి ధ్యానించును, గ్రాహయన్తి చ = (శాస్త్రములును ఇట్లే) బోధించుచున్నవి

వివ : పరమాత్మను తనకు అంతరాత్మగా ఉపాసించవలయును ప్రాచీనులు “త్వం చా అహ మస్మి భగవో దేవతే. అహం వై త్వమసి”

ఓ పూజ్యమైన దేవతా నేను నీవై ఉన్నాను. నీవు నేనై ఉన్నావు" అనుచు తమను పరమాత్మాఽ భిన్నులగుగి (అహం బ్రహ్మస్మి) ఉపాసించినారు. "అధికం తు భేద నిర్దేశాత్" (బ్ర. సూ. 2-1-22) ఇక్కాది సూత్రములచే జీవాత్మ పరమాత్మలు భిన్నులు అని తెలియుచుండగా "అహం బ్రహ్మస్మి" అని అభేద భావనతో ఉపాసించుట యెట్లు అని పండితాంపనపరములేదు. "య అత్కని తిష్ఠన్ ఆత్మవోఽస్త్రరో య మాత్మాన వేద యస్యాత్మా శరీరం య ఆత్మాన మస్త్రరో యమ యతి న త ఆత్మా అస్త్రామ్యమృతః" (బృ. 5-7-22) అను శ్రుతి పరమాత్మ జీవునిలో అంతర్యామియై అతనిలో శరీరముగ కలిగియున్నాడు అని తెలుపుటచే ఇట్టి శరీరాత్మభావమునుబట్టి "అహం బ్రహ్మఽస్మి" తత్త్వా మసి"వంటి అభేద భోధకవాక్యములు సంకతము అగును. "నేను లావుగా ఉన్నాను ఇది నా శరీరము"వంటి లౌకిక వాక్యములు శరీరముతో ఆత్మకు భేదము" ఉన్నను. అభిన్నముగ "నేను" అనియు ప్రయోగింపబడుచున్నవి గదా. కావున "అహం బ్రహ్మస్మి" అనియే ఉపాసించవలయును.

126 ప్రతీకాధికరణము 3

ప్రతీకములను బ్రహ్మదృష్టితో ఉపాసించవలయును.

473 సూ॥ న ప్రతీకే న హి సః

4-1-4

అర్థ ప్రతీకే=ప్రతీకమునందు, న=ఆత్మాత్మానుపస్థానముచేయ రాదు. సః=ఆ ప్రతీకము న హి=ఉపాసకునకు ఆత్మకాదుగదా.

వివ "మనో బ్రహ్మ క్యపాసిత" (ఛా 3-8-1) మనస్సును బ్రహ్మగా ఉపాసించవలయును అని ఈ రీతిగా చెప్పబడిన ప్రతీకోపాసనలయందు మనస్సు మొదలైన ప్రతీకములను తనకు ఆత్మగా

ఉపాసితవనవనరములేదు. ఆ మనస్సు మొదలగునవి ఉపాసనకునకు
అత్మకావుగదా. "వ్రతీశము" అనగా వికలేశము (ఒక భాగము) అని
యర్థము.

474 నూ॥ బ్రహ్మదృష్టి రుత్కర్తాత్

4-1-5

అర్థ ఉత్కర్తాత్ = బ్రహ్మమునందలి ఉత్కర్తమునుబట్టి
బ్రహ్మదృష్టిః=మనస్సు మొదలగువానియందలి బ్రహ్మదృష్టి కర్తవ్యం

వివే : బ్రహ్మదృష్టితో మనస్సు మొదలైన వ్రతీశములను
ధ్యానింపవలయునేగాని మనస్సు మొదలైనవానిదృష్టితో బ్రహ్మమును
ధ్యానింపరాదు బ్రహ్మము సర్వోత్కృష్టమైనది. మనస్సు మొదలైనవి
అవకృష్టములు అవకృష్టములను ఉత్కృష్ట దృష్టితో చూడవచ్చును.
కాని ఉత్కృష్టమైన దానిని అవకృష్ట దృష్టితో చూడరాదు. భృత్యుని
జూచి "ఇతడు రాజు" అని అభవచ్చును కాని రాజును చూసి ఇతడు
భృత్యుడు అని అవరాదుగదా.

127 ఆదిత్యాది మత్స్యధికరణము 4

శ్రత్యంగములైన ఉగ్గిథాదులను ఆదిత్యాదిదృష్టితో ఉపాసించ
వలయును.

475 నూ॥ ఆదిత్యాది మతయ ఇన్ద్ర ఉపవత్తైః 4-1-7

అర్థ , అదిగే=శ్రత్యంగములైన ఉగ్గిథాదులయందు, ఆదిత్య+
ఆది మతయః = ఆదిత్యాది దృష్టి (కర్తవ్యము) ఉపవత్తైః=(అదియే)
ఉపవన్నమగుటవలన

వివే : "య ఏవానై తవతి త ముద్గీధ ముపాసిత" (ఇతి

1-2-1) ఈ తపించుచున్న సూర్యుని ఉద్గీర్ణముగ ఉపాసించవలయును ఇత్యాదిగా చెప్పబడిన క్రత్యంగోపాసనలయందు ఉద్గీర్ణాదులను అదిత్యాది దృష్టితో ఉపాసించవలయును అదియే యుక్తము. ఏలయున, ఈవిధముగ ఉపాసించినపుడే గదా ఉపాసనా సంప్రీతులైన అదిత్యాది దేవతలు ఫలము నొసంగునది

128 అసీనాధికరణము 5

కూర్పొనియే ఉపాసించవలయును

476 సూ॥ అసీన స్సంభవాత్

4-1-7

అర్థ అసీనః=కూర్పొన్నవాడై (ఉపాసించవలయును) సంభవాత్=(అప్పుడే వికాగ్రత) సంభవించుటవలన.

వివర కూర్పొని యున్నపుడే చిత్రైకాగ్రత సిద్ధించుటవలన ఉపాసకుడు కూర్పొనియే ఉపాసించవలయును.

477 సూ॥ ధ్యాపావప్న

4-1-8

అర్థ : ధ్యానాత్ + చ= (ఉపాసనము) ధ్యానరూపమగుటవలన (కూర్పొనియే ఉపాసించవలయును.)

వివర ! “నిదిథాపితవ్యః” అనుశ్రుతి ఉపాసనమును ధ్యానముగ చెప్పుటచే తమ కూర్పొనియే ఉపాసించవలయును. ఇతర చింతన యేమాత్రములేని తైలధారవలె అవిచ్ఛిన్నమైన తడిక చింతనమునేకదా ధ్యానమని యనుచున్నారు

478 సూ॥ ఆచరిత్వం చాపేక్ష్య

4-1-9

అర్థ అవత్సరం = నిశ్చలత్వమును, అపేక్ష్యయు చ =
పురస్కరించుకొనియు (కూర్చొనియే ఉపాసించవలయును.)

వివ . “ధ్యాయతీవ వృథివీ ధ్యాయతే చాస్తరిక్షం” (భా
7-6-1) వృథివి ధ్యానించుచున్నట్లున్నది. అస్తరిక్షము ధ్యానించు
చున్నట్లున్నది అని అనుచు ప్రతి నిశ్చలములుగా ఉన్నందువలన
వృథివ్యాదులు ధ్యానించుటకు నిశ్చలత్వము అవశ్యకము. అట్టి నిశ్చ
లత్వము కూర్చొనినపుడే సిద్ధించును. కాన ఉపాసకుడు కూర్చొనియే
ఉపాసించవలయును.

479 సూ. స్మరన్తి చ

4-1-10

అర్థ 1 స్మరన్తి చ = (ఈ విషయమును) స్మృతికారులును
చెప్పుచున్నారు

వివ శ్లో॥ తుచౌ దేశే ప్రతిష్ఠావ్యస్థిర మాసన మాత్మనః॥

సాఽత్యుద్భిక్తంనాఽతి నిచంచేలాఽశినకుశోత్తరం

తత్రైకాగ్రం మనః కృత్వా యత చిత్తేంద్రియ

యక్తియః॥

ఉపవిశ్యాసనే యుంజ్యా ద్యాగమాత్మ విశుద్ధయే॥

(భ గీ. 6-11-12)

పరిశుద్ధ ప్రదేశమున మిక్కిలిఎత్తుగ గాని మిక్కిలి పొట్టిగ గాని
ఉండనిది కుశలచేతను, కృష్ణాజనముచేతను వస్త్రముచేతను, తప్ప
బడినది అగు ఆసనముమీద కూర్చొని ఇంద్రియ వ్యాపారములను నిగ్ర
హించి మనస్సు నేకాగ్ర గావించి ఆత్మపరిశుద్ధితై ధ్యానింపవలయును
అనుచు స్మృతియు కూర్చొనియే ఉపాసించవలయునని తెలుపుచున్నది

480 యత్తైకాగ్రత తత్రాఽవిశేషాత్

4-1-11

అర్థ యత్ర = ఏ దేశ కాలములయందు, ఏకాగ్రత = చిత్తైకాగ్రత (సిద్ధించునో) తత్ర = అట్టి దేశకాలములయందు (ఉపాసంపవలయును) అవిశేషాత్ = (ఉపాసనమునకు దేశ కాలవిశేషములను) విశేషించి చెప్పనందువలన

వివ "శర్కరాది రహితే మనోఽనుకూలే శుచౌ దేశే" గులక రాళ్ళు మొదలగునవి లేనిది మనస్సునకు ఇంపైనది పవిత్రమైనది అయిన స్థలమునందు (ఉపాసంపవలయును) అని మాత్రమే శాస్త్రము బోధించినది గాని ఉపాసనకు అనుకూలముగ ప్రత్యేకించి దేశకాలములను కీర్తించలేదు కావున చిత్తైకాగ్రత సిద్ధింపగల ఏ స్థలమున నైనను ఏ సమయమున నైనను ఉపాసంపవచ్చును

129 ఆప్రయాణాధికరణము 6

ఉపాసకుడు మరణ వర్యంతము ఉపాసించుచుండవలయును.

481 సూ॥ ఆప్రయాణాత్తత్రాఽపి హి దృష్టమ్ 4-1-12

అర్థ ఆప్రయాణాత్ = మరణ వర్యంతము (ఉపాసనము గావించుచుండవలయును.) తత్ర + అపి = ఉపాసనప్రారంభ దినము నుండి మరణ వర్యంతమును, దృష్టం హి = (ఉపాసనము) ప్రకరియందు చెప్పబడినదిగదా

వివ "స ఖర్వేనం వర్తీయన్ యావదాయుషం బ్రహ్మలోక మభినంవద్యతే" (భా. 8-15-1) ఆ ఉపాసకుడు ఈరీతిగ జీవితాంతము అనుష్ఠించుచున్నవాడై బ్రహ్మలోకమును పొందుచున్నాడు

అను శ్రుతివాక్యము ప్రారంభదివము నుండి మరణపర్యంతము ఉపాసనము గావించుచుండివలయునని బోధించుచున్నదిగదా కావున ఉపాసకుడు ఏదో ఒక్కరోజున లేదా కొన్నిరోజులు మాత్రము ఉపాసించిన చాలదు జీవితాంతము ఉపాసించుచుండవలయును.

130 తదధిగమాధికరణము 7

ఉపాసకునకు పూర్వకర్మలు నశించును తరువాతి కర్మలు అంటవు.

482 సూ॥ తదధిగమ ఉత్తర పూర్వాఘాయో రశ్మిష వినాశౌ తద్యవదేశాత్ 4-1-13

అర్థ తత్ + అధిగమే = ఆ బ్రహ్మవిద్యాప్రాప్తి కలుగుగనే, ఉత్తరపూర్వ + ఆఘాయోః = ఉత్తరపూర్వపావములకు, అశ్మిష వినాశౌ = అంటకుండుట నశించుట (కలుగుచున్నవి) తత్ + వ్యవదేశాత్ = అట్లు శ్రుతి చెప్పుటవలన

వివ "ఏవం హున్య సర్వే పాప్మాన ప్రదూయంతే" (ఛా. 5-24-3) ఈ విధముగ ఈ ఉపాసకుని సకల పాపములు నశించును. అను శ్రుతి పూర్వకర్మ నాశమును "ఏవ మేవం విది పాపం కర్మ న శిష్యతే" (ఛా. 4-14-3) ఈ రీతిగ బ్రహ్మవేత్తయందు పాప కర్మ అంటదు అను శ్రుతి ఉత్తరకర్మ నాశమును తెలుపుటచేత ఉపాసనా బలముచే ఉపాసకుని ఉత్తరపావములు అంటవు, పూర్వపావములు నశించును అని స్పష్టమగుచున్నది "నాఽభుక్తం క్షీయతే కర్మ కల్పి కోటికత్తై రపి" కర్మను అనుభవించనిదే అది సూరుకోట్ల కల్పములై నను నశించదు ఇత్యాది ప్రమాణములు మనము చేయు కర్మఫలము

నిచ్చి తీరును" అను విషయమును మాత్రమే బోధించుచున్నది ఇది అబ్రహ్మవేత్తల విషయము బ్రహ్మవేత్తల విషయమున ఉపాసనా సామర్థ్యముచే వారి కర్మఫల జనన సామర్థ్యమును కోల్పోవుచున్నవి అని తలంపవలయును

131 ఇతరాధికరణము 8

పుణ్యము సైతము మోక్షవిరోధి

483 సూ॥ ఇతరస్యో ప్యేవ మసంశ్లేషః పాతే తు 4-1-14

అర్థ ఇతరస్య + అపి = పాపముకంటె భిన్నమైన పుణ్యము నకును, ఏవం = ఇట్లు (అశేష వినాశములు సంభవించును. పాతే తు = శరీరపాతాఽసంతరము అసంశ్లేషః = (అవృతీక మిగిలియున్న) కర్మ (అక నిష్పృతమగుటవలన) అంటడు.

వివ బ్రహ్మవేత్తకు పాపమువలె పుణ్యముకూడ (మోక్ష)విరోధి యగుటవలన దానికిని ఉపాసనాసామర్థ్యముచే అశ్లేష విదాశములు సంభవించుచున్నవి. ఉపాసకునకు శరీరాధారణతై, వృష్ట-అన్న-అయురారోగ్యాదుల నొసంగుచు వచ్చిన పుణ్యము సైతము అతడు మరణించినంతనే నిష్ప్రయోజనమగుటవలన అంటక నశించుచున్నది అని భావము.

132 అనారబ్ధకార్యధికరణము 9

ప్రప్రారబ్ధకర్మను ఉపాసకుడు అనుభవించి తీరవలసినదే.

484 సూ॥ అనారబ్ధకార్యే ఏవ తు పూర్వే త దవధే 4-1-15

అర్థ అనారబ్ధ కార్యే = కమ వనిని ప్రారంభించని, పూర్వే

వివ తు = విద్యోక్తప్రతి పూర్వము కావించబడిన పుణ్యపాపములు మాత్రమే (నశించును) తద్ + అవదేః = (శ్రుతి తెలిపిన) శరీర పాతానవధివలన.

వివ । “తస్య తావ దేవ చిరం యావన్న విమోక్ష్యే అథ సం వత్స్యే” (దా 6-14-2) బ్రహ్మచేత్ర శరీర పాతమగుటయే తడవుగ (మరణించినంతనే) బ్రహ్మమును పొందుచున్నాడు అను శ్రుతి శరీర పాతానవధివలన బ్రహ్మప్రాప్తి” అని తెలుపుటచేత సంధితములైన పుణ్యపాపములు మాత్రమే నశించును ప్రారబ్ధకర్మ నశించదు ఉపాసన సిద్ధించిన పిదపకూడా శరీరము నిలిచియుండుట ప్రాశబ్ధవశము ననేగదా. కావున ఫలము నిచ్చుటకు ఉపక్రమించిన ప్రారబ్ధ కర్మము కంటె భిన్నములైన సంధిత కర్మలు మాత్రమే తొలుత నశింపగా శరీరవతానానవధివలన ప్రారబ్ధ మనువర్తించును అని స్పష్టమగు చున్నది కావున బ్రహ్మచేత్రయొక్క సకలపాపములు నశించును. (తస్య సర్వే పాప్మానః వ్రదూయన్తే) అను శ్రుతివచనము ప్రారబ్ధ కర్మేతర విషయమని తెలియవలయును

133 అగ్నిహోత్రాద్యధికరణము 10

ఉపాసనాసిద్ధితై నిత్యనైమిత్తిక కర్మలను ఆచరింపవలయును

485 సూః అగ్నిహోత్రాది తు తీ జ్ఞాన్తాయైవ తద్దర్శనాత్

4-1-16

అర్థ అగ్నిహోత్ర + అది తు = అగ్నిహోత్రాది నిత్యనైమిత్తిక కర్మలు తత్ + కార్యాయ + వివ = ఆ విద్యరూప ఫలసిద్ధికోటికి తత్ + దర్శనాత్ = అట్లు శ్రుతి తెలుపుటవలన

వివ "త మేతం వేదానువగనే త్రాహ్మదాః వివిది (బృ. 6-4-22) ఆ ఈ వరప్రహ్మమును వేదాధ్యయనాదులతో బ్రాహ్మణులు తెలియగోరుదుండరు ఇదాది ప్రతివాక్యములను బట్టి అగ్నిహోత్రాది నిత్య వైమిత్తిక కర్మలను వ్రావిద్య సిద్ధిపై తస్యః అను స్థింపవలయునని స్పష్టమగును న్నది కావున "ఉపాసకుని వార్యవై రాయములు నశించుచున్నవిగదా మరల అతడు అగ్నిహోత్రాది కర్మలను ఎందులకు ఆచరింపవలయును?" అని సంధేహింపరాదు. ఉపాసనానిధిపై వానిని ఆచరింపవలయును

486 సూ॥ అగ్నిహోత్రాది నిత్యకర్మము కంటెను 4-1-17

అర్థ అరిః = ఈ అగ్నిహోత్రాది నిత్యకర్మము కంటెను, అన్యః + అపి = విన్నవగు ఎఱ్ఱకర్మములతో (కంటె) ఉతయోః = (అది) సంచిత అగామి ఎఱ్ఱములలోనిది పరేదాం = అగ్ని కళలోని వాక్యములకు (అది విషయము)

వివ అగ్నిహోత్రాది నిత్య కర్మానుష్ఠానమునకు ప్రతిబద్ధక నివృత్తి యలమగుచో "తస్య ఎత్రాః దాయ మువయన్తి సూహృద సౌహృదు కృత్యాం, ద్వీపస్తః" పా-కృత్యాం" మరలించి ద్రవ్యావేత్త యొక్క కుమారులు అతని ఆస్తిని ఎందుకొందరు మిత్రులు అతని పుణ్యమును క్రతువులు అతని పాపమును ఎందుకొందరు అని ప్రతి ఎట్లు బోధించును? ఉత్తర వాక్యములకు అశేష వినాశములు ముందే చెప్పబడినవికదా అని కంటింపరాదు విద్యోత్పత్తికి వార్యము చేయబడిన కర్మలలో ప్రజల కర్మానైర ప్రతిపన్నముల్లి ఫలింపక మిగిలియున్న కర్మములను విద్యోత్పత్తిగుంఠర కృతకర్మలలో ప్రజల

కర్మ ప్రతిబద్ధముచే ఫలింపని కర్మమును “నుహృదస్సాదు కృత్వాం”
ఇత్యాది ప్రతివచనమునకు విషయములిగుచున్నవి

487 యదేవ విద్యయేతి వా

4-1-18

అర్థ “యదేవ విద్యయా” ఇతి హి = “యదేవ విద్యయా
కరోతి” అను ప్రతి విద్యతోగూడిన కర్మము వీర్యవత్తర మగునని
చెప్పుచున్నదికదా

వివ “యదేవ విద్యయా కరోతి తదేవ వీర్యవత్తరంభవతి”
(భా 1-1-10) అనుప్రతి ఉద్గీర్ణాద్యుపాసనముతో చేయబడినకర్మము
నిరాటంకముగ ఫలము నొసంగగలదని తెలుపుచుండుటచే విద్యారహిత
ముగ చేయబడిన ప్రబలి కర్మావత్తర ప్రతిబద్ధములై ఫలింపని అనేక
కర్మములు ఉండును అని సూచించుచున్నదికదా ఇట్టి కర్మశేషములు
అతనోబ్ధిప్రబలి మున్నగువారు పంచుకొందురు

431 ఇతర క్షనబాధికరణము 11

ప్రాకృత కర్మానుభవానంతరమే మోక్షము అది ఒకే శరీరము
న నైనను అనేకశరీరముల లభించినను కావచ్చును

488 సూ॥ భోగిన విత్తరే క్షనయిత్యాభిసంపన్నుతే

4-1-19

అర్థ ‘ ఇతరే = (పంచిత-అగామి సుకృత దుష్కృతములకంది
భిన్నమైన) ప్రార్థన సుకృత దుష్కృతములను, భోగిన = అనుభవించు
చుటవ్వారా క్షనయిత్యాభి = సశంకచేసి, అభి = పిమ్మట, సంపన్నుతే =
(బ్రహ్మవేత్త బ్రహ్మమును) పొందుచున్నాడు

వివ ప్రారబ్ధ పుణ్యపాపములను ఒకక రీరముతో కాని అనేక
శరీరములతో కాని అనుభవించి పూర్తిగా వానిని నశింపజేసికొని
పిమ్మట బ్రహ్మచేత్ర బ్రహ్మమును పొందుచున్నాడు కావున ప్రారబ్ధ
మును అనుభవించియే తీరవలయును

చతుర్థాధ్యాయ ప్రథమపాదము నమూనము

చతుర్థాధ్యాయ ప్రథమపాదార్థ సంగ్రహ శ్లోకము

శ్లో॥ ఆవర్త్య బ్రహ్మవిద్యా తపశ్చ నవమిని ప్యాచ్యన స్యాత్ప్రతీతి
శ్రత్వంగే కాది దృష్టి ప్రణిధి రపి జపేత్ సాననః ప్రత్యహం చ
పాపే పుణ్యే చ నాశాదిం ముఖత తయా శృంగ్మతాఽఽరబ్ధ కార్యే
కార్యత్వ సోర్ధ్వవృత్తైః ఇతి శ్రితా మిహారబ్ధాన్తై వ మోక్షః॥

తా॥ అపృత్యధికరణమున జీవితా నము ఉపాసన గావించు
చుండవలయునని, అత్యుత్పాసనాధికరణమున “అహం బ్రహ్మఽస్మి”
అని ఉపాసించవలయుననియు ప్రతికాధికరణమున నామాది ప్రీతికాది
లను బ్రహ్మదృష్టితో ఉపాసించవలయునేగాని బ్రహ్మమును ప్రతికాది
దృష్టితో ఉపాసించరాదనియు, అదిత్యాదిమత్వధికరణమున శ్రత్వం
గములైన ఉద్గితాదులను అదిత్యాది దృష్టితో ఉపాసించవలయు
ననియు, అపినాధికరణమున కూర్పొనియే ఉపాసించవలయుననియు
ఆ ప్రయాణాధికరణమున బ్రహ్మగేత్త మరణవత్సంతము ఉపాసించునే
ఉండవలయుననియు తదధిగమాధికరణమున విద్యా మాహాత్మ్య
ముచే పూర్వకర్మలు నశించును ఉత్తరకర్మలు అంటివు అనియు,
ఇతరాధికరణమున పుణ్యకర్మలు సైతము మోక్ష విరోధులగుటవలన
విద్యామాహాత్మ్యముచేత పూర్వపుణ్యకర్మలు నశించిగా తరువాతి పుణ్య

కర్మలు అంటవనియు, అనారంభకార్యాధికరణమున ఉపాసకుడు ప్రార్థన కర్మలను అనుభవించి తీరవలసిదే అనియు, అగ్నిహోత్రాధికరణమున విద్యాధిత్వై నిత్య నైమిత్తిక కర్మలను అనుష్ఠింపవలయుననియు, ఇతర క్షవణాధికరణమున ప్రార్థన కర్మానుసానమున బ్రహ్మసంపత్తి రూపమోక్షము ప్రాప్తించుననియు ఈరీతిగ ఈ చతుర్థాధ్యాయప్రభువు పాదమైన ఆవృత్తి పాదమున నిరూపింపబడినవి

చతుర్థాధ్యాయ ద్వితీయపాదము

185 వాగధికరణము 1 ఉత్తాన్ని పాదము

ప్రాజాత్యమం సమయమున బ్రహ్మచేత్తయొక్క ఇంద్రియములు మనస్సును చేరును.

489 సూ॥ వాగ్మనసి దర్శనా చ్చట్టావృ

4-2-1

అర్థ వాగ్ = వాగింద్రియము, మనసి = మనస్సునందు (కలియుచున్నది) దర్శనాత్ = (అట్లు) చూపట్టుటవలన, శట్టావృ చ్ = శ్రుతి ప్రమాణమువలనను

వివ "అన్యస్యోన్య పురుషస్య ప్రయతః, వాగ్ మనసినంపద్యతే (ధా. 6-8-6) ఓ సామ్యుదా! ఉత్తాన్నిని పొందుచున్న ఈ పురుషుని యొక్క వాగింద్రియము మనస్సున జేరుచున్నది అనుశ్రుతియందు మరణసమయమున బ్రహ్మచేత్తయొక్క వాగింద్రియము మనస్సునందు సంపత్తి రూపసంశేషము నందుచున్నది (ఇతరు వాగింద్రియము ప్రస్తావన తక్కిన పాఠ్యేంద్రియములకును సూచకము అని తెలుపు చున్నది కొందరు "వాక్" అనగా వాగింద్రియము అనికాక "వాగ్వాచ పాదము" అని అర్థము చెప్పుచున్నారు కాని ఇది యుక్తముకాదు.

వాగింద్రియమునకుగాని వాగ్వాహికమునకుగాని మనస్సుకారణము కాదు ఇట్టియొక తమకు కారణము కాని మనస్సునందు అవి ఎట్లు అయింతును? కార్యము తన కారణమునందేగదా అయింపవలయును: కావున “వాఙ్మనసి” ఇత్యాది శ్రుతి ప్రమాణమునుబట్టి “వాక్” అను పదము వాగింద్రియమునే బోధించును ఇతట “సంపద్యజే” అనగా అయింతున్నది అని అర్థముకాదు. సంశేషించుచున్నది అని మాత్రమే అర్థము ఈవిధముగ బ్రహ్మపేత మరణించునపుడు తొలుత అతని వాక్కు ఆగిపోవును అని భావము

490 సూ|| అతఏవ సర్వాణ్యను

4-2-2

అర్థ . అతః + ఏవ = కావుననే సర్వాణి = సమస్తములైన బాహ్యేంద్రియములు, అను = వాగింద్రియము ననుసరించి మనసు నందు సంశేషించుచున్నది.

వివ : “ఇంద్రియై ర్మనసి సంపద్యమానైః” అనుశ్రుతి వాగింద్రియముతోబాటు తక్కిన అన్ని ఇంద్రియములును మనస్సున సంశేషించుచున్నవి అని చెప్పుటవలన చక్షురాది సర్వేంద్రియములు మనస్సున జేరుచున్నవి అని భావము.

136 మనోఽధికరణము 2

మనస్సు ప్రాణమును చేరును.

491 సూ|| తస్మిన్ః ప్రాణ ఉత్తరాత్

4-2-3

అర్థ ఉత్తరాత్ = తరువాతి వాక్యమున, తః=ఇంద్రియము అతోగూడిన) ఆ మనస్సు, ప్రాణే = ప్రాణమునందు (సంశేషించుచున్నది)

వివ : అన్య నోమ్య పురుషన్య వ్రయతోవాన్మనసి సంపద్యతే
మనః ప్రాణే" అనుత్రుతియందు వాగాదీంద్రియములు మనస్సునందు
సంక్లేషించును అని తెలిపి పదవ "మనః ప్రాణే" మనస్సు ప్రాణము
నందు చేరును అని తెలుపుటచేత మనస్సు ముఖ్యప్రాణమునందు చేరు
చున్నదని గ్రహింపవలయును. మనస్సు ప్రాణజన్యముకానందువలన
ప్రాణమునందు అయింపుచున్నదని అని అర్థము చెప్పరాదు

137 అధ్యక్షాధికతనము 3

ప్రాణము జీవునిలో జేరును.

492 సూ! నోఽధ్యక్షే త దువగమాదిభ్యః

4-2-4

అర్థ : నః = ఆ ప్రాణము, అధ్యక్షే = కరణాఽధిపుడైన జీవుని
యందు (సంక్లేషించును) తత్ + ఉవగమ + ఆదిభ్యః = ప్రాణము
జీవుని జేరును అని తెలియుటవలన

వివ : "ఏవ మేవేను మాత్మానం అన్తజాతే సర్వే ప్రాణాః
అభినమాయన్తి" (బృ. 6 3-38) మరణ సమయమున ప్రాణము
అన్నియు జీవుని జేరుచున్నవి అను త్రుతి ప్రాణములకు జీవసంక్లే
షమును తెలుపుచున్నది. ఇట్లే "కస్మిన్ ఉక్త్యాన్తే ఉక్త్యాన్తో భవి
ష్యామి. కస్మిన్ వా ప్రతిష్ఠితే ప్రతిష్ఠాస్యామి" (ప్రశ్న 6-3) ఎవడు
బయలుదేరినంతనే నేను బయలుదేరుదును; ఎవడు స్థిరముగ నుండిన
నేను స్థిరముగనుందును" అను త్రుతి ప్రాణముయొక్క స్థితిగతులు
జీవాత్మాధీనములని తెలుపుచున్నది. కావున ఉక్త్యాన్త సమయమున
ముఖ్యప్రాణము జీవునిలో సంక్లేషించుచున్నది అని గ్రహింపవలయును

138 భూతాధికరణము 4

జీవసంక్లిష్టమైన ప్రాణము భూత సూక్ష్మములతో జేరును

493 నూ॥ భూతేషు తద్రూపతేః

4-2-5

అర్థ : తత్ + రూపతేః = “జీవుడు వర్త్య భూతమయ్యుడు” అను ప్రతివలన, భూతేషు = జీవునితోకూడిన ప్రాణము భూత సూక్ష్మములయందు (సంశ్లేషించుచున్నది)

వివ “ప్రాణ స్తేజసి” (ఛా 6-8-6) ప్రాణము తేజస్సున చేరుచున్నది అను వాక్యమున తేజశ్శబ్దము పంచభూతములకును ఈవలక్షణము కావున పంచభూతములయందు చేరుచున్నది అని అర్థము. మరియు “వృధివీయః ఆదోమయః తేజోమయః” (ఘ. 6-4-5) జీవుడు వృధివీమయ్యుడు ఆదోమయ్యుడు తేజోమయ్యుడు అను ప్రతివలనను జీవసంశ్లేష్ట ప్రాణము భూతసూక్ష్మములతో చేరునని స్పష్టమగుచున్నది.

494 మా॥ లైకస్మిన్దర్శయతో హి

4-2-6

అర్థ లైకస్మిన్ = ఒక్క భూతమునందు మాత్రమే, స = (జీవుడు) సంశేషించడు, దర్శయతః + హి = ప్రతి స్పృతులు అట్లు తెలుపుచున్నవికదా.

వివ : “ప్రాణ స్తేజసి” అను ప్రతి తేజస్సునందు మాత్రమే జీవసంశేషము అని బోధింపడు “అనేన జీవినాత్మనా అను బ్రవిశ్య నామరూపే వ్యాకరవాణి. తాసాంత్రివృతం త్రివృతం చిత్రైకం కథవాణి” (అను ప్రతి త్రివృత్కరణమును ఈవదేశించుచున్నది “నానా వీర్యాః పృథిగ్నూతాః తత స్తే సంహతిం వినా-శాఽశక్తువన్ వ్రజాన్సప్తం అనమాగమ్య కృత్స్నైకః సమేత్యాఽనోన్య సయోగం

వరస్పర సమాశ్రయః సహదాద్యాః విశేషాంతాః అంత ముత్పాద
యంతి శే" (విష్ణు పు. 1-2-52) నానాశక్తి విశిష్టములైన పంచ
భూతములు విడివిడిగ నున్నపుడు జగత్సృష్టి గావింపలేకుండునవి. ఆ
పంచభూతములే వరస్పరమత సంశేషించినపుడు జగత్సృష్టి గావింప
గలిగినవి అనుదు స్మృతియు త్రివృత్కరణ పంచకరణములను విశదీ
కరించినది. కావున జీవసంశ్లిష్టమైన ప్రాణము భూత మాక్ష్యముల
యందు సంశేషించును అని సారాంశము.

139 ఆస్పృత్యపక్రమాధికరణము 5

మూర్ధన్య నాదీ ప్రవేశ వర్జస్తము బ్రహ్మవేత్తకును ఉత్క్రన్తి
గలదు

485 సూ॥ సమానా దాస్పృత్యపక్రమా దమృతత్వం దాఽ
మపొష్య. 4-2-7

అర్థ ఆ వృత్తి + ఉపక్రమాత్ = నాదీ ప్రవేశ వర్జస్తము,
సమానా = (బ్రహ్మవేత్తకును బ్రహ్మవేత్త కాని వానికిని ఉత్క్రన్తి)
సమానము. అమృతత్వం చ = (హ) అమృతత్వము, అనుపొష్య =
(శరీరేంద్రియాది సంబంధమును) దవాంపక ఏర్పడునట్టి (సంచితా
గామి కర్మల అశేష వినాశరూపమైనది.)

విష ' య దా నర్వే ప్రముచ్యంతే కామా యోఽన్య హృది
స్థితాః అథ మర్తోఽమృతో భవతి ఆత్ర బ్రహ్మసమత్పత్తి" (కఠ.2-6-
14) బ్రహ్మవేత్తయొక్క హృదయమును ఆశ్రయించుకొనియుండు
కోరికలన్నియు ఎప్పుడు సమగ్రముగ నశించునో అప్పుడు అతడు జనన
మరణరూప సంసారబంధ విముక్తుడై ఇవటనే బ్రహ్మమును హిందు

చున్నాడు" అనుటచేత బ్రహ్మచేత్తకు ఉత్క్రమణములేదుగదా అని సంధిహము కలుగుచున్నది. కాని బ్రహ్మచేత్తకును ప్రాణోత్క్రమణము కలదు అని సిద్ధాంతము. బ్రహ్మప్రాప్తి అర్పిరాదిగతిద్వారా మాత్రమే లభించును. మూర్ధస్యనాడిద్వారా ఉత్క్రమించనిచో అర్పిరాది గతి సంభవింపదుగదా, మనస్సులోని కౌరికలు నశించినంతనే అమృతత్వ సాధనమైన ఉపాసన మారంభమగును పిమ్మట మర్త్యుడు, అమర్త్యుడు అగును అనగా ఉపాసనామాహృత్యముచే సంవిజాగామి పుణ్యపాపరహితుడు అగును. అని భావము. "అత్ర బ్రహ్మసమశ్చతే" అనువాక్యమునకును ఉపాసనాకాలమున కలుగు ప్రత్యక్ష సమానాకార బ్రహ్మనుభూతిని పొందును అని యర్థము కావున బ్రహ్మచేత్తకును ఉత్క్రాంతి గలదు

496 సూ|| త దాపీతే స్సంసార వ్యవధీశాత్ 4-2-8

అర్థ 1 తత్ = ఆ అమృతత్వము శరీరేంద్రియములు ఉండగనే ఉపాసనా ప్రారంభ దశయందు గలుగు ఉత్తర పూర్వాభివినాశరూపమైనదియే) ఆ + అపీతేః = బ్రహ్మప్రాప్తి పర్యంతము, సంసార వ్యవధీశాత్ = సంసారము ఉండును అని ప్రతి బోధించుట వలన.

వివ "తస్య తావ దేవ చిరం, యావన్న విమోక్ష్యే-అథ సంపత్స్యే" (భా 6-14-2) బ్రహ్మచేత్తకు ప్రారంభకర్మమూలకమైన శరీరసంబంధము వీడినంతనే బ్రహ్మప్రాప్తి కలుగును అమృతతీ బ్రహ్మప్రాప్తి పర్యంతము శరీరసంబంధము ఉండును అని తెలుపుచున్నది. కావున ప్రతి వాక్యమున చెప్పబడిన అమృతత్వము శరీరసంబంధము

స్థము వీడుటకు ముందు కలుగునదియే అని గ్రహించవలయును.

497 సూ|| సూక్ష్మం ప్రమాదకశ్చ తథోపలభ్యేః 4-2-9

అర్థ 1 సూక్ష్మం = సూక్ష్మ శరీరము (మాత్రము అనువర్తిం
చును) ప్రమాదకః = ప్రతిప్రమాదమువలన, తథా = అట్లు ఉపలభ్యేః =
తెలియుటవలన

వివర బ్రహ్మవేత్తకు స్థూల శరీరసంబంధము వీడినను,
సూక్ష్మశరీరము అనువర్తించును సూక్ష్మశరీరము దెలిచి అర్చిరాది
గమనముగాని “తం వ్రతిబ్రూయత్ సత్త్వం బ్రూయత్” సత్త్వమును
వలుకవలయును అని అతనితో చెప్పుము ఇక్కడిగ అర్చిరాది మార్గ
మున చంద్రునితో సంభాషణ మొదలుగునవిగాని అతనికి సంభ
వించవుగదా.

498 సూ|| నోపమర్థే నాఽతః 4-2-10

అర్థ . అతః = ఇందువలన, ఉపమర్థేన = సరిసారసంబంధ
(శరీర సంబంధ) వాకముచే (గలుగు అమృతత్వము) వచ్చెప్పబడదు.

వివర బ్రహ్మవేత్తకు స్థూల శరీరసంబంధము వీడినను,
సూక్ష్మ శరీరసంబంధము ఉండునట్లు తెలియుటచేత “అథ మర్త్యోఽ
మృతోభవతి” అను ప్రతిపచనమునందలి “అమృత” శబ్దమునకు
బ్రహ్మప్రాప్తి రూపమైన అమృతత్వము అర్థముకాదు ఉపాసనా
ప్రారంభమున ఉపాసనా మాహర్మ్యముచే గలుగు పంచితగామి
అమృతాప వివాశరూపమైన అమృత్యమనియే అర్థము

499 అప్యైవ చోపపత్తి రూప్యా 4-2-11

అర్థ . అప్యైవ = ఈ సూక్ష్మశరీరముయొక్క, ఉపపత్తిః = ఉనికి

వలననే, ఈష్టా చ = స్థూల శరీరమునందు వేడి (కలుగుటయు) సంభవించుచున్నది.

వివ బ్రహ్మచేత్త మరణించునపుడు అతని స్థూల శరీరము నందు ఏదో ఒక భాగమున వేడి చూపట్టుచుండును ఆ వేడి సూక్ష్మ శరీరమువలన ఏర్పడినదే అది స్థూల శరీరమునకు సంబంధించినదే అయినచో శరీరమునందు అంతట వేడి చూపట్టవలయునుగదా. ఇట్టి సూక్ష్మశరీరము అనువర్తించుచుండుటవలన అమృత శబ్దమునకు సాక్షాదమృతత్వము అర్థముకాదని భావము.

500 నూ॥ ప్రతిషేధా దితిచేన్న శారీరా తస్మిన్ హ్యేకేషామ్

4-2-12

అర్థ ప్రతిషేధాత్ = (బ్రహ్మచేత్తకు ఉత్క్రామిన్) నిషేధింపబడుటవలన (అతనికి ఉత్క్రామిన్ సంభవించదు), ఇతిచేత్త = అనుచో న=అట్లుకాదు, శారీరాత్ = జీవునినుండి కలుగు ప్రాణోత్క్రమణము సూత్రమే అచట నిషేధింపబడుచున్నది) ఏకేషాం = కొన్ని శాఖల యందు స్పష్టః + హి = (ఈ విషయము) స్పష్టముగదా.

వివ “న తస్య ప్రాదాః ఉత్క్రామిన్” (బృ 6-4-6) ఆ బ్రహ్మచేత్తయొక్క ప్రాణములు ఉత్క్రమింపవు అనుచు శ్రుతి బ్రహ్మచేత్తకు ప్రాణోత్క్రమణమును నిషేధించుచున్నదిగదా అని శంకింపరాదు. బ్రహ్మచేత్తయైన జీవునియొక్క ప్రాణములు ఆ జీవునినుండి ఉత్క్రమింపవు అని పై శ్రుతికి అర్థము. అర్పిరాది గమన సిద్ధితై అతని ప్రాణములో అతని సూక్ష్మశరీరముతో కలిసియే యుండునని భావము. ఈ విషయము మాధ్యస్థిన ప్రాణమున స్పష్టముగ చూపట్టు

చున్నది “న శస్మాత్ ప్రాణాః ఉక్తామన్తి” (నూథ్యండిస. 6-1) బ్రహ్మవేత్తయైన ఆ జీవునినుండి ప్రాణములు ఉత్క్రమింపవు అనుచు నూథండిన శ్రుతి ఆర్పిరాదిమార్గమున వయనించి బ్రహ్మమును చేరు నంతవరకు బ్రహ్మవేత్తయైన జీవుని అతని ప్రాణములు అండిపెట్టుకొని యుండును వదలిపెట్టవు (ఉత్క్రమింపవు) అని తెలుపుచున్నది గదా. కావున బ్రహ్మవేత్తకును శరీరా దుక్తాన్ని గలదని భావము

501 సూ! స్మర్యతే చ

4-2-13

అర్థ 1 స్మర్యతే చ = (ఈ విషయము) స్మృతియందును చెప్పబడినది.

వివ “ఉర్ధ్వమేకస్థిత స్తేషాం యో భిత్త్వా సూర్యమండలం బ్రహ్మలోక మరిత్రమ్య తేన యాతి పరాంగతిం (యాజ్ఞవల్క్యస్మృతి) ఆ నాదులలో ఉర్ధ్వముగ పోవునట్టి నాడి (సుషుమ్నా) ద్వారా బయలు వెదలి జీవుడు సూర్యమండలమును చేదించుకొని బ్రహ్మలోకమును అతిక్రమించి ఉత్తమగతి పొందుచున్నాడు అను స్మృతియు మూర్ధన్య నాడిద్వారా బ్రహ్మవేత్తకు ఉక్తాన్నిని బోధించుచున్నది. కావున అమృతత్వము అనగా సాక్షాన్మక్తి అని అర్థముకాదు.

140 పరసంవత్సర్యధిక్షరణము 6

ఉక్తాన్ని దశయందు భూత సూక్ష్మములు వరమాత్మలోనే చేరుచున్నవి

502 సూ! తాని వరే తథా హ్యహ

4-2-14

అర్థ తాని = ఆ భూత సూక్ష్మములు, వరే = పరబ్రహ్మము

నుదు, (సంశ్లేషించుచున్నవి) తథా = అట్లు, అహ హి = త్రుతి చెప్పుచున్నదికదా

వివ “తేజః పరస్యాం దేవతాయాం” (భా 6-8-6) తేజసుని (భూత సూక్ష్మములు) పరదేవత (పరమాత్మయందు సంశ్లేషించును అనుచుత్రుతి. జీవసంస్థిష్ఠములైన భూత సూక్ష్మములు పరమాత్మయందు చేరుటను తెలుపుచున్నది

141 అవిభాగాధికరణము 7

పరమాత్మలో చేరుట అనగా అయిండుట అని అర్థము కాదు.
విడదీయురాని విధముగ కలియుట అని అర్థము

503 సూ॥ అవిభాగో వచనాత్

4-2-15

అర్థ అవిభాగః = జీవసంస్థిష్ఠములైన భూత సూక్ష్మములు పరబ్రహ్మమును చేరుట (సంపత్తి) అనగా ప్రత్యేకించి పేర్కొనుటకు వీలుకానియట్టి సంశ్లేషించుట అని యర్థము, వచనాత్ = సంపద్యతే అని త్రుతి చెప్పుటవలన

వివ : పరబ్రహ్మము సర్వమునకు కారణమగుటవలన “తేజః పరస్యాం దేవతాయాం (సంపద్యతే)” అని చెప్పబడిన పరబ్రహ్మము నందు భూతసూక్ష్మముల “సంపత్తి” అనగా “అయము” అని అర్థము. కావచ్చునుగదా అని తలంపరాదు వాఙ్మనసి సంపద్యతే మనః ప్రాణే ప్రాణ ప్రేక్షసి తేజః పరస్యాం దేవతాయాం” అను త్రుతి వాక్యమున “సంపద్యతే” అను క్రియయే అంతట అన్వయించుటవలన దానికి “సంశ్లేషించును” అను అర్థమునే ఇంతట గ్రహించుట యుక్తము.

142 తదోకోధికరణము 8

బ్రహ్మచేత్త మరణ సమయమున భగవదనుగ్రహమువలన
సుఖమ్నా నాడిద్వారా బయలువెడలును

504 సూ॥ త దోకోఽగ్రజ్వలనం తత్రృకాశిత ద్వారో విద్యా
సౌనుర్ధ్వ త్తచ్చేష గత్యనుస్మృతి యోగా చ
హర్దానుగృహిత శ్మశాధికయా 4-216

అర్థ విద్యా సౌనుర్ధ్వత్ = ఉపాసనా ప్రభావమువలనను,
తత్ + శేష + అనుస్మృతి యోగాత్ + చ = అట్టి ఉపాసనమునకు
అంగమైన అర్పిరాది గతి చింతనమువలనను, హర్ద + అనుగ్రహితః =
హృదయాంతర్వర్తియైన పరబ్రహ్మముచే బ్రహ్మచేత్త అనుగ్రహింప
బడుచున్నాడు తత్ + ఓకః = ఆ జీవుని స్థానమైన హృదయము, ఆగ
జ్వలనం = వాడి ముఖమున ప్రకాశము గలదిగా అగుచున్నది.
తత్ + ప్రకాశిత ద్వారః = దానిచే ప్రకాశింపజేయబడిన నాడిద్వారము
గలవాడె శత + ఆధికయా = నూట ఒక్కటియవదైన సుఖమ్నావాడి
ద్వారా శరీరమునుండి ఉత్క్రమించును

వివ : పరమ పురుషారాధనదూషమైన బ్రహ్మోపాసనముచేతను
దానికి అంగమైన అర్పిరాది గతిచింతనముచేతను పరబ్రహ్మదైన
హృదయ కమలాంతర్వర్తి పరమాత్మ అనుగ్రహింపగా బ్రహ్మచేత్తకు
మూర్ధన్య నాడిద్వారము సుస్పష్టముగ భావించును అప్పుడు అతడు
అందు ప్రవేశించి మూర్ధన్య (సుఖమ్నా) నాడిద్వారా ఉత్క్రమించు
చును మన శరీరమున నూటఒక్క నాడులుగలవు బ్రహ్మచేత్త
మాత్రమే భగవదనుగ్రహముచే నూటఒక్కవదైన సుఖమ్నా నాడి

న్వారా ఉక్తమింపగలుగుచున్నాడు. తక్కినవారు ఏదియో ఒకనాది ద్వారా నిష్క్రమింతురు “తయోర్ధ్వ మాయస్ అమృతత్వ మేతి” అను శ్రుతి మఘమ్నానాదిద్వారా ఉక్తమిందిన వానికి అమృతత్వ ప్రాప్తి గలుగునని బోధించుచున్నది

143 రశ్మినుసారాధికరణము 9

సుషుమ్నా నాదిద్వారా వెలువడన ఆత్మ సూర్యకిరణముల
ద్వారా సూర్యమండలమును జేరును.

505 సూ. రశ్మినుసారీ

4-2-17

ఆర్థ . రశ్మి + అనుసారీ = సూర్యకిరణములను అనుసరించి
విద్యాయుడు వయనించును

ఎవ “అథ యత్రైత దస్మాత్ శరీరాత్ ఉక్తామతి అథ
ఏతైరేవ రశ్మిభిః శూర్ధ్వ మాక్రమతే” (దా. 3-6-5) బ్రహ్మపేత్త.
శరీరమునుండి వెలువడి సూర్యకిరణములద్వారా పైకి జీవుచున్నాడు
అనుశ్రుతి సూర్యకిరణములద్వారా జీవునికి శూర్ధ్వగతిని బోధించుచున్నది
మరిరాత్రి మరణించిన వారికి సూర్యరశ్మిద్వారా పైకి వెళ్ళు అవ
కాశము ఉండదుగదా అని శంకింపవలదు రాత్రివేళయందును
సూర్యురూపమున సూర్యరశ్మి సందారము ఉండును రాత్రి ఉబ్బగా
నుండుట వీనివలనగదా

144 నిశాధికరణము 10

బ్రహ్మపేత్తకు రాత్రి మరణము ప్రతిబద్ధకముకాదు

506 సూ. నిశిచేన్న సందృష్టస్య యావ ద్దేహ భావిత్వాద్ధర్మ

యతి చ

4 2-18

అర్థ నిశి = రాత్రియందు (మరణించినవానికి) న + ఇతి చేత = బ్రహ్మప్రాప్తి లేదుగదా అనుచో, న = అట్లుకాదు, సంబంధస్య = కర్మ సంబంధము, యావ = దేహబాహిర్యాత్ = శరీరము ఉండునంత వరకే ఉండునదగుటవలన, దర్శయతి చ = శ్రుతియు ఇట్లు చెప్పుచున్నది

వివ "దివా చ శుక్లవక్షశ్చ ఉత్తరాయణ మేవ చ ముమూర్షకాం వ్రతస్తాని వివరీతం తు గర్హితం" పగలు శుక్లవక్షముఉత్తరాయణము ఇవి మరణించువారికి వ్రతస్థములు. ఇందుకు వివరీత మైనవి అవ్రతస్థములు అనుటచే రాత్రి మృతిజెందినవానికి బ్రహ్మప్రాప్తిలేదు గదా అని తలంపరాదు శరీరము ఉన్నంతవరకే ప్రారబ్ధ కర్మ సంబంధము ఉండును సంబంధముగామి కర్మము ముందే నశించినవి కావున విద్వీ కర్మశేషములసంబంధవలన బ్రహ్మప్రాప్తికి అటంతము లేదుగదా ఇట్టియెడి నిశాదులు బ్రహ్మప్రాప్తిని అర్హగించజాలవు "తస్య తావదేవ చిరం-యావన్య విమోక్ష్యే అథ సంవత్సే" (ఛా 5-4 2) బ్రహ్మజేర్తి శరీరబంధమును విడుటయే తదనగా బ్రహ్మమును పొంది ను అనుచు శ్రుతియు ఈ విషయమును తెలిపినది కాన బ్రహ్మసేత్తులు కానివారికి నిశామమరణాని దోషములు అని గ్రహింపవలయును

145 దక్షిణాయనాధికరణము 11

బ్రహ్మవేత్తుకు దక్షిణాయన మరణము పరిబంధనముకాదు.

507 సూ. అతిశ్చాయనేపి దక్షిణే

4-2-19

అర్థ అతః + చ = ఇందువలన, దక్షిణే + అయనే + అపి = దక్షిణాయనమునందు (మరణించిన బ్రహ్మవేత్తకును బ్రహ్మప్రాప్తి

వివ : బంధహేతువులైన కర్మలు అన్నియు నశించుటవలన రాత్రి మరణించినను దక్షిణాయనమున మరణించినను బ్రహ్మచేత్రు బ్రహ్మప్రాప్తి సంభవమే “అథ యో దక్షిణే ప్రమీయతే పితృణా మేవ మహిమానం గత్వా చంద్రమన సాయుజ్యం గచ్ఛతి” (తై నా. 6-5-2) దక్షిణాయనమున మృతిజెందినవారు పితృదీపతల మువామలను పొంది చంద్ర సాయుజ్యమును పొందుదుడు అనువ్రతి బ్రహ్మ చేత్రనుగూర్చి చెప్పినదికాదు బ్రహ్మజ్ఞానములేని వాని గూర్చి చెప్పినది.

508 సూ|| యోగినః ప్రతి స్మర్యతే స్మార్తే చైతే 4-2-20

అర్థ ఏతే = ఈ. స్మార్తే = స్మృతిప్రొక్తములైన దేవయాన పితృయాజములు, యోగినః ప్రతి = యోగులను ఉద్దేశించి, స్మార్తే = స్మర్యములుగా చెప్పబడుచున్నవి.

వివ “యత్ర కాలే త్వనావృత్తిం ఆవృత్తిం చైవ యోగి నః ప్రయాణా యాన్తి తం కాలం వజ్ఞామి భవతర్జక. అగ్నిర్వ్యోతి రహశ్చక్షః షణ్మాసా ఉత్తరాయణం తత్ర ప్రయాణా గచ్ఛన్తి బ్రహ్మ బ్రహ్మవిదోజనా ధూమో రాత్రి స్తథా కృష్ణః షణ్మాసా దక్షిణాయనం. తత్ర చాన్ద్రమనం జ్యోతిః యోగీ ప్రాప్య నివర్తతే చైతే సృతే పార్థజానత్ యోగీ ముహ్యతికత్పన్ తస్మా త్సర్వేషు కాలేషు యోగ యుక్తో భవాఽర్హునఽ (భ. 8-23-24 25-27) అర్జున మరణా నస్తరము ఏ కాలభిమాని దేవతలననుసరించిపోయినచో పునర్జన్మ కలుగదో, ఏ కాలాభిమాని దేవతలు ననుసరించిపోయినచో, పునర్జన్మ కలుగునో ఆ మార్గమును తెలిపెదను అగ్ని రూపమైన జ్యోతిసుని పగలు శుక్లవక్షము ఉత్తరాయణము ఈ కాలాభిమాని దేవతల మార్గ

మున పయనించినవారు పునర్జన్మను పొందదు ధూమము రాత్రి తృప్త
వక్షము దక్షిణాయనము ఈ జాలాభిమాని దేవతలమార్గమున పయని
నించినవారు చంద్రుని జేరి మరల జన్మలనందుచుండుడు. ఈ మార్గము
లను చక్కగ తెలిసినవాడు మోహమును పొందదు కావున నీవు సర్వదా
అర్పిరాది మార్గ చిత్తన గావింపుము అను భగవద్గీతావచనము మరణ
కాలమును తెలుపునట్టిదికాదు. బ్రహ్మవేత్తి ఈ రెండు మార్గములను
చక్కగ తెలిసికొని కానకు గన్తవ్యమైన అర్పిరాది మార్గమును క్రతి
నిత్యము స్మరించుచుండవలయును అని మాత్రమే బోధించుచున్నది.
కావున బ్రహ్మవేత్తకు రాత్రి దక్షిణాయనాది మరణదోషములేదు.

చతుర్థాధ్యాయ ద్వితీయపాదము సమాప్తము

చతుర్థాధ్యాయ ద్వితీయ పాదార్థ

సంగ్రహశ్లోకము

శ్లో॥ సంపద్యే కాఽన్య దక్షం మనసి తదపి తత్సం

యితం ప్రాణవాయో

సోఽధ్యక్షే తై స్ససేత స్స వ తదనిలవాస

భూతవర్గే కు సూక్ష్మే

ఉద్రాశ్చస్తి సౌప్య తృమానా యుతి రపి చ పరి

సా చ సంశ్లేష మాత్రం

నిర్లబ్ధేద్రుహ్మనాన్య ఘృణీభి రథ నిశా దేవ

రాత్రోశ్చ మోక్షీ

కా వాగధికరణమున బాహ్యేంద్రియాలు మనస్సున జేరు
ననియు, మన ఓధికరణమున ఇంద్రియ విశిష్టమైన ప్రాణవాయువును

జేరుననియు, అధ్యక్ష ఒధికరణమున ఆప్రాణదాయువు దేహధ్యక్షుడైన జీవునియందు జేరుననియు, బూతాఒధికరణమున ఆ జీవుడు భూత నూక్ష్యములయందు జేరుననియు, ఆస్పత్యుప క్రమ ఒధికరణమున బ్రహ్మవేత్తకును ఆబ్రహ్మవేత్తకును ఉత్కాంతి సమ నమనియు, పర సంసత్త్యధికరణమున భూతనూక్ష్యములతో గూడిన జీవుడు పరమాత్మతో జేరుననియు, అవిభాగ ఒధికరణమున సంపత్తిచురుట అనగా విడ దీయరానివిధముగ కలియుట అనియు, తదోఒధికరణమున బ్రహ్మ నేత్త సుషుమ్నా (ఋర్జస్య) నాదిద్వారా ఉత్కమింప ననియు, రక్ష్మమసారాధికరణమున సూర్యకిరణం బద్వారా అర్పిరాదిగమనము ఆరంభమగుననియు నిశాధికరణమున బ్రహ్మవేత్తకు నిశామరణము దోషము కాదనియు, దక్షిణాయన ధికిరణమున దక్షిణాయనమరణము కూడ దోషముకదనియు తుల్యింప ఈ సమస్తాధ్యాయ ద్వితీయపాద మైన ఉత్కాంతిదపొమున ఈ విషయము వివరింపబడినవి.

సమస్తాధ్యాయ తృతీయపాదము

అర్పిరాదిగతిపాదము

146 అర్పిరాద్యధికరణము ।

బ్రహ్మవేత్త అర్పిర దిసార్గముద్వారా పరబ్రహ్మమును జేరును

509 సూ॥ అర్పిరాదితా కాశ్చధితేః

4-3-1

అర్థ అర్పిః + ఆదనా = అర్పిరాది మార్గముద్వారా (బ్రహ్మ వేత్త పయనించును) అప్రసధితేః = (క్రతులయందు) అర్పిరాది మార్గమునకుగల ప్రసేధివలన.

వివ : బ్రహ్మచేత్ర అర్చిరాదిగతిద్వారా మాత్రమే పయనించి బ్రహ్మమును పొందును ఈవనిపత్తులయందు అర్చిరాది మార్గమే బ్రహ్మచేత్రకు ప్రసిద్ధమై ఉన్నందువలన. “అథ యదు చ అస్మిన్ శవ్యం కుర్వన్తి, యదు చన, అర్చిష మేవ అభినంభవన్తి అర్చిషః అహః, అహ్నః అపూర్వమాదవక్షః అపూర్వమాదవక్షాం యాన్ షద్ ఉద ఏతి మాసాన్తాన్ మాసేభ్య స్సంవత్సరం, సంవత్సరాః, ఆది త్యః, ఆదిత్యాత్ చంద్రమనం, చంద్రమనః విద్యుతం, తత్పురుషః ఆమానవః స ఏనాన్ బ్రహ్మగమయతి. ఏష దేవపథో బ్రహ్మచథః ఏ తేన ప్రతిపద్యమాః ఇమం మానవం ఆవర్తం వావర్తంతే నా వర్తన్తే” (థా. 4-15) బ్రహ్మచేత్ర సురణించిన పిదప ఆతనికి శ్రాద్ధ క్రియలు జరిగినను ఆరుగకున్నను అతడు అర్చిరాది మార్గమున ప్రవేశించును తొలుత అర్చిస్తును, అర్చిస్తునుండి అహస్తును, అహస్తునుండి శుక్లవక్షమును, శుక్లవక్షమునుండి ఉత్తరాయణమును, దానినుండి సంతత్పరమును, సంవత్సరమునుండి సూర్యుని ఆతనినుండి చంద్రునికి చంద్రునినుండి విద్యుత్తునుచేరును ఆచటనుండి మానవపురుషుడు బ్రహ్మచేత్రను బ్రహ్మయువద్దకు గొనిపోవును ఈ మార్గమునకు బ్రహ్మ పథము (దేవపథము) అనిపేరు ఈ మార్గమున పోయిన వారికి పున రావృత్తి యుండదు

147 వాయుధికరణము. 2

సంవత్సర దేవతనుండి వాయు దేవతను చేరును.

510 సూ. వాయు ముఖా దశేష విశేషాభ్యామ్ 4-5-2

అర్థ అవిశేష విశేషాభ్యాం = సామాన్య విశేష శబ్దములచే

పేర్కొనినందువలన, అర్థాత్ = సంవత్సరమునుండి, వాయుం = వాయువును (బ్రహ్మవేత్తలు చేరుచున్నారు)

వివ "తే అర్చిషం అభినంభవన్తి, అర్చిషః, అహః, అహ్వాః
అపూర్వమాణవక్షం. అపూర్వమాణ పక్షాత్ యాన్ ఎక్వాసాన్ ఉదత్
ఆదిత్యః ఏతి, మాసేభ్యో దేవలోకం, దేవలోకాత్ ఆదిత్యః" (బృ
8-2-15) పంచాగ్ని విద్యోపాసకులును పరబ్రహ్మోపాసకులును
(ఉత్తరాగ్ని సమయమున సుషుమ్నానాదిద్వారా) అర్చిస్తును దాని
నుండి అహస్సును, దానినుండి శుక్లపక్షమును, దానినుండి ఉత్తరా
యణమును, దానినుండి దేవలోకమును దానినుండి ఆదిత్యుని (చేరు
చున్నారు) ఆనియు "యదా వె పురుషః అస్మాత్ లోకాత్ ప్రైతి, స
వాయుం ఆగచ్ఛతి తస్మై సః తత్ర విడిహతే, యథా రథ చక్రస్య
ఖం తేన సః ఊర్ధ్వం ఆక్రమతే సః ఆదిర్యం ఆగచ్ఛతి" (బృ.
7-10-1) ఉత్తరాగ్ని జ్వలన బ్రహ్మవేత్త వాయువును చేరును. ఆ
వాయువు అతనిని రథచక్రముయొక్క మధ్యగల రంధ్రమంతటి (బండి
కన్ను) (అవకాశమును) రంధ్రమును కలిగించును దానిద్వారా
బ్రహ్మవేత్త పైకి వెడలి ఆదిత్యలోకమును చేరును అనియు బృహ
దారణ్యకోపనిషత్తు ఆదిత్యుని చేరుటకు ముందు వాయువును చేరునట్లు
తెలుపుచున్నందువలన, సంవత్సరమునుండి వాయువును వాయువు
నుండి ఆదిత్యుని బ్రహ్మవేత్త చేరును అని భావింపవలయును దేవ
లోకము అనగా వాయువు అనియే అర్థము "యోఽయం వవతే,
ఏష ఖవ దేవానాం గృహః" అనుశ్రుతివాక్యము (ఈ వీచుచున్నగాలియే
దేవతలకు గృహము) ఈ అర్థమును తెలుపుచున్నదిగదా

148 వరుణాధికరణము 3

విద్యుత్తులనుండి వరుణుని జేరును

711 సూ. కదికోఽధి వరుణ స్సంబధాత్

4-3-9

అర్థ కదితః + అధి = విద్యుత్తుకంబిపైన వరుణః = వరుణుడు గత్తవ్వడు. సంబధాత్ = విద్యుత్తునకును వరుణునకును గల సంబంధమువలన.

వివ 1 ఛాందోగ్య బృహదారణ్యకాది - ఛాపనిషత్తులయందు ఆతివాహిక దేవతలుగా 1 అర్విష్యు 2 అహస్సు 3 భుక్లవక్షము 4 ఉత్తరాయణము 5 సంవత్సరము 6 వాయువు 7 అదిత్యుడు 8 శంక్రుడు 9 విద్యుత్తు 10 వరుణుడు 11 ఇంద్రుడు 12 వ్రజానతి అనువారు పేర్కొనబడియున్నారు. కాని తొవితతి క్లుప్తమైనందు "స వాయు లోకం స వరుణలోకం" అనుచు వాయులోకము తర్వాత వరుణలోకము ప్రస్తుతమైనది వాయులోకమువలన అంతరుక్రమము సమానమే ఇట్టియొక వరుణుడు వాయువు తర్వాతనా? విద్యుత్తు తర్వాతనా? అను సందేహము కలుగుట సహజముగదా. దీనికి సమాధానము. పిత్రక్రమముకంటెను ఆర్థక్రమము బలీయమగుటవలన తొవితతిపాఠమును ఉపేక్షించి ఆర్థక్రమానుసారము విద్యుత్తు తర్వాత వరుణుడని భావించవలయును. సుఖమునందు విద్యుత్తుతోబాటు ఉదకములును ఉండును. ఉదకములకు అధిష్ఠానదేవత వరుణుడు ఈ విధముగ విద్యుద్వరుణులకు గల సన్నిహిత సంబంధమునుబట్టి విద్యుత్తు తర్వాత వరుణుని భావింపబడయే యుక్తము వరుణునిరీ తర్వాత ఇంద్రవ్రజానతుల స్థానము సిద్ధించునుగదా

149 ఆతివాహికదేవతము 4

అర్విషాదులు ఆతివాహికులు

512 సూ|| ఆతివాహికా స్తబ్ధిజ్ఞాత్

4 5-4

అర్థ . ఆతివాహికాః (అర్చిస్తు అహస్తు మున్నగు దేవతలు) ఆతివాహికులు అనగా ఒక స్థానమునుండి మరియొక స్థానమునకు చేర్చునట్టివారు. తత్ + లింగాత్ = అట్టిసూచనవలన

వివ . అర్చికాదులు బ్రహ్మచేత్తకు అర్చిరాదిమార్గమున కొండ గుర్తులువంటివారేమో అను సందేహమునకు ఈసూత్రము సమాధానము అర్చికాదులు కొండగుర్తులు కావు వారు ఆతివాహిక దేవతలు అనగా బ్రహ్మచేత్త తమ లోకమునకురాగానే అతనిని సత్కరించి సాదరముగ ప్రార్థనమునకు సాగనంపునట్టివారు “తక్షురుషః అమానవః సః ఏ నాన్ బ్రహ్మ గమయతి” (భా 1-15) ఆ అమానవ పురుషుడు ఈ బ్రహ్మచేత్తలను బ్రహ్మమును పొందించుచున్నాడు అనుశ్రుతి అర్చికాదులు బ్రహ్మచేత్తను బ్రహ్మమునొద్దకు చేర్చునట్టి ఆతివాహిక దేవతలే అని సూచించుచున్నదిగదా.

513 సూ|| వైద్యుత్తేనైవ తతస్తస్మృతేః

4-3-5

అర్థ . తతః = విద్యుల్లోకమును పొందిన శర్వాక, వైద్యుతే న + ఏవ = విద్యుల్లోకవర్తియగు ఆ మానవ పురుషునిచేతనే (వరుణేంద్ర ప్రజావతి లోకము లకు కొనిపోబడుదురు తత్ + క్రతుః = అట్టి క్రుతినచనమువలన

వివ . బ్రహ్మచేత్త విద్యుల్లోకమునుచేరిన పిదప అచటనుండి వరుణ-ఇంద్రప్రజావతల లోకములకు అమానవపురుషుడు కొనిపోవును “తక్షురోఽమానవః స ఏనాన్ బ్రహ్మ గమయతే” అను శ్రుతి అమానవపురుషుడే ఆ ప్రార్థనములకు కొనిపోవునని స్పష్టముగ చెప్పు

చున్నదిగదా. వరుణేంద్ర ప్రజాపతి లోకములలో వరుణేంద్రాదులు
అమానవపురుషునికి సహకరింతురు. అమానవపురుషుడు నిత్యసూరి
కోటిలోనివాడు

150 కార్యాధికరణము 5

అర్చిరాదిగతి వందాఽగ్ని విద్యోపానకులకును వరబ్రహ్మోపాకుల
కును గలదు

514 సూ॥ కార్యం బాదరి రన్య గత్సుచపత్తేః 4-3-6

అర్థ . కార్యం = (సృష్టిలో అంతర్భూతుడైన హిరణ్యగర్భ
బ్రహ్మను ఉపాసించిన వారిని అర్చికాదిదేవతలు) ఆ హిరణ్యగర్భుని
(యొద్దకు చేర్చుతుడు అని) బాదరిః = బాదరి అనుమహర్షి (తలంచు
చున్నారు) అన్య = కార్య బ్రహ్మోపాసకునకే, గతి + ఉచపత్తేః =
అర్చిరాది గతి సంభవమగుటవలన

వివ , సర్వ వ్యాప్తమైన కారణ బ్రహ్మమును పొందుటకు
ప్రత్యేకించి ఒక మార్గము అవసరములేదు అది అంతటా ఉన్నదేగదా
కావున కార్యవర్గమున జేరిన హిరణ్యగర్భుని ఉపాసించిన వారిని
మాత్రమే అర్చిరాదిమార్గము ఆ హిరణ్యగర్భునియొద్దకు చేర్చును
బాదరి మహర్షి ఆశయము

515 సూ॥ విశేషితత్వాత్

4-3-7

అర్థ విశేషితత్వాత్ + చ = (ప్రాప్తమైన) బ్రహ్మము బహు
వచనాదులచే విశ్లేషింపబడుటవలనను (హిరణ్యగర్భోపాసకునే అర్చి
కాదిగణము కొనిపోవును)

వివ “పురుషః అమానవః నిత్య బ్రహ్మలోకాన్ గమయతి”

(బృ 8-2-15) అనుశ్రుతివాక్యమునందలి “లోకాన్” అనులోకశబ్దము దాని బహువచనము “ప్రజావతే నృభాంవేశ్మ ప్రవద్యే” అనుశ్రుతియు ప్రాప్యస్థానమును విశేషించి చెప్పుటచేతను ఆర్పిరాదిగణము హిరణ్యగర్భోపాసకులను హిరణ్యగర్భునియొద్దకు చేర్చునని సిద్ధించుచున్నది

516 నూ॥ సామిప్యాత్తు తద్యవదేశః

4 3 8

అర్థ సామీప్యాత్ + తు = పరబ్రహ్మ సాన్నిహిత్యమువలన తత్ + వ్యవదేశః = నపుంసకలింగ బ్రహ్మశబ్దముచే హిరణ్యగర్భునికి బోధించుట.

వివ “బ్రహ్మ గమయతి” అను శ్రుతివాక్యమునందలి నపుంసకలింగ బ్రహ్మశబ్దము హిరణ్యగర్భుని బోధించజాలదు హిరణ్యగర్భ వాచకమైన బ్రహ్మశబ్దము పుంలింగమున నుండునుగదా అప్పుడు “బ్రహ్మణం గమయతి” అని ఉండవలయును అనువ్రశ్నకు సమాధానము. “యో బ్రహ్మణం విదధాతి పూర్వం” (శ్వే 6-3-5) ఏ పరమాత్మ తొలుత బ్రహ్మను సృజించుచున్నాడో అనుచు శ్రుతి హిరణ్యగర్భ బ్రహ్మను పరబ్రహ్మముయొక్క ప్రథమసృష్టియగుటచే సన్నిహితునిగా పేర్కొనుచున్నది ఇట్టి పరబ్రహ్మ సామీప్యమునుబట్టి వతుర్ముఖ బ్రహ్మనుకూడ నపుంసకలింగ బ్రహ్మశబ్దముచే “బ్రహ్మ గమయతి” అని శ్రుతి పేర్కొనుటలో దోషములేదు కావున ఆర్పిరాది గణము హిరణ్యగర్భుని పొందించునది

517 నూ॥ కార్త్యాయే తదధ్యక్షీణసహితః పరమభిధానాత్

4-3-9

అర్థ కార్త్య + అశ్యయే = సృజి పటదిన హిరణ్యగర్భలోకము

నకు ప్రాయమా సంభవించగనే, తర్వాత ధర్మ సహ = ఆ లోకము
నకు అధ్యక్షుడైన హిరణ్యగర్భునితోబాటు, అతని పరం = దీనికంటె
ఉత్తమమైన వరమవదమును (బ్రహ్మవేత్తయు హిందును) ఆగ్రీధా
వాతే = శ్రుతి అట్లు చెప్పుటవలస

వివ "తేబ్రహ్మలోకే తు వరాంతకాలే నరామృతాత్ పరిమంచ్య
న్తి సర్వే" (తై నా. 6-10-22) వారందరును మహావ్రతయానన్తి
రము అమృతత్వమును పొంది ముక్తులగుచున్నారు అమచ శ్రుతి
హిరణ్యగర్భలోకమునకు వ్రతయ మేర్పడగనే ఆ లోకమునకు అధ్యక్షు
డైన హిరణ్యగర్భునితోబాటు అచట బ్రహ్మవేత్తలైనవారును విముక్తు
లగుదురు అని తెలుపుచున్నది. కావున అర్హురది మార్గముద్వారా
హిరణ్యగర్భుని చేరిన హిరణ్యగర్భోపాసకులకును అచట బ్రహ్మజ్ఞాన
మేర్పడినచో యనరావృత్తి రహితమైన వరమవదమును వారు పొంద
గలరు. ఈ రీతిని అర్హురదిగతిద్వారా అపునరావృత్తి సంభవమగుటచే
అపనరావృత్తి క్రమికి బాధ కలుగదు

518 సూ. స్మృతేశ్వ

4-3 10

అర్థ స్మృతేః + ప = స్మృతి పదమువలనను (ఈ విష
యము స్పష్టము)

వివ "బ్రహ్మతా సహ తే సర్వే సంప్రాప్తి పరి సంకరే వర
స్మృతే కృతాత్మానః ప్రవేశన్తి వరంపరం" మహావ్రతయము ప్రాప్తింది
సంకనే హిరణ్యగర్భుని శివితాపసాన దశయందు అతనితోబాటు అత్య
సాక్షాత్కారము నందినవారును వరమవదమును పొందుచున్నారు అను
స్మృతియు ఈ విషయమును విశదీకరించుచున్నది

519 సూ॥ వరం బ్రహ్మని యుఖ్యత్వాత్

4-3-11

అర్థ వరం = వరబ్రహ్మపానకులను అర్చిరాదిగతిగొనిపోవు నని, బ్రహ్మని = బ్రహ్మనిమహర్షి వలంబుచున్నారు ముఖ్యత్వాత్ = సపుంసకలింగ బ్రహ్మశబ్దమునకు వరబ్రహ్మము అను అర్థమే ముఖ్య మగుటవలన.

వివ "బ్రహ్మగమయతి" అనువాక్యమునగల సపుంసకలింగ "బ్రహ్మ" శబ్దము పరిబ్రహ్మవాచకమేగాని హిరణ్యగర్భవాచకముకాదా లదు. కావున అర్చిరాది-ఆతివాహికగణము వరబ్రహ్మమును చేర్చునట్టిదే ఎట్టి "బ్రహ్మలోకాన్" అనునెడ గల సమాన బహువచనములు కూడి సాధకములుకావు "నిషాదస్థవతి" అనుపదమునకు నిషాదానాంస్థవతి " (బోయవ రెండు ప్రభువు) అనితాక, నిషాద ఏక స్థవతిః = (బోయజాతి వాడైన ప్రభువు) అని అర్థమైనట్లు, సకరణానుగుణముగ బ్రహ్మైవ హోతా = (ప్రభుతోక) అని ధర్మధారయ సమాసముద్వారా (ఆత్మాన మేవలోకం ఉపాసిత) దర్శనముమైన బ్రహ్మమును అను అర్థమును గ్రహింపవలయును "అదితిః హోతా" అనునెడ "హోతాన్ = హోతం" అని అర్థమైనట్లు "హోతాన్ = లోకం" అని ఏకవచనార్థకమునే ఇవల గ్రహింపవలయును ఇపుడ బ్రహ్మలోకాన్ గమయతివర్తనయైన మైన వరబ్రహ్మమును పొందుచున్నది అని అర్థము

520 సూ దర్శనా స్ప

4-3-12

అర్థ దర్శనాత్ - ౧ = ప్రతివచనమువలనను ఈ అర్థము సిద్ధింపచున్నది.

వివ "అస్మాక్ శరీరాత్ సముత్థాయ పరంశ్శోతి దుపసంపద్య
స్వేనరూపేణ అభినవ్పద్యతే" (చా. 8-3-4) బ్రహ్మవేత్త ఈ శరీరము
నుండి బయలుదేరి పరంశ్శోతిస్సును పొంది స్వస్వరూపముతో
ఆవిర్భవించుచున్నాడు అనుశ్రుతి అర్పిరాదిగతి పరబ్రహ్మ ప్రాపకమని
స్పష్టముగ చెప్పుచున్నదిగా.

521 నూ॥ సచ కార్యే ప్రత్యభినన్దిః

4-3-13

అర్థ : ప్రత్యభినన్దిః=ప్రత్యభినన్దానము (గుర్తించుట) కార్యే=
కార్యబ్రహ్మమైన హిరణ్యగర్భుని విషయమైనది సచ=కాదు

వివ "ప్రజావతే స్సఖాం వేశ్మ ప్రవద్యే" (భా 8-14)
ప్రజావలయొక్క సదస్సును సదసమును పొందుచున్నాను అను
వాక్యమునగల ప్రజావతి శబ్దము హిరణ్యగర్భుని బోధించదు "వతిం
విశ్వస్య" విశ్వవతి అనికీర్తించబడిన పరబ్రహ్మమునే బోధించుచున్నది.
"ధూత్వాశరీరం అకృతం కృతాత్మా బ్రహ్మలోకం అభినంభవామి" (భా
8-13) శరీరమును వీడి కృతార్థుడనై నిత్యమైన బ్రహ్మలోకమును
పొందుచున్నాను అనుచు శాశ్వతమైన బ్రహ్మలోకమునేగదా శ్రుతి
ప్రాప్త్యముగ బోధించుచున్నది ఇచటి "బ్రహ్మలోకశబ్దమునకూడ కం
ఠారయ సమాసమును భావింపవలయును "యశోఽహం భవామి
బ్రాహ్మణాం" బ్రాహ్మణులలో నేను యశస్సును (యశోఽంతుడను)
అగుదును (భా 8-14) అను వాక్యశేషము బ్రహ్మవేత్తయొక్క
సర్వాత్మ భావానునన్దానమును బోధించుచున్నది పరబ్రహ్మమును
పొందినపుడే ఇట్టి అనునన్దానము సంభవము కావున అర్పిరాదిగతి
పరబ్రహ్మప్రాపకమే (బ్రహ్మవీవలోకః=బ్రహ్మలోకః)

522 నూ॥ అప్రతీకానుష్ఠానా స్మయతీతి బాదరాయణ ఉభ
యథా వ సోషా త్త త్కతుశ్చ 4-3-14

అర్థ ఆప్రతీక + అబంబనాన్ = ప్రతీక ఉపాసకులుకానివారి
నయతి + ఇతి = (అర్చిరాదిగణము) తీర్థానివోపుచున్నది అని, బాద
రాయణః = బాదరాయణసుహృద్వి (అంగములున్నారు) ఉగయథా చ =
పైరెండు పక్షములలో ఏ పక్షమును అంగీకరించిను, దోషాత్ = ప్రతి
విరోధరూప దోషము చూపట్టువలన, తత్కతుః + చ = ఉపాసకుడు
తన ఉపాసనమునుబట్టిగదా ఉపాసనా సలమును పొందెను

వివ అర్చిరాదిగణము కార్య బ్రహ్మోపాసకులును మాత్రమే
తీర్థానివోపుననిగాని వర్తమానోపాసకులను మాత్రమే తీర్థానివోపుననిగాని
భావించుట అగదు “అన్నిట్ శరీరం త్ సముద్ధయం దంభ్యోః ఉప
సంపద్య స్వేన రూపేణ అభినిష్పద్యతే” (భా 8-3-4) ఇత్యాదిప్రతి
వర్తమానోపాసకులను అర్చిరాది గణము తీర్థానివోపునని తెలుపుచున్నది
గదా ఇట్లే “చద్యంబువిద ” (భా 8-3-4) ఇత్యాది ప్రతిపంచాగ్ని
విద్యోపాసకులను అర్చిరాదిగణము తీర్థానివోపునని తెలుపుచున్నది.
కావున ప్రతికోపాసకులన అన్నిక్కడ చందాగ్ని విద్యోపాసకులను
అనగా వదిలెట్ల జీవాత్మన సకులను వర్తమానోపాసకులను అర్చిరాది
గణము తీర్థానివోపునని అంగీకరింపవలయును తత్కతు స్థాయము
ననుసరించి ఉపాసనానుసారమేగదా ఇతిసద్ధియు పంచాగ్ని విద్యో
పాసకుడు బ్రహ్మోత్పత్తి తన అల్పము ఉపాసనగా వర్తమానోపాస
కుల అత్య శరీరకుట్టె అత్మాత్మరామైదైన పరమాత్మను ఉపాసం
చును గాన తమ తమ ఉపాసనానుసార ఫలమునే వీరు పొందు
చున్నారు నామాదిప్రాణవర్తముగల నామాదులను బ్రహ్మదృష్టితో

ఉపాసించువారు ప్రతీకోపాసకులు. వీరికి ఫలము పరిమితము. వీరికి పునరావృత్తి తప్పదు. ఇది బాదరాయణమహర్షియొక్క సిద్ధాంతము

523 నూ॥ విశేషం చ దర్శయతి

4-3-15

అర్థ విశేషం చ = (ప్రతీకోపాసకులకు) ఫల విశేషమును,
దర్శయతి = ప్రకటి తెలుపుచున్నది.

వివ : "యావన్నామో గతం శత్రు ఆన్య యథా కామచారః భవతి" (భా.7-1-5) నామము వ్యాపించియుండునంతవరకు నామాది ప్రాణవర్యస్తోపాసకునకు స్వేచ్ఛావిహారము గలదు ఇత్యాది శ్రుతి ప్రతీకోపాసకులకు దేశకాల పరిమితిగల ఫలవిశేషములను నిర్దేశించుచున్నది కావున వీరికి పరబ్రహ్మ ప్రాప్తియుండదు కావుననే అర్చిరాదిగతియు అపునావృత్తియు వీరికిలేదు. పరబ్రహ్మోపాసకులకును పంచాగ్ని విద్యోపాసకులకును అర్చిరాదిగతియు అపునరావృత్తియు గలవని సిద్ధాంతము.

చతుర్థాధ్యాయ తృతీయపాదము సమాప్తము

చతుర్థాధ్యాయ తృతీయపాదార్థ

సంగ్రహశ్లోకము

శ్లో॥ చిత్రం బ్రహ్మవిద్యా పరిషది సువధో

దీయమానస్య తస్మిన్

చాయో స్పృద్ధేవతోక శ్రుతి రథ వరుణా

ద్యన్వయో విద్యతోఽధి॥

నేతానోఽమానవాస్తాః పరపద గమనే

తద్విదాం సోఽయ మధ్యా
తుర్వాధ్యాయస్య పాదే స్మృతి రధికరణై
రిత్యముక్త తృతీయే॥

తా అర్చిరాద్యధికరణమున అర్చిరాది మార్గమొక్కదే బ్రహ్మ
వేత్తను బ్రహ్మమునొద్దకు చేర్చుననియు, వాయుధికరణమున అర్చి
రాదిమార్గమును వివరించు వాక్యమునగల దేవలోకశబ్దము వాయుపు
వాహకమనియు, వరుణాధికరణమున విద్యుత్తునుదాచి వెరుణ ఇంద్ర
ప్రణావతులను చేర్చుననియు, ఆతివాహికాధికరణమున అర్చిరాదిదేవతలు
ముక్తాత్మను అర్చిరాది మార్గమున తమ స్థానమునుండి తమ పై
స్థానమునకు చేర్చునట్టి వారనియు, కార్యాధికరణమున అర్చిరాది
గమనము బ్రహ్మోపాసకులకేగాక వందాఁగ్ని విద్యోపాసకులకును
అనగా పరిశుద్ధాత్మ స్వరూపోపకలకును గలదనియు, ఈరీతిగ ఈ
చతుర్థాధ్యాయ తృతీయపాదమైన అర్చిరాదిగతిపాదమున నిరూపించ
బడినది.

చతుర్థాధ్యాయ చతుర్థపాదము
స్వరూపావిర్భావపాదము

151 సంపద్యావిర్భావాధికరణము 1
బ్రహ్మవీక్ష మోక్షమున అపహత పాపత్వాది విశిష్ట సహజ
స్వస్వరూపావిర్భావమునందును

524 సూ॥ సమృద్ధ్యావిర్భావ స్వేనశబ్దాత్ 4-4-1

అర్థ : సంపద్య = (జీవుడు పరబ్రహ్మమును) చూచి, అవి

ర్వావః = స్వస్వరూపావిర్భవమును పొందును “స్వేన” శబ్దాత్ =
స్వేన (తనదైన) అను శ్రౌతవదమువలన

వివ “ఏవ మే వైష సంప్రసాదః అస్మాత్ శరీరాత్ సముత్థాయ
వరంజ్యోతిః ఉపసంవద్య స్వేనరూపేణ అభినిష్పద్యతే (చా ౪-12-2)
జీవుడు ఈ శరీరమునుండి బయలువెడలి వరంజ్యోతిని (వరమాత్మను)
పొంది తనదైన (అవహత పావృత్వాది గుణవిశిష్టమైన) రూపముతో
ఆవిర్భవించును అని చెప్పుటచేత స్వతః. అవహత పావృత్వాది గుణ
విశిష్టమై ప్రకృతి సంబంధముచే తిరోవాతప్రకాశమై యున్న జీవుని
స్వస్వరూపమే వరంజ్యోతిః ప్రాప్తిచేతము దేహసంస్థము తొలగుట
చేతను అసంకుచితజ్ఞానాది గుణకమైన తన సహజ స్వరూపముతో
ఆవిర్భవించును స్వరూపమువలె అసంకుచిత జ్ఞానానందాది గుణము
లును జీవునికి నిత్యసిద్ధములే కావున ఇవి కొత్తగా మోక్షమున ఏర్ప
డవు ప్రతిబంధకము తొలగుటచేత ప్రకాశించును, అని భావము బట్టి
దశలో ఇతడు నిరతిశయానంద బ్రహ్మనుభూతిని పొందగలుగును

525 సూ॥ ముక్తః ప్రతిజ్ఞానాత్

4-4-2

అర్థ ప్రతిజ్ఞానాత్ = (ప్రతిజ్ఞించు) ప్రతిజ్ఞ చేయుటవలన,
ముక్తః = ఇతడు సర్వ బంధ వినిర్ముక్తుడు

వివ “అహం జానాగా” నేను తెలిసికొనుచున్నాను మొద
లైన వ్యవహారమువలన జీవస్వరూపము జ్ఞానగుణకముగ తెలియు
వచ్చుచున్నను కర్మసంస్థమువలన నేర్పడిన దేహదులనుండి విము
క్తమై అపరిచ్ఛన్న జ్ఞానాచితమైన స్వరూపము మోక్షదశయందే అవి

ర్యవించును. “ఏతం తు ఏవ తే భూయః అను వ్యాఖ్యాస్యామి” (భా 8-9-3) ఈ ఆత్మను గురించియే నీకు మరల వ్యాఖ్యానింతును అనుచు మరల మరల ఆత్మను గురించి ఉపదేశించుచు చివరికి జాగరిక ద్వైవస్థా తిరోధానమునుండి విముక్తమై వరిశుద్ధాత్మ స్వరూపమును “స్వేన రూపేణ అభినిష్పద్యతే” అని తెలుపుచు ఉపసంహరించినాడు. కావున పదంజ్యోతిస్సును పొందుటచే నేర్పడు కర్మబంధవిముక్తియే స్వరూపా విర్భావము అని సిద్ధించుచున్నది

526 సూ|| ఆత్మ ప్రకరణాత్

4-4-3

అర్థ ప్రకరణాత్ = ప్రకరణమునుబట్టి, ఆత్మా = జీవాత్మయే (అవహత పాపృత్వాది గుణవిష్టదుగ తెలియబడుచున్నాడు.

వివ “య ఆత్మా అవహత పాపృత్వా విజరో విమృశ్యః నికో ఈ విజిగుక్వాః అపిపాసః సత్యకామసత్యసంకల్పిః” (భా 8-7-1) ఆత్మ పాపరహితుడు బ్రాహ్మరణములు లేనివాడు యు ఖము ఆకలి దప్పిక లేనివాడు సత్యకాముడు సత్యసంకల్పుడు అనుచు జీవాత్మను ప్రస్తావించి “ఏతం తు ఏవ తే భూయః అను వ్యాఖ్యాస్యామి” అనుచు వివరించుటచే దేహాదివిరుద్ధము అవహత పాపృత్వాది గుణ విశిష్టము అయిన ఆత్మస్వరూపముయొక్క ఆవిర్భావము ఇతరు చెప్పబడినదని భావము ఈ ప్రకరణము జీవాత్మను గురించి చెప్పినట్టిదికదా

152 అవిభాగేన దృష్ట్యాధికరణము 2

బ్రహ్మాత్ అవిభాగశుద్ధైముక్తుడు కల్యాణగుణ విశిష్టబ్రహ్మము సమభవించును.

527 సూ|| అవిభాగేన దృష్ట్యాత్

4-4-4

అర్థ ' అవిభాగిన = ముక్తుడు వరబ్రహ్మమునుండి విగతపదక
(వరబ్రహ్మమును అనుభవించును) దృష్టత్వాత్ = ఉపాసనాచే వర
బ్రహ్మాంతర్యామికమైన అత్య స్వయోపమును దర్శించినందువలన.

వివ ' "యః ఆత్మని విష్ణున్" ఇత్యాది శ్రుతివాక్యములు ఆత్మ
యందు వరమాత్మ అస్త్ర్యామిగా ఉన్నట్లు తెలుపుచున్నవి కావున
ఉపాసకుడు "అహం బ్రహ్మఽస్మి" నేను బ్రహ్మనై యున్నాను అని
ఆత్మస్వరూపమును బ్రహ్మతో అవినాభూతముగ ధ్యానించుటచే మోక్షం
నందును "అహం బ్రహ్మఽస్మి" అను భావనతోనే బ్రహ్మము నను
చివించును "నిరంజనః వరమం సామ్యముపైతి" (ముం 3-1-3)
ముక్తుడు ప్రకృతి సంస్థములేనివాడై ఎడబ్రహ్మముతో వరమనామ్య
మును పొందుచున్నాడు అను శ్రుతి వరమాత్మకు శరీరమై యున్న
తీవాత్మ మోక్షమున అవహత పౌష్యత్వాది గుణాష్టక ఆవిర్భావమచే
వరమాత్మతో అత్యంతము సమీనుడై యుండును అని తెలుపుచున్నది
"సోఽశ్చ తే ఎర్వాన్ కామాన్ సహ బ్రహ్మణా విసర్జిత" (తై ఆ
2-1-2) ఆ ముక్తువురుగుడు సర్వమై బ్రహ్మముతోబాటు అతని
కామములను అగగా కళ్యాణగుణములను (కర్మక్రమే ఖతి కామాః =
కళ్యాణ గుణా) అనుభవించును అనుశ్రుతి బ్రహ్మమునకు శరీరమై
యుండు ముక్తుడు తనకు అన్నిరకముల కళ్యాణవికేంద్రమైన
వరబ్రహ్మము ననుభవించునని బోధించుచున్నది కావున జీవాత్మ
వరమాత్మల ఈ శరీరాత్మ భావ సంబంధములనే 'అహంబ్రహ్మఽస్మి'
వరమం సామ్యముపైతి "సోఽశ్చ తే సహ బ్రహ్మణా" ఇత్యాది భేద
భేద శ్రుతులు సమన్వితము గుచున్నవి

153 బ్రాహ్మసాధికరణము 3

అవహత పాపకర్త్యాది బ్రహ్మగుణ విశిష్ట స్వరూపముతోఁబుట్టిన
ఆవిర్భవించును

528 సూ॥ బ్రాహ్మణ త్తే ని రూపస్యాసాదిభ్యః 4-4-5

అర్థ బ్రాహ్మణ = బ్రహ్మసంస్థమైన అవహత పాపకర్త్యాది
ధర్మముతో (ముట్టడు ఆవిర్భవించును అని) జైమినిః = జైమిని అను
అచార్యులు తలంచుచున్నారు ఈతస్యేన + అదిభ్యః = ఆ అవహత
పాపకర్త్యాది ధర్మములనే తీవ్రాల్పిల్లించును చెప్పుటవలన

వివ దహరవిద్యయందు వరమాత్మయొక్క గుణములుగ
కీర్తింపఁబడిన అవహత పాపకర్త్యాది సత్త్వసంకల్పాంత గుణములె చ్ఛా
గ్యమునందలి ప్రజానతి వాక్యమున ప్రకృతి య గుణములుగను
ప్రస్తుతములగుటచే శుక్తియందును మొక్షమున బ్రహ్మగుణములైన
అవహత పాపకర్త్యాదిగుణములతోగూడియేఆవిర్భవించును అని జైమిని
మహర్షి ఆశయము “అది” శ్లోకమువలన ‘జక్షత్ క్రిడిన్ రసమాజః
(ఛా. 8-12 3) తినులు క్రిడిగి యు జక్షాది బ్రహ్మవాక్యములవలన
దెలియవచ్చు సతానంతల్పాదిగుణములను గ్రహించుటయందు “విజ్ఞాన
సున ఏవ” (బృ 6 5 13) ఈ అర్థ విజ్ఞానముగనుండే అది అన్నంత
మాత్రమున ఆత్మయందు అవహత పాపకర్త్యాది గుణములు ఉండ
వని తలచవచ్చు చాన్యగల్లును “రసఘన ఏవ” అనని రసమయము
అని అన్నంతమాత్రమున ఆ ఉచ్చిగ్గునందు రంగు ఎల్లప్పుడందీ
గుణములు ఉండవని అర్థము కడుగూర ఆలయ వ్యాప్తికి “విజ్ఞాన
సున ఏవ” అని చెప్పబడినది కావున ‘ అర్థ స్వరూపము విజ్ఞానసునము

ఆయా లోకాలలో స్వేచ్ఛావిహారాదికము సంభవించదుగదా (అనన్యార్థి
పరిత్యము = కల్మాషీనత్యము)

155 అభావాధికరణము 5

ముక్తునలు స్వనింకల్పసిద్ధమైన శరీరము ఉన్నను లేడున్నను
బాధలేదు

533 సూ॥ అభావం బాదరి రాహు హ్యేవమ్ 4-1-10

అర్థ అభావం = (ముక్తునికే శరీరేంద్రియాదులు) అభావ
మును, బాదరిః = బాదరిమహర్షి (భావించుచున్నారు) ఏవం = ఇట్లు,
ఆహా హ = శ్రుతియు చెప్పుచున్నదికదా

వివ ' న హ తై సశరీరస్య నరః | పియాఽప్రియగౌః అవ
హతిః అస్తి. అశరీరం వా నన్తం న ప్రియాఽప్రియే స్పృశతః (భా.
12-1) శరీరము ఉన్నంతకాలము సుఖదుఃఖములు తొలగివు శరీ-
రము వీడినంతనే ౪౪ సుఖదుఃఖములుచేరవు అనిశ్రుతి తెలుపుటపలన
ముక్తునకు శరీరేంద్రియాదులు ఉండవు అని బాదరిమహర్షిమతము

534 సూ॥ భావం జైమిని ర్వికల్పావసనాత్ 4-4-11

అర్థ వికల్ప + ఆమరసనాత్ = వివిధ కల్పమును అరగా నానా
భావమును శ్రుతి చెప్పుచున్నందువలన, భావం = శరీరేంద్రియాది
సద్భావమును, జైమినిః = జైమిని మహర్షి అంగీకరించుచున్నారు.

వివ "౪ ఏకభా భవతి త్రిభా భవతి" (భా. 26-2) ఆ
ముక్తుడు ఒకడు ముగ్ధుడుగ అగుచున్నాడు అని శ్రుతి చెప్పుచున్నందు
న ౪౪ ముక్తునకు శరీరేంద్రియాదులు గలవన జైమినిమహర్షి తలచు

మహానాథులు, మున్నగు శరీరము కర్మవనితముకాదు ఎంతయుమాత్రవనితముని గుర్తుంచుకొనవలయును

535 సూ॥ ద్వాదశాహవ దుభయవిధం బాదరాయణోఽతః

4-4-12

అర్థ ఆహా + సంకల్పమునుబట్టి, ద్వాదశాహవత్ = ద్వాదశాహమునలె, దుభయవిధం = మున్నగు సకరితునిగ అశరీరునిగను, బాదరాయణం = బాదరాయణముహర్షి అంగీకరించుచున్నారు

వివ "స ఏకధా భవతి త్రిధా భవతి" అనియు "స హి స శరీరస్య సత్యః ప్రియాఽప్రియాయోః అవహతిరస్తి" అనియు రెండు విధములైన ప్రభుత్వవలనను ముక్తునకు సకరితత్వ భగవద్గోపాలములు రెండును సంభవము అని బాదరాయణముహర్షి సిద్ధాంతము ద్వాదశాహము అను క్రతువుసంకల్పానుసారముగ సత్రము అహినము అగు తీతిని ముక్తుడును సంకల్పానుసారము సకరితుడుగాని అశరీరుడుగాని కావచ్చును అని భావము.

536 స॥ తస్యభావే సన్న్యస దువచయైః

4-4-13

అర్థ అను + అభావే = శరీరములనిచో సన్న్యసత్ = స్వప్నము నందువలెనె, ఉచయైః = (తీతారసానుభూతి) ఉపసన్నమగుటవలన (ఆ పక్షము యుక్తమే)

నిఱు , ముక్తపుణ్యులు తాను స్పృశించుకొను శరీరాదులులేని పక్షమున స్వప్నమునందు వరమాత్మ స్వప్నములైన లిథాదులు ఎట్లు అనుభవించునో అట్లే మోక్షమునకు వరమాత్మచే స్పృశింపబడిన

చరిత్రా ప్రకరణం అద్వైత శీలారసమును అనుభవించును ఇతర
చరిత్ర దుఃఖ లేకపోవుట అనగా తాను సృజించుకొనిన శరీరాలు
లకపోవుట అని అర్థము.

597 నా|| భావే జాగ్రద్వత్

4-4-14

అర్థ : భావ = శరీరాడలు కలవు అని అంగీకరించుపక్షమున
జాగ్రద్వత్ = మేల్కొనియున్న నానివలె (శీలారసమును అను-
భవించును)

ఎవ ముత్తులు తన సంకల్పమాత్రమున సృజించుకొన్న
శరీరమును కలిగియున్నచో జాగ్రద్ధశయించువలె శీలారసమును
అనుభవించును భగవంతుడు రశరథాదులను తనకు పితౄదులగా
కేసికొని కామోదిరూపములతో అవతరించి శీలారసమును ఎట్లు అను-
భవించెనో అట్లే ముక్తస్థరులును అనుభవించునని తాత్పర్యము.

598 నా|| ప్రదీపవ దావేశస్తథా వా దర్శయతి 4-4-15

అర్థ : ప్రదీపవత్ = దీపమునలెనే, ఆవేశః - (ముత్తునకు
అవేశ శరీరములయందు) ప్రదేశము (సంభవమే), తథా - అట్లు
దర్శయతి హి = ప్రకట తెలుపుచున్నదిగా

ఎవ ఆంధరమాటైన జీవుడు అనేక శరీరములందుండ
ఎట్లు ఇండును అట్లే సంభవమనకు అయినానము దీపము ఒకటి
సంభవమందు ఉన్నాడు దాని కన్ని అనక ప్రదేశములందుండి,
అందరి ముందు రీతిని కీవును అటు మాటయైన ముత్తునకు
అట్లే శరీరముల మందు వ్యాపించియుండును శరీరములందు
అనుభవించును అట్లే దీపావ్యాప్తి జ్ఞానగుణముచేతనేగదా ప్రతియు వాల్చా

గ్రహిత భాగస్య శతభి కల్పితస్య చ సేవాభాగస్య విజ్ఞేయః స చ 2
 నస్త్యైతా కల్పితే వెంట్రుకకోసలు సూదుభాగములుగా ఉండిరి
 అందొక భాగమును మరల సూదుభాగములుగా భరించినచో అ భాగం
 ఎంత సూక్ష్మముగ నుండునో అంతటి సూక్ష్మ వరిమానముగా వాడు
 వీవులు ఈతడే అనెందును ఎగు న్నాడు అనుచు వీవుని అనుష్ఠ
 మును నిర్వత్రస్యప్రింతు మార్తమును సాదాప నిమిగ్న బోధించి
 నది కావున ముక్తుడు అనేక శరీరములయందు ఉండుటలో బాధలేదు
 భాగము

౧౧౧ సూ|| స్వాత్మ్యగు సంతోక రవ్యసరాపేక్ష మ విష్యు
 తం హి 4-4-16

అర్థ స్వాత్మ్యగు సంతోక్తిః = సుమ ప్తి మరణదశలయందు
 అన్యతః + అపేక్షం = ఎదో ఒకదానిని గురించి (జ్ఞానమాన్యత్వము
 చెప్పబడినది) ఆవిష్కృతం హి = ఈ విషయము శ్రుతిచే బోధించ
 బడినదిగదా

విష "ప్రతే కా నా సరసిష్టర్తా న బాహ్యం కించన
 వేదనా 22 వ్రరం" (బృ 6-3-2) వీవుడు - రమాత్మతో కలిసినవాడై
 బాహ్యభక్తివ్రత పదార్థములను వేగిని తెలిసినకొనబాఅడు అనుచు శ్రుతి
 సరప్రహ్మతో చేరిన వీవునకు అన్తరబాహ్య జ్ఞానలోపమును తెలుపు
 చున్నది ఇట్టియెడ ఎక్కడును జ్ఞానానన్త్యము ఎట్లు సిద్ధించును అను
 సందేహములందు ఇట్టి బాహ్యభక్తివ్రత పదార్థ జ్ఞానానన్త్యత సుసప్తి
 యందు మరణదశయందు మూలమే సంభవించును కాని మోక్షదశ
 యందు రమాత్మ సామ్యము అట్టి సర్వజ్ఞుడై యుండును "నాహ

అయి అయం విపం సంప్రతి ఆత్మానం జానాతి అయమవాం అస్మిన్" (చా 8 11 2) నిద్రయందు చీపుడు నేను చట్టివాడను అని తెలిసికొన బాలకు అనువాక్యము నుపప్రదశయందలి జ్ఞానహస్తతను తెలుపు చున్నది "ఏకేశ్వర భూతేశ్వర సముత్థాయ తా శ్యేవ అనువిసశ్యతి" (పు 6-5-13) ఎరుపుడు ఈ భూతములనుండి బయలుపడలి ఈ భూతములను తెలిసికొనబాలకు అనువాక్యము మరణదశయందలి జ్ఞానశక్తిను తెలుపును. సవా ఏవ దివ్యేన చక్షుషా మనసా ఏతాన్ దామాన్ పశ్యన్" (చా 8 12-5) ఈముక్తపురుషుడు బ్రహ్మలోకమున గలిచి దిగవస్తువులను దివ మైన జ్ఞాన నీత్రముతో దర్శించును అను భావమును అనువాక్యము ముక్తపురుషుని సర్వజ్ఞత్వమును తెలుపు చున్నది.

156 జగద్వాప్తపారవర్తాధికరణము 6

జగద్వాప్తాదులు వరసూత్ర కార్యములే ముక్తునకు అవి సంభవింపవు

540 చూడ జగద్వాప్తపారవర్తం ప్రకరణా దిసన్నిహితత్వాత్

4-4-17

అర్థ - గత | వ్యాపారవర్తం = ముత్తైశ్వర్యము జగత్కర్తృత్వం వ్యాపారపరిమాయందును, ప్రకరణాత్ = ఈశ్వరునిమాత్రమే జగత్కారణముగ పేర్కొను సృష్టి ప్రకరణమువలనను, అసన్నిహితత్వాత్ | చ = ఆ సృష్టి ప్రకరణమున ముక్తుడు సన్నిహితుడుకానందు వలనను

9వ ముక్తునకు వరసూత్రతో వరము సామ్యవత్తి సిద్ధించు

అదే ఒక్కర్తైత్వాదికముకూడ సంభవించనగదా అనినచో కాదు. జగత్కర్తైత్వాదికము “ఒకూత్మకార్యమే “యతో వా ఏమాని భూతాని జాయంతే” (చై భృ 1) దేనినుండి ఈ భూతములూ సృష్టుచున్నవో నదేగ నోమ్య ఇహ మగ్రే ఆసీత్ (నా 6-2-) ఓసామ్యదా ఇదియంతయు సృష్టికి పూర్వం సద్రూపముగఁ జూపినది ‘నికో హవై నారాయణః ఆసీత్’ (సుహోపనిషత్) నారాయణుగఁ ఒక్కడిగదా జూచినది ఇత్యాది సృష్టివాక్యములు వరమాత్మనే జగత్కారముగ పేర్కొనుచున్నవి ఆ ప్రకరణమున ముక్తుల ప్రస్తావనలేదుగదా కావున వరమాత్మయొక్క సృష్ట్యాదికర్త ముక్తునకు వరమాత్మతో వరమ సామ్యవత్తి అనగా జగత్కర్తైత్వాదికమును మిశ్రహయించి తక్కిన విషయములయందని భావము

541 నూ॥ ౧౭౪౫వదేశా దితిచే న్నాధికారిక గుణైస్థాకై

4-4-18

అర్థ ప్రత్యక్ష + ఉపదేశాత్ = ముక్తునికి జగత్కర్తైత్వాదికమును ప్రతి చెప్పుటవలన, న + ఇతిచేత్ — ముక్తైశ్వర్యము జగత్కర్తైత్వాదికమున తలచినచో, న=అట్లుకాదు అధికారికమండలస్థ + ఉక్తి + ఆ ప్రతి వాక్యములు అధికారి స్థానములయందు ఉండు గర్వాదుల భోగములను అనుభవించుచున్నాడు అని తెలుపుటవలన.

వివ “స స్వరాట్ భవతి తస్య సర్వేషు లోకేషు కామదారో భవతి” (నా 7-25-2) ఆ ముక్తపురుషుడు స్వయంప్రకాశమానుడగును అతడు అన్నిలోకములయందును యదేచ్ఛగా సంచరించును ఇత్యాది ప్రభులు జగద్వాప్యపారమలను ఉపదేశించుటచే ముక్తుడు

అగతస్సప్రదికములను గావించగలడుగదా అని అనరకు పరమ
పురుషునిచే ఆయా అధికారములయందు నియోగింపబడిన హిత్య
గర్భాదుల బోవములయందు గల భోగములను పరమపురుషుని అను
గ్రహముతో చచ్చానుసారిము ముక్తుడు అనుభవించును అనియోగమే
ప్రతితి వాక్యమునగలదు. జగన్నియమాదులను గావించునని అందు
చెప్పబడలేదు కావున ముక్తైశ్వర్యము లగిదాస్విపారరహితమే

542 సూ॥ వికారావర్తిత శభాహిస్థితి మాహ 4-4-19

అర్థ : వికార + అవర్తిత = జన్మాదివికారములేని బ్రహ్మ
(మునే ముక్తుడు అనుభవించును), అథా = అట్లే, స్థితి = అగును
బ్రహ్మనుభవస్థితిని అహవా = ప్రతిచే చెప్పుచున్నదిగదా

వివ : ముక్తుడు జన్మాదివికారములేని పరబ్రహ్మమునే అను
భవించును అని ప్రతి చెప్పుచున్నది అనగా జన్మాదివికారములు
హేయగుణములులేక కల్మాషగుణాకరుడు నిరతిశయానన్దయుడునైన
పరమాత్మను అతని కల్మాషగుణములను అతని ఉభయవిభాజులను
ముక్తుడు అనుభవించును అని భావము “రసో వై సః రసం హేవ
అయంతిక్వా అనన్దభవతి” (తై ఆ 2 7-1) పరమాత్మ అనన్దగుయుడు
అట్టి అనన్దమయుడు పరమాత్మను పొందిన ఓ ముక్తపురుషుడు
అనన్దముగలవాడగుచున్నాడు అనుప్రతితియు ఈ విషయమును తెల్పు
చున్నది పరమాత్మను పొందుట అనగా నిరతిశయానన్ద స్వరూపము
అనన్ద కల్మాషగుణాకరము అనన్ద మహావిభూతివిశిష్టమునైన పర
మాత్మను పొందును అనియోగదా అర్థము కావున ముక్తపురుషుడు

అచ్చానుసారము లీలా విభూత్యందుగల హరణ్యగర్భాదులలోకముల
యందును సంవరంపవచ్చును

543 సూ॥ దర్శయత త్వేవం ప్రత్యక్షాఽనుమానే 4-1-20

అర్థ ప్రత్యక్ష + అనుమానే = ప్రతిస్పృతులు, ఏవం = ఇతి
దర్శయతః = బోధించుచున్నవి

వివ 1 “తస్మాత్ వా ఏతస్మాత్ ఆత్మనః ఆకాశః సంభూతః
(తై అ 2-1-2) ఆ యావదమాప్నోతుంజి ఆకాశము జనించినది ఇత్యాది
ప్రతులును, “అహం వర్వస్య జగతః ప్రథమః ప్రళయః తథా” (గీ.
10-8) ఈ సమస్తప్రపంచముయొక్క సృష్టి సంహారములనుగావించు
వాడను నేనే అని చెప్పునట్టి స్పృతులును వరమాత్మనే జగజ్జన్మాది
కారణముగ బోధించుచున్నవి ఇట్టి ముక్తపురుషుని నిరతిశయానన్తా
నుభవమునకు హేతువు ఆ వరమాత్మయే అని “ఏషః హి ఏవ అనన్త
యాత్” (తై అ) ఈ వరమాత్మయేగదా ముక్తుని అనన్తైవజ్ఞేయునది
అనుప్రాయం, “బ్రాహ్మణ వా వ్రతిహృదహం అమృతస్య అవయస్య
చ కాశ్యతస్య చ ధర్మస్య సుఖస్య వికాంతికస్య చ (గీ 14-27)
బరామరణములులేని పరిశుద్ధాత్మస్వరూపప్రాప్తికి, నిరతిశయైశ్వర్యము
నకు, నిరతిశయానన్తమునకు అధారము నేనే అనుస్మృతియుబోధించు
చున్నవి కావున ముక్తైశ్వర్యము జగద్వాప్తిపారరహితమే

544 సూ॥ భోగమాత్ర సౌమ్య లింగాచ్చ 4-4-21

అర్థ 1 భోగమాత్ర సౌమ్య లింగాత్ + చ = ముక్తపురుషునకు
అనన్తాద్యనుభవమునందు మూతమే పరబ్రహ్మముతో సౌమ్యము అని

తెలుపునట్టి శ్రుతివచనమువలనను (ముక్తిపురుషుని ఐశ్వర్యము బగ ద్వ్యాపార వర్జమే)

వివ "నః ఆత్మతే సర్వాన్ కామాన్ సహ బ్రహ్మణా వివ శ్చికా" (తై.ఆ 2-1-7) ఆముక్తపురుషుడు సర్వజ్ఞుడగు పరబ్రహ్మతో బాటు అతినిసర్వభోగిములను అనుభవించుచున్నాడు ఈ మొదలైన శ్రుతివచనములు నిరతిశయానన్దాది భోగమున మాత్రమే ముక్తునకు విరమసామ్యమును వర్తించుచున్నవి కావున ముక్తైశ్వర్యము జగ ద్ద్వ్యాపారరహితమే

545 సూ॥ అనావృత్తి శ్చబ్దా దనావృత్తిశ్చబ్దాత్ 4-4-22

అర్థ శబ్దాత్ = శ్రుతివచన అనావృత్తిః = (ముక్తపురుషునికి) అనరావృత్తిలేదని తెలియుచున్నది.

వివ "స ఖల్వేవం వర్తయన్ యావదాయుషంబ్రహ్మలోకం ఆభిసంపద్యే న నః అనరావర్తతే" (భా 8-15-1) బ్రహ్మవేత్త ఈ విధముగ జీవితాంతము ఉపాసన గావించి (మరణానంతరము) పర బ్రహ్మమును పొందినవాడై మరల ఈ సంసారమండలమునకు తిరిగి రాదు అను శ్రుతివచనమువలన ముక్తునకు అనరావృత్తి యుండదు "ఆ బ్రహ్మ భువనా ల్లోకాః అనరావర్తి నోఽర్కుర మామహశిత్య తు యో నైయ అనర్థన్న న వివ్యతే" (భ గీ 8-5) అర్జున బ్రహ్మలోకము వరకుగల లోకములన్నియు జీవునకు పునరావృత్తిని తిరిగించునట్టివే. కాని నన్ను పొందిన వారికి మాత్రము పునర్జన్మ కలుగదు అనుచు గీతాచార్యుడు సరబ్రహ్మమును పొందినవారికి పునర్జన్మ యుండదని స్పష్టమొనర్చినాడు పరమాత్మ సర్వస్వతంత్రుడై ముక్తుని

అశ్వత్థము పరమాత్మ సంకల్పాదీనమైన గయినను తనకు అశ్వం
తము ప్రియమైన ముక్తునికి అతడు పునర్జన్మను ఎన్నటికిని కలిగిం
వదు. “ప్రియో హి జ్ఞానినోఽశ్వత్థ మహం స న మను ప్రియః”
(గీ. 7-17) జ్ఞానికి నేను నకు జ్ఞాని అశ్వంతము ప్రియులముగదా
అని గీతాచార్యుడే ఈ విషయమును స్పష్టముగ నుడివిడినాడు
గదా

కావున ముముక్షులైన చేతనుడు జగత్కారణమైన బ్రహ్మకర్తృ
మును గుడనన్నిధిని శాస్త్రముద్వారా తెలిసికొని శాస్త్ర వివాదములు
వ్యవర్ణాశ్రమోచితములు అయిన నిత్యనైమిత్తిక కర్మలను అహంకార
మమకారరహితుడై నిష్కామముగ ఆచరించుడు శమదమాభ్యాస
గుణములు కలిగి ఆహారనియమములను పాదించుచు యావచ్ఛీనము
తైలధారవలె అనిచ్ఛిమైన భక్తిరూపావన్న స్పృతి సంతాపముతో
శ్రియఃపతియైన పరమాత్మను ధ్యానించు చుండవలయును ఇట్టి
ముమంక్షువు భగవదునుగ్రహపాత్రుడై శరీరావసావమున (మూర్ధన్య)
సుమమ్నానాదిద్యారా అర్చిరాది మార్గమున ప్రవేశించి ఆ మార్గమున
అతివాహితులచే నత్కార పూర్వకముగ కొనిబోలడి నరమపదము నర
బ్రహ్మమును చేరి అనంత పాశ్చత్వాది కళ్యాణగుణ విశిష్ట స్వరూప
ముతో సహస్ర స్థూడా మండపమున నిత్యనూరి పరిపూర్ణ ప్రవేశించి
శిష్యవర్మంకమున విరాజిల్లు శ్రియఃపతి యనుగ్రహముతో సాలోక్య
సారూప్య సాయుజ్య సామీప్యములను పొంది పరిపూర్ణ బ్రహ్మగుభవా
నర్థ పరీవాహ రూపమైన భగవత్కైంకర్య రసమును యావదాత్మ
భావిగ అనుభవించుచుండును అని ఈవిషయముల వ్యాఖ్యానమైన

బ్రహ్మసూత్రముల సారాంశము “అనావృత్తి శృణ్వాత్” అను సూత్రమును దెండుమార్లు పఠించుట గ్రంథ వరిసమస్తాది సూచకము

చతుర్థాధ్యాయ చతుర్థసాదపటు సమాప్తము

చతుర్థాధ్యాయము సమాప్తము

బ్రహ్మ మీమాంసా శాస్త్రము సమాప్తము

శ్లో॥ అత్రేయ శ్రీ శ్రీనివాస రామానుజ వివశ్చితా।

ఇత్థం శ్రీభాష్యసారోఽయం ప్యరచ్యత సతాం ముదే॥

శ్లో॥ శ్రీ వేంకటాచలాధీశ చరణాంభోరుహ ద్వయే।

భక్త్యా శ్రీభాష్యసారోఽయం తద్దాసేనస మర్చ్యతే॥

శ్లో॥ వేదాత్మక ప్రమాణేన సాత్త్వికైశ్చ ప్రమాత్మభిః।

ప్రమేయేన సహ శ్రీమాన్ వర్తకాం యతి శేఖరః॥

శ్లో॥ పుణ్యాంభోజ వికాసాయ పాపధ్వంత క్షయాయ చ।

శ్రీమాన్ ఆవిరభూ ద్భూవౌ రామాః దివాకరః॥

శ్లో॥ ప్రాచార్యం కృష్ణ సూరింద్రం వేదాంతద్వయ దేశికమ్॥

శ్రీశేష సూరి వంశాంబు చందిరం ప్రణతోఽస్మహమ్॥

చతుర్థాధ్యాయ చతుర్థ పాదార్థ

సంగ్రహ శ్లోకము

శ్లో॥ స్వావిర్భావోఽవవగ్గే నిరుపధి నియత

స్వ ప్రకార్యంత దృష్టిః

చిద్రూపస్యైవ తద్వ చ్ఛుభి ముకుట మితై

సన్నివ్రతాదై సన్నహితా |
సంకల్పాగేవ సిద్ధి స్తనుష చ నియమో
న్ముక్తతా బ్రహ్మసామ్య
ప్రాప్తి తల్లక్షణాఽంశోఽన మితి చర
మూఢ్యాదు తుర్కాంశ పాదః |

తా సంగవద్యా విర్భావాధికరణమున ముక్తునకు యోగ్యదశ
యందు కర్మబంధ నివృత్తి అగుటవలన ఆ హత పాపకర్మాది విశిష్టమై
స్వ స్వరూపముతో అతడు ఆవిర్భవించుననియు, అవిభాగిన దృష్ట
త్వాధికరణమున బ్రహ్మన్తర్యామితుడైన ముక్తుడు ఆ దవినాబూతుడై
తత్కాణాదుల ఎశిష్టమైన బ్రహ్మమును అనుభవించుననియు, బ్రాహ్మ
ధికరణమున జీవుడు చిద్రూపియై అయినను ప్రకృతప్రతిపాదితమ
డైన అనాత పాపకర్మాది గుణములనుకూడ కలిగియుండుననియు,
సంకల్పాధికరణమున ముక్తునకు సంకల్పమత్రమున స్యాభిమతాఽర్థ
సిద్ధికలుగుననియు, అభావాధికరణమున ముక్తునకు దేహము ఉండి
తీరవలయునను నిర్బంధములేదనియు జగద్యావృత్తాధికరణమున
ముక్తునకు బ్రహ్మముతో సరమసామ్యము కలిగినను ఎగత్రస్పృహ
దులూ అతనికి సంభవించవనియు ఈ రీతిగా ఈ చమద్వాధ్యాయ
చతుర్థపాదమైన న్యూపావిర్భావపాదమున నిరూపించబడినది.

బ్రహ్మసూత్ర ప్రమేయసారము

శ్లో॥ వ్రష్టో దేహీ న్వినిష్టో నిరవధి మహిమాఽ
పాస్త వాధ! శ్రతాత్తః
భాత్వాదే లింద్రియాదే రుచిత జననకృ

త్సంస్మృతౌ తస్మైవాహి |
 నిర్దోషత్వాదిరమ్యో బహుభజన పదం
 స్వాల్ల కర్మ ప్రసాదః
 పావచ్చి ద్రుహ్మనాడి గతికృ దతివహ త్వామ్య
 ద శ్వాల్త్ర వేద్య |

తా : ఈ బ్రహ్మసూత్రముల ప్రథమాధ్యాయ ప్రథమపాదమున పంబ్రహ్మము జగత్కారణమని, రెండవపాదమున అతడు జగచ్ఛరీరతఱుదని, తృతీయపాదమున జగత్తుచు అతడు ధారకుడని, నతుర్థపాదమున నిఖిల జగదేకాకారణత్వాదిహావమైననిరతికయ మహిమగలవాడని

ద్వితీయాధ్యాయ ప్రథమపాదమున పరబ్రహ్మముయొక్క బహుత్కారిణత్వాదికమును సాంఖ్యాది స్మృతులు బాధింపజాలవని ద్వితీయ పాదమున తంత్రాంతర నిష్ఠులుగాక శ్రీ పాంచరాత్ర నిష్ఠులగు స్వాత్మిక భక్తులకు అతడు అత్యంత ఆస్తుడని, తృతీయపాదమున లోకాదులు జీవాత్మయు యథోచితముగ అతనిచేతనే సృజింపబడుదురని చతుర్థపాదమున ప్రాణాదీంద్రియములను అతడే స్రష్ట అనియు,

తృతీయాధ్యాయ ప్రథమపాదమున సంసార తంత్ర నిర్వాహకుడనియు, ద్వితీయపాదమున అతడు అఖిలహేయ ప్రత్యగీక కళ్యాణగుర్తైకతానుడనియు, తృతీయపాదమున బహువిధముల భజనీయుడనియు, చతుర్థపాదమున స్వస్థాశ్రమోచిత కర్మానుష్ఠానముచేత అతడు ప్రసన్నుడగుననియు,

చతుర్థాధ్యాయ ప్రథమపాదమున ఈ పాసకుల పాపములను నశింపజేయు వాడనియు, ద్వితీయపాదమున సుమమ్న నాడిద్యాతా

ముక్తపురుషుని అర్పిరాదిమార్గమున ప్రవేశపెట్టుననియు, తృతీయ
పాదమున అర్పిరాది మార్గముద్వారా అతివాహకులచే ముక్తపురుషుని
వరమపదమునకు చేర్పించుననియు, చతుర్థపాదమున ముక్తునకు
తనతో వరమసామ్యమును కలిగించుననియు, ఈ ఈ విధముగ బ్రహ్మ
సూత్రములయందుగల 16 పాదములతోతను వరమపురుషుని 16
కళ్యాణగుణములు ప్రస్తుతించబడినవి. ఇట్లు షోడశ కళ్యాణగుణ వరి
పూర్ణుడైన వరమపురుషుని ముముక్షువు ఈ శాస్త్రముద్వారా తెలిసి
కొనవలయునని తాత్పర్యము.

అధికరణసారావళి సమాప్తము.

శ్లో॥ కవి జార్జిక సింహాయ కళ్యాణ గుణకాలినే |
శ్రీమతే వేదకటికాయ వేదాంత గూరవే నమః

నిత్యశ్రీ ర్నిత్యమంగళమ్.

బ్రహ్మసూత్రములు - ఈసానలు

- 1) సద్విద్యా తక్షర్యధికరణము I(i) 5
 - 2) ఆనంద(మయ)విద్యా ఆనందమంతాధికరణము I(i) 6
 - 3) ఛాగ్గిధావారణ్యయ పురుష దృష్టివిద్యా అంతరధికరణము I(i) 6, 7
 - 4) ఛాగ్గిధావార్య దృష్టివిద్యా అంతాధికరణము I(i) 8
 - 5) ప్రస్తావన ప్రాణదృష్టివిద్యా ప్రాణాధికరణము I(i) 9
 - 6) గాయత్రీవిద్య
 - 7) కౌక్షీయ శ్లోతిర్విద్యా శ్లోతిరధికరణము I(i) 10
 - 8) స్రవర్దనవిద్యా ఇంద్రప్రాణాధికరణము I(i) 11
 - 9) శాంఠిల్యవిద్యా సర్వతపిర్ద్యధికరణము I(ii) 1
 - 10) నాచితేతవిద్యా (1) లక్ష్మీధికరణము I(ii) 2
 - నాచితేతవిద్యా (2) ప్రమితాధికరణము I(ii) 2
 - నాచితేతవిద్యా (3) అనుమానితాధికరణము
- II[iv] 1
- 11) ఉపకోసవిద్యా అంతరాధికరణము I(ii) 4
 - 12) అగ్నిత్రయవిద్యా అంతర్యామిధికరణము I(ii) 4
 - 13) అంతర్యామివిద్యా అదృశ్యభ్యాదిగుణాకాది-
 - 14) అక్షరవిద్యా కరణము I(ii) 5
 - అక్షరవిద్యా ద్యుభ్యాధికరణము I(iii) 1
 - అక్షరవిద్యా అక్షరాధికరణము I(iii) 3
 - 15) వైశ్వానరవిద్యా వైశ్వానర ధికరణము I(ii) 6
 - 16) యామవిద్యా యామాధికరణము I (ii) 2

- 17) గార్లక్షరవిద్యా
గార్లక్షరవిద్యా
అక్షరాధికరణము I(11) 3
అద్వైతశాస్త్రాధిగమితాధి-
కరణము I(11) 5
- 18) తిమాత్రత్రణవిద్యా
తిమాత్రత్రణవిద్యా
అక్షరాధికరణము I(11) 4
- 19) దహరవిద్యా (సూ. 26)
దహరవిద్యా
అక్షరాధికరణము I(11) 5
అద్వైతశాస్త్రాధిగమితాధి-
కరణము I(11) 10
- 20) మధువిద్యా
మధువిద్యా
అక్షరాధికరణము I(11) 3
- 21) సంపదవిద్యా
సంపదవిద్యా
అక్షరాధికరణము I(11) 9
- 22) శ్లోకవిద్యా శ్లోకవిద్యా
శ్లోకవిద్యా
సంపదవిద్యా
I [1v] 3
- 23) కాలాకవిద్యా
కాలాకవిద్యా
అక్షరాధికరణము I[1v] 5
- 24) మైత్రీవిద్యా
మైత్రీవిద్యా
అక్షరాధికరణము I[1v] 6
- 25) వందావిద్యా
వందావిద్యా
అక్షరాధికరణము I[1v] 6
- 26) దహరవిద్యా సూ. 197 బృ.)
దహరవిద్యా
అక్షరాధికరణము III[1] 1
- 27) మాంధూకవిద్యా
మాంధూకవిద్యా
అక్షరాధికరణము III[1] 1
- 28) మూర్తావిద్యా
మూర్తావిద్యా
అక్షరాధికరణము III[1] 5
- 29) ఉద్గ్రహవిద్యా
ఉద్గ్రహవిద్యా
అక్షరాధికరణము III[1] 2
- 30) ఉద్గ్రహవిద్యా
ఉద్గ్రహవిద్యా
అక్షరాధికరణము III[1] 2
- 31) శ్రీశ్రీ, శ్రీశ్రీవిద్యా
శ్రీశ్రీ, శ్రీశ్రీవిద్యా
అక్షరాధికరణము III[1] 3

- 32) అహర్వాహ్నితి బ్రహ్మవిద్యా సమంధా కరము III[III] 7
- 33) అహంవాహ్నితి బ్రహ్మవిద్యా సమంధా కరము III[III] 7
- 34) అయుఃఫలక పురుషవిద్యా పురుషవిద్యా కరణము
- 35) వ్యాసవిద్యా III [III] 9
- 36) వర్ణంశవిద్యా సాంఖ్యము 30
- 37) శుక్లస్తంభాశవిద్యా అంతరంగికము III [III] 12
- 38) శుద్ధిధాదివిద్యా శుద్ధిధాదివిద్యా కరణము III [III] 15
- 39) అగ్నివిద్యా శుద్ధిధాదివిద్యా కరణము III [III] 17
- 40) జీవాత్మవిద్యా శుద్ధిధాదివిద్యా కరణము III [III] 20
- 41) యజ్ఞసవనానందస్థివిద్యా శుద్ధిధాదివిద్యా కరణము III [III] 26
- 42) ఈశావాస్యవిద్యా శుద్ధిధాదివిద్యా కరణము III [III] 1
- 43) ఉపనిషత్విద్యా శుద్ధిధాదివిద్యా కరణము III [IV] 7

ఈవనిషత్తులలో ప్రస్తావించబడిన అనేక ఉపాసనలలో, ఈపైన
పేర్కొనిన ఉపాసనలు బ్రహ్మసూత్రములగుండు నివరింపబడినవి.
ప్రసిద్ధముగ 32 బ్రహ్మవిద్యలు ప్రచారిములో ఉన్నవి

బ్రహ్మసూత్రములయందు వేర్వేరునబడిన ఋషులు

1 అత్రేయుడు

సూ. స్వామినః ఫలత్రతేరిత్యాత్రేయః 3-4-44

2 అశ్వరథ్యుడు

సూ. 1. అభివ్యక్తేరిత్యాశ్వరథ్యః 1-2-30

2. ప్రతిజ్ఞాసిద్ధింగ మాశ్వరథ్యః 1-4-20

3 బాడులోమిః

సూ 1 ఉత్కమిష్యత ఏవం భావాదిత్యాదులోమిః 1-4-21

2. ఆర్తిజ్యమిత్యాదులోమిః 3 4-45

3. చితిస్మాత్రేణ తదాత్మకత్వాత్వాదులోమిః 4-1-6

4 కార్ణాజిని

సూ చరణాదితేన్న తదుపలక్షణార్థే కార్ణాజినిః 3-1-9

5 కాశకృత్స్నిః

సూ. అనన్తితేరితి కాశకృత్స్నిః 1-4-22

6 వాదరాయణః

సూ 1 తదుపర్యపి వాదరాయణస్సంభవాత్ 1-3-25

2. భావంతు వాదరాయణో 1-3-32

3 పూర్వంతు వాదరాయణో 3-2-40

4 పురుషార్థోఽదశ్శబ్దాదితి వాదరాయణః 3-4-1

5. అనుష్ఠేయం వాదరాయణః 3-4-19

6 అప్రతికాళంబనాప్తీతి వాదరాయణః 4-3-14

7. అధికోపదేశాస్తు వాదరాయణస్యైవం 3-4-8

- 8 ఏవమస్మిన్మానాసాత్ పూర్వభావాధవిరోధంబాదరాయణః
4-4-7
- 9 ద్వాదశాహవదుభయవిధం బాదరాయణః
4-4-12

7 బాదరి

- సూ. 1. ఆనుస్మతేగ్భదరిః
1-2-31
2. సుక్కు, దుష్కుతే ఏవేతితు బాదరిః
3-1-11
3. కార్యంతు బాదరి రాష్ట్రైవ గత్యవవచ్చే.
4-7-6
4. ఆభావం బాదరి ర హహ్యేవం
4-1-10

8 జైమిని

- సూ. 1 సాక్షాదివ్యవిరోధం జైమినిః
1-2-29
- 2 సంకల్పేతిరితి జైమిని
1-2-32
3. కుధ్వగిశ్వసంభవాధనధికారం జైమినిః
1-3-30
- 4 అన్యార్థంతు జైమిని
1-1-28
- 5 ధర్మం జైమిని రతవివ
3-2-39
- 6 శేషత్యాత్ పురుషార్థవాదో యథాశ్లేష్యితి జైమినిః
3-1-2
- 7 వరామర్షం జైమిని
3-4-18
- 8 తద్భూతస్యతు నాతద్భావో జైమినేరపి
3-4-40
- 9 ఎరం జైమినిద్వ్యఖ్యాత్యాత్
4-3-11
- 10 బాహ్యం జైమినిరుచ్యానోదిభ్యః
4-4-5
- 11 బావం జైమినిర్వికల్పానుననాత్
4-11-11

సూత్రసూచీ

అ

అంశోనానాన్యవిదేశాన్	2 3 42	అనభిభవం శి	3 4 35
అకరవిశ్వాశ్చ	2 4 10	అనవస్థితేరసంభవాశ్చ	1 2 18
అక్షరధియాంత పరోధః	3 3 33	అనారబ్ధకార్యే ఏవ	4 1 15
అక్షరమిబరాంతధృతేః	2 3 9	అనావిష్కర్షన్మన్యయాత్	4 1 15
అగ్నిహోత్రాది తు	4 1 16	అనావృత్తి శబ్దాదనావృత్తిః	3 4 49
అగ్న్యాదిగతిప్రతేః	3 1 4	అనియమస్పరేషాం	3 3 12
అగ్నేపరిధాస్తు న	3 3 53	అనిస్థాదికారిణామి	3 1 12
అగ్నేశ్వానువవత్తే శ్చ	2 2 6	అనుక్తుతేస్తన్య చ	1 3 21
అగ్నేశుయథాశ్రమభావః	3 3 59	అనుజ్ఞాపరిహారా	2 3 47
అచలత్వం చాపేక్ష్య	4 1 9	అనువవత్తేస్తు న	1 2 3
అదవశ్చ	2 4 6	అనుబంధాదిభ్య	3 3 48
అదుశ్చ	2 4 12	అనుష్ఠీయం కాదరాయణః	
అథః ప్రబోధోఽస్మాత్	3 2 8	అనుష్ఠితేతర్పదరిః	1 2 31
అత ఏవ చ నిత్యత్వమ్	1 3 28	అనుస్మృతేశ్చ	2 2 24
అత ఏవ చ సబ్రహ్మ	1 2 16	అనేనసర్వగతత్వం	3 2 36
అత ఏవ చాగ్నిద్వన	3 4 25	అస్తర ఉపవత్తేః	1 2 13
అత ఏవ చానన్యాధి	4 4 9	అస్తరా చాపి తు	3 4 36
అత ఏవ చాపమా	3 2 18	అస్తరాభూతగ్రామవత్	3 3 35
అత ఏవ న దేవతా	1 2 28	అస్తరావిజ్ఞానమనసే	2 3 16

అత ఏవ ప్రాణ	1 1 24	అర్హ్యామ్యుద్ధవ	1 2 9
అత ఏవ సర్వాణ్యను	4 2 9	అస్తవస్తవమసర్వతా వా	2 2 3.
అతక్పాయనేఽపి	4 2 19	అస్తవస్తవర్మోపదేశాత్	1 1 12
అతస్త్వితరజ్జాయ	3 4 45	అస్తావస్థితేష్చయ	2 3 3
అతిదేశాశ్చ	3 3 45	అన్యత్రాభావాశ్చ	2 2 4
అతోఽనన్తేనతథా	3 2 25	అన్యథాన్యం శబ్దాదితి	1 3 6
అతోఽన్యోపి హ్యేకేసాం	4 1 17	అన్యథానునితా న	2 2 1
అర్తాచరాచరగ్రహణాత్	1 2 9	అన్యథానుమేయ మితి చీ	2 2 2
అథాతో బ్రహ్మజిజ్ఞాసా	1 1 1	అన్యథావవాప్నోతే శ్చ	1 3 11
అదృశ్యత్వాదిగుణక్	1 2 22	అన్యోస్థితే	1 1 24
అదృష్టానియమాత్	2 3 50	అన్యార్థం తు తైమినీ	1 4 28
అదికం తు భేదానిరేకాత్	2 1 22	అన్యమర్థశ్చ నరామర్థా	1 3 19
అధికారదూష	2 3 18	అన్వయాదితిచేత్	3 3 17
అధిరోపదేశాత్తు	3 4 8	అపరిగ్రహద్వార్యవై	2 2 16
అదిష్టానానుబంధైశ్చ	2 2 36	అపిచైవమేకే	3 2 13
అధ్యయనమాత్రవతః	3 4 12	అపి సంరాధనే	3 2 23
అపి స్మర్యతే	3 1 15	అ	
అపిస్మర్యతే	2 3 44	అకాశస్త్రవిజ్ఞాన్	1 1 23

అపి స్మర్యతే	3 4 30	అకాశే చాపిశేషాత్	3 2 26
అపితాశద్యుత్పన్నంగాత్	2 1 8	అకాశోఽర్థాంతరత్వాది	1 3 42
అప్రతీకాలంబనాన్	4 3 14	అచారదర్శనాత్	3 1 3
అపాధార్ష	3 4 29	అతివాహికా స్తజ్ఞాత్	4 3 44
అనానం బాదరిరాహ	4 4 10	అత్మకృతే	1 4 23
అభిద్యోపదేశాచ్చ	1 4 24	అత్మగృహీతిః	3 3 26
అభిమానివ్యవదేశస్తు	2 1 5	అత్సని చైవం	2 1 28
అభివ్యక్తే రిత్యాశ్మరధ్యః	1 2 30	అత్మశబ్దాచ్చ	3 3 15
అనిగుంధ్యాదివ్యపి	2 3 52	అత్మాప్రకరణాత్	4 4 3
అభ్యుపగమేఽవ్యర్థభావాత్	2 2 8	అత్మేతి తూవగచ్చన్తి	4 1 3
అఘ్నివదగ్రహణాల్లు	3 2 19	అదరాలోపః	3 3 39
అరూపవదేవ నా	3 2 14	అదిత్యాదిమతయశ్చ	4 1 11
అర్పిరాదినా తత్రుధితేః	4 3 1	అధ్యానాయ	3 1 14
అర్పకౌశస్త్యైత్తద్వ్యవ	1 2 7	అనందమయోఽభ్యాసోత్	1 1 18
అల్పప్రతే రితిచేత్	1 3 20	అనందాదయః ప్రధానస్య	3 3 12
అవస్థితే ప్రాశేష్యాదిరి	2 3 25	అనర్థక్య మితిచేన్న	3 1 10
అవస్థితే రి	1 4 22	అనుమానికమపి	1 4 1
అవిభాగన దృష్టత్వాత్	4 4 4	అజ	2 3 1
అవిభాగోనచనాత్	4 2 15	అప్రయాణాత్తత్రాపి	4 1 12
అవిరోధ శృంధనవత్	2 3 24	అభాస ఏవ చ	2 3 49

అనుగ్ధ మితిచేన్పు	3 1 25	అనునన్తి చైన మస్మిన్	1 2 33
అశ్వాదివచ్చు	2 1 23	అర్విజ్యమిత్యాదులోమి:	3 4 45
అశ్రుతత్వా దితిచేన్పు	3 1 6	అన్పుత్తిరసకృదువ	4 1 1
అసతి న్రిక్షోవరోధో	2 2 20	అసీన స్సంభవాత్	4 1 7
అసదితిచేన్పు	2 1 7	అహ చ తన్మాత్రమ్	3 2 16
అసద్యవదేశాన్నీతి	2 1 18	ఇ	
అసప్రతే శ్వావ్యతిరేకర:	2 3 48	ఇతర పరామర్శాత్పు:	2 3 17
అనంభవస్తు సతో	2 3 9	ఇతర వ్యవదేశాత్	2 1 21
అసార్వజ్ఞికి	3 4 10	ఇతరస్యా స్వేవం	4 1 14
అస్తి తు	2 3 2	ఇతరేతరప్రత్యాయత్వాత్	2 2 18
అస్మిన్వ్యవతద్యోగం	1 1 20	ఇతరేత్వర్థసామ్యాన్యాత్	3 2 13
అస్త్యదదోవపత్తే:	4 2 11	ఇతరేషాం చామనంత్యై:	2 1 2
		ఇయ దామననాత్	3 3 24

ఈ

ఈక్షతి కర్మ	1 3 12	ఏవం చాత్మాతర్హస్యమి	2 3 2
ఈక్షతే ర్నాకబ్దమ్	1 1 15	ఏవంముక్తి ఫలానియమ:	3 4 50
ఈ		ఏవమ పువ్యన్యాసాత్	4 4 7
ఈత్రమిష్యత ఏవం	1 4 21	ఐ	
ఈత్రాన్తిగత్యాగతీనాం	2 3 20	ఐహికమప్రస్తుతం	3 4 50
ఈత్తరత్ర చైత్రరథేన	1 3 35	క	
ఈత్తరాచ్చేదాచిర్భూత	1 3 18	కమృనాత్	1 3 40
ఈత్తరోత్పాదే చ	2 2 19	కరణవచ్చేన్నభోగాదిభ్య:	2 2 37
ఈత్పక్ష్యవంభవాత్	2 2 39	కర్తాశ్చైర్థవత్త్వాత్	2 3 33
ఈదాసీనానామపి వైవం	2 2 26	కర్మక ర్తృవ్యవదేశావ్పు	1 2 4

వ

వక్షురాదివత్తు	2 4 9	తదధిగమ ఉత్తర	4 1 13
వమసవ ద విశేషాత్	2 4 8	తదధీనత్వా దర్శవత్	1 4 3
వరవాదిరి చేన్న	3 1 9	తదనన్యత్వమారంభం	2 1 15
వరావరవ్యపాశ్రయస్తు	2 3 17	తదన్తర ప్రతిపత్తౌ	3 1 1
దితిదిన్మాత్రేణ	4 4 6	తదభావ నిర్ధారణే	1 3 37

ఘ

		తదభావో నాడిషు	3 2 7
		తదభిధ్యానాదేవ తు	2 3 14
ఘట్టతఉభయాఽవిరోధాత్	3 3 28	తదవ్యక్తసూహ హి	3 2 22
ఘష్టోఽభిధానాన్నేతి	1 1 26	తదాపీతే స్సంసార	4 2 8

జ

		తద్గుణసారత్వాత్తు	2 3 29
		తద్గేతు వ్యవదేశాచ్చ	1 1 15
జగద్వాచిత్యాత్	1 4 16	తద్భూతస్య తు	3 4 40
జగద్వ్యాపారవర్జం	4 4 27	తద్వతోఽభిధానాత్	3 4 6
జన్మాదస్య యతః	1 1 2	తదుపర్యపితాదరా యః	1 3 25
జీవముఖ్యప్రాణలింగాదిరి	1 4 17	తదోక్తోఽగ్రఖ్యులనం	4 2 16
జీవముఖ్యప్రాణలింగాన్నేతి	1 1 32	తన్నిర్ధారణానియమః	3 3 41
జ్ఞేయత్వావశనాచ్చ	1 4 4	తన్నిష్టస్యమోక్షోపదేశాత్	1 1 7
జ్ఞోఽత వివ		తన్ననః ప్రాణఉత్తరాత్	4 2 3
జ్యోతిరాద్యధిష్ఠానం	2 4 13	తన్వభావే సంధ్యవత్	4 4 13
జ్యోతిరువక్రమా తు	1 4 9	తర్కాఽప్రతిష్ఠానాదపి	2 1 11
జ్యోతిర్దర్శనాత్	1 3 41	తస్య చ నిత్యత్వాచ్చ	2 4 14
జ్యోతిశ్చరణాభిధానాత్	1 1 25	తాని సరే తథా	4 2 14

జ్యోతిషి భావాచ్చ	1 3 31	తుల్యం తు దర్శనమ్	3 4 9
జ్యోతిషై కేషామసత్యన్వే	1 4 13	తృతీయ శబ్దావరోధః	3 1 21
		తేజోఽతస్తథాహ్యహ	2 3 10
క		త్రయణా మేవ చైవం	1 4 6
		త్రాత్మకత్వా త్తు	3 1 2
త ఇంద్రియాణి	2 3 15		
తద్రూపతేః	3 4 4	ద	
తదితోఽధి వరుణః	4 3 3		
తత్తు సమన్వయాత్	1 1 4	దర్శనాచ్చ	3 1 20
త త్సూర్యకత్వా ద్వాచః	2 4 3	దర్శనాచ్చ	4 3 64
తత్రాపి తద్వ్యాపారాత్	3 1 16	దర్శనాచ్చ	4 3 12
తత్సాధావ్యావృత్తిః	3 1 22	దర్శయత త్రైవివం	4 4 20
తథా చైకవాక్యోవ	3 4 24	దర్శయతి చ	3 3 4
తథాన్య ప్రతిషేధాత్	3 2 35	దర్శయతి చ	3 3 22
తథా ప్రాణాః	2 4 1	దర్శయతి చాధౌ	3 2 17
దహర ఇత్తరేభ్యః	1 3 13	నాతినిరేణ విశేషాత్	3 1 23
దృశ్యతే తు	2 1 6	నాత్మాప్రతేర్నిత్యత్వాచ్చ	2 3 18
తేవాదివదసి లోకే	2 1 24	నానాశబ్దాదిభేదాత్	3 3 56
తేహ యోగాద్వా	4 2 5	నానుమానమతచ్ఛబ్దాత్	1 3 3
ద్యుభ్యాద్వాయతనం	1 3 1	నాభావ ఉపలబ్ధేః	2 2 27
ద్వాదశాహవదుభయ	4 4 12	నావిశేషాశేత్	3 4 13
		నావతోఽదృష్టత్వాత్	2 2 25
ధ		నిత్యమేవ చ భావాత్	2 2 13
ధర్మం జైమిని రతవివ	3 2 39	నిత్యోపలబ్ధ్యనువత్తి	2 3 32

ధర్మోపపత్తిశ్చ	1 3 8	నియమాన్	1 4 7
ధృతేశ్వనుహిమ్నోఽన్య	1 3 25	నిర్మాతారం త్తే	3 2 2
ధ్యానాచ్చ	4 1 8	నశివీతేన్య	1 2 18
		నేరరోఽను వ	1 1 17
న		నైకస్మి స్థిర్మయతో హి	1 2 3
న కర్మావిభాగాదిరి	2 1 95	నైకస్మి స సంభవన్	2 2 31
నవకర్మం కరిణమ్	2 2 40	నోపమర్గేనాతః	1 2 10
నవ కార్యే	2 3 13		
నవవర్మాయా దపి	2 2 33	వ	
నవ స్మార్త మతద్ధర్మ	1 2 20	వ పుష్ప తిర్మన వన్	1 4 11
నచాధికారిక మపి	3 4 11	వటవచ్చ	2 1 19
నకు దృష్టాంతభావాత్	2 1 9	నత్వాది శ్చద్యుక్తి	1 3 14
న తృతీయే	3 1 18	నత్వరసామంస్మాత్	1 2 35
న ప్రతికే నవా నః	4 1 4	నయోఽన్య ఉచ్చత్రా	2 2 2
న ప్రయోజనవత్త్వాత్	2 1 32	నరంజై మినిబ్బుఖ్యత్వాత్	1 3 11
సభాపోఽనుకల్యే	2 2 29	నరమం స్థే న్నాగ	3 2 30
సవక్తురాశ్చోకచేదాదిరి	1 1 90	రత్తు ఉచ్చతే	2 3 40
సర్వా ఆశ్చహభావ	3 3 63	నరాధిభ్యానాత్	3 2 4
నవా ప్రకరణభేదాత్	2 3 7	నరామర్మం జైమినిః	3 4 13
న వాచ్యక్రియే	2 4 8	నరిణామాత్	1 4 27
సవా విశేషాత్	3 3 21	నరోఽచ శ్చన్య	3 3 50
న వియ దప్రతే	2 3 3	సారిష్టవార్థా ఇతి	3 4 23
నవిలక్షణత్వాదన్య	2 1 4	పుంస్త్వై వత్సన్య	2 3 31
న సంఖ్యోప సంగ్రహ	1 4 11	పురుషవిద్యాయా మపి	3 3 24
న సామాన్యా దప్యవ	3 3 49	పురుషారోఽతః	3 4 1

న స్థానతోఽపి పరస్య	3 2 11	పురుషాశ్చన దిలిచేత్	2 2 5
నాఽను రత్రచ్చుతే రితి	2 3 22	పూర్వంతు బాదరాయణః	3 2 40
పూర్వవద్యా	3 2 18	భాక్తం వానాత్మవిత్వాత్	3 1 7
పూర్వవికల్పః ప్రకరణాత్	3 3 44	భావం జైమినిః	4 4 11
పృథ గుపదేశాత్	2 3 28	భావంతు బాదరాయణః	1 3 32
పృథివీ	2 3 12	భావశబ్దాచ్చ	2 4 22
ప్రకరణాచ్చ	1 2 10	భావే చోదలభేః	2 1 14
ప్రకరణాత్	1 3 5	భావే జాగ్రద్యత్	4 4 16
ప్రకాశవద్యాపైయర్థ్యాత్	3 2 15	భూతాది పాదవ్యవదేశ	1 1 27
ప్రకాశాదినచ్చ	3 2 24	భూతేషు తచ్చుతేః	4 2 5
ప్రకాశాశ్రయివస్తునైవం	2 3 45	భూమా సంప్రసాదాత్	1 3 7
ప్రకాశాశ్రయవద్యా	3 2 27	భూమ్నః క్రతువజ్జ్యాయస్త్యం	
ప్రకృతిశ్చ ప్రతిజ్ఞా	1 4 23	భేదవ్యవదేశాచ్చ	1 1 28
ప్రకృతైతావత్త్వం హి	3 2 21	భేదవ్యవదేశాచ్చ	1 1 22
ప్రతిజ్ఞావిరోధాత్	1 1 19	భేదవ్యవదేశాద్వాస్త్యః	1 3 22
ప్రతిజ్ఞానిర్దేశం	1 4 20	భేదగుతే రైవలక్షణ్యాచ్చ	2 4 16
ప్రతిజ్ఞాహని రవ్యతిరేకాత్	2 3 5	భేదాదితచేన్మ	3 2 12
ప్రతిషేధాచ్చ	3 2 9	భేదాన్నేతిచేత్	3 3 2
ప్రతిషేధా దిలిచేన్మ	4 2 12	భోక్తృవత్తే రవిభాగః	2 1 14
ప్రతిసంఖ్యా ప్రతిసంఖ్యా	2 2 12	భోగమాత్రసామ్న	4 4 21
ప్రత్యక్షోపదేశాన్నేతి	4 4 18	భోగేష విత్తరీ	4 1 19
ప్రథమేత్రవదాదితి	3 1 5	మ	
ప్రధానవదేవ తదుక్తమ్	3 3 42		
ప్రదివన దావేశస్తథా	4 1 5	మధ్యాదిప్య సంభవాత్	1 3 30

ప్రదేశదేదాదితి చేన్న	2 3 52	మంత్రవర్ణాత్	2 3 43
ప్రసిద్ధేశపు	1 3 16	మంత్రాదివద్యావిరోధః	3 3 54
ప్రాణస్తథానుగమాత్	1 1 29	మహాద్విర్వవద్యా	2 2 10
ప్రాణాదయోవాక్యతేషాత్	1 4 12	మహద్వచ్చ	1 4 7
ప్రియశిరస్త్యైద్యుప్రొప్తిః	3 3 12	మాంసాది భౌమం	2 4 18
ఫ		మాంత్రవర్ణిక మేవ చ	1 1 16
ఫలమత ఉపపత్తేః	3 2 37	మాయామాత్రం తు	3 2 3
బ		ముక్తిః ప్రతిజ్ఞానాత్	4 4 2
బహిస్తాభయథాపి	3 4 43	ముక్తౌవస్థవ్య	1 3 9
బుద్ధ్యర్థః పాదవత్	3 2 32	ముగ్ధేర్ధనంవత్తిః	3 2 12
బ్రహ్మదృష్టి రుక్మర్ణాత్	4 1 5	మౌనవ దితరేషాం	3 4 48
బ్రాహ్మణై మినిః	4 4 5	యి	
యథా చ తక్షోభయథా	4 3 39	యత్తైకాగ్రకా తత్ర	4 1 11
యథాచప్రాణాఽం	2 1 20	యదేవ విద్యయేతి హి	4 1 18
యావ దధికార మవస్థినిః	3 3 31	విప్రతిషేధాచ్చ	2 2 9
యావదాత్మ భావిత్వాచ్చ	3 3 30	విభాగశ్శతవత్	3 4 9
యావద్వికారం తు	2 3 7	విరోధ కర్మణితి	1 3 16
యోగిన ప్రతిస్మరణే	4 2 20	వివక్షితణాణోపపత్తేచ్చ	1 2 2
యోనిశ్చ హి గీయతే	1 4 28	విశేషం చ దర్శయతి	4 3 15
యోనే శ్శరీరమ్	3 1 27	విశేషణాచ్చ	1 1 22
ర		విశేషానుగ్రహాశ్చ	3 4 38
		విశేషీత్వాచ్చ	4 3 7
		విహితత్వాచ్చక్రమ	3 4 32

రచనానుపపత్తేశ్వ	2 2 1	వృద్ధిప్రసాదభాగ్యం	3 2 20
రక్కకుసారీ	4 2 17	వేదాధ్యర్థభేదాత్	3 3 25
రూపాదిమత్వాచ్చ	2 2 14	వైద్యుతేనైవ తతః	4 3 5
రూపోపన్యాసోచ్చ	1 2 24	వైధర్మాచ్చ న	2 2 28
రేఁ స్నిగ్గోగోఽథ	3 1 26	వైశేష్యోఽర్థ తద్వాదః	2 4 19
		వైశ్యానర స్సౌధారణ	1 2 25
ల		వైషమ్య నైఘృత్యేన	2 1 34
లిఙ్గాయస్తావత్తద్ధి	3 3 43	వ్యతిరేకస్తద్భావ	3 3 52
లిఙ్గాచ్చ	4 1 2	వ్యతిరేకానవస్థితేశ్వ	2 2 3
లోకవత్తు లీకైవల్యమ్	2 1 33	వ్యతిరేకో గంధవత్	2 3 29
ప		వ్యతిహారో విశింపన్తి	3 3 36
		వ్యవధిశాస్త్రక్రియాయాం	3 3 5
ఎదతీతిచేన్న	1 4 5	న్యాస్తేశ్వ సమయనమ్	3 3 9
వాక్యాన్యయాత్	1 1 19	శ	
వాక్యనసీ దర్శనాత్	4 2 1	శక్తివర్మయాత్	2 3 37
వాక్య మద్ధా దవిశేష	4 3 2	శబ్ద తేజోమాతః	1 3 27
వికరణత్వాన్నేతిచేత్	2 1 31	శబ్దవిశేషాత్	1 2 5
వికల్పోఽవిశిష్ట	3 3 57	శబ్దాన్యోఽకామరే	3 4 31
వికారశబ్దాన్నేతిచేత్	1 1 14	శబ్దాన్యోఽన్యః	1 2 27
వికారావర్తి చ	4 1 19	శబ్దాన్యోఽన్యః	1 2 27
విజ్ఞానాదిభి వే వా	2 2 41	శబ్దాన్యోఽన్యః	1 2 27
విద్యాకర్మణా రిరి	3 1 17	శబ్దాన్యోఽన్యః	2 3 6
విద్యైవ తు యదాదాత్	3 3 16	శబ్దాన్యోఽన్యః	3 4 27
విధిర్వాదారణవత్	3 4 20	శాస్త్రద్వైత్యా తూటేతో	1 1 31

వివర్యమౌఱ య త్రిమో	2 3 15	శాస్త్ర మౌ నిత్యాత్	1 1 3
వివర్యమౌఱ య త్రిమో	2 2 42	శిష్టేశ్వ	3 3 60
ఋగ్వేద తగనాదర	1 3 33	నర్వధాని త వివ	3 4 34
శేషత్యా త్తురుస్థా	3 4 2	నర్వధర్మవనర్తేశ్వ	2 1 36
శ్రవణాధ్యాయనార్త	1 3 37	నర్వవేదాంశవర్తయం	2 3 1
ప్రతిజాత్య	3 2 38	నర్వాస్తామిమతిశ్చ	3 4 28
ప్రతిజా త్య	1 1 12	నర్వాస్తేజా చ	3 4 26
ప్రతిష్ఠు శబ్దమూలత్వాన్	2 1 27	నర్వబేదా దిన్యత్రేమే	2 3 10
ప్రతాపనిశత్క	1 2 17	నర్వపేతా చ	2 1 30
ప్రత్యాది బలీయస్తావ్య	3 3 47	నహరిరేవన చ	3 4 38
ప్రత్యేశ్వ	2 4 7	నహరింకర విధిః	3 1 16
స		సాక్షాద్భయమామ్నానాత్	1 4 25
సంజాతశ్చేత్తదురం	3 3 8	సాక్షా దిన్యోదోధం	1 2 29
సంజామూర్తిక్షిప్తిస్తు	2 4 17	సా చ ప్రశాననాత్	1 3 10
సంధ్యే నిష్ఠిర హ వా	3 3 21	సామాన్యాత్తు	3 2 31
సంభృతి దుర్విహ్వపి	3 3 2	సామీప్యాత్తు	1 3 8
సంభృతనీత్యమభూయ	3 1 12	సామ్యురయేతత్తప్తాభావాత్	3 3 7
సంస్కారవరాచర్క	1 3 16	సంకృత దుష్కృతే వివేది	3 1 11
స వివ తు కర్మానుష్ఠాతి	3 2 9	సంభవితీస్థాభిధానాదవ	4 2 25
సంభావితే తత్కృతే	4 4 8	సంభవ్యత్రాంత్యోర్ధ్వని	1 4 3
సత్త్వాబ్ధిరవస్య	1 1 17	సాక్ష్యం తు తగర్వత్యాత్	1 4 2
సత్త్వగతీర్వశేషి	2 1 1	సాక్ష్యం ప్రమాణతశ్చ	4 2 9
సమన్వారంభదాత్	3 4 5	సాచశ్చ వా	3 2 6
		సైవ హి సజ్జాదయః	3 3 37

సమవాయాభ్యవగమాచ్చ	2 2 12	సోఽధ్యక్షే	4 2 4
సమాకర్షాత్	1 4 15	స్తుతయేఽనుమతిర్వా	3 4 14
సమాధ్యభావాచ్చ	2 3 38	స్తుతిమాత్రముపాదానాత్	3 4 21
సమాస విపం చాబేదాత్	3 3 19	స్థానవిశేషాత్	3 2 33
సమాసనా సురూపత్వాచ్చ	1 3 29	స్థానాది వ్యవధేశాచ్చ	1 2 14
సమానా వాస్మక్కుప	4 2 7	స్థిత్యరసాభ్యాం చ	1 3 6
సమాహాత్	3 3 61	స్మరన్తి చ	2 3 46
సముదాయ ఉభయ	2 2 17	స్మరన్తి చ	3 1 10
సముత్తేరితి తైమినిః	1 2 32	స్మరన్తి చ	4 1 10
సన్నద్ధ్యావిర్భావః	4 4 1	స్మర్యతే చ	4 2 13
సన్నంధాదేనమన్యత్రాపి	3 3 20	స్మర్యతేఽపి చ	3 1 99
సంభోగప్రాప్తిరితి	1 2 8	స్మర్యమాణమానుమానం	1 2 26
సర్వత్ర శ్రోసిద్ధోపదేశాత్	1 2 1	స్మృతేశ్చ	4 3 10
సర్వధానుపపత్తేశ్చ	2 2 30	స్మృతేశ్చ	1 2 6
స్మృతేశ్చ	1 3 39	స్మృత్యనవకాశ దోష	2 1 1
స్యోవైచికస్య బ్రహ్మశబ్ద	2 3 4	స్వపక్ష దోషాచ్చ	2 1 10
స్వపక్ష దోషాచ్చ	2 1 19	స్వశబ్దోన్మానాభ్యాం చ	2 3 23
స్వాత్మనా చోత్తరయాః	2 3 21	స్వాధ్యాయస్య తథాత్మే	3 3 3
స్వావ్యయ సంపత్తిః	4 4 16	స్వావ్యయాత్	1 1 10
స్వామినిః పరిప్రతిః	3 4 44	హ	
హస్తాదయస్తు స్థితే	2 4 5	హనౌ తూపాయన	3 3 26
హృద్యపేక్షయా తు	1 3 24	హేయత్వావచనాచ్చ	1 1 8